

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE İZMİR'DE ASAYİŞ
(1918-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nazlı İNCEBURUN

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

İzmir - 2021

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE İZMİR'DE ASAYİŞ
(1918-1922)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nazlı İNCEBURUN

İzmir - 2021

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Mütareke Dönemi’nde İzmir’de Asayiş (1918-1922)” adlı çalışmanın, tarafımdan ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/07/2021

Nazlı İNCEBURUN

Özet

“Akdeniz’in İncisi” olarak anılan İzmir hem bir liman şehri hem de kozmopolit bir yapıya sahip önemli kentlerden birisidir. Akdeniz’e kıyısı olması sebebiyle de başta İtalya ve Yunanistan olmak üzere pek çok ulusun dikkatlerini üzerine çekmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında sömürgecilik yarışının bir sonucu olarak ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı; Yunanistan ve İtalya gibi her iki devletin şehir üzerinde hak talep etmelerine neden olmuştur. Lâkin her iki ulus arasındaki bu rekabetten İngilizlerin desteğini alan ve Megali İdeasını gerçekleştirmek isteyen Yunanistan galip çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nı son erdiren ve 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf kuvvetleri arasında kabul edilen Mondros Mütarekesi’nin ardından İstanbul Hükümetleri’nin önünde duran en önemli görev; taraflar arasında imzalanacak ve son barış antlaşmasının olabildiğince hafif koşullar barındırmasını sağlamaktır. Hükümetler açısından böyle bir amacı gerçekleştirebilmenin ön koşulu; memlekette asayiş ve güvenliğin temin edilmesi ve Müslüman-Hıristiyanlar unsurlar arasındaki çatışmaların önüne geçilmesiydi. Ne var ki mütarekenin imzalanmasının ardından İtilaf kuvvetlerinin tutumundan cesaret alan Hıristiyan unsurlar, Müslümanlara karşı silahlı faaliyetlere başlamakta gecikmemişlerdi. Bu faaliyetlerin en yoğun olduğu bölgelerden birisi İzmir ve çevresiydi. İzmir bir liman kenti olması hasebiyle, Anadolu’nun diğer bölgeleriyle irtibatını sağlayan önemli bir kavşak noktasındaydı ve stratejik açıdan son derece önemli bir yere sahipti. Bu sebeple mütareke sonrasında İtilaf kuvvetleri, özellikle de Yunanistan’ın teşvikiyle bölgede Rumlar çok sayıda çeteler meydana getirmişti. İtilaf kuvvetlerinin baskı ve müdahaleleri ile hareket kabiliyeti sınırlanan Osmanlı güvenlik güçleri, bu faaliyetler karşısında başarılı olamazken zamanla bölgede Kuvâ-yı Milliye’nin organize ettiği gruplar dengeyi sağlamayı ve giderek kontrolü ele geçirmeyi başarmışlardı.

Bu bakımdan mütareke döneminin dönemsel olarak zaman aralığını ifade eden 15 Mayıs 1919 günü İzmir’in işgali ve 9 Eylül 1922 İzmir’in kurtuluşunu ifade eden tarih aralığı, sadece Türk Millî Mücadelesi’nin başlangıç ve bitiş tarihlerini göstermez, aynı zamanda Türk milletinin karakterinde daima var olan bağımsız bir toplum olarak yaşama hakkını elde etmek konusundaki kararlılığının da iki önemli dönüm noktasını ifade eder. Bilhassa İzmir’in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlar tarafından işgali, kuşkusuz Türk Millî Mücadelesi’nin tetikleyicisi olmuştur. Bu

süreç aynı zamanda Yunan askerlerinin, İzmir'deki yerli Rumlarla işbirliği yaparak gerçekleştirdikleri işgal ve yaşanan katliamları, yağma hareketlerini, şehrin güvenlik ve asayişini bozan bir dönemi de ifade eder. Nitekim mütarekenin kabul edilmesi ve uygulamaya konulmasıyla beraber, kentte insanların her türlü emniyet ve güvenliğini tehdit eden bir süreç başlamıştır. Dönemin en beğenilen ve üzerinde durulan kavramı “*asayiş*”, aşağı-yukarı herkesin dilinden düşürmediği, resmî ya da gayrî resmi her belgenin ortak ifadesi olmuştur. Özellikle Yunanların bu husustaki hareketleri döneme ilişkin jandarma ve polis raporları, dönemin süreli yayınları, hatıralar veya diğer Türk askeri makamları tarafından kaleme alınan resmî yazışmalarda yer bulmuştur.

Nihayetinde bu süreç zarfında Türk milletinin aziz yurdu ve özgürlüğü elinden alınmaya çalışılmış; yaşanan işgal ve çetecilik faaliyetleriyle halkın can, mal ve namus güvenliği ortadan kalkmış ve bu durum asayiş kavramı ile ifade edilmiştir. Mütareke dönemi İzmir’inde gerçekleşen asayiş ve güvenlik olayları ve bunlara karşı alınan tedbirleri inceleyen bu çalışma; İzmir’in işgalinin ilk günlerinden itibaren şehirde neler yaşandığını ve yaşananların dönemin resmî yazışma, hatırat ve süreli yayınlarına nasıl yansıdığına ilişkin bir değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Mütareke dönemi, İzmir, asayiş ve güvenlik, Kuvâ-yı Milliye, Rumlar, asayiş tedbirleri.

Abstract

İzmir has attracted the attention of all states with a coast to the Mediterranean throughout history and has been called the “ Pearl of the Mediterranean”. The city of İzmir, which is both a port city and a cosmopolitan structure, has attracted the attention of many nations, especially Italy and Greece, due to its coastline on the Mediterranean. World War I which emerged as a result of the clonial race after the Industrial Revolution; it has caused both states, such as Greece and İtaly, to claim rights on the city. However, this rivalry between the two nations was used in favor of Greece, which wanted to realize the Megali Idea at will of the British, and this decision reached its final goal with the Mondros Armistice Treaty signed on 30 October 1918.

Following the Armistice of Mondros signed between the Ottoman Empire and the Entente States on 30 October 1918, the most important duty that stood before the İstanbul Governments was to ensure that the final peace treaty to be concluded between the parties contains as mild conditions as possible. The precondition for governments to achieve such a goal is; İt was to ensure order and security in the country and to prevent conflicts between Muslim and Christian elements. However, following the signing of the armistice, the Christian elements, encouraged by the attitude of Entente States, didn't delay in starting armed activities against Müslims. One of the regions where these activities were most intense was İzmir and its surroundings. As İzmir was a port city, it was at an important crossroads that enabled it to connect with other regions of Anatolia and had an extremely important place strategically. For this reason, after the armistice, with the encouragement of the Allied forces, especially Greece, the Greks in the region formed many gangs. While the Ottoman security forces whose mobility was limited by the pressure and intervention of the Allied Forces, could'nt be successful in the face of these activities, over time, the groups organized by the National Forces in the region managed to maintain the balance and gradually take control.

In this respect the occupation of İzmir on 15 May 1919 and the liberation of İzmir on 9 September 1922, which expresses the prediodic time interval of the armistice period, don't only indicate the beginning and en dates of the Turkish War of Independence but also it represents two important truning points in its determinations to obtain its right. Especially the invasion of İzmir by the Greeks on

15 May 1919 undoubtedly was the spark of the Turkish National Struggle. This process also signifies a period of occupation and massacres, looting movements, changing security and order when Greek soldiers cooperate with the local Greeks in İzmir. As a matter of fact, with the signing of the armistice and its entry into force, a period that threatens all kinds of safety and trust of people in the city has started. The most popular concept of the period, “order”, has been the common expression of almost every document, official or unofficial that almost everyone doesn't let go of their mouths. In particular, the actions of the Greeks in this regard were included in the gendarmerie and police reports of the period, periodicals of the period, memoirs or official correspondence written by other Turkish military authorities.

Ultimately, in this period, the homeland and independence of the Turkish nation was tried to be taken away; security of life, property and honor of the people has disappeared with the occupation and gang activities and this situation has been expressed with the concept of public order. This study examining the public order and security incidents that took place in İzmir during the armistice period and the measures taken against this; It aims to evaluate what has been experienced in the city since the first days of the occupation of İzmir and how the events were reflected in the official correspondence, memories and periodicals of the period.

Keywords: Armistice period, İzmir, public order and security, National Forces, Greeks, security measures.

İÇİNDEKİLER

Özet	I
Abstract	III
İçindekiler	V
Kısaltmalar	VIII
Önsöz	IX
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN İZMİR'İN İŞGALİNE GİDEN SÜREÇTE BÖLGENİN DURUMU VE ASAYİŞ (1918-1919)

I- Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline Giden Süreç ve İzmir.....	14
1.1. Mondros Mütarekesi ve İzmir'de Uygulanışı	32
1.2. Paris Barış Konferansı'ndan İşgale Giden Süreç	36
II- İzmir'de İşgal Öncesi Asayiş Sorununun Ortaya Çıkışı.....	41
2.1. İzmir ve Havalisinde Asayiş Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri (1918-1919)	43
2.2. Asayiş Olayları	47
2.2.1. Darp, Yaralama ve Adam Öldürme (Cinayet)	48
2.2.2. Gasp ve Hırsızlık.....	54
2.2.3. Fuhuş	62
2.2.4. Çetecilik ve Baskın.....	65
2.2.5. Firar ve Kaçakçılık	69
2.2.6. Silah Atmak, Huzursuzluk Çıkarma-Düzen Bozma ve İntihar.....	70
2.2.7. Adam Kaçırma ve Dağa Adam Kaldırma	72
2.2.8. Rum ve Yunan Mezalimi	73
III- İzmir'in İşgali ve İşgale Karşı Oluşan Tepkiler: İzmir'in Kara Günü (15 Mayıs 1919).....	81

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ'NDEN KURTULUŞUNA KADAR BÖLGE'DE GENEL DURUM VE ASAYİŞ (1919-1922)

I- İzmir Sancağında Türk/Yunan Mücadelesi ve Milli Hareketin Başlaması: Kuvâ-yı Milliye'nin Doğuşu ve Teşkilatlanması.....	88
2.1. Çetelerin Kurulmasında Rol Oynayan Rum-Yunan Cemiyetleri ve Komiteleri	88
2.2. Kuvâ-yı Milliye'nin Azınlık Çeteleri Karşısındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış.....	93
II- İşgal Sonrasında Bölgedeki Asayiş Olayları ve Bölgesel Etkileri (1919- 1922).....	96
2.1. Asayiş Olayları	98
2.1.1. Darp, Yaralama ve Adam Öldürme (Cinayet)	98
2.1.2. Fuhuş	102
2.1.3. Çetecilik ve Baskın	103
2.1.4. Firar Ve Kaçakçılık	109
2.1.5. Hırsızlık, Gasp ve Yankesicilik	112
2.1.6. Yunan Mezalimi ve Rum Taşkınıkları	116
2.1.7. Kentte Gerçekleşen Diğer Asayiş Olayları	126
2.2. Asayiş Olaylarının Bölgesel Etkileri	128
2.2.1. Bölgesel İç Göç ve Bunların Emniyet ve Asayişe Etkisi	128
III- 30 Ağustos 1922 Türk Zaferi ve Türk Ordusunun İzmir'e Girişi	134
3.1. 9 Eylül 1922 Türk Ordusunun İzmir'e Girişi ve İzmir'in Kurtuluşu	134
3.2. İzmir Yangını	141
3.3. İzmir ve Havalisinin Yunanlardan Tahliyesi ve Kentte Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetler	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE İZMİR'DE ASAYİŞİ SAĞLAMAYA YÖNELİK TEDBİRLER VE UYGULANAN CEZALAR (1918-1922)

I- Heyet-i Nasiha'nın İzmir'e Gelişi ve Asayişe Yönelik Faaliyetleri.....	154
II- İzmir Rumları Hakkında Emniyet-i Umûmiye Müdürlüğü'nün Hazırladığı Rapor (1919)ve Türk Polisi'nin Kentteki Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri.....	162
III- Türk Jandarma Teşkilatının Kentteki Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri	168
IV- Suçlara Karşı Alınan Tedbirler.....	174
4.1. Düzenli Ordunun Kuruluşunun Asayiş Etkisi.....	174
4.2. Eşkıya ve Firarilerin Yakalanması	176
4.3. Görevden Alma ve Sürgün Cezaları	183
4.4. Hapishaneler	186
V- Sağlık Tedbirleri	188
VI- Cemiyet, Örgüt ve Derneklerin Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri ..	192
VII-Yunanistan İdaresinin Kentte Asayiş Sağlamaya Yönelik Aldığı Tedbirler.....	197
7.1. Sıkıyönetim Uygulamaları	199
7.2. Basına Uygulanan Sansür.....	203
7.3. Rumların Koruma Altına Alınması ve Silahsızlanma Çalışması.....	206
VIII- Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti	209
8.1. İtilaf Devletince Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti.....	209
8.2. İzmir Olaylarını Araştırma Komisyonu.....	212
8.3. Türk Makamlarınca Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti.....	217
IX- Rum Propaganda ve Mezalimleri Karşısında Kuvâ-yı Milliyecilerin Mücadelesi	220
Sonuç.....	229
Ekler.....	236
Kaynakça.....	251

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.m.: Adı geçen makale

A.g.t.: Adı geçen tez

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Haz.: Hazırlayan

BMM: Büyük Millet Meclisi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

s.: Sayfa

S.: Sayı

TİTE: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yay.: Yayınları

Önsöz

Uzunca bir dönemin emeği olan bu çalışma, hiç kuşkusuz alanında yapılmış son çalışma değildir. Ancak İzmir kenti özelinde asayiş ve güvenlik olayları ve bunlara karşı alınan tedbirleri bütüncül bir şekilde ele alması ve ihtiva etmesi bakımından ilk araştırma özelliği göstermektedir. Zira, mütareke dönemi İzmir'i ile ilgili nitelikli ve kayda değer çalışmalar genellikle kentin işgali, Yunan mezalimi, göç ve yangın boyutlarıyla ele alınmış; asayiş ve güvenlik boyutuna yeteri kadar değinilmemiştir. Bu alandaki eksikliği gidermek adına naçizane küçük bir katkı sunmayı amaçlayan bu çalışma; kendi alanında yapılacak olan başka çalışmalara başlangıç olma gibi mütevazı bir amacı kendi içinde taşımaktadır. Nihayetinde çalışmanın düşünsel olarak altyapısı; yaşadığım uzun yılların birikimi ve tecrübesiyle ortaya çıkmıştır.

İnsan; yaşadığı coğrafi mekânın kendisinde nasıl bir etki bıraktığını görebilmek ve bu mekânın kişiliğinin oluşumunda hangi belirleyici ölçütlerde tesirli olduğunu belirleyebilmek için evvelâ kendi köklerini merak etme duygusuyla yaşamaya başlar. İnsanın köklerini arama, bulma ve atalarının yaşadığı coğrafyada yüzyıllarca neler yaşadığını anlama/anlamlandırma çabası, onu birtakım araştırmalar yapmaya yönlendirir. İşte bugün, yukarıda ifade ettiğim inanç ve hususiyetler doğrultusunda yola çıktığım ilk günden itibaren bağlı bulunduğum toplumun yaşama biçimini, yaşadıkları o zorlu ve çetin günleri anlama güdüsü; yazmış olduğum tezin ham maddesini oluşturmaktadır. Bu güdüyü anlama ve anlamlandırma çabası iki soru üzerine temellendirilmiştir. Bunlardan ilki 1919 Mayıs'ında, aynı zamanda bende çok uzun bir zaman diliminde düşünsel olarak şekillenmeye başlayan bu kadim coğrafyanın işgal edilişi ve o günlerde Türk milletine karşı yapılan mezalimin ne boyutta gerçekleştiği idi? İkincisi ise atalarımın canları pahasına koruduğu o kutsal ve yaşam kaynağımız olan toprakların; işgal sürecinde halkın gündelik hayatlarına sarsıcı etkide bulunan asayiş olaylarının hangi boyutta yaşandığı ve onlar üzerinde bıraktığı tesir üzerineydi. Bu iki soru üzerine yoğunlaşan fikirlerim ve merakımı giderme gayreti içinde başlayan süreçte kesişti yolumuz. Bu süre zarfında elimde iki anahtar mevcuttu. Birincisi merak, ikincisi ise heves... Sonrasında kapılar bu iki anahtarla birlikte tek tek açılıverdi.

15 Mayıs 1919 günü, “Akdeniz’in İncisi” olarak anılan güzel İzmir'in 900 yıllık Türk hâkimiyetinin sona erdiği gündü. Kapkara bir sis bulutu gibi güzel İzmir'in üzerine çöken o “kapkara günden” sonra 3 yıl 3 ay 25 gün sürecek esaret

dönemi başlamıştı. Bugüne değin İzmir'deki (Rum, Yahudi, Ermeni, Türk ve diğer azınlıklar) din, dil, ırk gibi unsurlar fark etmeksizin birlikte yaşamaktaydı. Ancak ilerleyen süreçte Birinci Dünya Savaşı, “*hafıza-i beşer nısyân ile maluldür*” sözünün ne kadar doğru olduğunu bir kez daha hafızalara kazıtmıştı. Öyle ki insan hafızası unutmaya meyilliydi. Güzel İzmir, savaş sonrasında hafıza kaybına uğramış gibiydi. Yıllarca birlikte huzurlu bir şekilde yaşayan o insanlar, hafızalarındaki o güzel günleri çoktan unutmuş ve bir rüyaya kendilerine inandırmışlardı. Böylece kentte durmak bilmeyen huzursuzluk günleri yaşanmaya başlamış ve özellikle savaşın sarsıcı etkisi, insanları bilinmedik bir karanlık yola sokmuştu. Nitekim, asayiş ve güvenlik zafiyetinin yaşandığı ve olağanüstü koşulların sürdüğü bu süre zarfında insanların girmiş olduğu karanlık yol, güzel İzmir'in refah ve huzurunu bozmuş ve hiç beklenmedik gelişmelere sebebiyet vermişti.

Uzun soluklu bu süreç zarfında eğitimini aldığım mesleğim; geçmişte yaşamış olan insanların gündelik yaşantılarını ve hayatındaki gelişmelerin kayıt altına alındığı tozlu sayfaları tek tek işlemekle mahirdi. Bende söz konusu çalışmamla, bu konudaki bilgi eksikliğini gidermek ve naçizane katkı sunmak gayreti içerisinde; mütareke günlerinde İzmir kentinin karanlık döneminde yaşanan olaylara ışık tutmak için o tozlu sayfalar arasına daldım. O tozlu sayfaların bir bir silinmesiyle ortaya çıkan bu araştırma ile kentin o günkü tarihine dair bilinmeyen ve kapalı kapılar arasında kalmış yönlerine ışık tutmak istedim.

Çalışma yöntemsel olarak iki metot üzerinde şekillenmiş ve yazılmıştır. Bu yöntemlerden ilki çalışmanın kapsadığı dönemin içeriği hakkındadır. Çalışma dönemsel olarak sınırlılıkları açısından 1918-1922 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu tarih aralığının seçilme sebebi şudur: 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin olağanüstü koşullarıyla başlayan ve aralıksız 1922 yılı Ekim ayında Mudanya Mütarekesi ile sonuçlanan sürecin neticelendiği dönemi ifade etmektedir. Çalışmamızın dönemsel olarak kapsadığı tarih, 1922 yılının sonlarına doğru ile neticelenmiştir. Çünkü, 1922 yılı Ekim ayında imzalanan Mudanya Mütarekesi ile bahsi geçen süreç noktalanmış ve Türk ordusunun İzmir'e girişiyle birlikte esaret günleri sona ermiştir. Böylece 1922 yılı sonrasında kentte yepyeni bir dönemin kapıları aralanmıştır.

Çalışmada yöntemsel olarak uygulanan ve araştırmanın sınırlılıklarını ifade eden ikinci metot ise; çalışmanın hangi yerleşim birimlerini kapsadığı hususundadır. Bu yönüyle çalışma; yöntemsel olarak İzmir merkez ve kazalarında gerçekleşen

asayiş, güvenlik ve çeşitli uygulamaları ele almaktadır. Bu yerleşimler İzmir kent merkezi başta olmak üzere Ödemiş, Torbalı, Bayındır, Tire, Çeşme, Menemen, Dikili, Bergama, Karaburun, Kemalpaşa, Menderes, Urla ve Foça ilçelerini kapsamaktadır.

Çalışmamız; büyük güçler arasındaki denge siyaseti, Yunanistan'ın siyasî emelleri ve İtilaf kuvvetlerine eklemlenmesi, Osmanlı topraklarının paylaşılması ve Birinci Dünya Savaşı'nın bitişine kadar değindiğimiz giriş bölümü dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmış olduğu 1918 yılından İzmir için kara gün olarak ifade edilen 15 Mayıs 1919'a kadar giden siyasî süreç ve İzmir ve çevresinde yaşanan asayiş olayları ve etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde İzmir'in işgalinden itibaren 1922 yılında, kentin kurtuluş gününe kadar süren geniş bir dönemde kentte ve çevresinde yaşanan asayiş olayları ve bunların etkileri alınmıştır. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise mütareke döneminde İzmir kentinde yaşanan asayiş olaylarına karşı alınan tedbirlere yer verilmiştir.

Çalışmanın hazırlanmasında birçok kişinin emeği ve katkısı bulunmaktadır. Bu hususta emeği geçen hocalarıma ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle, bu sürecin en başında tarihçiliğin bir sabır işçiliği olduğunu öğreten, üstü toz ve pas ile kaplanmış bakir bir konuyu çalışmamdaki heyecanı, merakı ve hevesi birlikte; çalışmamı daha iyi bir hale getirebilmek için eleştirini, önerilerini, desteğini ve ilgisini esirgemeyen, bu serüvende bana yol arkadaşlığı eden değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Mehmetefendioğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez jürime katılarak çalışmamı zenginleştirmem için bana güzel ve değerli yorumlarda bulunan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş ve Doç. Dr. Mehmet Emin Elmacı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamla ilgili eleştiri ve önerilerini benimle paylaşan, her zaman beni sabır ve ilgiyle dinleyen, tarihin tozlu sayfalarının arasından çıkan enteresan noktaların heyecanını benimle birlikte yaşayan, zekâ ve sağduyusuyla bana verdiği parlak fikirlerle çalışmama katkıda bulunan değerli dostum Nurullah Kırkpınar'a minnettarım ve kendisine teşekkür ederim.

Bir dil, bir insan felsefesinin arkadaşlığımıza yansımış hali; sevgili arkadaşım Fatih Selçuk'a Fransızca gazete ve belgelere ulaşmamda ve onların çevirisinde bana yardımcı olduğu için kendisine çok teşekkür ederim.

Çalışmam süresince birçok saygın kurum ve kişinin katkısını gördüm. Bu kurumlardan birisi hiç şüphesiz Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde faaliyetlerini sürdüren Türk Tarih Kurumu'ydu. Yüksek Lisans Tez çalışması olarak hazırlanmış olan bu araştırma, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın nitelikli bir eser haline gelmesine katkıda bulunan Türk Tarih Kurumu'nun değerli çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Araştırmalarım sırasında çalışmamın daha nitelikli bir eser olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayan kurumlardan birisi de İzmir İl Emniyet Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Sağlık Şube Müdürlüğü birimiydi. İlgili birim bünyesinde faaliyet gösteren İzmir Polis Anı Evi'nde bulunan İzmir Vilâyeti Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahvâl Defterleri'ne ulaşmamı sağlayan başta 3. Sınıf Emniyet Müdürü Aysel Uyar ve Komiser Yardımcısı Hüseyin Büyükyazı nezdinde bütün emniyet mensuplarına minnettarlığımı belirtmek istiyorum. Destek ve teşviklerinden ötürü kendilerine çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Polis Anı Evi'ndeki çalışmalarım sırasında ağabey-kardeş gibi olduğum ve araştırmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen kıymetli memleketlim, emekli polis memuru Mehmet Aksu'ya teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmama katkı sağlayan diğer bir kurum ise Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) ve kurum bünyesinde bulunan TİTE Arşivi'ydi. Çalışmama olan destek, ilgi ve katkılarından dolayı bütün TİTE personeline de ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak burada yazacağımdan daha fazlasını borçlu olduğum hayatımdaki en önemli insanlara; aileme teşekkür etmek istiyorum. Her şeyden önce toplumcu, dürüst ve iyi bir insan olmam için çaba gösteren, eğitim hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışma sürecinde de desteğini ve ilgisini esirgemeyen, benim için âdeta bir can simidi olan bir tanecik babam Hüsnü İnceburun ve annem Zehra İnceburun'a üzerimdeki emekleri için minnettarım. Çalışmalarım esnasında kilitlenip kaldığım anlarda yüzümü güldüren ve çalışmam sırasında motivasyon kaynağım olan canım kardeşim Sumru İnceburun'a müteşekkirim.

Nazlı İNCEBURUN

İzmir-2021

Giriş:

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük güçler tarafından “hasta adam” olarak nitelendirilmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu, yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde eski gücünü yitirmeye başlamıştı. İmparatorluk, bu tarihten itibaren uygulamaya başladığı “*denge siyaseti*” ile sunî teneffüs yoluyla hayatta kalmaya çalışmıştır. XIX. yüzyıldan itibaren küreselleşen yeni dünya düzenine uyum sağlayamayan Osmanlı İmparatorluğu, artık Batı devletlerinin gözünde desteksiz yaşayamayan hasta ve yaşlı bir adamdı. Bu yaşlı adam altı asır boyunca kolları ile birçok milleti kucaklamış ancak bu milletler devletin gücünü yitirmeye başladığı bir süreçte teker teker bağımsızlık kazanma mücadelesine girişmişlerdi. Bu siyasi mücadelelerin ilk somut örneği 1829 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmak amacıyla isyan etmesiyle ortaya çıkmıştı.

Bilhassa bu hususta Osmanlı İmparatorluğu’nun XIX. yüzyıldan itibaren gitgide güç kaybetmeye başlamasına paralel olarak Fransız İhtilâli’nin getirmiş olduğu milliyetçilik akımının da etkisiyle Osmanlı toprakları üzerinde birbirinden farklı siyasi emeller açığa çıkmaya başladı.¹ İmparatorluk içerisinde bulunan farklı milletler “*kendi çıkarları*” gereği Rusya’nın da kışkırtmaları ve desteği sonrasında hareketlenerek bağımsızlık kazanmak amacıyla ayaklanmaya başlamışlardı. Böylece İmparatorluğa bağlı toprak erozyonları hız kazanmaya başladı.² Toprak erozyonlarına paralel olarak Osmanlılar, Batı Avrupa karşısında düştüğü bu yeni durum karşısında modernleşme olarak ifade edilen bir dizi yeniliği yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Esasında Osmanlı İmparatorluğu’nun var olma çabası olarak vermiş olduğu bu mücadele sürecini çok basitçe bir sömürgeleşme evresi olarak ele almak mümkündür.³

Nitekim milliyetçiliğin yayılması neticesinde ortaya çıkan bu durum; bir taraftan başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere (İngiltere, Fransa ve İspanya’nın ardından) İtalya ve Almanya gibi yeni güç odaklarının doğuşuna yol açarken, diğer

¹ Eric J. Hobbawm, **Devrim Çağı (1789-1848)**, (Çev.: J. Ergüder-A. Şenel), Ankara, 1989, s. 101, 241.; Elie Kedouire, **Avrupa’da Milliyetçilik**, (Çev.: M. Haluk Timurtaş), Ankara, 1971, s. 1; Modern dönemde toplumsal hareketleri ve bilhassa insanları bir arada tutma görevini yerine getiren milliyetçilik kavramı, dünya üzerinde etkili bir siyasî ideoloji olarak Fransız Devrimiyle beraber gündeme gelmiştir. Fransız Devrimiyle birlikte aşırılaşan ve giderek yükselen milliyetçiliğin temelinde, millî egemenlik, bağımsızlık (self-determination), eşitlik ve laiklik gibi genel prensipler yatmaktaydı. Bkz.: Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren On Yıl Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)**, 3. Baskı, İstanbul, 1990, s. 85.

² Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 14. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2014, s. 521.

³ Adnan Ergeneli, **Çocukluğumun Savaş Yılları Anıları**, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s. 64.

tarafında doğrudan çok uluslu yapıya sahip olan imparatorlukları tehdit eden bir gelişme haline gelmiştir. Bu tehdit, Avrupa'daki gelişmelerden ziyade çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı'ları etkilemekte gecikmemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması ve sömürgeleştirilmesi Avrupa'da XVIII. yüzyıldan beri gündemde olan ve tartışılan bir meseleydi. Bu hususta ünlü soruyu atanlardan birisi de Napoleon'du. Napoleon şöyle diyordu: “*İstanbul kimin olacak?*”⁴ Ancak emperyalist güçler arası hassas denge siyaseti büyük güçler arasındaki rekabeti ve paylaşmayı XX. yüzyıla dek uzattı. İmparatorluk, tasfiye sürecinde can çekişen, âdeta ölmeden orası burası koparılıp yutulmuş bir av olmuştu. Nitekim Almanların sahneye girişi bu sürece yeni bir boyut kazandıracak ve yüzyıllık bir ömrü kalan Osmanlılar, ünlü “*Şark Meselesi*”⁵ projesiyle 1911-1918 yılları arasında çeşitli paylaşma projeleriyle tasfiye edilerek, kısa bir zaman dilimi içinde dağılacaktı.

Şark Meselesi, Türklerin varlığının ortadan kaldırılması ve bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi demektir. Batı Avrupa'nın hızla yükselişi karşısında Osmanlı toprak kayıpları, Şark Meselesi ışığında bir süre sonra “*Vatanın tehlikede olduğu*” ve “*Vatanın kurtarılması*” fikrine dönüştü. Bu fikir Türk aydınları arasında gitgide yayılmaya başladı. Zihinlerde “*vatanın tehlikede olduğu*” ve “*vatanın kurtarılması*” fikirleri, özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında başlayan yenilgiler ve toprak kayıpları süreciyle birlikte her sahada yaşanan çöküş ve yok olma belirtileriyle birleşerek “*hasta adam*” imajıyla beslenen gerçek bir travma haline geldi. Bu süre zarfında Osmanlı aydınlarında iyice belirginleşen anlayış Batı'nın Osmanlı'yı Avrupa'da barındırmayacağı ve bu sonucun er ya da geç ortaya çıkacağı düşüncesi idi.⁶

Şark Meselesi aynı zamanda Avrupa'nın “*Türklerden kurtulma*” siyasetinin diğer bir adıydı. Güç dengesini değiştiren zaman, artık Avrupa devletlerinin lehine dönmüştü. XIX. yüzyıl Avrupa'sı da bu siyaseti temel alarak Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma ve topraklarını parçalama plânları yarışına girişmişti. İmparatorluk topraklarının parçalanmasına yönelik faaliyetlerde gerek perde

⁴Ali Ulvi Özdemir, “Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012, ss. 1-4.

⁵Şark Meselesi ile ilgili olarak şu eserlere bakılabilir: Süleyman Kani İrtem, **Şark Meselesi: Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi**, Temel Yay., İstanbul, 1999.; Raif Karadağ, **Şark Meselesi**, 3. Baskı, Emre Yay., 2005.; Bayram Kodaman, **Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun Yay., İstanbul, 1983.

⁶M. Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara 2006, s. XVII.

arkasında gerekse bizzat sahada İngiltere'nin başrol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir. İngiltere'nin İmparatorluk topraklarını koruma politikasını benimsemesi de bu politikayı terketmesi de tamamen kendi çıkarlarını koruma amaçlıydı. Bu siyasetin ana ekseninde İngiltere'nin en önemli sömürgesi olan Hindistan yolu üzerindeki stratejik noktaların (Süveyş Kanalı, Basra Körfezi, Akdeniz, Mısır ve Mezopotamya) Osmanlı sınırları içerisinde yer alması gerçeği yatıyordu. Bu topraklarda yer alan geçiş noktalarını korumak amacı ile başta Rusya olmak üzere Fransa ve yüzyıl sonlarına doğru siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya ile karşı karşıya geldiği tarihin inkâr edemeyeceği bir gerçektir.⁷

XIX. yüzyıl, büyük güçlerin dünya siyasetini ve aralarındaki denge sistemini bütünüyle değiştirmişti. Bu değişen sistemin nedenlerinden biri söz konusu olan yüzyılın son çeyreğinde Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini tamamlamasıyla ortaya çıkmıştı. Her iki devletin Avrupa ve dünya sistemindeki yerlerini almasının yanı sıra yukarıda bahsedilen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda toplanan Berlin Konferansı sonrası imzalanan Berlin Antlaşması ile Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız ya da muhtar devletler olarak Balkan coğrafyasında kurulmaya başlayacaktı. Bununla birlikte aynı dönem içerisinde İngiliz iç siyasetinde de Gladstone liderliğindeki Liberal Parti'nin 1880 yılında iktidara gelmesi; bu denge siyasetinin değişmesi için âdeta bir dönüm noktasıydı. Çünkü bu tarihten itibaren Gladstone Hükümeti "*Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma*" politikasını tamamen terk edecekti. Yukarıda kısaca bahsedilen nedenler çerçevesinde İngiltere başta Yunanistan olmak üzere Balkan coğrafyasında yer alan çeşitli ulusların taleplerinin yerine getirilmesiyle yakından ilgilenmişti. Gladstone Hükümetinin gerek Yunanistan gerekse diğer Balkan devletlerinin balkan coğrafyasında Osmanlı'ya karşı yaptıkları ateşi körüklemesi Osmanlı-İngiliz ilişkilerini kopma noktasına getirmişti.⁸

XX. yüzyıl başlarında dünya siyasetinde yalnız kalan Osmanlı İmparatorluğu kendine yeni bir müttefik arıyordu. Bu müttefik ise siyasi birliğini geç tamamlayan Almanya'dan başka bir devlet olamazdı. Nitekim Alman kapitalizmi, XIX. yüzyıl sonlarında dünya kapitalizminin en genç, en dinç ve en hırslı çocuğu olarak sahneye çıkmıştı. Buna paralel olarak Almanya ile Osmanlı ilişkileri gün geçtikçe gelişmişti.

⁷ Feroz Ahmad, "Osmanlı İmparatorluğunun Sonu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, 1. Baskı, Alfa Yay., (Edit.: Marian Kent), 2013, ss. 20-35.

⁸ Ahmad, **a.g.m.**, ss. 35-56.

Berlin-Bağdat demiryolu projesiyle, Osmanlı toprakları Alman malları açısından zengin merkez haline gelmişti. Diğer yandan Deutsche Bank'ın kurulması ile kısa süre içinde Osmanlı topraklarında ekonomik ve siyasal olarak Alman nüfuzu artmıştı. Böylece XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu yavaş yavaş yeni bir bağlantıya girmişti. Bu bağlantı Osmanlı denge siyasetinin herhangi bir büyük devlete karşı izlediği bir yakınlık değildi. Devlet orduda ve sivil yönetimde Alman nüfuzuna kapılarını açmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun, XIX. yüzyıl sonlarında Avrupa güçler dengesini alt-üst ederek ortaya çıkan Almanya ile kurduğu ilişkiler; devletler ailesindeki herhangi iki devletin bağlaşıklığı olmaktan dahafazla bir olaydı. Bu ilişkinin diplomatik ve siyasal alandaki boyutların ötesinde, her iki ülkenin sosyal ve iktisadî tarihi içinde de önemli bir yeri vardı.⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Almanya ile geliştirmiş olduğu yakın ilişkiler karşısında İngiltere'nin Osmanlı politikası da değişim gösterecekti. Bu döneme kadar Yunanistan ile mesafesini ve ilişkilerini koruyan İngiltere, artık Yunanistan ile yakınlaşmaya başlayacaktı. İngiltere sadece Yunanistan ile değil, aynı zamanda Akdeniz ve Boğazlar hâkimiyeti konusunda husumeti olan Rusya ile de buzları eritecekti. XX. yüzyılın şafağında dünya siyasetinde değişime uğrayan bu siyasi denge, gittikçe küreselleşen dünya düzenine yeni bir şekil verecekti. Bu merhalenin ilk aşaması Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprağı olan Trablusgarp'ın İtalya'ya bırakılmasıyla kötü bir şekilde başlamıştı. Ardından 1912-1913 yıllarında patlak veren iki Balkan Savaşı ile gidişat, daha da kötü bir hâl almaya başladı. İngiltere, Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında Osmanlı'nın almış olduğu ağır yenilgilerin farkındaydı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun geldiğine inanıyordu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya'nın yakınlaşması ve halifelik gücünün Osmanlı hanedanlığının elinde bulunması İngilizlerin Osmanlı'yı tamamen gözden çıkarmasına mâni oluyordu. İngiltere'nin bu durumu göze alamamasının temel sebebikendisine bağlı durumda olan Müslüman sömürgelerin harekete geçirileceği korkusuydu. Bir diğeri ise Almanya ile Osmanlı yakınlaşmasının kendi çıkarlarına uymamasıydı.¹⁰

⁹ İlber Ortaylı, **İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Ankara Üniversitesi SBF Yay., No: 479, Ankara, 1981, ss. 74-98.; Lothar Rathmann, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi: Berlin-Bağdat**, 3. Baskı, Belge Yay., (Çev.: Ragıp Zarakolu), İstanbul, 2001, ss. 35-43.

¹⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 12. Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2003, ss. 348-350.

Büyük güçler arasındaki çıkar çatışması ve Osmanlı topraklarından hangisinin ne kadar pay alacağı sorusu? büyük güçlerin kendi aralarında kutuplaşmalarına sebep olmuştu. Balkan Savaşları sonrasında Balkan coğrafyasının iki karşıt kutba ayrılması da bu durumun en somut örneğiydi.¹¹ Bu kutuplar; bir yandan Sırbistan, Yunanistan, Romanya'yı ihtiva ederken, öte yandan Bulgaristan ve Avusturya Macaristan'dan oluşmaktaydı. Bu kutuplaşmanın yanında dünya da iki kutba bölünmüştü. Nitekim daha evvelinde Sanayi İnkılâbı'nın getirdiği sömürge ve silahlanma yarışı ile dünya üzerinde bloklaşma başlamıştı. Fransız İhtilâli'nin de getirmiş olduğu milliyetçilik akımının etkileri de bu bloklaşma üzerinde oldukça etkiliydi. Bu sebeple iki kutuptan oluşan yeni dünya düzeninde, İtilaf Devletleri bloğunda İngiltere, Fransa ve Rusya başı çekerken 1915 yılında İtalya'nın da İtilaf bloğunda yerini almasıyla büyük güçlerin ağırlığı iyice artmıştı. İttifak Devletleri bloğunda ise siyasi gelişimini geç tamamlayan Almanya, İtilaf bloğu ile müttefik olmaya çalışan ancak topraklarının paylaşılacağına inanılarak İtilaf bloğunda kendine yer verilmeyen Osmanlı İmparatorluğu ve 1915 Londra Paketi ile bu bloğa katılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yer almaktaydı.¹²

Osmanlıların son dönemlerinde verilen bütün bu çabalar bir taraftan “*çöküşü, toprak kayıplarını nasıl durdurabiliriz?*” kısaca “*vatanı nasıl kurtarabiliriz?*” sorunsalını üretirken, batının artık güçlü tarafı temsil ettiğini kabulle “*Batı'ya karşı nasıl durabiliriz?*” sorularını da beraberinde getiriyordu. Bu kaygı kısa sürede askerî alanda başlamak üzere bir dizi reform sürecini başlatırken bir taraftan da somut olarak toprak kayıplarını ve toplumun çözülüşünü durdurmak gerekiyordu. Toprak kayıplarıyla bir küçülme süreci olarak da değerlendirilebilecek bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın büyük emperyalist devletleri için her fırsatta bir parçası kopartılan bir varlığa dönüşecekti.¹³ Bu amacı somutlaştıran eylemler ise Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için yapılan antlaşmalardı.¹⁴

¹¹ Hüner Tuncer, **Türk Dış Politikası: Osmanlı'dan Cumhuriyete (1789-1920)**, Cilt: 1, Kaynak Yay., Ankara, 2017, s. 375.

¹² Tuncer, **a.g.e.**, ss. 376-384.

¹³ Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1994, s. 2.

¹⁴ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Baskı, Cilt: 1, Bilgi Yay., 2004, ss. 67-70.; Paylaşım antlaşmalarının oluşum süreci için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 2, Kısım 3, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, ss. 1-17 ve ss. 333-479.; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, ss. 97-127 ve ss. 270-277.; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 3, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, ss. 69-87.; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 4, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, ss. 1-39.

Büyük güçler arasında hasta adam olarak görülen ve paylaşılması tasarlanan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası birbirlerine bırakılmayacak kadar önemli ve değerliydi. Bu itibarla, Berlin, Viyana, Londra, Paris, Roma, Petrograd ve Atina'daki emperyalist güçler, bu hazineye göz dikmişlerdi. Güçler arasındaki temel sorunsal; *“pastadan hangisinin, ne kadar pay alacağıydı?”*.¹⁵

Buna karşın savaş öncesinde İstanbul-Berlin ittifakı kurulmuş; Berlin Osmanlı'nın gerek halifelik gerekse askerî gücünü kullanarak üzerindeki cephe yükünü hafifletmişti. Birinci Dünya Savaşı arefesinde İtilaf Devletleri de Osmanlı mirasını paylaşmak için kendi aralarında bir dizi antlaşmalar imzalayarak kendilerine pastanın en büyük ve en güzel parçasını almak için çabalamışlardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan ve savaş boyunca devam eden gizli antlaşmalar, 1917'de Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilâli ile açığa çıkmıştı. Bu gizli antlaşmaların içeriği hasta adamın mirasını emperyalistler tarafından bölüşülmesine yönelikti. Emperyalist güçlerin kendi aralarında parsel parsel Osmanlı topraklarını parçalamışlardı. Mart 1915'te İngiltere, Rusya ve Fransa arasında Londra'da imzalanan İstanbul Antlaşması'yla İtilaf Devletleri savaşı kazandıkları takdirde İstanbul'da Boğazların Çarlık Rusya'ya verilmesini kabul ediyordu.¹⁶

Osmanlı topraklarını parçalamayı hedefleyen diğer bir antlaşma ise İstanbul Antlaşması'nda adı dahi geçmeyen ancak İtilaf devletleri içerisinde yer alan İtalya ile imzalanmıştı. Antalya bölgesi, İzmir ve Trablusgarp Savaşı'ndan beri egemenliğinde bulundurduğu On İki Ada, İtalya'ya Nisan 1915 Londra Antlaşması ile bırakılmıştı.¹⁷ 16 Mayıs 1916 yılında imzalanan Sykes Picot Antlaşması'yla ise Bağımsız Arap devletini kurmayı amaçlanmıştı. 1916 Nisan ve Mayıs aylarında yapılan gizli antlaşmalar kendisine yeni sömürgeler isteyen İtalya tarafından hoş karşılanmamıştı. Bu durumu da İngiltere ve Fransa ile görüştüktan sonra 21 Nisan 1917'de imzalanan St. Jean de Maurienne Anlaşması ile İtalya imzalanan diğer antlaşmaları kabul ediyor ve buna karşılık da Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri İtalya'ya veriliyordu.¹⁸

¹⁵Salahi R.Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, s. 3.

¹⁶ Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 4

¹⁷Sander, **a.g.e.**, s. 382.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Cilt: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991, s. 135.

Birinci Dünya Savaşı evvelinde ve savaş esnasında imzalanan gizli antlaşmaların Osmanlı'yı tasfiye etmeye yönelik emelleri aşikârdı. Osmanlı toprakları üzerinde plânları olan ancak gizli antlaşmalara imza atmayan bir devlet daha vardı. Bu devlet, hiç şüphesiz daha sonra kendisine büyük güçler tarafından Anadolu'da toprak vaat edilen Yunanistan'dı. Birinci Dünya Savaşı arefesinde Yunanistan'ın Kralı Konstantin ve Başbakanı da Venizelos idi. Kral Konstantin, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in eniştesi oluyordu ve İttifak bloğuna sempatisi vardı. Ancak İtilaf Devletleri Akdeniz'de güçlü durumdaydılar bu yüzden de kral savaş sırasında tedbirli davranıyordu. Ancak Başbakan Venizelos, İtilaf Devletleri safına geçmek istiyordu. İtilaf bloğu da bu durumu bildiği için Yunanistan'a Anadolu'da toprak vaat etmişti. Bu durum aynı zamanda Kral Konstantin ile Venizelos arasında bir çekişmeye sebep oluyordu. Nitekim, 1917 Haziran'ına kadar Başbakan Venizelos'a boyun eğmeyen Kral Konstantin İngiliz ve Fransız askerlerinin Atina'ya çıkarak tahttan çekilmesine boyun eğmiş ve oğlu Aleksandr'ı tahta geçirmişti. 1915 yılında başbakanlıktan uzaklaştırılan Venizelos'ta bu durumdan istifade ederek Atina'ya gelmiş, yeni bir hükümet kurmuştu. Bu hükümet, 26 Haziran 1917'de merkezi devletlere savaş ilân ederek savaşta müttefik devletlerin yanında yer almıştı.¹⁹

Savaş sonlarına doğru gerek cephe gerisindeki halk, gerekse askerler savaştan bıkmıştı. Bu bıkkınlık savaşın son demlerinde iyice şiddetini arttırmıştı. Çünkü savaş uzadıkça halkın sorunları ve hastalıkları artıyor, bilhassa refah seviyesi azalıyordu. Barışa duyulan özlem bu dönemde Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un dikkatinden kaçmamıştı. Wilson, kendi adıyla da anılan on dört prensibi 8 Ocak 1918 yılında barışın temel ilkelerini belirlemişti. Bu on dört ilkenin on ikinci maddesi direkt olarak Osmanlı İmparatorluğu ile ilgiliydi. Bu ilkeyle çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk olan kısımların hâkimiyeti sağlanacak, lâkin Türk olmayan uluslara muhtariyet olarak gelişme imkânları verilebilecekti.²⁰ Böylece Wilson bu ilkelerle Avrupa'nın ihtiyar diplomasisine yeni bir boyut getirmişti.

Wilson ilkeleriyle birlikte kanlı savaş alanlarının yerini artık diplomasi mücadelesi almaya başlamıştı. Bu diplomatik mücadele sonucunda İtilaf Devletleri, İttifak Devletleri ile ateşkes ve barış antlaşmaları imzalayacaktı. Osmanlı

¹⁹Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...**, s. 135.

²⁰Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...**, s. 138.

İmparatorluğu adına Hüseyin Rauf (Orbay), Reşat Hikmet Bey ve Sadullah Paşa ile İtilaf Devletleri adına İngiliz donanma komutanı Amiral Calthorpe 30 Ekim 1918’de Limni Adası’nın Mondros Limanına demir atmış Agamemnon Zırhlısı’nda Mondros Mütarekesini²¹ imzalanmıştı.

Mondros Mütarekenâmesi, Osmanlılar açısından bir ateşkesten ziyade Anadolu’da işgallere zemin hazırlamaya yönelik bir antlaşmaydı. Mütarekenâmenin 5. 7. ve Doğu’da Ermenistan devleti kurulmasına yönelik olan 24. maddeleri Anadolu’yu işgale açık hale getiriyordu. Mütarekenâmenin ünlü 7. maddesiyle de bu karar kesinleşmiş oluyordu. Bahsi geçen 7. madde ile müttefik kuvvetlerin güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa Anadolu’nun herhangi bir stratejik noktasını işgal etme hakkına bulunacağını ön görüyordu. Müttefikler 7. madde ile Anadolu topraklarının kayıtsız şartsız teslimiyetine hukukî bir zemin kazandırmışlardı. İşgale zemin hazırlayan diğer bir madde de 5. madde idi. Mütarekenin 5. maddesi, sınırların korunması ve dâhili emniyetin sağlanması için gerekli olan askerî gücün haricindeki bütün Osmanlı güvenlik güçlerinin terhisini öngörüyordu.

Sınırların korunması ve dâhili emniyetin sağlanabilmesi için bulundurulacak askerî kuvvetin sayısal olarak durumu ve konumunun ne olacağı mütareke görüşmeleri sırasında kesin olarak tespit edilememiş, bilhassa İtilaf kuvvetleriyle Osmanlı Hükümeti arasında daha sonra yapılacak görüşmelere bırakılmıştı.²²Böylece Türk askerî kuvvetlerinin bırakılması sırasında jandarma kuvvetlerinde de salını verilmesi, Batı Anadolu ve Orta Karadeniz gibi kesimlerde eşkıyalık hareketlerinin artmasına sebep olmuş; bu da asayişsiz bir ortam yaratarak çeşitli bölgelerdeki halkın huzurunun bozulmasına yol açmıştı.²³

Müttefikler kuvvetler ise bahsi geçen her iki madde ile açık ve net olarak Anadolu’nun işgaline zemin hazırlamış ve herhangi bir işgal söz konusu olduğunda Anadolu’yu etkisiz bırakmayı hedeflenmişti. Özellikle 7. madde hem İstanbul Hükümeti hem de İtilaf Devletleri için büyük önem arz ediyordu. Bu önemi Hüseyin

²¹ Bkz.: İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları**, Cilt: I, TTK Yay., Ankara, 2000, ss. 12-14.; Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi...**, Cilt: 3, Kısım 4, ss. 742-746.; **Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı**, ATESE Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1999, ss. 47-49.

²² Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri**, Cilt: I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1953, s. 520.

²³ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, TTK Yay., Ankara, 2001, s. 82.

Rauf Bey'in Yenigün gazetesine verdiği bir demeçte görmek mümkündür. Hüseyin Rauf Bey verdiği demeçte şöyle diyordu:

*“İstiklâl-i devlet, hukuku saltanat, izzetinefsi-i millet tamamen kurtulmuştur yalnız şurası mühimdir ki, memleketimizde asayiş muhafaza etmeliyiz. Aksi takdirde her şeyi kaybetme tehlikesi vardır.”*²⁴

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı boyunca yetki gücünün zayıflığı ve boşluğundan, bilhassa da savaş koşullarından kaynaklı olarak ortaya çıkan, emniyet ve nizamın sağlanmasıyla ilgili problemlerle karşı karşıya kalmış; Mondros Mütarekesiyle birlikte bu durum kendini daha da hissettirmiştir. Hükümet yetkilileri savaş süresince almaya çalıştıkları gerekli tedbirleri savaş sonrası da devam ettirmeye çalışacaklardı. Fakat mütareke dönemiyle birlikte oldukça farklı bir süreç ve düşünce yolu açılacaktı. Bahriye Nazırı H. Rauf Bey farklı bir dönem yaşanacağını ve yeni dönemde oluşacak anlayışın sinyallerini böylece vermiş oluyordu. Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'e göre ülkenin geleceği “asayiş” mefhumunda saklıydı. Vatanın geleceğini ve sigortasını bu kavram belirleyecekti. Bu demeci ile Rauf Bey; “asayiş berkemal ise ülkenin ve milletin hiçbir şeyi kaybetme ihtimali yok” ama emniyet ve güvenlik “ber-kemal ise ülke ve millet her şeyini kaybetme”²⁵ tehlikesi ile karşı karşıya geleceğinin altını çizmiş ve iç güvenliğin önemine dikkat çekmişti. O hâlde yapılacak tek bir şey vardı. O da Osmanlı İmparatorluğu'nu idare edenlerin, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarih itibarıyla elde kalan topraklar içerisinde halkın refah, huzur ve güvenliğini sağlamak; bunun için her türlü tedbir ve önlem almaktı.

İstanbul Hükümetlerinin bu dönemde emniyet ve güvenliğin temin edilmesi için resmî makamlara göndermiş olduğu telgraflarda ya da güvenlikten mesul olan emniyet güçlerinin kendi aralarında yapmış oldukları yazışmalarda hep bu konunun işlendiğini görmek mümkündür. Ancak mütarekenâme sonrasında elde kalan topraklar dâhilinde yaşanan gelişmeler ve uygulanan siyaset asayiş konusunda üç farklı boyutun yaşanacağını ortaya koymaktaydı: Bunlardan birincisi, İstanbul Hükümetlerinin asayiş konusunda göstermiş oldukları algılama ve uygulamalar; ikincisi, İtilaf Devletleri'nin ve hazırlayıp imzalattırdıkları Mondros Mütarekesi'nin

²⁴Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 11; **Yenigün**, 2 Kasım 1918.; Celal Bayar, **Bende Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt: 1, Sabah Kitapları, İstanbul, 1967, s. 97.

²⁵İhsan Sabri Balkaya, “Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 41, (Mayıs 2008), ss. 18-19.

maddelerinin asayışı etkileme durumu; üçüncü boyutu da Kuvâ-yı Millîye anlayışı ve örgütlenmesinin asayiş konusundaki yaklaşımı ve uygulamalarıydı.²⁶

Mütarekenâme'nin imzalandığı sıralarda Yıldırım Orduları Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa da mütarekeyi inceledikten sonra: “*Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, bu mütareke ile kendisini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmiştir.*”²⁷ diyerek mütarekenin tamamen uygulanması durumunda ülkenin her karış toprağının düşman çizmeleri altında ezileceğini savunuyordu. Ardından da bu yaptırıma karşı tepkilerin şiddetli şekilde savunulmasını ve telafisi olmayan bu hatadan dönülmesini istiyordu. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin akdinden hemen sonra 7. maddenin bahane edilerek Musul'un kaybedildiği gibi diğer toprakların da kaybedileceğini öngörmüştü ve bu sebeple temkinli olunmasını istiyordu.

Bununla beraber asayiş o dönemde sadece İstanbul Hükümeti ya da Mustafa Kemal Paşa için değil, Anadolu topraklarında yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi ahali için de büyük önem arz ediyordu. Mütarekenin imzalanmasının ardından Celal Bayar da İzmir'e gelmiş ve buradaki Rum ve Müslüman ahalilerin halet-î ruhiyelerini şöyle dile getirmişti:

“*İzmir'e girince Türk muhitini kara ve elem bulutunun kaplamış olduğunu gördüm. Vaziyeti muhakeme edenlerin ağzını bıçak açmıyordu. Kalabalık Rum kitlenin ise; için için bayram yaptığına şüphe yoktu.*”²⁸ Çünkü herhangi bir karışıklık çıktığı takdirde bölgede Türk hâkimiyeti sona erecekti. Nitekim, mütareke sonrasının ilk şafağında yerli Rum çeteler ya da Rum ahali sorun çıkarmaya ve asayışı bozmaya yönelik kışkırtmalarda bulunmaya başlamıştı. İtilaf Devletleri'nin gözü sadece İstanbul değil, tüm Anadolu'da olduğu kuşkusuzdu. Ancak liman ve hinterlant olarak geniş, ayrıca sömürgelerine giden güzergâh üzerinde bulunan İzmir'de de gözleri vardı. Bu yüzden İzmir'de çıkacak herhangi bir asayiş bozmaya yönelik ortam İzmir'in düşman askerinin çizmeleri altında ezileceği anlamına geliyordu. Bundan dolayıdır ki İstanbul Hükümeti adına Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın 2 Kasım 1918'de vilâyetlere, müstâkil livalara, ordu komutanlıklarına gönderilen telgrafta asayişin sağlanmasına yönelik emirde bulunuyordu. Ayrıca zabıt ve memurların bütün ahaliye ve askerlere adalet ve şefkat ile yaklaşmasını temenni ediyordu.

²⁶Balkaya, **a.g.m.**, s. 19.

²⁷Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 1..., s. 72.; Falih Rıfkı Atay, “Büyük Gâzi'nin Hatırat Sahifeleri”, **Milliyet**, 8 Nisan 1926.

²⁸Bayar, **Bende Yazdım** Cilt: 1..., s. 21.

Ancak asayışı sağlamak o dönemin şartlarında çok zordu. Savaşın getirdiği olağanüstü koşullar altında ordudan asker kaçakları ve firariler oluyor; eşkıyalar ahalinin mallarını gasp ve yağma ederek, tecavüz, adam kaçırma, hırsızlık, hane veya iş yeri baskını ve adam öldürme gibi birçok asayışı bozucu olaylarda bulunuyorlardı. Bunun yanı sıra İzmir özelinde olduğu gibi azınlıkların (Rum, Ermeni) Türk nüfusuna karşı yaptıkları taşkınlıklar gibi olaylar asayiş problemlerinin ortaya çıkmasına ve bölgede yoğun olarak yaşanmasına sebep oluyordu. Bu da İtilaf Devletleri'nin asayişin sağlanamadığına dair gerekçelerine zemin hazırlıyor ve müttefik kuvvetler bu olayları gerekçe göstererek istedikleri bölgeyi işgal edebileceklerini belirtiyorlardı.

Bununla beraber cephe gerisindeki asayişsizlik ve buna yol açan isyanların nedenleri üzerinde pek durulamıyor; ülkede kanunların uygulamasının yetersiz olduğu, bunun da asayişsizliğe sebep olduğu vurgulanıyordu. Mütareke dönemi sürecinde bir yandan köylülerin var olan bütün serveti hırsızlar tarafından çalınıyor, diğer yandan da düşman tarafından halkın mallarına tecavüz ediliyordu. İç güvenliği sağlayan Jandarma kuvvetleri takibatta muvaffak olamıyor, hırsızlar kaybolup gidiyordu. Adliye ise hırsız bir saat bile tevkif edemedi bırakıyor, Jandarmaya müracaat edilse bile, jandarma bir şey yapamıyordu. Mütareke dönemi İzmir'inde iç güvenliğin sağlanması hususunda bir takım eksiklikler vardı. Ülkenin önemli bir bölümün de olduğu gibi İzmir'inde düşman işgali altında bulunduğu ve bu işgallere karşı askerî harekâtın yapıldığı bir sırada cephe gerisinde de önemli oranda asayiş problemleri yaşanmıştı. Bu problemlerin başında insanların can güvenliği, yolculuk yapanların güvenliğini ihlâl eden unsurların yanı sıra hükümetin kânun gücünü tesis etmekteki zafiyeti ve idare memurlarının görevlerini yerine getirmedeki noksanlıkları ve çoğu zaman keyfî tutumlar içerisinde bulunmaları bu türden problemlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştu.

Mütareke döneminde asayişin sağlanmasına yönelik tedbirler İzmir Sancağı'nda daha da şiddetli şekilde göze çarpıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Anadolu coğrafyasında en önemli yerleşimlerinden birisi olan Aydın Vilâyeti'nin merkez şehri İzmir Sancağı idi. Bu sancak İzmir (Nif ve Karaburun ile beraber 3037), Bergama (2856), Foçateyn (234), Menemen (995), Karaburun, Çeşme (557), Urla (370), Sivrihisar (472), Kuşadası (621), Tire (1.097), Ödemiş (1743) ve

Bayındır (494) olmak üzere İzmir 13 Kazası ile toplam 12.426 kilometrelik bir alan kaplıyordu.²⁹

Bu sancağın sınırları içerisinde çok farklı ırk, din ve mezhep grupları yer almaktaydı. İzmir kentinin 1917'deki nüfusu 238.179 kişi idi. Bu nüfusun 111.468'i Türk, 87.479'u Rum, 24.403'ü Musevi, 12.857'si Ermeni, 1.096'sı yabancı idi.³⁰ Bu kadar çeşitlilik içinde asayişin temin etmek gerek vali gerek emniyet güçleri açısından zor oluyordu. Nitekim araya nifak tohumları ekmek isteyen Megali İdeasını gerçekleştirmek isteyen Rum nüfusun fazla olduğunu ve İzmir'in kendisine ait olduğunu şiddetle savunan bir Yunanistan vardı. Megali İdea'yı Yunan Politikacı John Kolettis'in Ocak 1844'de Ulusal Meclis'te şöyle dile getirmişti:

*“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece Krallık içinde oturanlar değildirler, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan Tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar Yunanlılardır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul, büyük başkent bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur.”*³¹ Büyük amacını gerçekleştirmek isteyen Yunanistan hedeflerine giden yol İzmir'den geçmekteydi. Yunanistan'da bundan dolayı amaca giden her yol mubahtır diyerek hareket etmişti.

Türk Millî Mücadelesi'nin önder kadrosunun bulundukları noktada bir yok oluş tehlikesini daha önce hiç bu kadar hissetmedikleri açıktı. Çünkü Balkan coğrafyası ya da Ortadoğu toprakları kaybedilirken sığınılacak bir öz vatan, Anadolu elde kalmıştı. Ancak Anadolu için mücadele verilirken, yüzyıllardır kaybedilen vatan topraklarından sürülerek sığındıkları bu yer dışında artık gidilecek, çekilecek bir yer kalmamıştı. Ali Çetinkaya'nın şu sözleri işgal edilmeye başlanan Anadolu'nun sonradan direnişi örgütleyecek aydın insanların gözünde nasıl son sığınak haline geldiğini açıkça ortaya koymaktaydı: *“Senelerden beri her taraftan hicret eden mazlumların, felaketzedelerin ilticagâhı ve Türk ve Müslüman devlet mevcudiyetinin yegane vatanı olan Anadolu'nun kapısına düşman ayak bastı. “İzmir'i işgal etti.”*³²

²⁹Engin Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Dönemi'nde İzmir Sancağı**, Ayraç Yay., Ankara, 1997, s. 21.

³⁰ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2011, s. 18.

³¹ Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, 1. Baskı, Hürriyet Yay., İstanbul, 1978, s. 11.

³²Ali Çetinkaya, **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1993, s. 34.

Özetle, 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesiyle birlikte Birinci Dünya Savaşı’nın galip devletlerinin son toprak parçası; yani Anadolu üzerinde de kendi aralarında yaptıkları paylaşım antlaşmalarının uygulanması yolunda önlerinde bir engel kalmamış görünüyordu. Gerçekten de Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri’nin bu gizli antlaşmalarla Osmanlı İmparatorluğu için belirledikleri kendi nüfuz bölgelerini fiilen işgal etme süreci de başlamıştı. Buna ek olarak azınlıklar da her zaman destek ve cesaret aldıkları galip devletlerin koruyuculuğunda kendisi yasal emellerini gerçekleştirmek için gereken koşulların oluştuğuna kanaat getirerek harekete geçme olanağı bulmuşlardı.³³

³³ Adnan Sofuoğlu, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, (Edit. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001, s. 618.

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN İZMİR'İN İŞGALİNE GİDEN SÜREÇTE BÖLGENİN DURUMU VE ASAYİŞ (1918-1919)

I. Mondros Mütarekesi'nden Paris Barış Konferansı'na Giden Süreç ve İzmir Sancağı

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılan Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok bölgesi Mondros Mütarekesi'nin hükümleri gerekçe gösterilerek işgal edilmişti. Bu işgalleri yapan devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu Birinci Dünya Savaşı'nda yenen devletlerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan İtilaf kuvvetleri karşısında Osmanlı İmparatorluğu savaştan yenilgiyle ayrıldığı için bu devletlerle bir mütarekenâme imzaladı. Ardından da mütarekenin mahut 7. ve 12. maddelerine dayanarak harekete geçen İtilaf kuvvetleri, Kasım 1918 başlarından itibaren memleketin çeşitli bölgelerini işgal etmeye başladılar. Diğer müttefikleri gibi savaştan yenik olarak ayrılan³⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gerekçe gösterilerek işgal edildiği yerlerden birisi de İzmir ve çevresi idi. Mütarekenâme sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan ilk tebliğde İzmir'in İtilaf Devletleri tarafından işgal edileceği belirtilmiş; aynı doğrultuda Osmanlı yöneticilerinin de işgale karşı herhangi bir direniş tertip etmemesi yönünde emirlerde bulunulmuştu. İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edileceği haberlerinden sonra bölgede Yunan kuvvetlerine karşı herhangi bir direniş yaşanmaması amacıyla harekete geçen Vali İzzet Bey, Amiral Calthorpe ile irtibata geçerek şehri müttefik kuvvetlerinin işgal etmesini rica etmiş; Yunan işgalinin de Türkler için hakaret sayılacağını bildirmişti.³⁵

³⁴Âli FuadTürkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi**, İstanbul, 1948, s. 63.; Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, Cilt: 2, Nehir Yay., (Yay. Haz.: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), İstanbul, 1993, s. 7.; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni (Siyasi Hatıralarım)**, Emre Yay., İstanbul, 1993, s. 89.; Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, 1. Baskı, (Çev.: Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara, 1986, s. 27.

³⁵**Türk İstiklal Harbi**, II. Cilt, İnci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, ss. 35-40.; Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması", **Belleten**, Cilt: XXXII, Sayı: 128, (Ekim 1968), s. 571.; Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989, s. 71; Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, ss. 216-217.; M. Tayyib Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken**, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, ss. 86-87.

Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği süreçte İtilaf kuvvetleri 12 Nisan 1915 tarihinde Yunanlara, biran evvel savaşa girmeleri koşuluyla İzmir'i vermeyi vaatetmişlerdi. Fakat, Yunanistan'ın savaşa katılması hemen gerçekleşemediğinden ve özellikle İtalya'nın İtilaf Devletleri safına katılması sonrasında 19 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne Anlaşması'yla Rusya'nın da onaylaması şartıyla İtalyanlara bırakılmıştı. Ancak İtilaf kuvvetlerinin diğer üyeleri (İngiliz, Fransız ve Amerikan), Mondros Mütarekenâmesi sonrasında İngilizler İzmir ve çevresini İtalyanlara bırakmak istememişlerdi. 1917 Rus Devrimi kargaşası içinde Rusya'nın St. Jean de Maurienne Anlaşması'nı onaylanmaması, İtalya'nın Anadolu'daki toprak taleplerinin meşruluğunu İngiliz ve Fransızların gözünde tartışmalı bir konu haline getirmişti.³⁶ Bunun yanı sıra Amerika'nın İzmir'deki Yunan işgaline izin vermesi birbiriyle bağlantılı iki temel nedene dayanmaktaydı: Bunlardan ilki, Adriyatik'teki İtalyan taleplerine İngiltere, Fransa ve Amerika'nın karşı çıkması üzerine İtalyan Heyeti, Barış Konferansı'nı 24 Nisan 1919'da terk etmişti. Bu sebeple Amerikan Başkanı Wilson'da İtalyanlara karşı bir kızgınlık belirmişti. Bu bakımdan İzmir'in İtalyanlara bırakılmasının alternatifinin Yunan işgali olduğu görüşüne Wilson'da katılmıştı.³⁷

Diğer taraftanda Yunanistan Başbakanı Venizelos ise İzmir ve civarını özellikle istemekteydi. Nitekim Venizelos henüz 2 Kasım 1918 gibi erken bir süreçte Anadolu'nun batı uçlarının Yunanlara bırakılmasını istemişti.³⁸ Yunanistan'a İzmir ve civarında toprak verilmesi vaadi ilk kez İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in 10/23 Ocak 1915 tarihlerinde Venizelos'a gönderdiği mektuplarda teklif edilmişti. Edward Grey'in mektuplarında Yunanistan'ın İtilaf kuvvetlerinin yanında savaşa girmesi koşulunda Küçük Asya kıyısında önemli toprak tavizlerinde bulunulmuştu.³⁹ Ancak Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Yunanistan'ı savaşa dâhil etmeyi başaramaması nedeniyle teklif askıda kalmıştı. 1915 yılında Kral Konstantin tarafından hükümetten uzaklaştırılan Venizelos, 1917 yılı Haziran'ında İtilaf kuvvetlerinin himayesinde gerçekleştirdiği bir hükümet darbesiyle yönetimi tekrar ele geçirmişti. Ardından daha fazla zaman kaybına uğramadan İtilaf kuvvetleri

³⁶ Nuri Karakaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXV, Sayı: 1, (Temmuz 2010), s. 276.

³⁷ Margaret MacMillan, **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, (Çev.: Belkıs Dışbudak), ODTÜ Yay., Ankara, 2004, ss. 345-348.

³⁸ Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, ss. 60-63.; Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz...**, ss. 84-85.

³⁹ Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, 2. Baskı, (Çev.: Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997, s. 29.; Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 36.

safinda savaşa giren Yunanistan, savaş sonunda 1915 yılındaki teklifi hâlâ geçerli sayarak İzmir ve civarından almayı plânladığı toprak iddiasını sürdürmüştü. Mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra da Batı Anadolu'daki etkinliğini giderek arttırmaya başlamıştı.⁴⁰

Bununla beraber Mondros Mütarekesi sonrasında ülke geneline kargaşanın hâkim olduğu bir dönemde işgalcilerin yol açtığı baskı ve zulümlere ülke içindeki yerli ve yabancı unsurların ihanetleri de eklenince “*hiçbir yerde nizam, intizam kalmamıştı. Asayiş iyiden iyiye bozulmuştu. Harp içinde türeyen eşkıya her tarafta çoğalmaya başlamış, soygunlar, baskınlar, adam öldürmeler alıp yürümüştü. Bütün Karadeniz kıyısı ve Trakya, Rum Çetelerinin yuvası olmuştu.*”⁴¹ Memleketin her tarafı asker firarileri, hapishane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu adeta eşkıya yatağı olmuştu. Kargaşanın gitgide etkisini gösterdiği bu süreçte gayrimüslim azınlık ve eşkıyalar hapishaneleri basıp mahkûmları serbest bırakıyorlardı.⁴²

Bu durumla eş zamanlı olarak mütareke öncesinde savaş sebebiyle başka mevkilere gönderilen ve yerleştirilen insanların ülkelerine geri dönmelerine izin veren Osmanlı Hükümeti, mütarekenâmenin imzalanmasından sonra Birinci Dünya Savaşı sonunda Rusya'ya veya başka yabancı ülkelere kaçmış bulunan, adam öldürmüş veya bu derecede suç işlemiş olanlarla, ülkenin sükûnet ve güvenini bozmaları olasılığı olan ve Pasaport Kanunu'nun 3. maddesine nazaran ülkeye girmeleri yasaklananlar hariç diğerlerinin ülkeye girmelerine izin vermek durumunda kalmıştı.⁴³ Ayrıca, 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı da daha evvel göç etmiş olan Ermeni ve Rumların yerlerine dönmeleri konusunu ele alarak bu yönde olumlu bir karar almıştı.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde İzmir Metropolitliği görevinde bulunmuş ve Makedonya'da Türklere karşı faaliyet göstermiş olan Hrisostomas da aynı dönem içerisinde yani; 1 Ocak 1919'da tekrar İzmir'e gelmişti. Metropolit İzmir'e gelir gelmez ilk iş olarak Rumları teşkilâtlandırma çalışmalarına başladı. Bu faaliyetler çerçevesinde ilk olarak İzmir'de, İstanbul'daki Mavri Mira türünden örgüte benzer bir heyet oluşturuldu. Ayrıca Hrisostomas, Yunan Hükümeti desteğinde İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir bölgelerinde Rum çeteleri oluşturarak asayiş bozmak ve

⁴⁰Pallis, a.g.e., s. 37.; **Türk İstiklal Harbi**, II. Cilt, 1nci Kısım, ss. 8-9.

⁴¹Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Örgün Yay., İstanbul, 1981, s. 187.

⁴²Çetinkaya, a.g.e., ss. 65-66.

⁴³Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cilt: 1, Cem Yay., İstanbul, 1992, ss. 32-33.; Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, ss. 36-37.

isyanlar hazırlamak için her türlü çareye başvurmaya başladı.⁴⁴ Nitekim bu girişimlerin arkasından ve özellikle Paris Barış Konferansı'nda Yunan Başbakan Eleftherios Venizelos tarafından 30 Aralık 1918'de konferansa sunulan memorandumda ve özellikle 3-4 Şubat 1919 tarihlerinde “*Onlar Şurası*” oturumunda dile getirilen en önemli konu Batı Anadolu; yani İzmir sorunuydu. Yunan isteklerinin en başında gelen İzmir sorununun ne şekilde halledileceği ve çözüleceği belirlendikten sonra Batı Anadolu'da Rum çete faaliyetleri gittikçe genişleme istidadı gösterecekti.⁴⁵

Bu sırada konferans Yunan taleplerini incelemeye almak ve bu hususta bir değerlendirmede bulunmak üzere 5 Şubat 1919'da bir inceleme kurulu oluşturdu. İnceleme kurulu kısa süre içerisinde hazırlamış olduğu raporu, 7 Mart 1919'da ilgili encümen birimine sundu. Amerika ve İtalya temsilcileri, encümen kurulunda raporun Batı Anadolu'nun Yunanlara verilmesiyle ilgili maddesine karşı çıktılar. Ancak Venizelos, toplantı sırasında Batı Anadolu'nun kıyı kesiminde bir açık liman kuracağına dair söz vererek Amerikalıları yatıştıracaktı.⁴⁶

Bu sıralarda Batı Anadolu'ya yönelik faaliyetler çerçevesinde 20 Ocak 1919'da üç gezici grup oluşturmak üzere bir Yunan hastane gemisi İzmir'e, arkasından 17 Şubat'ta bir müfreze askerle Kızılhaç Heyeti maskesi altında Rum propagandist ve eylemci silah ve cephaneleriyle birlikte Ayvalık'a gelmişti.⁴⁷ Programlı bir şekilde gerçekleştirilen bu faaliyetlerle Yunanlar, etrafa dehşet saçıp Türk-Müslüman ahaliyi sindirerek göç etmelerini istemekteydiler. Böylece Batı Anadolu'ya sokulan Rumların iskânı kolaylaşacak, aynı zamanda Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine işlerlik kazandırarak işgale zemin hazırlanacaktı.⁴⁸

⁴⁴Bayar, **Ben de Yazdım**, Cilt: 5..., ss. 1606 ve 1638-1639.; Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt: 1, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984, ss. 137-139.; Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâyı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, ss. 31-34.; İşgal hazırlık sürecinde polis ve inzibat karakolları tamamıyla Yunan askeri birliklerinin ellerine geçtiğinden bu dönemde yapılan soygunlara ve her türlü asayiş bozan olaylara kimse müdahale edilemediği saptanmıştır.

⁴⁵Laurance Evans, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yay., (Çev.: T. Alaya-N. Uğurlu-Ö. Uğurlu), İstanbul, 2003, s. 130.

⁴⁶Evans, **a.g.e.**, ss. 130-131; Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, ss. 51-52.

⁴⁷Jeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, s. 65.

⁴⁸Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, 1. Baskı, Turan Yay., İstanbul, 1996, s. 81.

Ayrıca kentte sorun yarattığı iddia edilen Türklerin zorunlu göçe tabi tutulmasıyla birlikte asayiş sorunlarının ortadan kalkacağı; dahası asayişin temininin ancak ve ancak bölgenin Yunanistan'a verilmesiyle mümkün olacağı imajı oluşturulacaktı. Nitekim bu gelişmeler sırasında Rum Patrikhanesi, Paris'e gönderdiği Patrik Kaymakamı vasıtasıyla 16 Mart 1919'da Barış Konferansı'na, Rumlara tam bağımsızlık verilmesi ve ileride, Doğu'da asayişin temini için bağımsız idarelerin Yunanistan'a bağlanması talebiyle başvurdu.⁴⁹ Neticede Paris'te barış görüşmelerini yürütmek üzere toplanan konferansta İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'yı ikna etmeyi başaran Yunanistan Başbakanı Venizelos, 6 Mayıs 1919 tarihinde Yunan ordularının İzmir'i işgal etmesi iznini elde etti.⁵⁰

Paris Barış Konferansı'ndan istediği kararı çıkartan Venizelos, Yunan ordusunu derhal harekete geçirmişti. Selanik'te bulunan 1. Kolordu'ya bağlı 1. Tümen (Larissa Tümeni) birlikleri İzmir'i işgal etmek üzere görevlendirilmişti. Albay Nikolaos Zafirios komutasındaki Tümen birlikleri 15 Mayıs 1919'da saat 2.00'da Midilli Adası'ndan hareket etmişler, sabah saat 7.30 sularında İzmir önlerine ulaşmışlardı. Ardından saat 8.40'tan itibaren birlikler karaya çıkmaya başlamışlardı. Türk mahallelerinin bulunduğu kısmı işgal edecek olan 1/38 numaralı Evzon Alayı Pasaport'tan, Frenk mahallesi olarak anılan Alsancak bölgesini işgal edecek olan 5. Alay ise Punta (Alsancak)'dan karaya çıkarılmışlardı. Pasaport iskelesinden karaya çıkan birlikler İzmirli gayrimüslimlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılanmışlardı. İzmir Metropolit Hrisostomos tarafından kutsanan birlikler, saat 9.00'daki resmî törenin tamamlanmasının ardından Konak istikâmetine doğru yürüyüşe geçmişlerdi. Rumların "zito (yaşasın)" çığlıkları eşliğinde ilerleyen Evzon birlikleri saat 11.00 sularında Konak meydanına ulaşmışlardı. Görevleri, Kokaryalı (Güzelyalı) bölgesini işgal etmek ve Kemeraltı caddesinin girişiyle İzmir Millî Kütüphanesi'nin bulunduğu sokağın kesiştiği noktaya geldiklerinde Türk halkının üzerlerine ateş açmaktı. Konak Meydanından Millî Kütüphane'ye doğru sapan sokağın tam köşesinde yer alan askeri kıraathanenin önünde gerçekleşen olayda bir el silah sesi duyulmuş, Evzon taburuna yol gösteren bayrak taşıyıcısı vurularak yere serilmişti.⁵¹

⁴⁹Gökbilgin, a.g.e., ss. 59-60.

⁵⁰Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 55.

⁵¹Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi "İlk günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., İzmir, 1982, ss. 313-314.; Umar, **İzmir'de Yunanlıların...**, ss. 109-110.; **Türk İstiklal Harbi**; II. Cilt, Kısım: I, s. 42.; Zafer Çakmak, **İzmir ve Çevresinde Yunan**

İzmir'in işgal durumu gizli görüşmelerin haricinde aslında çok önceden Avrupa basınında yazılmıştı. Yunanistan savaşa 1917 yılı ortalarında katılmış ve şüphesiz yaptığı fedakârlıklar ve zafere katkısı çok az olmuştu. Dolayısıyla Fransız basınının önde gelen yayın organı La Croix gazetesinin ifade ettiği ve “*son dakika yardımcıları*” olarak adlandırdığı Yunanistan'ın çok haris ve yaptığı fedakârlıkları çok aşan bir istek programıyla Paris Barış Konferansı ve Batı kamuoyu önüne çıkabilmesi içinde bir propagandaya olan ihtiyacı ortada idi. Öte taraftan, Birinci Dünya Savaşı içinde Batı'nın nefretini toplayan eski kral Konstantin'e karşı da bir propaganda yapmak Batılıların gözünde Yunanistan'ı temize çıkarmak için şarttı.⁵² Bu nedenlerden dolayı da pek çok Batılı devlet pek çok yollar ile Yunanistan'ı savunmaya soyunmuştu. Ayrıca Yunanistan, İzmir ve çevresindeki yüzyıllardır sürdürdüğü politikasını Amerika, İngiltere, İtalya ve Fransa gibi Batılı devletlerinin ve kamuoyunun desteğini almadan başarısız olacağının farkındaydı. Bu sebeplerden ötürü de Venizelos, İngiltere başbakanı Lloyd George ile arasını sıkı tutuyordu. Bu durum her devlet ilişkisi gibi karşılıklıydı. Yunanistan, Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin petrol, pamuk ticaretinin hem muhafızı, hem de emekçisi durumunda olacaktı. Yunanların Megali İdeası Lloyd George'un istek ve düşünceleriyle âdeta özdeşleşiyordu.⁵³ Bu yüzden de Venizelos'un istekleri ve iddiaları İngiltere tarafından olumlu karşılanmış ve kamuoyunu arkasına almak içinde basın etkili şekilde kullanılmıştı. İzmir'in işgali, henüz işgal kararı almadan da Avrupa basınında yer almaya başlamış ve kamuoyunun nabzı tutulmaya başlamıştı. Basında âdeta bir kampanya şeklini alan Batı kamuoyunun tutumu çeşitli gazetelerde yer almış ve sürmanşet yapılarak dünyaya duyurulmaya çalışılmıştı. İngiltere basınında yer alan “*Anadolu Rumları*” başlıklı bir yazıda;

“Dünya Savaşı sonunda bütün milletler karlı çıktılar ve birçok ulus özgürlüğüne kavuşarak kendi geleceklerini tayin ettiler. Polonyalılar, Yugoslavlar, Çekoslovaklar, Ermeniler özgürlük havasını tatmalarını rağmen Anadolu Rumları bu konuda mahsun kaldılar. Gelecekleri de zalim yöneticileri tarafından baskı altına alındı. Oysa Yunanların insanlığa hizmetleri çok büyüktür. Uygarlık onlar sayesinde

İşgali ve Rum Mezalimi, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, ss. 120-124.; Bilge Umar, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İnkılâp Yay., İstanbul, 2002, s. 29.

⁵² Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s. 39.

⁵³ Kenan Kırkpınar, **Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi: İngiltere ve Türkiye (1919-1922)**, Phoenix Yay., Ankara, 2004, s. 76.; Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, 1. Baskı, Çev.: Halil İnal, Ayraç Yay., Ankara, 2002, s. 97.

dünyaya yayıldı. Anadolu'daki Hellenizm Konya ve Ankara'ya kadardır. Bu bölge hem etnik olarak, hem tarihsel olarak 23 (?) yıldan beri Yunanlıdır. İlkçağlardan beri buralarda okullar, kütüphaneler açıldı ve burası felsefenin merkezi haline geldi. Coğrafyacı Strabon ve Pausanias, tarihçi Arranos ve Diancassius, filozof Epictetus, Apollonius ve birçokları Anadolu'da doğdular. Yani Hellenizm Anadolu'da o tarihlerde vardı. Bizans İmparatorluğu'nun sonuna kadar da Anadolu'da destek bulan güçlü Hellenizmlerden Ermeniler bile yararlanmıştı⁵⁴deniyordu. Böylece Batı kamuoyunda Venizelos'un iddiaları açıkça desteklenerek, Yunanistan'ın Anadolu Harekâtı'nın (İzmir'in işgali) haklı olduğu kanaati oluşturulmaya çalışılmıştı. Kısaca Yunanistan, "ata toprakları" olarak tarif ettiği Batı Anadolu'yu tekrar geri almayı hedeflemiş ve bu durumu kamuoyuna lanse ettirerek kendisine dünya kamuoyunda destek aramaya başlamıştı.

Yalnızca İngiltere basını değil Fransız basınında, üniversitelerinde, hatta siyasetinde de bu konu ile ilgili haberlerle yakından ilgilenilmişti. Fransa'da her bakımdan Batı medeniyetinin atasının Yunanistan olduğu vurgusu yapılarak; bu yüzden onlara yönelik dostane ilişkiler ile bağlı olduklarını belirtilmişti. Fransa'da Yunan propagandası çok çeşitli faaliyetler ile yapılmıştı. Bu faaliyetler; kitaplar, broşürler, renkli haritalar, statikler, gazete, dergi ve makaleler yayınlamak vb. özetlenebilir. Fransız basının önde gelen yayın organlarından Le temps, Journal des Debats, Le Figaro, Le Gaulois vb.⁵⁵ gazeteler Yunan propagandasını anlatmak gibi önemli bir görev üstlenmişlerdi. Örneğin; Journal des Debats'ın müdürü Etienne de Naleche'in İzmir Fener idaresinde payı olduğu için o da Yunanlarla beraberdi. Gazetenin dış politika yazarı Auguste Gauvain ise siyasi ve hissi sebeplerle aşırı Türk düşmanı ve Yunanseverdi. Bu sebeple yazıları da Yunan tezini destekleyecek biçimde şekillenmişti.⁵⁶

İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra İzmir'in işgal kararına imza koyan bir diğer devlet de Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ydi. Birinci Dünya Savaşı'na Nisan 1917'de katılan ABD, savaşın İtilaf kuvvetleri tarafından kazanılmasında önemli bir rol oynadı. Bunun yanında ülkesini büyük savaşa sokan Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918'de savaş sonrası yapılacak düzenlemelerde uyulması için "On

⁵⁴Kırkpınar, a.g.e., ss. 77-78.

⁵⁵Akyüz, a.g.e., s. 40.; Fransız kamuoyunun önde gelen yayın organları ve yayın politikaları için Bkz.: Fatih Selçuk, **Fransız Basınında Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi (1922-1938)**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., (Edit.: Nuri Karakaş), İzmir, 2020, ss. XIV-XXIII.

⁵⁶ Akyüz, a.g.e., s. 41.

Dört Nokta'yı Amerikan Senatosu'nda ilan etti. Savaş sonrası yapılan barış düzenlemelerinde yenik durumdaki Osmanlı İmparatorluğu da konu edilmişti. Ancak İtilaf kuvvetleri, Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barışı, önemli savaş amaçlarından birisi olan "Doğu Sorunu"nun çözümü, başka bir ifadeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi olarak ele almış; Başkan Wilson'un liderliğindeki ABD de konuya bu şekilde müdahil olmuştu. Barış görüşmeleri sırasında Başkan Wilson, kendi ilan ettiği prensipleri yadsıyarak Türklerin çoğunluğu oluşturduğunu bilmesine karşın, 6 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgaline izin vermişti. İzmir'i Yunanlara bırakarak işgaline izin verilmesi sürecindeki Amerikan politikası bizzat Wilson'un tutumlarıyla belirlenmişti. Hatta Wilson, 13 Mayıs 1919'daki görüşmelerde, 12 Ada ile İzmir ve yakın çevresinin Yunanistan'ın mutlak hâkimiyetine verilmesinin yanı sıra, bölgenin geri kalan kısmında da Venizelos'un talep ettiği şekliyle bir Yunan mandasının oluşturulmasından yana olduğunu belirtmişti.⁵⁷

Böylece Wilson, Batı Anadolu için dile getirdiği taleplerin sağlanmasının, Yunan ulusuna yeni bir ruh kazandıracağına inanmaktaydı. Neticede, 13 Mayıs 1919 tarihli Dörtler Konseyi⁵⁸ toplantısından iki gün sonra İzmir'in Yunanlar tarafından işgali gerçekleşti. Wilson, işgal günü Yunanların hemen karaya çıkmasını öneren ilk kişi olmanın yanı sıra, İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesi ve yönetilmesini savunuyordu.⁵⁹

İşgal kararı ile ilgilenen diğer bir unsur da kentte yaşayan Levanten ailelerdi. Kentin ahvalini de ellerinden geldikçe Avrupa basınına lanse ettirmişlerdi. Uzun zamandır Rumlarla birlikte yaşayan Levanten aileler Avrupa'dakiler gibi Yunan hayranı değildi. İşgalin Yunan tarafından gerçekleşirse kendi durumlarının ve ticari ilişkilerinin hatta üstünlüklerinin bozulacağı kaygısı gütmekteydiler.⁶⁰ Van Der Zee ailesi gibi pek çok Levanten ailesi ulusal bağımsızlık savaşına sıcak bakmaktaydı. Yunan tarafından esir alınan ve tutuklanan kişilerin serbest bırakılmasında, şehir

⁵⁷Karakaş, **a.g.m.**, ss. 279-280.

⁵⁸ Paris Barış Konferansı'na katılan heyet; Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan delegasyon başkanlarından, diğer bir ifadeyle Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, İngiliz Başbakanı Lloyd George, Fransız Başbakanı Georges Clemenceau ve İtalyan Başbakanı Vittorio Emanuele Orlando'dan oluşmaktaydı.

⁵⁹Karakaş, **a.g.m.**, ss. 280-281.

⁶⁰ Ahmet Mehmetefendioğlu, "İmparatorluktan Cumhuriyete Bir Levanten Ailesinin Öyküsü: Van Der Zee Ailesi", **Geçmişten Günümüze Levantenler**, (Yay. Haz.: Fikret Yılmaz), İzmir Ticaret Odası Kültür, Sanat ve Tarih Yay., İzmir, 2011, s. 170.

dışına çıkarılmasına hatta saklanmasına yardım etmesinden de Van Der Zee ailesi tarafından işgale çok sıcak bakılmadığı anlaşılmaktaydı.⁶¹

Gizli antlaşmalarda İzmir İtalya'ya verilmişti ancak daha sonra Paris Barış Konferansı'na alınan karara göre Yunanistan İzmir işgal edecekti. Bu durumdan dolayı müttefikleri ile arası bozulmuş olan İtalya ve İtalyan kamuoyu, İzmir ve havalisine yapılacak olan bir işgalin bir hayal olduğuna inanıyor ve kentin büyük bir çoğunluğunu oluşturan Türklerle, Ermeni, Musevi ve İtalyanların, Venizelos'un Barış Konferansı'nda neler çevirdiğinden habersiz, Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi İzmir'in Yunanların eline geçmeyeceğini düşündüklerini; ancak Paris'teki temsilcilerin şaka yapar gibi bir kararla İzmir'i Yunanlara verdiğinden şikâyet ediyordu.⁶²

İşgal başlamadan önce Amiral Caltorpe, 14 Mayıs 1919'da Vali İzzet Bey ve XVII. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya bildirmişti.⁶³ Amiral Webb tarafından Sadrazama verilen ikinci notada İzmir'in Yunan askerlerince işgal edileceği⁶⁴ belirtilmiş ve yayınladığı resmi tebliğde Hükümet; *“Hukuk-ı millet ve devletin muhafazası için uhdesine terettüb eden vezâifi ifaya teşebbüs eylemiş, muhafaza-i vakar ve sükûnet edilmesi lüzumunu”* uygun bir dille halka tavsiye etmiş ve bu yazıyı Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla vilâyetlere bildirmişti.⁶⁵ Mustafa Razi (Yalkın) Hükümetin bu tavrını *“Damad Ferid'in İzmir'in İşgali Hadisesindeki Meş'um Rolü”* olarak nitelendirirken⁶⁶, 15 Mayıs'ta Vali (Kambur) İzzet Bey, her ne kadar işgal haberini tekzip etse de⁶⁷ 15 Mayıs 1919'da İzmir'den başlayıp 9 Eylül 1922'ye kadar devam eden işgal sürecinde, Yunan askerlerince başta İzmir ve çevresi olmak üzere Batı Anadolu, Trakya, Marmara ve İç Anadolu gibi bölgelerde, Türk halkının çocuğundan yaşlısına varıncaya kadar çoğuna gasp, yağma, işkence, katliam türünde vahşet ve zulümler yapılmıştır. Sadece Kuzey Batı Anadolu bölgesinde 7.000 yakın

⁶¹Mehmetefendioğlu, “İmparatorluktan...”, **a.g.m.**, s. 172.

⁶²Mevlüt Çelebi, “Bir İtalyan Gazetecinin Gözünden İzmir'in İşgali”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, Cilt: XIX, (İzmir 2019), s. 137.

⁶³Selek, **a.g.e.**, s. 231.

⁶⁴**Türk İstiklâl Harbi -I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı**, 3. Baskı, Cilt: I, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 293.

⁶⁵Hamdi Baytuloglu, “İzmir'in İşgali”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 7, (Nisan 1968), s. 6.

⁶⁶Razi Yalkın, “Milli Mücadele'de İzmir-3”, **Yeni Sabah**, 3 Teşrinisani 1939.; Razi Yalkın tarafından yazılan köşe yazıları ve haberler tefrika şeklinde yayınlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz.: Mevlüt Çelebi, **Milli Mücadele'de İzmir Mustafa Razi Yalkın**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2019.

⁶⁷Selek, **a.g.e.**, s. 231.

Türk-Müslüman nüfus katledilirken, yakılan bina sayısı 13.000 civarındadır.⁶⁸ Bu zulümler Batı Anadolu mintikasına 50.000'i aşkın Rum'u yerleştiren⁶⁹ Venizelos'un, Müttefik Devletler Konseyi'ne gönderdiği mektupla Türklerin kayıplarını az göstererek ve hatta sorumluluğu Türklere yıkma gayretlerine rağmen, uluslararası arenada da tescillenmiştir.⁷⁰

Nitekim bu durum, 1912 yılında Fener Rum Patrikhanesi tarafından yaptırılmış nüfus sayımında da ortaya konulmuştu. Buna göre; Yunanlar tarafından istenmekte olan bölgede, bir milyondan biraz daha fazla Türk'e karşılık 800.000'den biraz fazla Yunan vatandaşı, 100.000 kadar Ermeni, Yahudi ve biraz da diğer uluslardan kişiler yaşıyordu. Venizelos, işine gelmeyen bu sayımın etkisini azaltmak için bölgeye komşu adalardan İmroz'u, Rodos'u ve On İki Ada'larla birlikte Meis Ada'sını ekliyor ve 25.000 Türk'e karşı 370.000 Yunan vatandaşının yaşadığını ekliyordu. Venizelos, ekonomik ve coğrafi bakımdan bu adaların Türkiye topraklarının bir parçası olduğunu ileri sürerek yaptığı manevrayı haklı göstermek istiyordu.⁷¹

Batı Anadolu'da kıyım ve top-yekün yok edilme şekline dönüşen⁷² Yunan işgali gerçekleşmeden önce, her ne kadar Osmanlı Hükümeti'nce bölgede Rumlar tarafından kıyımaya sebep olanların cezalandırılacağı doğrultusundaki haberler gazetelerde yazılmış olsa da uygulamada gerekli tedbirlerin alınamadığı görülmüştür.⁷³ Örneğin 10 Mart 1919 tarihli Hukuk-u Beşer gazetesinde Sadrazam'ın yayınlanan beyannamesinde öldürme, ırza tecavüz, yağma ve soygun gibi olayların faillerinin cezalandırılacakları belirtilmişti.⁷⁴ Benzer türden bir haberde 25 Mart 1919 tarihinde Söz gazetesinde yer almış; *"Rumların yapacakları, gösteriler hakkında yayınlanan tebliğde, gösterilen men'i hususunda gerekli tedbirlerin alındığı"*⁷⁵ ifade

⁶⁸Metin Ayışığı, "Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, ss. 776-789.; İtalyan kaynaklarına göre sadece 15 Mayıs'ta meydana gelen olaylarda 400'den fazla Türk öldürülmüştür. Hatta yaralılarından Askerlik Dairesi Başkanı Süleyman Fethi Bey İtalyan gemisine alınmış ve daha sonrada şehit olmuştur. Bkz.: Mevlüt Çelebi, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, ss. 100-101.

⁶⁹ Mesut Çapa, "Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 29, Ankara, 1994, s. 383.

⁷⁰ Selçuk Ural, "Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, ss. 790-800.

⁷¹ Smith, **Yunan Düşü...**, ss. 109-110.

⁷² Talat Yalazan, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)**, II nci Cilt, Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 1994, ss. 1-2.

⁷³ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999, s. 205.

⁷⁴ **Hukuk-u Beşer**, 10 Mart 1919.

⁷⁵ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 205.

edilmiştir. Ancak uygulamada bu cezaî yaptırımların gerçekleşmediği görülmüştür. Nitekim bu dönemde Jandarma kolluk güçlerinin istisnasız cepheye gönderilmesinden dolayı cephe gerisinde özellikle kırsal kesimde büyük bir asayişsizlik ve başıboşluk baş göstermişti. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta tasvir ettiği gibi *“Ordu, ismi var cismi yok bir durumda... Komutan ve subaylar... karanlık felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...”*⁷⁶du.

Mondros Mütarekesi sonrasında Batı Anadolu'da özellikle de İzmir'de başlayan işgal hazırlığı ve sonrasında gelişen olaylar dizgesi başından sonuna kadar, kelimenin tam mânâsıyla, tüyler ürpertici fecaat sahneleri ile doluydu. İşgal süreci hem İstanbul'da, hem de Anadolu'nun birçok yerinde çok büyük üzüntü ve ıstırap yaratmıştı. Çünkü halk için, bir Müslüman diyarının, özellikle İzmir gibi, Anadolu'daki Türklüğün âdeta batı ucunun sembolü olan bir şehrin kaybedilmesi ayrı bir elem kaynağıydı. Dolayısıyla işgal sonrasında halk bütün yurttaki bu haksız uygulamanın yanlışlığını hem İstanbul'a, hem de İtilâf kuvvetlerine ulaşabildikleri her vasıta ile duyurmaya çalışacak ve halkta *“karşı koyma”* şuuru uyanmaya başlayacaktı. Henüz kimse tarafından organize edilmeyen, yalnızca millî şuurla birlikte hareket eden, yurdun her yerinde protesto mitingleri yapmaya başlayan insanlar; bu protesto miting ve telgraflarıyla da bütün yurdu büyük bir heyecan dalgasıyla kaplamışlardı. Denilebilir ki İzmir'in işgali, Türk milletinde işgallere karşı koyma şuurunu uyandıracak ve bir mücadele etme ruhu yeniden vücut bulacaktı.

İzmir'in işgali Anadolu'daki millî bilincin uyanmasına ivme kazandırmış, Yunanistan'ın Anadolu'ya asker çıkarması, Türkler için kabullenilmesi ya da sessiz kalınması mümkün olmayan bir girişim olmuştu. Her sonuca katlanabilecek gibi görünen yorgun ve yoksul Türk milletinde, işgalden hemen sonra şaşırtıcı bir hareketlilik başlayacaktı. Nerede ve nasıl gizlendiği bilinmeyen bir güç, ulusal varlığı savunma duygusu, kendiliğinden harekete geçecek ve doğal bir dürtü gibi toplumun hemen her kesiminde; mücadeleye dönük, dinamik bir güç yaratacak ve ülkenin her yerine yayılacaktı.⁷⁷

⁷⁶Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (1919 – 1927)**, (Yay. Haz.: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000, ss. 7–8.

⁷⁷ Metin Aydoğan, **Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı**, Umay Yay., İzmir, 2006, ss. 188-189.

Bununla beraber 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan Büyük Millet Meclisi (BMM) de öncelikli olarak ülkede emniyet tesis etmek için jandarmayı ele almıştı. BMM, ilk önce Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Umûm Jandarma Kumandanlığı’nı kurdu ve jandarma sayısını artırma çalışmalarına girişti. Emniyet ve güvenliğin bir an evvel tesis edilmesinin zaruretini ortaya koyan BMM, Millî Müdafaa Vekâleti bünyesinde Seyyar Jandarma Müfrezelerini kurdu. İç güvenlikten mesul olan jandarma ve polis kuvvetlerinin tek elden idaresi amacıyla Dâhiliye Vekâleti’ne bağlı olmak üzere 12 Aralık 1920 tarihinde İnzibat Umûm Müdürlüğü oluşturuldu. Bu tertiple ülkede emniyet ve güvenliğin sağlanması, cephe gerisindeki savunmasız kadın, çoluk-çocuk herkesin güvenliğinin temini bakımından olumlu neticeler vermişti. Türk Millî Mücadelesi’nin ilk başlarından itibaren Jandarma cephe gerisindeki kritik noktaların korunması, yol emniyetinin sağlanması ve her türlü bölücü, yıkıcı ve soyguncu grupların ortadan kaldırılmasında çok önemli görevleri yerine getirdi. Ülkede işgallerin başlaması üzerine Güney ve Batı Anadolu bölgelerinde teşkiledilen Kuvâ-yı Milliye birliklerinin başında da büyük oranda jandarma subayları yer alacaktı.⁷⁸

İtilaf Devletleri mütareke dönemi olarak adlandırılan 1918-1922 sürecinde asayiş konusunda apaçık bir taraf tutuyordu. Mütareke dönemi Hükümetleri de İtilaf Devletleri’ni incitmeme konusunda ayrı çaba içine girmişlerdi. Bu durum Türk milletini millî bir kuvvet altında toplanmaya ve mücadele etmeye sevk ediyordu. Bu mücadelenin ilk kıvılcımı asayiş sağlamaya amacıyla Samsun ve civarına 9. Ordu Müfettişliği görevi ile gönderilen Mustafa Kemal Paşa’yla açılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, artık millî kuvvetlerin yani; Kuvây-ı Milliye’nin lideri olmuştu. Böyle bir ortamda Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele’yi millete mal edebilmek için öncelikle milletin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü asayiş problemlerine sebep olan vakalar çözülüp birtakım tedbirler alındıktan sonra ancak millet cephelerde uzun süre tutulabilir ve bağımsızlık savaşını kazanmak mümkün olabilirdi. Bununla beraber jandarma kuvvetlerinin kadro, donanım ve saygınlık açısından zayıf durumda bulunması ve Kuvây-ı Milliye’nin iç güvenliği sağlama konusunda yeterli olmadığı anlaşıldığı ile ülkenin asayiş ve güvenliğinden birinci elden sorumlu olan diğer güvenlik

⁷⁸ İsmail Efe, “30 Ekim 1918’den Ocak 1921’e Teşkilat, Tensikât ve İcraatlarıyla Türk Jandarması”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, (2016), s. 600.

birimlerine büyük görevler düşmüştü. Özellikle Türk polisi ülkedeki işgalin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çetin bir mücadele verecekti.⁷⁹

Mütareke'nin ardından İzmir'de emniyet ve güvenlik o derece bozulmuştu ki polis memurlarının bile can güvenliği kalmamıştı. Örneğin 23 Şubat 1919 tarihinde İzmir Çayırlihahçe'de eğlenip olay çıkaran yerli Rumların polis memuru Hamza Efendi'yi şehit etmeleri Türk-Müslüman ahali üzerinde derin bir üzüntü ve ıstırap yaratmıştı. Hamza Efendi'nin cenazesi büyük bir merasimle kaldırıldı. Hatta bu merasim, daha evvelki dönemde birbirlerine ateş püsküren ve en ağır sözlerle saldıran bütün İttihatçı ve İtilâfçılar, her iki tarafın basın temsilcilerini bir araya getirmişti.⁸⁰ Daha sonra görkemli cenaze töreni ile kaldırılan Hamza Efendi'nin cenaze töreni âdeta gövde gösterisine dönmüştü. Bunun baş mimarı da kuşkusuz İzmir Türk Ocağı idi. Türk Ocağı kentte yerli Rumların yaptığı taşkınlıklara karşı bütün ve kitlesel protestolara ön ayak olmuştu.⁸¹

Mütareke döneminde sadece Hükümet otoritesinin olmaması ve kolluk kuvvetlerinin zayıf durumda olması değil, uzun süren savaşlar sonucunda ülkede oluşan belirsizlik havası; asker kaçaklarının sayısının artması ve buna bağlı olarak dağlarda yer alan çetelerin sayıca artması da asayişin bozulmasına neden olmuştu. Dolayısıyla bu süreçte işgal güçleri ve onların Batı Anadolu projesinin sac ayağını oluşturan Yunanların İzmir halkının can güvenliğini sağlama konusunda hassas davrandıklarını söylemek pek mümkün değildi. Şiddet eylemleri ve korkutma ile göç etme ve göç ettirme bütün Batı Anadolu'da, siyasi hedeflerin Müslümanları azınlık durumuna düşürmeyi sağlamanın bir aşaması olarak yağma yapmak gibi dönemin normallerinden biriydi. Zaten, işgal edilmiş bir şehre gelmiş çeşitli milletlerden olan askerlerin zapt edilmesi kolay bir iş değilken, bu konuda fazla titiz davranılmaması da İzmir halkının can güvenliğini tehdit altında bırakmıştı.

⁷⁹Atatürk, **Nutuk...**, ss. 8-9; Bkz.: Ali Dikici, "Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 67-68-69, (Ankara-2007), ss. 340-341.

⁸⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, DH.EUM.AYŞ., 1/11.; Polis Memuru Hamza Efendi'nin şehit edilmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz.: Osman Sönmez, "Mütareke Döneminde Rumların Mezalimine Bir Örnek: Hamza Efendi'nin Şehid Edilmesi", **Ata Dergisi**, Sayı: 2, (Konya 1992), ss. 115-120.

⁸¹ İzmir Türk Ocağı'nın Mütareke döneminde İzmir'de yaşanan Rum taşkınlıklarına karşı gerçekleştirdiği faaliyetler için Bkz.: Günver Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 10 (Haziran 2000), ss. 49-51.

Batı Anadolu topraklarını Yunanistan'a katmak için çaba harcayan dönemin Yunan Hükümeti, Türk-Müslüman nüfusu bu bölgede azınlık durumuna düşürmek ve göç etmeye zorlamak için "Kordus"⁸² adı altında gizli örgüt bile kurmuşlardı.⁸³ Bu durum karşısında işgallere karşı Türk milletinin varoluş mücadelesi ve direnişi, İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti tarafından asayiş bozucu bir hareket olarak görülmüyordu.⁸⁴ İtilaf Devletleri, özellikle Yunan kuvvetlerine karşı yürütülen direnişin bir adı da vardı. "Kuvâyı Milliye..."⁸⁵ Türk millî direnişi olarak adlandırılan örgütün amacı; kendini, bağımsızlığını ve toprağını haksız işgallere karşı savunma refleksi idi. Ancak bu hareket İstanbul Hükümeti tarafından bölgedeki asayiş bozan bir oluşum olarak gösterilmişti. Dahası, İtilaf Devleti askerlerini tehdit ettiği için işgallerin hız kazanmasının bir bahanesi olmuştu. Kuvây-ı Milliye Hareketi ve ruhu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) beri var olan milis ve gerilla hizmetlerini gönüllü olarak üstlenen sivil örgütlenmelerdi. Mütareke döneminde özellikle İzmir'in işgalinin mihenk taşının oluşturduğu işgallerin başlaması ile söz konusu gönüllü sivil örgütlenmeler yurtseverleri bir araya getirmişti. Mütareke döneminde bu örgütlenmenin mimarı Albay İsmail Bey idi.⁸⁶

⁸² Kordus Cemiyeti'nin asıl adı "Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu"dur. Cemiyet, İstanbul'da kurulmuştur. Amacı; Megola İdea peşinde İstanbul, İzmir, Trabzon ve Trakya'da düzeni bozma, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine işlerlik kazandırmak Yunanistan'dan gelen görevlileri Rum göçmeni olarak göstererek Doğu Karadeniz'e yerleştirmek ve Doğu Karadeniz'deki Rumların sayısını artırmak ve Türkleri azınlık durumuna düşürmektir. Böylece Wilson prensipleri uygulamaya konulacaktı. Cemiyet, özellikle Pontus Rum Cemiyeti'nin alt kuruluşu gibi çalışmıştır. Doğu Karadeniz'de Rumları çoğunluğa geçirmek için göçleri organize etmiştir. Bkz.: Ali Güler, **Yunan Rum Terörü**, 1. Baskı, Emre Yay., İstanbul, 2003, ss. 147-152.

⁸³ Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti 'KORDUS'", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 40, Ocak 1971, s. 22.; 1919 Haziran başlarından itibaren Burdur ve Isparta'dan yerli Rum gençleri, görünüşte seyahat etmek maksadıyla akın akın İzmir'e gitmeye başlamışlardı. İzmir'e giden bu Rum gençleri, gönüllü olarak Yunan ordusuna ve yerli Rumların kurduğu çetelere katılıyorlardı. Bu hareketleriyle bir taraftan da İzmir'in Rum nüfusunu çoğaltmak niyetinde oldukları Isparta polis makamlarınca da kaydedilmişti. Isparta polisi bu durumu engellemek için büyük çaba harcamıştı. Bkz. Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz 1989, s. 673.

⁸⁴ Balkaya, **a.g.m.**, s. 28.

⁸⁵ Kuvây-ı Milliye Hareketi; çağrı üzerine toplanıp silahlanan halk, gönüllüler, Efeler Ayan ve eşrafın silahlandırdıkları kendi adamları, çeteleri, macera arayanlar, Milli Hareket, Redd-i İlhak Kongreleri'nde alınan kararlarla silah altına alınan yükümlüler, düzenli ordu birliklerinden oluşmaktadır. Bkz.: Şerafettin Turan, "Kuvây-ı Milliye Örgütlenmesi ve Kavramının Kurtuluş Savaşı'ndaki Rolü", **Kuvay-ı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu**, (Yay. Haz. Oktay Gökdemir), İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, ss. 15-26.

⁸⁶ Alev Coşkun, **Kuvay-ı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 61.

Mondros Mütarekesi'nin 5. maddesi gereğince askeri birliklerin dağıtılması sonucunda geniş bir alanda asayiş sağlayacak yeterli sayıda kolluk kuvveti ve güvenlik gücü olmadığı için Kuvây-ı Milliye birliklerine ihtiyaç duyulmuştu. Burdur Askerlik Şubesi Başkanı Albay İsmail Bey'in 17 Mayıs 1919 tarihli 57. Tümen'e çektiği telgrafında *"İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgede 120 bin kişilik büyük bir potansiyel mevcuttur. Bunlardan sadık vatandaşların destekleyeceği gönüllü ve fedai teşkilatı kurulmalıdır...."*⁸⁷ diyerek bölgedeki askeri potansiyelin yetersiz olduğu ve gönüllere ihtiyaç olduğu görülmekteydi.

15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan işgallerinin Batı Anadolu içlerine doğru yayılması üzerine Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker), işgalden sekiz gün sonra 23 Mayıs 1919'da Savaş Bakanlığı'na (Harbiye Nazırlığı) sunduğu raporda, *"Anadolu'yu işgalden kurtarmak için en iyi önlemin Kuvay-ı Milliye örgütü kurmak olduğunu"* belirtmişti.⁸⁸ Ancak Harbiye Nazırlığı'na sunulan öneriler kabul edilmemişti. Çünkü öneriler Harbiye Nazırlığı'na yapılmıştı ve İstanbul Hükümetleri Kuvây-ı Milliye düşüncesine tamamen karşıydı.⁸⁹ Dolayısıyla Kuvây-ı Milliye birlikleri kendi başlarına asayiş sağlama ve Yunan kuvvetlerine karşı mücadelede tutarlı bir mücadele vermesine rağmen, asayiş sağlama hususunda yetersiz kalmıştı. Ancak mütareke döneminde bu birlikler vatani savunmaya çalışmış ve düzenli ordunun temelini oluşturmuşlardı.

Osmanlı İmparatorluğu, uzun süren savaşlar içerisinde malî, askerî ve otorite olarak iyice yıpranmıştı. Yaşanan bu yıpranmışlık hâli Balkan Savaşları'yla başlayan ve mütareke dönemiyle gitgide ivme kazanan on yıllık harbin sonunda içinden çıkılmaz bir durum almıştı. Bu süreç zarfında uzun süren savaşlar ve yıpranmışlık hâli, ülke yönetiminde otorite boşluğunu da beraberinde getirmişti. Bu otorite boşluğu, gündelik hayatın işleyişini doğrudan yahut dolaylı bir şekilde etkiliyor ve düzenin sağlanmasını zorlaştırıyordu. Bu bakımdan gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında gerekse mütarekenâmenin imzalanmasının ardından ülkedeki başlıca

⁸⁷Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Cilt: 2..., s. 224-225.

⁸⁸Şefik Aker, **İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, Askerî Matbaa, Cilt: II, Ankara, 1937, ss. 26-28.; **Türk İstiklal Harbi**, Cilt: II, Kısım: I, s. 79.; Coşkun, **a.g.e.**, s. 62 ; Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Cilt: II..., s. 224.; 57. Tümen Komutanı Albay M. Şefik sorumluluğu bölgedeki Kuvây-ı Milli birliği öncülüğünü üstlenerek Duyun-ı Umumiye'ye ait olan aşar hububatını, Tümen levazımının makbuzları karşılığında ambarlardan almış ve Kuvayı Milliye birliklerinin ekmeklik, bulgurluk ve hayvanat yemlik hububatını temin etmiştir. Bkz: Mehmet Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)**, (Yay. Haz.: Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz), ATASE Bşk.Yay., Ankara, 2006, s. 241.

⁸⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s. 62.

sorunlardan birisi asayiş problemlerinin gitgide artması ve bu durum karşısında hükümetlerin düzenin sağlanması yolundaki gelişmelerde etkisiz kalışıydı. Ülke içerisindeki asayiş düzeninin sağlanamamasının önündeki en önemli engel, merkezi otoritede yaşanan boşluktan ve Osmanlı Hükümetleri bu konuda oldukça yetersiz durumdaydılar.

Mondros Mütarekenâmesi imzalandığı sırada başta Ahmet İzzet Paşa Hükümeti bulunmaktaydı. Ancak mütarekenâme imzalandıktan sonra ülkedeki siyasi durum öyle sakin kalmamış; sık sık hükümet değişiklikleri olduğu gibi, düzen de bir türlü oturamamıştı. Bu süreçte sırasıyla Ahmet Tefvik Paşa (11 Kasım 1918-3 Mart 1919) Hükümeti, Damat Ferit Paşa Hükümetleri (4 Mart-15/16 Mayıs 1919, 19 Mayıs-20 Temmuz 1919, 21 Temmuz-1 Ekim 1919), Ali Rıza Paşa Hükümeti (2 Ekim 1919-3 Mart 1920), Salih Hulusi Paşa Hükümeti (8 Mart-2 Nisan 1920) ile tekrar Damat Ferit Paşa Hükümetleri (5 Nisan-30 Temmuz 1920, 31 Temmuz-17 Ekim 1920) ile 4 Kasım 1922'ye kadar görevde kalacak olan Ahmet Tefvik Paşa Hükümeti görev yapmıştır.⁹⁰ Her birisi kısa süreli bir zaman dilimi içerisinde yönetimde kalan bu hükümetler, birbirinden farklı siyasi politika anlayışına sahip oldukları için gerek merkezdeki gerekse farklı bölgelerdeki otoriteyi sağlama noktasında oldukça yetersiz kalmışlardı. Bundan dolayı mütareke süreci olarak adlandırılan 1918-1922 döneminde ülke geneli ve yerelinde olmak üzere asayiş problemleri günden güne artış göstermeye başlamıştır.

Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada tahtta oturan VI. Mehmet Sultan Vahdettin İngiltere'nin Osmanlı'nın dostu olduğunu ve iyiliksever bir şekilde davrandığına inanmaktaydı.⁹¹ Mütareke imzalandıktan sonra İzzet Paşa'ya; *"Bu koşulları çok ağır olmalarına karşın kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki, İngilizlerin doğuda yüzyıllarca süren dostluğu ve iyiliksever siyaseti değişmeyecektir. Biz onların hoşgörüsünü daha sonra elde ederiz."*⁹² diyerek de politikasının İngilizlerin desteğini alarak başkenti ve tahtını korumak olduğunu ilan etmekteydi. Bu dönemde sık sık hükümet değişmesine karşın kurulan hükümetlerden bazıları (özellikle Damat Ferit Hükümetleri) İngiltere yanlısı bir politika izlemeye çalışmıştı.

⁹⁰ Mütareke dönemi hükümetleri, iç politika prensipleri ve hükümet programları için Bkz. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş) 1918-1919**, 2. Baskı, Cilt: 1, Cem Yay., İstanbul, 1992.; İhsan Güneş, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler 1908-1923**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012, ss. 200-210.; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü -1**, Ankara, 1993, ss. 2, 21, 155-156.

⁹¹ Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, s. 21.

⁹² Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, s. 21.; Bkz.: **L'Illustration**, 6 Ağustos 1921.

İngiltere, “Sultanlık yönetimi, şimdi bayağı ve boş bir tavır takınmış bulunmaktadır; hükümdarsa zayıf karakterli olup pekyürekli olmamasına karşın, yüksek ilke ve istekleri de vardır... Yıldız’da titreye titreye oturmaktadır.”⁹³T. B. Holer’in 4 Kasım 1919 tarihli bu raporundan anlaşılacağı üzerine Osmanlı hükümdarının tahtını ve tacını kaybetmekten korktuğunu ve halkını yönetecek güçte olmadığını bu yüzden kendilerinin desteğine ihtiyacı olduğunu bildiriyordu. Karşılıklı olarak her iki tarafta Osmanlı’nın İngiltere’nin desteğine ihtiyacı olduğunun farkındaydı.⁹⁴

Sultan gibi, Osmanlı Hükümetleri de İngiltere’nin dostluğunu kazanmak için amansız bir mücadeleye girişmişlerdi.⁹⁵Örneğin mütareke imzalandıktan sonra istifa eden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti yerine daha ılımlı bir siyaset izleyen Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti göreve gelmişti. 13 Kasım 1918’de İtilaf donanmasını karşılayan ve tamamen İtilaf Devletleri’nin isteğine göre kurulmuş olan hükümet, İttihat ve Terakki’nin esamesinin okunmadığı bir yapıdaydı ve yaşlılar kabinesinden oluşmaktaydı.⁹⁶ Teslimiyetçi bir politika izleyen bu hükümetinde padişahın şerefini İngiliz çizimleri altında ezdirmemek için ılımlı bir tavır sergilediği bilinmekteydi. Hükümet, İtilaf Devletleri’ni hoşnut tutmak için mütarekenin ön gördüğü şekilde padişahın cülus tarihi olan 4 Temmuz 1918’e kadar işlenmiş suçlar affedilmiş suçlular serbest kalmıştı. Ancak tehcir uygulamasında yasal olarak sorumlu tutulanlar, politik suç işleyenler, düşman ordusuna katılanlar ya da düşmana yardım/yataklık edenler bu aftan yararlanamamışlardı.⁹⁷ Öte yandan af yoluyla serbest kalan suçlular da dağlara çıkıyor ve çetelere katılıyorlardı.

Mütareke dönemindeki hükümetler evvelâ padişahın şeref ve haysiyetini korumak amacıyla mütarekenâmenin 7. maddesinin getirdiği asayişî sağlama sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Bu dönemde yaratılan hava eğer asayiş temin edilirse müttefik devletlerin askerlerinin çizimlerinin İstanbul ve diğer Anadolu topraklarını çiğnemeyeceği yönündeydi. Dolayısıyla bu süreçte kurulan hükümetler asayiş problemlerine önemle yaklaşmış ve öncelik tanımışlardı. Örneğin Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, ülkedeki asayişin sağlanması için yasaların mutlak uygulanması ve onlara

⁹³Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, s. 26.

⁹⁴Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, ss. 26 -27.

⁹⁵Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı...**, s. 28.

⁹⁶Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş...**, s. 78.

⁹⁷Bahtiyar Dedeoğlu, “Mütareke Dönemi’nde İtilaf Devleti Ordularının Faaliyetleri (1918-1923)”, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s. 50.; **Düstur**, Tertip II, Cilt: 11, No: 20, s. 73.

uymayanların cezalandırılması gerektiği kanısındaydı. Ancak bu görüşün aksine Tevfik Paşa Hükümeti'nin ülkedeki ikiliğin sona erdirmesine yönelik çalışması, yasaları egemen kılmaya özen göstereceklerini ancak kişi dokunulmazlığını da göz ardı etmeyeceklerini, özgür eleştiriye izin verilmeyen sansürü kaldırılacağına dair sözleri de bu hükümetin ılımlı tavrını göstermekteydi.⁹⁸ Tevfik Paşa, 13 Kasım'da İstanbul boğazına giren müttefik kuvvetlerin donanmalarının gölgesi altında ılımlı bir tavır sergileyerek iç güvenliği temin etmeye çalışmıştı. Tevfik Paşa Hükümeti İttihat ve Terakki mensuplarının baskısı, hükümet programına uyulmaması, asayiş ve iaşe sıkıntısı gibi sorunlardan kaynaklı Teceddüt Fırkası mensuplarının baskısı, Mebusan Meclisi ile anlaşarak hükümet süresini uzatmak yerine Tevfik Paşa'nın uzlaşmaz tavrı ve Fransız baskısı hükümetin düşmesine neden olmuştu.⁹⁹

Tevfik Paşa Hükümeti'nin düşmesinden ardından padişah kendi görüşünü içten benimsemiş olan Damat Ferit Paşa'yı Hükümet kurmak için yönlendirmişti. Damat Ferit Paşa İngilizlerin dostluğunu kolayca elde edebileceğine inanların başında gelmekteydi.¹⁰⁰ Damat Ferit Paşa Hükümeti için asayiş bozan üç unsur vardı: Söz konusu olan üç unsur gayrimüslim çeteler, Müslüman çeteler ve Kuvây-ı Milliye hareketi olarak tespit edilmiş ve asayiş problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olan başlıca gruplar arasında gösterilmişti. Ferit Paşa Hükümetine göre; gayrimüslim çeteler İtilaf Devletleri'nin koruması altında asayiş bozan ve problemlerin çıkmasına sebep olan gruplar arasında olmaktan kurtulmuştu. Ancak Müslüman çeteler ve vatanın ve milletin bağımsızlığını korumak için kurulan Kuvây-ı Milliye hareketi, Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından asayiş problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olangrupların başında gelmekteydi.¹⁰¹

Hükümet, İtilaf Devletleri'nin tepkisini çekmemek amacıyla uzunca bir süredir yerel çetelerin başını ezelim ve yerli halkı (Türk-Müslüman ahali) da gerçekleştiren işgallere karşı sakinleştirilim teşebbüsünde bulunmuştu. Bu gruplar müttefik kuvvetlere tepki gösterdiği takdirde işgaller daha kötü bir hâl alacaktı ve bu da ülkede asayiş problemlerinin yoğun olarak ortaya çıkmasına sebep olacaktı. Nitekim bu doğrultuda önce Rum çetelerini sakinleştirmek için daha sonra da geniş yetkilere sahip Nasihat Heyetleri¹⁰² toplanmış ve Anadolu'ya gönderilmişti. Bu

⁹⁸Güneş, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler...*, s. 283.

⁹⁹Akşın, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş...*, ss. 112-139.

¹⁰⁰Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı...*, s. 28.

¹⁰¹Balkaya, *a.g.m.*, s. 20.

¹⁰²III. bölümde ayrıntıları ile verilecektir.

heyetler, Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaşarak halkı ziyaret edip, halkı sükûnete davet ederek gayrimüslimlerle iyi geçinmelerini isterken asıl amaç, hükümetin alacağı kararlara itaatlerini sağlamak olmuştur.¹⁰³

1.1. Mondros Mütarekesi ve İzmir'de Uygulanışı

Büyük umutlarla girilen Birinci Dünya Savaşı ne yazık ki büyük hayal kırıklığı ile bitti. Türk ordusu çeşitli cephelerde kahramanca savaşmasına rağmen 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaş alanından yenilmiş olarak ayrıldı. Bunu fırsat bilen emperyalist güçler Birinci Dünya Savaşı boyunca aralarında imzaladıkları gizli antlaşmalara paralel olarak Anadolu'yu yer yer işgal hazırlığına başladılar.¹⁰⁴ Amaçları Osmanlı topraklarını sömürgeleştirmek ve Türk milletini köleleştirmekti. Bu konuda yüzlerce yıldan beri Türk milletiyle iç içe yaşamış Türk ve Müslüman olmayan unsurlarda yarattıkları huzursuzluklarla onlara destek oluyorlardı. Osmanlı Hükümetleri ise tam bir teslimiyetçi yaklaşımla âdeta işgalci güçlerin isteklerini yerine getiren bir güç haline gelmişti. Mütarekenin akdinden kısa bir süre sonra başta İstanbul olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde asayiş problemleri baş göstermeye başladı.¹⁰⁵

Mondros Mütarekesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün ordusu terhis ettirilmiş, onu her türlü tehlike ve tehditten koruyacak, huzur ve asayişini sağlayacak olan silahlı güçten yoksun bırakılmıştı. Dahası topu-tüfeği ve donanması teslim alınmış, haberleşme ve ulaşım kontrol edilmeye başlanmış ve Osmanlı başkenti ele geçirilmişti. Ülkenin diğer geri kalan yerlerini de işgal etmek için, kendilerince içi doldurulan asayiş ve emniyet tehlikesine bağlı kılınmıştı.¹⁰⁶

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 5. ve 7. maddesi ile Türk ordusu ve güvenlik güçlerinin sayılarının azaltılması kararı alınmıştı. Batı Anadolu'da bu kararın uygulandığı en önemli bölgelerden birisi İzmir'di. 1918 yılına gelindiğinde bu sancakta bulunan polis ve asker sayısı azaltılmıştı. Örneğin mütareke öncesinde yani; 1917 yılına ait bir raporda, polis örgütünün geliştirilmesi ve İzmir'de 544 civarında olan polis mevcudunun 800'e çıkarılması öngörülmüştü. Ancak mütareke sonrasında bölgedeki polis mevcuduna bakıldığında bu hususta herhangi bir düzenleme yapılmadığı açıkça ortadaydı. Müsavat gazetesinin 26 Nisan 1335/1919

¹⁰³Balkaya, **a.g.m.**, s. 22.

¹⁰⁴Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, ss. 17-21.

¹⁰⁵Güneş, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler...**, s. 288.

¹⁰⁶Balkaya, **a.g.m.**, s. 25.

tarihinde yayımladığı bir haberde İzmir’de polis mevcudunun 544 kişi olduğu belirtilmişti.¹⁰⁷ Ayrıca söz konusu dönemde Selvili, Mescit, Pasaport, Fasulye, Namazgâh, Çalgıcıbaşı, Göztepe, Peştemalcilerbaşı, İkiçeşmelik, Keçeciler, Aziziye, Dolaplıkuyu, Hamidiye, Kemeraltı ve Kemer Karakolları¹⁰⁸ yanında 1334/1918’de kullanıma açılan Çorakkapı¹⁰⁹, 1335/1919 senesinden itibaren de Karantina, Karataş ve Eşrefpaşa Karakollarının işlev gördüğü anlaşılmaktaydı.¹¹⁰

Güvenlik sadece karakollarca ve polislerce değil bırakışma ile sayısı azaltılan jandarma erleri ile de sağlanmaya çalışılıyordu. Mütarekenin imzalanması sırasında Nurettin Paşa’nın ancak sonrasında Ali Nadir Paşa’nın komutasındaki 17. Kolordu’nun 56. Tümen’i İzmir ve çevresindeki asayişten sorumlu idi. Bu tümende mütareke ile gerçekleşen terhis sonucunda silah altında 1310 ve 1313 doğumlu erler kalabilmişti. Bu sayıda 100 ile 150 asker arasına tekabül etmekteydi. Bu tümene bağlı olarak iki de süvari alayı vardı. Bu süvari alayı Yunanistan’ın İzmir’i işgalinden on beş-yirmi gün önce Ali Rıza Paşa ile birlikte gelen şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki Nasihat Heyeti’ne terfik edilerek Aydın’a gitmişti.¹¹¹ 15 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Paşa (Günsav) ve 56. Tümen Komutanlarını¹¹² esir etmişlerdi.¹¹³

Mütarekenin imzalanmasından sonra İzmir’de gerçekleşen güvenlik güçlerinin terhisi yanı sıra asayişin sağlanamaması üzerine ülke topraklarının işgale uğramasını engellemek ve en mühimi İstanbul’un işgal edilmesini önlemek amacıyla Anadolu’nun dört bir yanına olduğu gibi İzmir Sancağı’na da İstanbul Hükümeti tarafından huzursuzluğun önlenmesi için telgraflar çekilmişti. 17 Haziran 1919 Meclis-i Vükelâ kararıyla vilâyetlere ve müstakil sancaklara Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey tarafından gönderilen şu tamim de bunun bir göstergesiydi:

¹⁰⁷Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.; Sabri Sürgevil, “1914-19180 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1984, s. 59.

¹⁰⁸Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.; Sürgevil, **a.g.t.**, s. 60.

¹⁰⁹**Anadolu**, 1 Kânunuevvel 1334.

¹¹⁰**İslahat**, 14 Kanunusâni 1335.

¹¹¹Rahmi Apak, **İstiklal Savaşı’nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, TTK Yay., Ankara, 1990, ss. 1-2.

¹¹² 17. Kolordu Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav), 56. Tümen Komutanı Hürrem, 173. Piyade Alay Komutanlığı (Urla) Yzb. Mehmet Kazım (Alb.), 174. Piyade Alay Komutanlığı (İzmir) Yzb. Rahmi, 56. Topçu Alay Komutanlığı (Gazimur), İsmail Hakkı (Alb. Mete).

¹¹³ İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922): Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, ss. 325-338.

*“İşgallerden ne derece müteessir olursa ve münfail olursa olsun Osmanlı Hükümeti bu sıralarda harp ve darba tutuşamaz çünkü bu Murahhaslarımızın böylece vatanın asıl parçalarını kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır. Bu vaziyeti güçleştirecek ve hatta imkânsız hale kılacak bir felaket için bilhassa dikkat nazarınızı ve müdafaayı hazırlamak gibi endişelerle şu sıralarda son derece muhtacı olduğumuz memleket asayişini bozmak ve unsurlar arasında düşmanlığı yeniden fiilen uyandırarak memleketinizdeki İtilaf mümessillerin hoşnutsuzluğunu celbetmek, kanunsuzluk, şekavet, yağma devirlerini büsbütün kapamak zaruretinde iken yeniden açmaktadır.”*¹¹⁴Özetle dönemin İstanbul Hükümeti (Damat Ferit Paşa Hükümeti) payitahtın zarar görmemesi için Anadolu halkının haklı olan mücadelesinin durdurulmasını ve düzeni bozucu herhangi bir karışıklık çıkmamasını istemişti. Bu uyarıları payitahtta bulunan İtilaf Devletleri’nin baskısı ile verildiği görülmekteydi.

İtilaf Devletleri’nin diğer bir isteği de asayiş bozucu eylemleri gerçekleştirenlerin yakalanmaması ve suçluların serbest bırakılması hususundaydı.¹¹⁵ Millî Müdafaa Vekâleti, 23 Mart 1919’da gönderdiği bir telgrafta; *“Cinayetleri yapanlar hakkında tatbikat yapılmasına İtilaf temsilcileri mani oldukça asayişin korunmasının...”*¹¹⁶imkânsız olduğunu bildirmişti. İtilaf Devletleri mütareke metni ile Osmanlı topraklarını her türlü kontrol etme hakkını kendilerine tanımıştı. Butaninan hak, evvelâ milletin huzur ve güvenliğini ve bağımsızlığını açık olarak tehdit etmekteydi. Bu süreçte İtilaf kuvvetlerince serbest bırakılan her türlü suçlu dağlardaki çetelere katılmakta vedüzen bozucu her türlü olaylar (gasp, yakma, baskın, tecavüz, taciz, cinayet, sirkat vb.) gerçekleştirilmekteydi. Bunun yanı sıra gayrimüslimlerin yaptıkları her olay (gasp, yakma, baskın, tecavüz, taciz, cinayet vb.) görmezden gelinerek korunmuştu.¹¹⁷

Mütareke metninin 4. maddesi ile İtilaf Devletleri kendilerine ait olan esir vatandaşlar ile Ermeni esir ve tutukluların şartsız İtilaf Devletleri’ne teslimini sağlamaktaydı. Buna karşılık İtilaf Devletleri’nin, diğer maddelerde açıkça ifade edildiği gibi bu maddeyi de kendi çıkarları doğrultusunda yorumladığı yadsınamaz bir gerçektir. Böylece Osmanlı hapishaneleri de İtilaf güçleri mümessilleri, 4.

¹¹⁴Balkaya, **a.g.m.**, s. 22.; Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 143.

¹¹⁵Balkaya, **a.g.m.**, s. 27.

¹¹⁶Zafer Çakmak, **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, s. 84.

¹¹⁷Balkaya, **a.g.m.**, s. 32.

maddenin ön gördüğü şekilde siyasî suçlu Ermenileri değil, adi suç işlemiş Ermenileri ve başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim suçluları serbest bırakarak hukuk tanımaz eylemlerde bulunmuş, hatta kimi zaman işbirlikçi Türkleri de serbest bırakmışlardı.¹¹⁸Mütareke Komisyonu'na verilen notada Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan hapishanelerin sağlık koşullarının kötü olduğu ve İtilaf Devleti maiyetindeki zabitanlar tarafından teftiş edilmesi kararlaştırılmıştı. Hapishanelerinde yer alan Ermeni ve gayrimüslim mahkûmların sağlık muayeneleri tamamlandıktan sonrada İtilaf Devletleri'nce serbest bırakıldıkları görülmekteydi.¹¹⁹

Bununla beraber İtilaf Devletleri önce İzmir ve havalisini 1917 Saint Jean de Maurienne uzlaşmasıyla İtalya'ya ancak mütareke sonrası ise Yunanistan'a vermişti.¹²⁰Paris Barış Konferansı esnasında İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki her türlü yayılmacı hareketini kökten önlemeyi amaçlayan İngiltere başta olmak üzere diğer müttefikler Yunanistan'ın İzmir'i işgaline 6 Mayıs 1919'da izin vermişti.¹²¹Bundan dolayı Rumlar büyük bir sevinç ve coşku içindeydi. Bölgede yaşayan Türk, Müslüman ve İtalyan ahaliye baskı ve zulüm göstermişlerdi. Buna ilerde ayrıntılı şekilde değinileceği için şimdilik mütareke sonrası yaşanan iki hadiseye değinilmekle yetinilecektir. Stefanopulos olduğu öğrenilen bir Rum tarafından toplanan bir gurup kalabalık İtalya'nın İzmir ve çevresiyle ilgisinden ötürü düşman olarak gördükleri İtalyan uyruklulara yönelmişti. İtalyan Grovoni tarafından kiralanmış olan Pate Sineması'na gelen Rumlar, zor kullanarak sinemaya Yunan bayrağı çekmek istemişlerse de adı geçenin engellenmesi üzerine sinemanın camlarını kırmışlardı.¹²²Daha sonra yineçeşitli yerlere Yunan bayrağı asma girişimleri ile Türklerin feslerini yırtma, yakalarına zorla Yunan rozeti takmak isteme, silah atma, milli ve dini rencide edici davranışlar (Osmanlı bayrağı olan binalara saldırı ve tramvay ya da vapurlardaki haremlik selamlığı ayıran perdeleri kaldırma vb. eylemlerde bulunmuşlardı.¹²³

¹¹⁸ Dedeoğlu, **a.g.t.**, s. 50.

¹¹⁹ Dedeoğlu, **a.g.t.**, ss. 50-64.

¹²⁰ Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı...**, s. 4.

¹²¹ Çelebi, **Milli Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalyan İlişkileri...**, s. 93.

¹²² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 81.; **Anadolu**, 11 Teşrinisani 1334.

¹²³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 81.; Ayrıca Bkz. **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1334.; **İkdam**, 8 Teşrinisani 1334.; İzmir'de Müslüman halkın milli ve dini hislerini rencide edici davranışlarda bulunan yerli Rumların cezalandırılmasına dair hususlarda verilen karar hakkındaki hariciye nezareti raporu için bkz. **BOA**, DH.EUM.AYŞ-5-51, Belge Tarihi: H.16.07.1337.

İzmir'in işgal edildiği gün Venizelos, bu tür taşkınlıkları önlemek için İzmir'de bulunan Türk, Yahudi, Ermeni halk ile Avrupalılara iyi davranılmasını istemişti.¹²⁴ Ancak tavırların değişmediği ve taşkınlığın devam ettiği açıkça bililiyordu. Bu dönemde Yunanlar direnişe imkân bırakmamak için, İzmir şehrinin etrafını süratle abluka altına almışlardı. Dahası Zafiri'ya göre; Yunan kuvvetleri yabancı unsurların şehir içinde karışıklık çıkarmalarına imkân bırakmayacak, şehir içinde meydana gelebilecek direnişi kırmak için, Türk ve Rum mahalleleri birbirinden tecrit edecek, Evzon Alayı Karantina ve Kadifekale dahil olmak üzere İzmir'i batıdan ve güney batıdan çevirecek ve koruma altına alacaktı. Ayrıca Yunan Piyade Alayı, yerli kılavuzların gösterecekleri sokakları işgal etmeye ve Rum mahalleleriyle Türk mahallelerini birbirinden tecrit etmeye memurdu ve Piyade Alayı şehrin kuzey ve kuzey doğu bölgesini kuşatmaya memur edilmişti¹²⁵. Nitekim bütün güvenlik noktaları Yunan kontrolü altına alındıktan sonra Ermeniler ve Yahudilerin birçoğunun Yunan işgalini desteklemeye ve onun lehinde çalışmaya başlamışlardı. Ancak bazı Yahudilerin de İtalya'nın vatandaşlığına geçmişti. Hatta kentteki İtalyan Yüksek Komiserliği, bir İtalyan Yahudi okulu açma hazırlıklarına dahi başlamıştı.¹²⁶ Tüm bunların yanında yüzyıllarca egemenlikleri altında bulundukları Türk ahaliye yapmadıklarını bırakmamışlardı. Tüm o egemenlik altında geçirdikleri süre zarfı için Ermeni, Rum ve Yahudi farketmeden intikam alma peşine düşmüşler, Yunanistan egemenliğinin sağlanması için ellerinden geleni yapmışlardı.

1.2. Paris Barış Konferansı'ndan İzmir'in İşgaline Giden Süreç¹²⁷

Birinci Dünya Savaşı sadece Osmanlı topraklarında değil, aynı zamanda tüm dünyada büyük iktisadî buhran ve siyasi karışıklıklara, çok sayıda insan kayıplarına ve çözülmesi zor görülen sosyal çalkantılara sebep oldu. Savaşın sonunda galip gelen devletler savaşın getirdiği olumsuz koşulları ortadan kaldırmak ve mağlup devletler ile imzalayacakları barış antlaşmalarının taslaklarını hazırlamak için Paris'te bir konferans düzenlemeye karar verdiler.¹²⁸ Aynı dönemde Batı kamuoyunda da şu

¹²⁴ Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1995, ss. 243-244.; Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını...**, s. 71.

¹²⁵ Nilüfer Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)**, 1. Baskı, Derlem Yay., İstanbul, 2010, ss. 160-161.

¹²⁶ Bora, **a.g.e.**, s. 247.

¹²⁷ Paris Barış Konferansı, Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunun yıl dönümü günü açılan konferansa müttefik, daha az müttefik ve ortak adı altında 32 devletin temsilcileri katılıyordu. Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya Devletlerinin başkan, başbakan ve dışişleri bakanlarından oluşan Onlar Konseyi, konferansın kararlarına hakim olan tek kuruldı. Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 108.

¹²⁸ A. J. Toynbee, **Türkiye'de ve Yunanistan'da Batı Meselesi**, (Çev.: K. M. Orağlı), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, s. 83.

görüş hâkimdi: Savaş sonrasında oluşan koşullarda İtilaf Devletleri, artık savaştan sıkılmış ve barış istemekteydi. Müttefik kuvvetlerde böylesine bir baskı söz konusu iken İttifak Devletleri'nde de benzer şekilde durum farksızdı. Savaşın bütün taraflarında ve özellikle dünya kamuoyunda bir yorgunluk ve savaşa karşı bir bıkkınlık ortaya çıkmaya başlamıştı.¹²⁹

Savaş sonrasında belirlenecek barış koşulları galip devletler tarafından oluşturulacaktı. Barışın mimarlarının Paris'e gelişi sebebi 1914 yılında başlayan savaşın ardından doğuda Çarlık Rusya'sından, batıda İngiltere'ye kadar tüm büyük güçleri içine çekmiş, irili ufaklı pek çok ülkeyi de bünyesine katan dört yıllık kanlı mücadele sonucu gururlu, özgüveni yüksek, zengin Avrupa'nın sonunda kendini parçalamış olmasıydı. Büyük Savaş'ın galiplerine, savaş sonlanıp ateşkes antlaşmalarının yapılmasından sonra, yeni dünya düzenini ortaya koymak ve bunu diledikleri gibi şekillendirme görevi düşmüştü.¹³⁰

Paris Barış Konferansı, çoğunlukla 1919 Haziranı'nda Versay'da imzalanan barış antlaşmasını yaratmış olmakla hatırlansa da bünyesinde bu antlaşmadan çok daha fazlasını barındırmaktadır. Altı ay boyunca, yani Ocak 1919'dan Haziran 1919'a kadar Paris dünyanın hem hükümet merkezi, hem temyiz mahkemesi, hem parlamentosu olmuş, tüm korkuların ve umutların da odak noktası haline gelmiştir. Paris Barış Konferansı'nın resmî olarak 1920'lere kadar devam etmesine rağmen ilk altı ayı en önemli dönemi olmuştur, çünkü yeni dünya düzeniyle ilgili kilit kararlar o zaman alınmış, hayati olay zincirleri o zaman harekete geçirilmiştir.¹³¹

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı resmen sona ermişti ancak daha silahların sesi susmadan farklı ülkelerden ve etnik gruplardan çeşitli talepler yükselmeye başlamıştı. Bu taleplerin buluşma noktası da Paris'te düzenlenen konferans olacaktı. Bu talepler de çoğunlukla birbirleriyle çelişen ve tarafların tümünü birden tatmin etmenin imkânsızlığını gösterir nitelikteydi. Bu tartışmalar arasında Çin'de egemenliğin devri sorunu; Polonya ve Kürt coğrafyasının geleceği; Rus Devrimi'ne ve İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine verilecek tepki; sömürgelerin durumu sayılabilir. Ayrıca savaşın ardından yükselen yeni güç olarak ortaya çıkan Amerika'nın gelecekteki rolü tartışılacaktı.¹³²

¹²⁹Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...**, s. 145.

¹³⁰MacMillan, **a.g.e.**, ss. 1-2.

¹³¹MacMillan, **a.g.e.**, s. 6.

¹³²A. Sharpand, C. Fischer, "The Versailles Settlement: Enforcement Compliance, Contested Identities", **Diplomacy and Statecraft**, Vol: 16 (7), 2005, s. 433.

Paris Barış Konferansı başlamadan evvel, konferans katılımcılarından ve en etkili isimlerinden biri olan Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada savaş sonrasında kurulacak dünya düzenini şekillendirecek düşüncelerini açıklamıştı.¹³³ Buna göre dış siyasette izlediği Monroe Doktrini'ni terk eden Amerika Birleşik Devletleri, savaş sonrası oluşacak yeni düzende rol sahibi olmak istemişti. Wilson'un ileri sürmüş olduğu programın içeriğine göre, uluslararası sistemin barış üretebilmesi için klâsik sömürgeci ve yayılmacı anlayışın değişmesi zorunluydu. Amerika Birleşik Devletleri Başbakanı Woodrow Wilson, 8 Ocak 1918'de kongrede açıkladığı 14 ilke ile bu rolü istediğini somut olarak göstermişti.

Bu konferans 18 Ocak 1919'da başlamış ve cephe savaşlarından diplomasi savaşına girilmişti. Konferans iki ana temel üzerine toplanmıştı. İlk olarak Avrupa sınırlarının yeniden çizilmesi ve "hasta adam" olarak nitelendirilen Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının nasıl paylaşılacağına karar verilecekti.¹³⁴ Müttefik devletlerin kamuoyu öncelikli olarak "*bir numaralı düşman*"¹³⁵ olarak görülen Almanya ile olan meselenin çözülmesini ve Avrupa sınırlarının yeniden çizilerek, yeni dünya düzeninin oluşturulmasını istemekteydi.

Barış masasına önce kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile oturan Müttefik Devletler, zamanın ve savaş esnasında gerçekleşen olayların birçok şeyi değiştirdiğinin farkındaydı. 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından açığa çıkan antlaşmaları öncelikle yine 1917'de savaşa giren Amerika tanımıyordu. Suriyelilerin Fransız yönetimi altına girmeye kesinlikle karşı olmaları, İtalya gibi büyük bir Akdeniz devletinin İzmir ve çevresine egemen olmasına ne Fransa ne de İngiltere tarafından istenmeyişi çeşitli bunalımlara yol açtığı kadar, Türkiye sorununun da ivedilikle çözümlenemeyeceğini gösteriyordu.¹³⁶

Osmanlı coğrafyasında yaşayan milletlerin geleceği konferans boyunca çok çeşitli açılardan ele alınmıştı.¹³⁷ Barışı sağlamak ve hasta adamın mirasını paylaşmak için 18 Ocak 1919 günü masaya oturan müttefik devletlerin üyelerinden Yunanistan'da bu konunun baş muhatabı idi. Venizelos, 1918 yılının sonbaharında,

¹³³ H. Kissinger, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., (Çev.: İ. H. Kurt), İstanbul, 2009, s. 216.

¹³⁴ Çelebi, **Milli Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalyan İlişkileri...**, s. 43.

¹³⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s. 105.

¹³⁶ Çelebi, **Milli Mücadele Dönemi'nde Türk-İtalyan İlişkileri...**, s. 44.

¹³⁷ İsmail Ediz, **Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015, s. 94.

savaşın hemen sonrasında Megali İdea fikrini gerçekleştirmek için gayretli ve özenli bir kampanyaya başladı. Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin liderlerinin desteğini kazanmak istiyordu.¹³⁸ Yunanistan Başbakanı Venizelos, 3 ve 4 Şubat 1919 günkü oturumlarında söz alan Venizelos'un sadece Batı Anadolu'da müttefiklerinden Yunanistan'a katılmasını istediği bölge Kale-i Sultaniye (Çanakkale) ve tamamen Türklerin yaşadığı Denizli Sancağı hariç, Aydın Vilâyeti'nin (İzmir, Manisa, Aydın sancakları) tümü ile bağımsız Karesi (Balıkesir) ve Menteşe (Muğla) sancaklarını içine alıyordu.¹³⁹

Yunanistan bu bölgeleri Wilson İlkeleri'nin 12. maddesine¹⁴⁰ dayanarak istiyordu. Venizelos'ta söz konusu maddenin vermiş olduğu self-determinasyon hakkına dayanarak yukarıda adı geçen bölgelerin Yunanistan'a katılmasını dile getiriyordu. Bu isteğini de çeşitli belgelerle kanıtlamaya ve konseyi ikna etmeye çalışıyordu. Öncelikle nüfus konusunda ki iddiaları bölgenin Yunan egemenliğine altına girmesinde şüphesiz başrol oynamıştı.

Bunun için Venizelos, ilk önce propaganda faaliyetlerine hız verdi. Yunanistan propaganda faaliyetleri iki aşamada gerçekleştirilecekti. Propaganda kısmının ilk aşaması olan 1918 yılı boyunca; Yunanistan'ın savaştaki çabası, Bulgarların işlediği cinayetler ve Makedonya üzerinde Bulgaristan'ın hakkının bulunmadığı konusu işlendi. Mondros Mütarekenâmesi'nden sonra ise Yunan propagandasının ikinci dönemine geçildi ve Venizelos'un talep ettiği topraklarda Yunan nüfusunun çoğunlukta olduğu iddiası ortaya atılarak toprak taleplerinin haklı olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktı.¹⁴¹

Venizelos'un düzmece isteklerine dayanarak bölgede 1.017.398 Türk, 818.221 Rum'un yaşadığını öne sürmekteydi. Türk nüfusu 1/3 oranında daha az gösterip Rumlar için verilen rakamları iki katından çok şişirmesine rağmen, Yunanistan adına istediği bölgede az farkla da olsa, Türklerin çoğunlukta olduğunu kabul etmek durumunda kalmıştı. Venizelos bu olumsuzluğu gidermek için,

¹³⁸ A. E. Montgomery, **Lloyd George and the Greek Question: 1918-1922**, (Edit.: A. J. P. Taylor), Ipswich: Ipswich Book Co. Ltd., 1994, s. 259.

¹³⁹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 109.

¹⁴⁰ 12. madde: "Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir." Bkz.: Asena Boztaş, "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist bir Perspektif", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, (Yaz 2014), s. 163.

¹⁴¹ Erdem, **a.g.e.**, ss. 113-119.

ekonomik ve coğrafi nedenlerden ötürü Anadolu'nun devamı sayılması gereken¹⁴² On iki Ada ile (İtalyan işgali altında), İmroz, Bozcada (Osmanlı İmparatorluğu elinde), Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Rodos ve Meis'i (buralarda 25.000 Türk'e karşı 370.000 Yunan yaşıyor) diyordu.¹⁴³ Bu yapıldığı takdirde bölgedeki Rum sayısı 1.188.359'a yükselirken, Türkler 1.042.052'de kalmaktaydı.¹⁴⁴

Rumların en yoğun yaşadıkları İzmir Sancağı ise barış görüşmelerinin en dikkat çekici konularından biriydi. Venizelos'un merkez kaza İzmir'de 243.879 Rum, 96.872 Türk, 16.450 Yahudi, 7.628 Ermeni ve 415 Bulgar, 51.872 diğer olmak üzere toplamda 416.494 kişinin yaşadığını öne sürerek müttefik devletlerin ilgisini çekmeyi başarmıştı.¹⁴⁵ Ayrıca Yunan Hükümeti bu bölge içinde kalacak Türklerle, Orta Anadolu'da kurulacak Türk devleti içinde kalacak Rumlar mübadele edilmeliydi.¹⁴⁶

Onlar Konseyi'nin 4 Şubat günü yaptığı oturumda, İngiliz Başbakanı Lloyd George'un önerisiyle Yunan istekleri, karar verilmek üzere bir uzmanlar komisyonuna havale edilmişti. 7 Mart 1919 günü konseye sunulan raporda, Yunanistan'ın Trakya'daki istekleri haklı bulunmuş, Anadolu ve On İki Ada konusundaki istekleri ise kabul görmemişti. Komisyonun Amerikalı üyelerinden coğrafya profesörü Westermann, 1908 tarihli askere celp kâğıtlarına dayandırdığı bir çalışmada, Venizelos'un Rumların sayısını 100.600 dolayında arttırdığını, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da talep ettiği bölgenin nüfusunun %32'sini Rumların, %63'ünü ise Türklerin oluşturduğunu kanıtlamış ve bölge halkını koruyan yeni bir devlet kurulmasını önermişti. Ancak bu konferansın haklıyı ve haksızı belirleyecek adilane bir konferans olmadığı açıkça ortadaydı. Bu yüzden de tabi ki emperyalist çıkarları olan devletlerin istediği gibi şekillenecekti. İzmir ve art bölgesini Yunanistan ile kıyaslanamayacak kadar güçlü bir deniz devleti olan İtalya'nın, Batı Anadolu'da kendisine yeni üsler edinecek donanmasının, bölgede gelişmekte olan Amerikan ticaretini engelleyebileceği ve bölgeye çok yakın olduğu için Çanakkale Boğazı'nı rahatlıkla ticarete kapayabileceği endişesi (on ikinci ilkede bu husus

¹⁴²Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 111.

¹⁴³ Smith, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁴⁴Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 111.; Venizelos bu adaların tümünde 1912 yılında 370.138 Rum'a karşılık, 24.632 Türk yaşadığını öne sürmüştü. Bkz. D. Kitkisis, **Yunan Propagandası**, (Çev.: H. Devrim), Kaynak Yay., İstanbul, s. 33.

¹⁴⁵Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 111.

¹⁴⁶Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 113.

açıkça belirtilmişti), Başkan Wilson’u İngiltere ve Fransa ile birlikte Yunanistan’ın itmişti.¹⁴⁷

Wilson, Lloyd George ve Clemenceau’nun Adriyatik’teki Fiume Limanı’nı İtalya yerine yeni kurulan Yugoslavya’ya verilmesini desteklemeleri üzerine, İtalya yerine yeni kurulan Yugoslavya’ya verilmesini desteklemeleri üzerine İtalyan temsilcilerinin 24 Nisan’dan konferansı terketmesi ve sonraki günlerde Güney Anadolu kıyılarında İtalyan donanmasının yoğun faaliyeti, tekelci sermayenin temsilcilerinin aradıkları fırsatı ayaklarına getirmişti.¹⁴⁸ İtalyan Heyeti’nin konferansa geri dönmesini beklemeden, 6 Mayıs tarihli oturumda Yunanların İzmir’e asker çıkarması kararı verildi.¹⁴⁹

İzmir kararının alındığı tarihsel toplantı saat 11.00’da yapıldı ve alınan karar öğle yemeğinden sonra, Lloyd George tarafından, Venizelos’a telefon edilerek verildi. Telefonda konferansın Almanya ile ilgili antlaşmanın ilgili koşulların onaylanacağı öğleden sonraki oturumundan önce Fransa Dışişleri Bakanlığı binasına gelmesini istedi. Venizelos, öğleden sonra 2.45’de geldi. Venizelos, Lloyd George’un kendisine nasıl başvurduğunu anılarında şöyle anlatıyordu:

“Hazırda askeriniz var mı?”

Evet, var. Hangi amaç için?”

Başkan Wilson, Mr. Clemenceau ve ben bugün İzmir’i işgal etmenize karar verdik.

Biz Hazırız!”¹⁵⁰

II- İzmir’de İşgal Öncesi Asayiş Sorunlarının Ortaya Çıkışı

30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla Yunanların yıllardan beri bekledikleri fırsat ayaklarına gelmişti. Mütarekeye göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun ordularının terhis edilmeside Anadolu’da güvenlik zafiyetini doğurmaya başlamıştı. Mütareke metninin 7. maddesine göre ise güvenlik zafiyeti yaşanan herhangi bir bölge İtilaf Devletlerince işgal edilecekti. Bunu bilen Rumlar da emellerine ulaşabilmek için ellerinden gelenleri yapacaklardı. Bu doğrultuda atılan ilk adım 1 Ocak 1919 tarihinde İzmir’e gelen Hrisostomas’ın Rumları

¹⁴⁷Berber, **Sancılı Yıllar...**, ss. 113-117.

¹⁴⁸Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 118.

¹⁴⁹Sina Akşin, “Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, **Türk-Yunan İlişkileri Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Ankara, 1986, s. 177.

¹⁵⁰Smith, **a.g.e.**, s. 92.

teşkilâtlandırma çalışmalarına başlamasıyla ortaya çıkmıştı.¹⁵¹ Bu faaliyetler çerçevesinde İzmir’de, İstanbul’daki Mavri Mira örgütüne benzer bir heyet oluşturuldu. Daha sonra Hrisostomas Yunan Hükümeti desteğinde İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir bölgelerinde Rum çeteleri oluşturarak emniyet ve güvenliği bozmak ve isyanlar hazırlayarak halkın can, mal ve namusunu tehdit etmek için her türlü çareye başvurmaya başladı.¹⁵²

Bu süre zarfında İzmir’deki yerli Rumlar boş durmamıştı. Bilhassa 5. kol faaliyetlerinde kullanılmak üzere uzun bir zaman diliminden itibaren alt yapıyı hazırlamış; bilhassa kilise, okul ve basın aracılığıyla şehri ıgal etmeye hazır hale getirmişlerdi. Bu imkânlardan yararlanan yerli Rumlar, Yunan işgaline kadar İzmir’de emniyeti bozarak güvenlik zafiyet çıkartmak için faaliyete başladılar. Rum teşkilâtları ve metropolithane bu sürecin en büyük ve aktif destekçileriydi. Yerli Rum çeteleri özellikle şehrin kıyı şeridinde köy basma, adam kaçırma, yol kesme gibi faaliyetlerle Türk ahaliyi bölgeden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Şehir merkezinde ise her fırsatta gösteri ve taşkınlık yapmaktan geri durmuyorlardı.¹⁵³

Mütareke sonrasında başlayan telkin, silahlanma, karışıklık, büyük devletlerin müdahalesi ve kopuş. Batı Anadolu’daki Yunan propagandası manevi yönü yıllar içerisinde tamamlamıştı. Kiliseler, okullar ve Rum basını fikri olgunluğun oluşmasını sağlayan başlıca etmenler olarak ön plâna çıkmıştı.¹⁵⁴ Sistemli bir şekilde gerçekleştirilen bu faaliyetlerde yerli Rumlar, etrafa dehşet saçıp Türk ve Müslüman ahaliyi sindirerek öteye beriye dağılmasını istemekteydiler. Böylece Anadolu’ya sokulan Rumların yerleşmesi kolaylaşacak, aynı zamanda Mondros Mütarekesi’nin 7. maddesine işlerlik kazandırılarak şehrin işgaline zemin hazırlanacaktı.¹⁵⁵

Diğer taraftan da uluslararası kamuoyu aracılığıyla asayişsizliğin giderilmesi ancak Batı Anadolu Bölgesi’nin Yunanistan’a verilmesiyle mümkün olacağı imajı oluşturulacaktı. Özellikle Kasım 1918’den 1919 Mayıs’ına giden süreçte yaşanan gelişmeler İzmir’de durum kritik bir seviyeye geldi. Rumların kışkırtıcı hareketleri şehrin asayişinin tamamen bozulmasına sebep olmaya başladı.¹⁵⁶ Özetle Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan maddi-manevi yıkım ve akabinde mütareke

¹⁵¹Hrisostomas 1 Ocak 1919’da İzmir’e girmişti ancak asayiş konusunda alınan tedbirler sayesinde karşılama sırasında herhangi bir gösteri ve taşkınlık yaşanmamıştı. Bkz. **BOA**, DH. ŞFR., 609/25.

¹⁵²Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., ss. 1606 ve 1638-1639.

¹⁵³Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 73-82.

¹⁵⁴Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 130.

¹⁵⁵Sofuoğlu, **Kuvay-ı Milliye Dönemi...**, s. 31.; Tansel, **a.g.e.**, Cilt: 1, ss. 92-95.

¹⁵⁶Salâhi R. Sonyel, **Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü**, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 409.

döneminin getirdiği yönetim boşluğu, yoksulluk, İzmir kent hayatında birtakım değişimler meydana getirmiş ve bazı sebeplerden dolayı suç sayılarında ciddi artışlar meydana gelmiştir.

2.1. İzmir ve Havalisinde Asayiş Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri (1918-1919)

İtilaf Devletleri, mütarekenin imzalanmasının hemen akabinde antlaşmanın vermiş olduğu o yetkiyi aşarak ve sadece askerî gücünden yetki alarak İzmir şehrinin yönetimine doğrudan müdahale etmeye başlamıştır. Bu bağlamda müttefik kuvvetlerin bu müdahaleleri sonucunda İzmir’de sürekli bürokratik değişimler gerçekleşmiştir. Mütarekenin imzalandığı sırada İzmir’de en büyük askerî ve mülkîamir, İzmir Valisi Nurettin Paşa idi.¹⁵⁷Nurettin Paşa, asıl görevi olan 17. Kolordu Komutanlığı’nın yanı sıra, İttihatçı İzmir Valisi Rahmi Bey’in görevine son verildiği 24 Ekim 1918 gününden başlayarak, işgal gününe kadar vali vekilliği de yapmıştı. İzmir körfezine ilk İngiliz gemisinin gelişinden hemen sonra, valiliğe Tahsin Bey atanmış¹⁵⁸; daha sonra da göreve eski Beyrut Valisi Ethem Bey tayin edilmişti. Ethem Bey, 1 Aralık 1918 günü göreve başlamasına rağmen, kısa bir süre sonra o da istifa etmiş ve yerine tekrar 17 Ocak 1919 gününden itibaren vali vekili olarak tayin edilmiştir.¹⁵⁹ Ancak İzmir’in işgaline ortam hazırlamak gayesiyle İtilaf Devletleriyle birlikte eş zamanlı hareket eden Damat Ferit Paşa Hükümeti, işgal öncesi Nurettin Paşa’yı görevden almış ve yerine (Kambur) İzzet Paşa’yı görevlendirmişti.¹⁶⁰ Kambur İzzet, 23 Mart 1919 sabahı göreve başlamış ve İzmir’in üzerine kapkara sis bulutlarının çöktüğü bir dönemde İtilaf kuvvetlerine en önemli desteği sağlamaktan geri durmamıştır.¹⁶¹

¹⁵⁷Bilge Umar, *İzmir’de Yunanlıların...*, ss. 61-62.

¹⁵⁸ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 40.; Erdem, *a.g.e.*, ss. 164-165.; BOA, MV. 249/218.; Dönemin ulusal ve yerel gazeteleri İttihatçı oldukları iddiasıyla azledilen valilere geniş yer ayırmıştı Bkz.: *Yenigün*, 21 Teşrinisani 1334.

¹⁵⁹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros’tan Mudanya’ya Kadar (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989, s. 22.

¹⁶⁰ Erdem, *a.g.e.*, s. 164.; İzmir Vali Vekili Nurettin Paşa, 5 Kasım 1918’de İzmir Rumlarının çok sayıda Yunan bayrağı ile beraber İtilaf hükümetlerinin bayraklarını tedarik etmek suretiyle gösteri hazırlıklarına başladıklarını DahiliyeNezâreti’ne bildirmişti. Nurettin Paşa, İzmir’de bir gün sonrasında yaşanacakları adeta sezmişti. Nurettin Paşa’nın işgal sürecinde Rumlara karşı izlemiş olduğu siyaset görevden alınmasına sebep olmuştu. Bkz.: BOA, DH. ŞFR. 601/31.; Nurettin Paşa yine benzer biçimde bu dönemde Harbiye Nezareti’ne verdiği raporda, Rumların “Türkleri galeyana getirip karışıklık çıkartmak ve burasını Yunanistan’a verdirmek” olduğunu açıkça yazıyordu. Bkz. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara, 1971, s. 64.

¹⁶¹ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 40

Yaklaşık olarak sekiz ay gibi kısa bir süre zarfında birçok mülkî idarecinin görevinde değişiklik yaşanmasının yarattığı belirsizlik ve otorite boşluğunun getirdiği karamsar hava, aynı zamanda diğer yerel idarecilerin tutumlarına da yansımıştır. Savaş yılları boyunca görevde kalan İzmir Belediye Başkanı Evliyazade Refik Bey mütarekeden sonra birkaç gün içinde istifa etmiş; yerine Cemal Bey vekâlet etmeye başlamıştır.¹⁶² Bununla birlikte 1919 Şubat'ında tamamlanan belediye seçimleri sonucunda Hacı Hasan Paşa'nın göreve geldiği görülmüştür.¹⁶³ Dolayısıyla İzmir sancağında askerî, mülkî ve idarî yönetimde ortaya çıkan istikrarsızlık ve otorite boşluğundan kaynaklanan umumî durum, kent merkezinde büyük bir boşluğa neden olmuş ve bu da art arda gelen asayiş sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Nitekim kentteki olumsuz havanın etkisinin mütarekenin imzalanması ile daha da arttığı görülmüştü. İzmir sancağında yaşayan yerli Rum nüfus ise savaş yılları boyunca kendilerini hapsedilmiş hissettiği için mütareke sonrası coşkun duygular yaşamıştı. Mütarekenin getirdiği olağanüstü koşullar çerçevesinde bir İtilaf kuvveti gemisinin telgraf kablolarını tamir ederek, İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kesilen resmî haberleşmeyi sağlamak ve İzmir limanının açılmasını temin etmek üzere¹⁶⁴ İzmir limanına geleceği duyulan İtilaf kuvvetlerinin yerli Rumlar tarafından, gösterişli bir karşılama töreniyle karşılanmaları¹⁶⁵ ve nihayetinde zerzevatçı beygirlerin bile mavi beyaza boyandığı karşılama töreni hazırlanmış olması¹⁶⁶ bunun somut bir göstergesiydi. Bu coşku 6 Kasım 1918 günü Binbaşı Dikson komutasındaki İngiliz monitörünü İzmir limanına demirlenmesi ile taşkınlığa dönüşmüştü.¹⁶⁷ Dikson bu karşılama töreninin büyüklüğü karşısında hayrete düştüğü bilinmektedir.¹⁶⁸

Bahsi geçen olay, M-29 numaralı orta boy bir İngiliz savaş gemisi ile Amiral Dikson, İzmir limanına gelmesiyle yaşanmıştı.¹⁶⁹ M-29 İzmir körfezinde “İstasyon” görevi üstlenecekti. Geminin komutanı olan Dickson ise Mondros Mütarekesi

¹⁶² Ahenk, 13 Teşrinisani 1334.

¹⁶³ Berber, *Sancılı Yıllar...* s. 46.; “Hele Çok Şükür”, *Islahat*, 29 Şubat 1335.

¹⁶⁴ Berber, *Sancılı Yıllar...* s. 79.

¹⁶⁵ Nurdoğan Taçalan, *Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yay., Ankara, 2007, s. 13.

¹⁶⁶ Nail Morali *Mütareke’de İzmir Önceleri ve Sonraları*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., (Yay. Haz.: Erkan Serçe), İzmir, 2002, s. 96.

¹⁶⁷ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 79.

¹⁶⁸ Giles Milton, *Kayıp Cennet- Smyrna 1922 Hoşgörü Kentinin Yıkılışı* (Çev: Esra Aktuğlu), Şenocak Yayınları, İzmir, 2009, s. 86.

¹⁶⁹ Köylü, 5 Teşrinisani 1334.

görüşmelerinde bizzat bulunmuştu. 7 Kasım 1918 tarihli “Köylü Gazetesi”nde yayımlanan bir haberde, M-29’un komutanı Binbaşı Dickson, İzmir’de kalacağı süre içinde, siyasî ve resmî münasebetleri düzenleyeceği ve beraberinde gelen Yüzbaşı Ritz ile birlikte kablo muamelatı ve resmî muhabereyi idare edeceği belirtilmişti.¹⁷⁰ İşte bu nedenlerle İzmir limanına gelen Dikson komutasındaki bu monitör, yerli Rumları oldukça heyecanlandırmıştı. Nitekim kamuoyunda büyük yankı bulan bu olay ve yerli Rumların akın akın İzmir’e gelmiş olduğu haberleri¹⁷¹ de coşkun kalabalık oluşturmak için tertip edilmiş ön hazırlıktı. 6 Kasım sabahı yerli Rum mahallelerinin alışılmışın dışında bir manzara içinde her yeri mavi-beyaz Yunan bayraklarıyla donatılması işgal hazırlıklarının ilk kıvılcımlarını oluşturuyordu. Nitekim “*Rum matbaaları Yunan bayrakları, rozetleri basıyorlar. Hatta bu hususta on gün evvel hükümete ruhsat için başvurulmuş, kabul edilmemesine rağmen matbaalar Yunan bayrağı basmaktan geri kalmamıştı. Bu hal gösterinin plânlanmış olduğunun delilidir. Daha sonra on beş günden beridir, bütün Rum marangozlar bayrak direği hazırlamakla meşgul oluyor ve bu direkleri mavi beyaza boyuyorlardı*”.¹⁷² Bu durum İtilaf kuvvetleri altında Yunanların işgal hazırlığı içerisinde olmalarının en çarpıcı göstergesiydi.

Bahsi geçen bu görkemli kalabalık henüz sabahın erken saatlerinde liman boyunu doldurmuştu. Liman boyunu dolduran bu kalabalık saat 15.00 sularında Kramer Oteli ile Pasaport arasına demir atan monitörü gördükten sonra çılgınlar gibi “Zito” nidaları ile ortalığı inletmişlerdi. Zito nidaları kopacak kıyametin ufak ama önemli belirtisiydi. Monitörden kayıkla rıhtıma gelen Dixon rıhtıma ayağına basar basmaz, birkaç Ortodoks papazı eteklerini uçuşturarak koşullar tam bu sırada eski bir Yunan geleneği olan ekmek ve tuz sunumu gerçekleştirmişlerdi.¹⁷³

Dixon, katibi Yüzbaşı Ritz ve Tevfik Bey bu sunum ve sevgi gösterilerinin ardından coşkulu kalabalığı yararlanarak Vali Vekili Nurettin Paşa’nın yanına nezaket ziyaretinde bulunmak üzere rıhtımdan ayrılmışlardı.¹⁷⁴ Yerli Rumlar tarafından hazırlanan tören bitmiş olmasına rağmen halk, meydanı boşaltmamıştı. “*Ellerinde, göğüslerinde ve kollarında mavi beyaz bayraklar taşıyan söz konusu kalabalık saatlerce gemiyi tavaf ve papazlarda takdis etmişti. Sevinçlerinden denize atılanlar*

¹⁷⁰ Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa -1 Yunan Ege’ye Nasıl Geldi? “İlk Günler”**, İzmir Sosyal Hizmetler-Vakfı Kültü Yay., İzmir, 1982, s. 254.

¹⁷¹ **Anadolu**, 10 Teşrinisani 1334.

¹⁷² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 79.

¹⁷³ Taçalan, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷⁴ Taçalan, **a.g.e.**, s. 16.

olmuş, küçükyük arabalarının merkeplerine köpeklerin kuyruğuna hatta araba beygirlerine”¹⁷⁵bile Yunan bayrağı takılarak zafer ilan edilmişti.

Toplanan bu kalabalık coştukça yaptıkları taşkınlıklarda artmaya başlamıştı. O gün ve o gece İzmir’de, Türklerin büyük ıstırabına, başı öne eğik sessizliğine karşılık, yerli Rumlar coşkun gösteriler, taşkınlıklar yaptılar; içtiler, eğlendiler, bol bol bağırıp çağırdılar, nutuk attılar. Bu yüzden yer yer bazı olaylarda çıktı.¹⁷⁶ Kordon boyu tarafına yolu tesadüfen düşen Türk erkeklerinin fesleri başlarından alınıp çiğnenmiş bazıları dövülmüş, kadın ve kızların çarşafı yırtılmış, tramvaylardaki haremligi selamlıktan ayıran örtüler parçalanmış, dükkân ve işyerleri taşlanmıştı.¹⁷⁷ Arabalar ile halk arasında dolaşan Papazlarda halkı gösterilere katılmaya davet etmekte ve tansiyonu yükseltmekteydi.¹⁷⁸ Papazların ve bazı Rum ve Ermeni din adamlarının kentteki önemli yerleri kendilerine mesken edindikleri ve çeşitli bölgelerde gerçekleşen taşkınlıkları destekledikleri görülmüş ve söz konusu şahısların gözaltına alındıkları tespit edilmişti.¹⁷⁹

Doktor ve avukat olan adının Stefanopulos olduğu öğrenilen bir Rum tarafından, Ayafotini Kilisesi’ne 1.800 lira değerinde bir Yunan bayrağı çekilmiş¹⁸⁰ ve “*Türklerin kanını içeceklerine dair*” yemin ettirilmiş; hatta Osmanlı hâkimiyetini tahkir edip, Türklerin haysiyetine tecavüz etmişti.¹⁸¹ Yine aynı gün Anadolu Bankası’na Yunan bayrağı çekilirken Türk bayrağı da yırtılmıştı. Bunu yapanda Yunan bayrağını çeken kişi idi.¹⁸²

Kentteki esas olaylar o gün akşam saatlerine doğru başlamıştı.¹⁸³ Coşkun kalabalık Kordon boyundan kentin içlerine dağılmış ve “Zito”larla iyice kudurtulan birkaç yüz kişilik gruplar önce İtalyan mahalleri, ardından da Türk mahallerinde tam bir terör havası estirmişlerdi.¹⁸⁴ İtalya’nın İzmir ve çevresiyle ilgilenmesinden dolayı Türklerin yanında İtalyan vatandaşlarda bu taşkınlardan nasibini almıştı.¹⁸⁵ Mütareke

¹⁷⁵ **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1334.; **Köylü**, 8 Teşrinisani 1334.

¹⁷⁶ Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 60.

¹⁷⁷ Parlak, **İşgalden Kurtuluş-1...**, s. 255.

¹⁷⁸ **Anadolu**, 10 Teşrinisani 1334.

¹⁷⁹ **BOA**, DH.ŞFR.610-3, Belge Tarihi: R.09.01.1335.

¹⁸⁰ **Anadolu**, 10 Teşrinisani 1334.

¹⁸¹ Parlak, **İşgalden Kurtuluş-1...**, s. 255.

¹⁸² Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını...**, s. 19

¹⁸³ İzmir kentindeki asayişle ilgili her bir olay örgüsü ve bu olayların etkisi alt başlıklar altında yer almış ve olaylar ilgili başlıklarda açıklanmıştır.

¹⁸⁴ Parlak, **İşgalden Kurtuluş-1...**, s. 255.

¹⁸⁵ İtalyan Grovoni tarafından kiralanmış olan Pate Sineması’na gelen Rumlar, zor kullanarak sinemaya Yunan bayrağı çekmeğe çalışmışlar ancak Grovini tarafından engellenmişti. Ancak sinemanın camlarını kırmışlar ve sinemaya zarar vermişlerdi. Bkz.: **Anadolu**, 11 Teşrinisani 1334.

öncesinde sakin bir ortama sahip olan İzmir’de, Zito çığlıkları ile başlayan süreçle birlikte kentte güvenlik zafiyeti başlamış ve oluşan bu kargaşa ortamı; asayiş sorunlarını da beraberinde getirmişti.

Özellikle 1919 yılı Mart ayı başından itibaren yerel Rum çeteleri başta İzmir ve çevresi olmak üzere çeşitli bölgelerdeki faaliyetlerini sıklaştırmaya başlamışlardı. Söke’nin Kelih Köyü’nde bulunan ambarlardaki zahireyi Rum köylüler yağma ettikleri gibi hükümette ise hiçbir korkuları olmadığına yönelik mesaj göndermişlerdi. Tomatca köyünde 300’den fazla Yunan askeri elbiseli Rum karaya çıkarak çetecilik yapıyordu. Nif’ten (Kemalpaşa) İzmir’e giden bütün araçlar soyulurken Ayvalık, Urla ve İzmir civarlarında seri cinayetler işleniyordu. Aynı günlerde İstanbul’da ise Rumlar tarafından organize edilen geniş çaplı gösteriler yapılıyordu. Patrikhane üzerine çekilen Yunan bayrağı polisin teşebbüsü ile indirilebilmişti. Rum Patrikhanesi vekili imzasıyla Paris’e gönderilen bir mektupta *“Devlet ve milletlerinin kaderinin tayin edildiği şu sırada 500 yıldır esaret altında yaşayan Rumlara tam istiklâl verilmesi..”* isteniyordu.¹⁸⁶

2.2. Asayiş Olayları

Mütareke döneminde İzmir’in merkez ve kazalarında olup bitenler yukarıda anlatılan çatışmaların bir lâboratuvarı mahiyetindedir. Bahsi geçen dönemde bölgede ciddi eylemler gerçekleştirebilecek düzeyde bir Ermeni nüfus barınmıyordu. Buna karşılık oldukça fazla ve Yunan propagandasının kolaylıkla ulaşabildiği yerli Rum nüfus mevcuttu. Bunların önemli bir bölümü de mütarekenin ilk günlerinden itibaren artık Osmanlı vatandaşı olarak Osmanlı toprağında yaşama fikrini rafa kaldırmışlardı. İtilaf kuvvetlerinin hükümrânlığı altında İzmir’i de içine alacak şekilde genişletileceğini varsaydıkları veya büyük umutlarla yeşerttikleri Yunanistan vatandaşı olma fikrini benimsemişlerdi. Nitekim bu şekilde hareket eden yerli Rumların, bölgede Müslüman ahaliyle giriştiği çatışma ve eylemlerin Türk Millî Mücadelesi’ni doğrudan ve önemli bir biçimde etkileyen bir tarafı da vardı. Bölge, Batı Anadolu ve Anadolu’nun diğer kesimleri arasındaki kara bağlantısının zorunlu güzergâhıydı ve her türlü nakliyat için dekontrol edilmesi zarurıydı. Dolayısıyla kolluk kuvvetleri, Müslüman ahalinin gereksinim duyduğu insan ve malzemenin nakledilmesi için millî kuvvetlerin yerli Rum çeteleri bertaraf ederek güvenli yollar açmak yolunda bölgede yoğun bir çabası olacaktı. Nitekim mütareke

¹⁸⁶Gökbilgin, a.g.e., ss. 62-64.

döneminde yol güvenliğini sağlamanın yanı sıra asayiş bozucu unsur olarak görülen birtakım olaylar yaşanmıştı. Bu başlık altında 1918-1919 yılları arasında İzmir kentinde gerçekleşen; darp, yaralama, adam öldürme (cinayet), işkence, tecavüz olayları, çetecilik, gasp, hırsızlık, fuhuş, baskın, intihar ve Rum ve Yunan Mezalimi vb. konuları içeren asayiş olayları alt başlıklar altında ele alınacak ve bunların bölgesel etkileri üzerinde durulacaktır.

2.2.1. Darp, Yaralama ve Adam Öldürme (Cinayet)

Mütareke metninin imzalanmasının ardından İzmir'in işgaline giden 7 aylık süreçte bölgede; hırsızlık, gasp, taciz, kavga ve taşkınlıklar esnasında darp, yaralama ve cinayet gibi çeşitli suçların sayısında ciddi bir artış olduğu gözlemlenmişti. Bilhassa mütarekenin 7. ve 5. maddeleri gereğince yaşanan otorite boşluğu, kentte birbirinden farklı konumda ve zıt kutuplarda nüfus yapılarının olmasının yanı sıra, araya uzun yıllardır süregelen savaşların da girdiği düşünülürse bu türden suçların yaşanması kaçınılmaz bir durumdu. Dolayısıyla bu nedenlerden ötürü İzmir'de de kimi zaman gasp ve kavga sonrası kimi zamanda savaşın getirdiği koşullar neticesinde darp, yaralama veya cinayet gibi suçların yoğun olarak işlendiği görülmüyordu. Mütareke döneminde İzmir sancağında görülen darp, yaralama ve cinayetlerin nedenleri sürekli çeşitlilik göstermekteydi. Bu sebeple ele alınan başlık altında içerik olarak oldukça çeşitlilik gösteren darp, yaralama ve cinayet gibi asayiş olayları sistematik bir halde incelenecektir.

Mütareke sonrasında İzmir'de yaşanan olayların kırılma noktasını teşkil eden olayların birincisi Hrisostomos'un, ikincisi ise Leon torpidosunun kente gelmesiyle yaşanmıştı. Her iki olayın ardından İzmir, Buca, Urla, Söke ve Ayvalık dolaylarında asayiş olaylarının ortaya çıkmasına sebep olabilecek tüyler ürpertici onlarca cinayet işlenmişti. Nitekim bahsi geçen bütün cinayet, adam yaralama ve korkutarak Müslüman ahaliyi göçe zorlama gibi asayiş olaylarının plânları Leon gemisinde kurgulanıyor, bizzat sahada yerel Rum çeteleri tarafından uygulanıyordu.¹⁸⁷

İzmir'in işgali ile başlayan göç hareketi, İzmir Müslümanları için iki istikamet üzerinde gerçekleşiyordu. Bu göçler işgale uğrayan köy ve kasabalardan İzmir merkezine doğru ya da işgale uğramamış Anadolu'nun iç kesimlerine doğru yapılıyordu. İzmir ve civarında gerçekleşen işgal hadisesi köy ve kasabalara sıçramasıyla, Urla, Çeşme, Cumaovası, Buca gibi yerleşim yerlerinde yağma ve

¹⁸⁷ Taçalan, a.g.e., s. 132.

tecavüzler yaşanmış, evsiz, yurtsuz ve erkeksiz kalan çok sayıda kadın ve çocuk İzmir'e doğru göçe başlamıştı. Yunanların işgal ettiği sahalarda çok sayıda kıyım ve tecavüz olayı Müslüman ahaliyi güvenli olduğunu düşündükleri İzmir kaza merkezine yönlendiriyordu. Göz önünde olan bu bölgenin daha güvenli olacağı kanaati ile çok sayıda mülteci İzmir'e iltica ediyordu. Ekseriyeti Rumeli muhaciri olan bu mülteciler 12 camii, 7 medrese, 4 mektep ve Hilal-i Ahmer'den alınan bir çamaşırvaneye yerleştirilmişti.¹⁸⁸

İşgal günlerinde Rum tahribatından kaçan çok sayıdaki İzmirli Türk, Urla'ya doğru yol almaya başlamıştı. Demiryolu bağlantısı olmayan ve denizlerinde Yunan donanmasının kontrolünde olan Urla Kazası işgal ile ilgili haberleri kasabayı dolduran muhacirler sayesinde öğreniyordu. Buca ve Seydiköylü Rumların tahrip ettiği Cumaovası güzergâhındaki Türkler, Torbalı istikametine doğru göçe başlamıştı.¹⁸⁹ Bu doğrultuda öncelikle savaş yıllarının getirdiği yoksulluk ve başıboş düzen kısmen bölgedeki Rumları etkilemiş olsa da Rumlardan ziyade, Türk-Müslüman ahali için daha büyük sıkıntılar doğurmaya başlamıştır. Mütarekenin getirmiş olduğu olağanüstü koşullar, kentteki ahalinin gasp ve hırsızlığa meyil etmesine sebep olmuştu. Ancak gasp ya da hırsızlık olayları yalnızca bununla sınırlı kalmamış; çoğu zaman darp, yaralama ve cinayetleri de beraberinde getirmişti. 14 Şubat 1335/1919 tarihinde Müsavat gazetesinde yer alan haberde olduğu gibi İzmir-Tepecik'te, umûmhaneler arkasında meydana gelen Rıza Bey'in hane soygunu başlangıçta hırsızlıkla başlamış; ancak Selanikli Ali'nin öldürülmüş olmasıyla işlenen suç başka bir kimliğe bürünmüştü.¹⁹⁰ Benzer biçimde 16 Nisan 1335/1919 akşamı Karşıyaka'dan son vapurla İzmir'e gelen arzuhalci Mehmet Efendi'nin cinayeti esnasında gaspla başlayan asayiş olayı, hırsız Yani oğlu Yorgi'nin üzerindeki tabancayla işlediği suç sonrasında, cinayete dönüşmüştür.¹⁹¹ Olayın detayında Yani oğlu Yorgi önce Arzuhalci Mehmet Efendi'yi üzerinde bulunan tabanca ile öldürmüş ve ardından parasını çaldıktan sonrada kaçmaya çalışmış; ancak emniyet güçleri tarafından yakalanmıştı.

¹⁸⁸ Ufuk Karakuş, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir, 2018, s. 74.

¹⁸⁹ Karakuş, **a.g.t.**, ss. 74-75.

¹⁹⁰ **Müsavat**, 14 Şubat 1335.

¹⁹¹ **Köylü**, 17 Nisan 1335.

İşgal öncesinde Kuşadası mıntıkasında Kemer Köyü'nde bir Rum kadın ve erkeğin meçhul şahıslar tarafından öldürülmeleri dolayısıyla Söke'de Hıristiyan halk dükkanları kapatıp naaşları çarşıda teşhir etmiş, fotoğraflar çekilmiş ve bu cinayetin Türkler tarafından işlenmiş siyasî bir cinayet olduğu hakkında nutuklar söylenmişti.¹⁹² Ancak bu temaşa ve gösterilerin asıl amacı, İtilâf kuvvetlerinin dikkatlerini çekerek kentte müdahale etmelerini sağlamaktı.

İzmir kentinde örneklerine oldukça sık rastlanan bir başka hırsızlık sonrası adam öldürme haberi ise Göztepe mevkiinin Tramvay yolu üzerinde 681 numaralı hanede yaşanmıştı. Olay ile ilgili soruşturmanın neticesinde hırsızların yaklaşık bir aydan beri bu sokakta hanelere girdikleri ve bu hanelerden biri olan Yorgi'nin zevcesinin hanesindeki yüz yirmi beş parça eşyayı çaldıkları sıradaevin hanımının öldürülmesiyle olayın tüm örgüsü ortaya çıkmıştı. Olayla ilgili yapılan soruşturma neticesinde suçluların Eczacı Hristo oğlu Vasil, Akhisarlı İstiradi oğlu Niko, ateş edenin ise Kaya Yorgi Paridi Petro olduğu anlaşılmıştı. Bu sözü geçen hırsızlara yardım ve yataklık eden İstiradi oğlu Niko ve Sisamlı Mihail oğlu Yorgi de ellerinde kalan on yedi parça eşya ile derdest edilmişti.¹⁹³

Hırsızlık olayları sonrası sadece ölümler değil yaralamalar da gerçekleşmekteydi. Bu yaralamalar kimi zaman bir silah kimi zaman ise bıçak ya da kama yardımı ile gerçekleşiyordu. Örneğin, 1 Kanunusani 1335/1919 tarihinde akşam saat altı sırasında Halil Rıfat Paşa Caddesi'nden geçmekte olan kömürcü, Misson oğlu Benyamin'in üç şahsı meçhul tarafından çıkarılarak palto ve setresiyle cüzdanı gasp edilmiş; biçare adam feryada başlayınca revolver namlusuyla başından da yaralamışlardı.¹⁹⁴ Yine Hukuk-u Beşer gazetesinin verdiği bir haberde, gece sonlarına doğru saat beş buçukta Darağacı Caddesi'nde¹⁹⁵ Topal Todori'nin meyhanesinde kumar meselesinden dolayı asayiş olayı meydana gelmişti. Olayda eski polis memurlarından Hayrettin ve meşhur yankesicilerden Manisalı Stelyo ve Manisalı Hasan çekişme sonrasında bir diğerine bıçak göstermiş; o esnada adı geçen meyhanede içki içen on kişilik bir Rum topluluğu Hayrettin ile arkadaşı Hasan'ın

¹⁹² Mustafa Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, (1990), s. 352.

¹⁹³ **Müsavat**, 16 Mart 1335.

¹⁹⁴ **Hukuk-u Beşer**, 2 Kânunusani 1335.

¹⁹⁵ Bugünkü Şehitler Caddesi-Alsancak

üzerine hücum ve henüz isimleri dahi anlaşılamayan üç-dört kişi tarafından üç dört el silah atılmış ise de bir kaza meydana gelmemiştir.¹⁹⁶

1918-1919 yılları arasında Yunan ve yerli Rumların baskı, zulüm ve çetecilik faaliyetlerinin yarattığı ortamdan kaynaklı olarak özellikle kolluk kuvvetlerinin yetersiz kalması hırsızlık ve gasp gibi olayların yoğun olarak yaşanmasına sebep olmuştur. Bu olaylar esnasında gerçekleşen çekişmeler ve kavgalar sırasında yaralama ve cinayet gibi suçları işleyenler kimi zamanlarda yakalanabilirken çoğu zamanda emniyet güçlerinin yetersiz kalışı nedeniyle firar etmekteydi.

Cinayet ve yaralamaların sadece gasp ve hırsızlıklar sırasında değil, aynı zamanda bizzat yol güzergâhlarının kesilmesiyle de gerçekleştirildiği görülmekteydi. Asayişin teminini güçleştirme açısından oldukça sakıncalı olan bu durum ile verilmek istenen mesaj, Osmanlı İmparatorluğu'nu ameliyat masasına yatırdığı varsayılan büyük güçler ve onun maşası olan Yunanların, kendi karargâhlarının dibindeki düşman unsurlarla bile başa çıkamadıkları fikrinin kamuoyunda anlatmak ve kendi içlerinde güvenlik zafiyeti olduğunu göstermekti. Böylece yerli Rum halkın can ve malının korunamadığı gerekçe gösterilerek işgal kuvvetleri emrindeki Yunanların kenti işgal etmesine zemin hazırlanacaktı.

Bu dönemdeki yol güzergâhını kesme ve halkın mallarını yağmalama olaylarına örnek vermek gerekirse, 1 Mart 1335/1919 tarihinde saat dört civarında Deveci Osman oğlu İbrahim Nif'ten (Kemalpaşa'dan) İzmir'e develeriyle üzüm nakil ederken Kokluca altında iki silahlı şahıs tarafından saldırıya uğraması gösterilebilir. Olay esnasında sağ bileğiyle sol kolundan tehlikeli surette yaralayan suçlular firaretmiş ve yaralı olan şahıs Bera-i Tedavi Garb-ı Müslümin Hastanesine nakil edilmişti.¹⁹⁷ Bir başka yaralama haberi ise Müsavat gazetesinde yer almaktaydı. 14 Mart günü akşamında Cevdet Bey sarhoş olarak hanesine gitmekte iken yolda bekleyen gasp ve yağmacılar tarafından sıkıştırılmıştı. Köylü gazetesinde muhafaza memurlarından Cevdet Bey'in intihar etmeyip papaz şimendifer yolu üzerindeki köşe başında kimliği belirsiz şahıslar tarafından kamayla sol ayağının arka tarafından yaklaşılarak kalbinden olmak üzere üç yerinden yaralanmış ve katledildiği ortaya çıkarılmıştı.¹⁹⁸ Benzer şekilde İzmir Pasaport bölgesinde kayıkçılık yapan Giritli Ali

¹⁹⁶ **Hukuk-u Beşer**, 13 Mart 1335.

¹⁹⁷ **Islahat**, 2 Mart 1335.

¹⁹⁸ **Müsavat**, 16 Mart 1335.

adında bir şahıs sarhoş olarak eve dönerken dört sabıkalı tarafından önü kesilmiş ve sebepsiz yere bıçaklanarak öldürülmüştü.¹⁹⁹

Mütareke dönemi içerisinde her ne kadar Nurettin Paşa'nın valiliği döneminde yerli Rum faaliyetleri kontrol altında tutulsa da kendisinin görevden alınmasının ardından yerli Rum çeteler üzerindeki kontrol büsbütün kaybedilmiştir. Bölgedeki asayişten sorumlu olan kolordunun başına atanan basiretsiz komutan ise gerekli tedbirleri alamamıştır. Böylece şehirdeki asayişten sorumlu olan kolluk kuvvetleri Yunan baskı, zulüm ve saldırıları karşısında mücadele gösterdikleri için kentteki iç huzur ve güvenliği sağlayamamışlardır. Dolayısıyla kentteki her bir vatandaşın can ve mal güvenlikleri kalmamış; başıboş hareket eden şahıslar yeri geldiğinde gasp ve yaralama, yeri geldiğinde de cinayetlerle vatandaşların en korkulu anlarını yaşatan unsurların başında gelmiştir.

Kentteki gasp, yağma ve cinayet gibi asayiş olayları yalnızca sivil halka yönelik olmamış; bazen devletin resmî kurumlarında çalışan bürokratik ve idarî çalışanları da etkilemiştir. Örneğin Karşıyaka'nın Osmanzade Caddesi'nde Köprücüzade'de katledildiği yazılan İzmir-Rüsumat Muhafaza Müfettişlerinden Cevdet Efendi'nin bir balık meselesinden dolayı eski sabıkalılardan Revagu (?) tarafından katledildiği; aynı zamanda daha evvel sabıkalı olan bu suçlunun kaçak geziyor olması da asayişsizliğin en önemli göstergelerindendi.²⁰⁰ Bununla birlikte bahsi geçen sabıkalının sadece sivil halka değil, aynı zamanda devlet dairelerinde görev yapan kişilere karşı da suç işlediği görülmekteydi.

Bu durumun benzer diğer bir örneği de işgal heyecanını dorukta yaşayan yerli Rumlar tarafından 14 Mayıs 1335/1919 günü gerçekleştirilmişti. Gece saat 10.00 civarlarında İzmir-Karataş'ta Ermeni Kilisesi civarında Karataş Karakolu mertebelerinden Polis Salih Efendi, adı geçen kiliseye çıkmak için yolda bulunduğu sırada atlı olarak hüviyetlerini ve eşkâllerini tanıyamadığı yerli Rumlarca saldırıya uğramıştı. Saldırıda asker kıyafeti kullanan zanlılar, yalnız başlarına kilisede on beşer kişi üzerine hücum ederek Salih Efendi'yi boğazından ve ellerinden tutarak bıçak ve silah yoluyla korkutmuş ve gasp etmişlerdi. Ayrıca bir diğer kolluk kuvveti olan polis memuru Cevdet Efendi'yi yere yatırıp, üzerinde bulunan revolversiyle

¹⁹⁹ Köylü, 17 Nisan 1335.

²⁰⁰ Köylü, 24 Nisan 1335.

palaskasını işkence etmek suretiyle kullanmış ve taşla sağ elinin parmağını darp suretiyle yaralamışlardı.²⁰¹

Yaralama durumlarının görüldüğü başka bir husus ise kavgalar sonucunda gerçekleşmekteydi. Hukuk-u Beşer gazetesinde yer alan bir haberde 8 Mart gecesi saat 21.00 sıralarında Konyalı Abdullah araba ile tütün sarıp Fasulya Karakolu'nun önünden geçmekte iken kaçak zannıyla yakalandığı, bilâhare tüccarın pusulasını gösterince serbest bırakılmış ancak ağasının “*neden arabayı yakalattın?*” demesi üzerine aralarında ağız dalaşı çıkarak Arabacı Abdullah'ın ağasını araba demiriyle başından yaraladığı ve suçlunun da yakalandığı görülmekteydi.²⁰²

Bu olaylar kimi zaman umûmhane çıkışı kimi zaman meyhane çıkışı gerçekleşen kavgalar sırasında da gerçekleşiyordu. Örneğin, Ahenk gazetesinin 6 Nisan 1919/1335 tarihinde yazmış olduğu bir haberde, 4 Nisan gecesi saat 20.00 sırasında ikinci Abdi Efendi Mahallesinde Fenerci sokağında ikamet itmekte olan makinist Mustafa Bey Hanesine kârhaneden sabıkalı Çolak Cemal'in saldırdığı ve şahsın adı geçen Mustafa tarafından katledilmiş olduğu ancak Mustafa'nın da derdest bulunduğu yer almaktaydı.²⁰³

Sadece İzmir kent merkezinde değil, civarındaki ilçe, nahiye ve köylerde de cinayet ve yaralama olayları gibi çeşitli olaylar yoğun olarak görülmekteydi. Örneğin, kadın erkek kavgasından dolayı Ödemiş'in Direk Karyesinden Raziye ile Bıçakoğlu Mehmet'in arasında ortaya çıkan çekişme sonucunda Mehmet Raziye'yi yaralamış ve firar etmişti.²⁰⁴ Yine kadınlara karşı taciz ve tecavüz sonucunda rezalet çıkmış ve kadınları bıçak ile yaralayan Dolaylı Köyü mahallesinden Kahveci Ali, Arap İsmail, Arap Osman, Tütüncü Mustafa, Halıcı Asar, Fesli Kadir, Ahmet Çakıcı Mehmet ve Uzun Bekir isimli kişiler tutuklanmış ve adliyeye teslim edilmiştir.²⁰⁵ İzmir sancağına bağlı yalnızca mahalle ve köylerde değil, özellikle kentin merkezindeki meyhanelerde yerli Rumlar arasında çıkan kavgalar sonucunda yaralanmaların gerçekleşmiş olduğu bilinmekteydi. Buca'da sakin ve Seydiköy'de yavuklusu bulunan Handari'nin Seydiköy'ün Çay Mahallesi'nde hamal Dimitri ile arasında ortaya çıkan ağız dalaşı neticesinde Handari, Dimitri tarafından önce yaralanmış ve sonra da katledilmişti. Ardından da olayın birinci derecede zanlısı olan

²⁰¹ Ahenk, 14 Mayıs 1335.

²⁰² Hukuk-u Beşer, 9 Mart 1335.

²⁰³ Ahenk, 6 Nisan 1335.

²⁰⁴ Müsavat, 30 Mart 1335.

²⁰⁵ Ahenk, 11 Mayıs 1335.

Dimitri, başı-boş ve asayişsizliğin hâkim olduğu düzenden faydalanarak firar etmişti.²⁰⁶

Sonuç olarak 1918-1919 yılları arasında İzmir kentinde görülen cinayet ve yaralama olaylarının içeriği gasp, hırsızlık, kavga, düşmanlık, taciz ve tecavüz gibi alt suçlarda gerçekleşmişti. Yerli Rumlar ise bu süreçte şehir merkezinde her fırsatta gösteri ve taşkınlık yapmaktan geri durmamışlardı. Özellikle Yunan ve yerli Rum taşkınlıkları neticesinde ortaya çıkan güvensiz ve asayişsiz ortamda, çeşitli asayiş olayları işgale doğru artış göstermeye başlamıştı. Bölgedeki Türk kolluk kuvvetleri Rum taşkınlıkları karşısında her ne kadar kararlı bir mücadele göstermiş olsalar da iç güvenliği sağlamada yetersiz kalmışlardı. Olağanüstü koşulların yaşandığı bu süreçte ortaya çıkan asayişsizlik ve güvensizlik sadece Türk-Müslüman nüfus arasında değil, aynı zamanda yerli Rumlar arasında da korkuya sebep olmuştu. İşlenen suçların zanlıları çoğu zaman yakalanıp adli kuruma sevk edilse de faillerin olağanüstü koşullardan kaçmaları ve tekrar benzer suçları işlemeleri asayiş ve güvenliğin sağlanamadığının en önemli göstergelerinden biriydi.

2.2.2. Gasp – Hırsızlık ve Yankesicilik

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kentlere plânsız bir şekilde iskân edilmesi, göçlerin artması sonucunda ortaya çıkan kültür değişmesi ve çatışması, mütareke koşullarının getirmiş olduğu ortamda kolluk kuvvetlerinin yetersiz kalması, işsizlik ve ekonomik eşitsizlik, geleneksel sosyal denetim mekanizmasının zayıflaması ve ortadan kalkması, uzun yıllar süren savaşların aile bütünlüğünü zedelemesi veya yıkması neticesinde malvarlığına karşı suçlarda yoğun artış olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak İzmir kentinde de mütareke döneminin ilk evresini kapsayan 1918-1919 yılları arasında gasp, hırsızlık ve yankesicilik gibi suçlarının gitgide artmış olduğu olgusu da yadsınamaz bir gerçektir. Yeri geldiğinde kent vatandaşlarının hayatına mal olan para çalma, gasp etme, eşya çalma, yiyecek çalma, hayvan çalma ya da izinsiz hayvan kesme gibi asayiş olayları dönemin gazete ve belgeleri incelendiğinde sıkça karşılaşılan olaylar arasında yer almıştır. Bahsi geçen suçlar, merkezden kaza ve nahiye ve hatta köylere kadar uzanmış; bu yerleşim alanlarında bulunan dükkân, hâne, karye, fabrika, adliye gibi çeşitli mekânlarda gerçekleşmiştir.

²⁰⁶Müsavat, 14 Mart 1335.

Söz konusu tarihlerde hâneye düzenlenen hırsızlık miktarlarının oldukça çok fazla olduğu görülmektedir. Hâne hırsızlıklarında kimi zaman para kimi zaman da eşyahırsızlığı görülmektedir. Örneğin, Abdullah Efendi Mahallesi'nde bulunan Abdurrahman Efendi Mescidi'nin karşısındaki hanelerden birinde ikamet eden şimendifer memurlarından bir efendinin hane kapısını açmak teşebbüsünde bulunulmuş ve şimendifer memurunun o gece görevde bulunması hasebiyle yalnız kalan ailesi feryat ve figana başladıkları ve hatta düdük çaldıkları halde pek yakın olan Çorak kapı Karakolu'na seslerini duyuramamışlar ve hırsızlar ise firar etmişlerdi.²⁰⁷

Olayı İzmir kamuoyuna taşıyan ve benzer olaylar karşısında neler yapılması gerektiğini belirten Hür Hukuk-u Beşer muhabiri, haberi verirken suçlara ve suçlulara karşı önlem alınması doğrultusunda birtakım önerilerde bulunmuş ve söz konusu olan mahalle ve civarına yalnız bir devriye çıkarıldığını ve bunun da güvenlik zafiyetinden kaynaklı olduğunu ileri sürerek kentteki asayişsiz ortamı eleştirmiş ve halkın tepkisini dile getirmiştir.²⁰⁸

Gasp, hırsızlık ve yankesiciliğe dair olaylar istisnasız bir şekilde İzmir kentinin her bölgesinde yaşanmaktaydı. Sulh ve Selamet gazetesinin vilâyet havadisleri bölümünde yer alan haberde belirtildiği gibi Menzurizade sokağında mukime Hacı Melek Hanım komşuda olduğu vakitlerde hanesine hırsız girerek birkaç parça eşya, 600 kuruşçalarak firar etmişlerdi.²⁰⁹Haneye giren hırsız haberine yine Hür Hukuk-u Beşer gazetesinde vilâyet havadisleri bölümünde; “*Dün gece bir buçukta dul Andora ile Bakkal Yorgi'nin hanesine beş hırsız girerek Andora'nın elli, Yorgi'nin de 120 liralık evrak-ı nakdiye ile 11 altın lira, 4 altın yüzük, 3 altın bilezik ve daha bazı zî-kıymet eşyalarını aşırılmışlardır.*”²¹⁰haberlerine oldukça sık bir şekilde rastlanmaktaydı. Benzer biçimde Andon oğlu Nikola'nın Göztepe'deki hanesine hırsızlar girerek yetmiş lira kıymetindeki saatiyle beş lira kıymetindeki bilezik ve

²⁰⁷ **Hür Hukuk-u Beşer**, 2 Kanunusani 1335.

²⁰⁸ **Hür Hukuk-u Beşer**, 2 Kanunusani 1335.

²⁰⁹ **Sulh ve Selamet**, 19 Kanunusani 1335.; Benzer şekilde İzmir Çayırılıbahçe bölgesinde dayı Hristo sokağında ikamet eden AndreValiya'nın hanesine girilerek bir çok eşya çalınmış ve hane halkı asayişsiz ortamın getirmiş olduğu güvensizlikten kaygı duyar olmuşlardı. Bkz. **Sulh ve Selamet**, 17 Kanunusani 1335.; Mütareke dönemi İzmir'inde örneğine oldukça sık rastlanan hırsızlık, gasp ve yankesicilik haberleri için ayrıca Bkz. **Islahat**, 2 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 6 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 7 Mart 1335.; **Müsavat**, 9 Mart 1919.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 18 Mart 1335.; **Islahat**, 18 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 22 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 29 Mart 1335.; **Müsavat**, 6 Nisan 1335.; **Sulh ve Selamet**, 17 Kanunusani 1335.; **Köylü**, 19 Kanunusani 1335.

²¹⁰ **Hür Hukuk-u Beşer**, 2 Kanunusani 1335.

147 liralık evrak-ı nakdiye olarak kaçtıkları da²¹¹ yine Hür Hukuk-u Beşer gazetesinde yer almaktaydı. Örneğin 11 Şubat günü saat sekiz buçuk sıralarında Tacettin Enduh oğlu nakliyesinin Göztepe'deki hanesine hırsız girerek yetmiş lira kıymetindeki saatiyle beş lira kıymetindeki bilezik, 1479 liralık evrak-ı nakdiyeyi çalarak kaçmışlardı.²¹²

Hırsızlık, gasp ve yankesicilik gibi asayişsizlik ortamına sebep olan suçlar oldukça fazlaydı ve suçlular başıboş ve kargaşa ortamından yararlanarak kolaylıkla ortadan kaybolabiliyorlardı. Zaten bölgede Yunanların yaptığı tahribat ve saldırılar karşısında kolluk kuvvetleri amansız bir mücadele verdiğinden güvenlik zafiyeti çok yüksekti. Ancak bazı durumlarda istisnai durumlar da yaşanmaktaydı. Kolluk kuvvetleri Yunanlara karşı çeşitli cephelerde amansız bir mücadele yürüttüğünden bir diğer asayişten sorumlu olan emniyet güçleri suçlar karşısında yararlılık gösterebiliyorlardı.

Örneğin, 12 Nisan günü Beyler Hamamı'na gitmiş olan 17. Kolordu Hümayun İmalathanesinde yazıcı Kulalı Ahmet Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi'nin biri seksen lira kıymetinde pırlanta taşı ve on iki lira kıymetinde yakut taşlı iki adet altın yüzüğü çalınmış; ancak apolet numarası 156 olan polis memuru Ahmet Nurettin Efendi'nin hırsızları yakalaması sonucunda başarısından dolayı kendisi takdirname ile ödüllendirilmişti.²¹³ Ancak işgal kuvvetlerinin dolaylı yahut doğrudan bölgedeki asayiş işlerine el atmaları, sık sık kolluk kuvvetleri ve güvenlik güçlerinin görevine müdahale etmeleri, çoğu zaman güvelik birimlerinin elini kolunu bağlamaktaydı. Bu noktada bölgedeki kolluk kuvvetleri pasif konuma düşmüş ve çoğu zaman da işgal güçlerinin emirlerinin gönülsüz uygulayıcıları olmuştu.

Bununla beraber hırsızlık olayları sadece bireysel değil ya da hanenin içinden değil, hususî olarak kurulan hırsızlık çeteleri tarafından da gerçekleşmekteydi. Örneğin hırsız çetelerinden bir grup, Halkapınar'da Yorgi önünde ve Polisan fabrika sokağında Panayoto'nun hanesini ve kasaba yolu kumpanyasından beş on kilitli vagon eşyasını çalmış ve Çayırılıbahçe'de Liza'nın yirmi bin lirasını gasp ederek firar etmişti. Ancak bölgede oldukça ün salmış olan hırsız çetesinin üyeleri 403 Apolet numaralı polis memuru Recep ve 346 apolet numaralı polis memuru Hafız Ahmet

²¹¹ **Hür Hukuk-u Beşer**, 12 Şubat 1335.

²¹² **Müsavat**, 12 Şubat 1335.

²¹³ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II, 12 Nisan 1334, s. 589.

tarafından yakalanmıştı.²¹⁴Bir başka hırsız çetesinin yapmış olduğu hırsızlık ise Karşıyaka'nın Papaz İskelesi civarında ikamet eden Kerestecizade Fuat Bey'in evine giren dört şahıs Fuat Bey'i tehdit ile üç adet Osmanlı Altını ile beş yüz liralık evrak-ı nakdiyesini ve beş adet beşi birlik ile iki buçukluk altını ve üç adet mahmudiye altını son olarak da yirmi kadar gümüş parasını çalarak firar etmesi ile gerçekleşmişti.²¹⁵ İşgal öncesinde Halkapınar'daki sular idarehanesine 15 Teşrinisani 1334/1918 gecesini, yüzü maskeli ve kara perde ile örtülü üç kişi girerek elleriyle gösterdikleri kasayı açtırmış ve içinde buldukları tüm parayı aşırımlardı. Kolluk kuvvetlerince yapılan araştırmalara göre, olayın içinde yerli bir Rum kadınının olduğu ve vakanın ele başlarından birisi olduğu anlaşılmıştı.²¹⁶

Hırsızlık çetelerinin kimi zaman asker veya güvenlik güçlerine ait kıyafetleri giyerek hırsızlık yaptığı da görülmekteydi. Bu durumun temel sebebi, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gereğince alınan karara bağlı olduğu düşünülmekteydi. 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren başlayan mütareke döneminde işgal kuvvetlerinden cesaret alan azınlıkların türlü türlü taşkınlıklar sergilediği, kargaşa ortamından istifade eden zorbalara kuralsızca hareket ettiği, isyanların ve iç ayaklanmaların eksik olmadığı ve ülke geneline asayişsizliğin hâkim olduğu bir dönemdi. İşgalcilerin yol açtığı baskı ve zulümlerin yanı sıra onların tam desteğini alan azınlıkların ve bazı yerli unsurların yasa dışı hareketleri yüzünden ülkede emniyet ve huzur kalmamıştı. İdare ve güvenlik sistemindeki boşluktan faydalanan bu eşkıya her tarafta hüküm sürmeye başlamış; bu minvalde soygun, baskın, adam öldürme gibi olaylar gündelik hayatta basitçe işlenen normal bir olay haline gelmişti. Bu evrede kolluk kuvvetlerinin zafiyetinden ve işgal güçlerinin tavrından dolayı Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi İzmir'de de emniyet ve güven ortamı kalmamıştı.

Özellikle Mütarekenin 5. ve 7. maddesi gereğince İtilaf kuvvetleri, bahsi geçen maddeye göre karışıklık olarak gördükleri bölgede doğrudan müdahil olabileceklerdi. Dolayısıyla Mütareke döneminde İzmir'de hırsız çeteleri yahut hırsız kimliği adı altında kentte asayişsizliğe sebep olan şahıslar kargaşa ortamı yaratarak; yaşanması mümkün olmayan bozuk bir düzen ortamının hâkim sürmesine de etki yapmışlardı. Bölgedeki yerli Rumlar, Türk asker ve polis kuvvetlerinin kıyafetlerini giyerek gerçekleştirdikleri hırsızlık ve soygun olaylarıyla, kentte asayişsiz bir

²¹⁴ **Müsavat**, 1 Nisan 1335.

²¹⁵ **İslahat**, 10 Mart 1335.

²¹⁶ **Köylü**, 17 Teşrinisani 1334.

ortamın hâkim olmasını sağlıyorlardı. Böylece kentteki refah ve huzurun bozulmasına Türklerin sebep olduğu imajı oluşturulacak ve İtilaf kuvvetleri tarafınca doğrudan müdahil olunabilecekti.²¹⁷

Bahsi geçen 7. madde gereğince Türklerin Rumları kesmek için yoğun bir şekilde silahlanmaya başladıkları propagandası yapılıyordu. Ancak silahlanan ve bölgede asayişsizliğe sebep olan Türkler değil, yerli Rumlardı. Örneğin işgal öncesinde Halkapınar baskını yapanlar, Osmanlı kolluk kuvveti kılığına girmiş yerli Rumlardı. Türk askeri kıyafetleri giyerek baskını yapan yerli Rumların amacı, İzmir’de asayiş ve güvenliğin bulunmadığını, Türklerin yabancı kuruluşlara bile saldırılar düzenlediğini kanıtlamak ve böylece dünya kamuoyunu yanıltmaktı.²¹⁸ 28 Teşrinisani 1334/1918 tarihli Köylü gazetesinde Halkapınar baskını yapanların Osmanlı askeri kılığına girmiş yerli Rumlar olduğu belirtilmekteydi. Olayın detayında Türklerin silahlanmakta olduğu davasının âdeta bir yalandan ibaret olduğu söylemi vardı. Gazeteye göre; İzmir’deki yerli Rumların amacı, Halkapınar baskınıyla kendilerinin silahlandığını örtmek ve herkesin kulağını Türklerin silahlandığı bilgisiyle doldurarak, Batı kamuoyunun tepkisini Türkler üzerine yoğunlaştırmaktan başka bir şey değildi.²¹⁹ Nitekim Yunanların, İzmir ve havalisinde yerli Rumlardan birçok zeybek elbisesi tedarik ettiği; bunların bir kısmını işgal mıntıkaları dâhilindeki Yunan çetelerine gönderdikleri ve kalan diğer kısmının da işgal haricinde bulunan mıntıkadaki Rumlardan fikirlerine hizmet edecek olanlara gönderdikleri bilinmekteydi. Oluşturulan bu çeteler, Hristiyan ahalinin Türk askerleri tarafından katledildiği izlenimini uyandıracak ve Yunan siyasi emellerine hizmet edecek olan baskı ortamını oluşturacaktı.²²⁰

Bununla beraber Mütarekenâmenin 5. maddesine göre, sırf asayişini temin etmek maksadıyla İzmir ve civarına bir miktar asker sevk edilmesi, İngilizler tarafından önce uygun görülmüş; ancak daha sonra reddedilmişti. Böyle bir durum karşısında kente kolluk kuvvetlerinin gönderilmemesi asayişsizliğin devamını istemek demekti.²²¹

²¹⁷ Köylü, 26-27 Teşrinisani 1334.; Anadolu, 27 Teşrinisani 1334.

²¹⁸ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını...**, s. 22.; Turan, “İzmir’in İşgalinden Önce Anadolu’da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler”, **a.g.m.**, s. 352.

²¹⁹ “Kimler Silahlanıyor”, Köylü, 28 Teşrinisani 1334.; İzmir’deki yerli Rumlar, kendi yaptıkları asayişsizlikleri, kendileri aleyhinde Türkler tarafından tertip edildiği ve kendilerinin mağdur bulundukları şeklinde ifşa etmekteydiler. Bkz.: **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 38, Vesika No: 993.

²²⁰ İzmir’e Doğru, 25 Şubat 1336.

²²¹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 38, Vesika No: 999-1000.

Nitekim bu dönemde Anadolu'nun her bir yanında, özellikle de Batı Anadolu'da bir tek Türk, "Rum kesmek" amacıyla silahlanmayı fikrinden değil, hayalinden bile geçirmemişti.²²² Oysa yerli Rumlar, İzmir'de Türklere karşı çok önceden silahlanmaya başlamıştı. Henüz 21 Kanunuevvel 1334/1918 gibi erken bir süreçte yabancı temsilcilerin katıldığı Saint Polikarp'taki törene karşı düzenlenen gösteri, polis tarafından güçlkle önlenebilmişti.²²³ Dolayısıyla işgal öncesi süreçte yerli Rumların taşkınlıkları ve silahlanması karşısında Türk polisi de Batı Anadolu'da yaşanan olaylara karşı büyük bir direniş başlatan Kuvâ-yı Milliye'nin yanında yerini alarak, İzmir kentindeki asayişin sağlama görevinin yanı sıra, işgal güçleriyle ve bunlarla işbirliği yapan yerli ve yabancı işbirlikçilerle, bağımsız devlet kurmak hayali peşinde olan yerli Rumlara karşı mücadele etmeye başlayacaktı.

Ancak İzmir'de yerli Rumlar ve Yunanlara karşı amansız bir mücadele yürüten Türk polisleri, işgalcilerin bu saldırılarından payını almaktaydı. Polise yapılan bu saldırılar ile ilgili Falih Rıfkı (Atay) şunları söylemekteydi: *"Bir gün, hiç unutmam, bir polisin yüzünü Yunan bayrağı ile kapadılar. Denebilirdi ki, Rumlar için bizi kızdırabilmek İzmir'i işgal etmekten, polisi tahkir edebilmek, Trakya'yı fethetmekten daha yüksek bir gayedir."*²²⁴

Sadece hanelerde değil otel ya da pansiyon gibi konaklama yerlerinde de hırsızlık olayları sıkça görülmüştü. Basmahane civarındaki Oteller Sokağı'nda yer alan Alaşehir Otel'inde konaklayan İzmirli Hasan ve zevcesinin dokuz yüz liralık nakdiyesinin çalındığı ve çalan kişinin yakalanmıştır.²²⁵

Mütareke dönemi İzmir'inde hırsızlık olaylarından istisnasız ev, otel, pansiyonlarda ikamet eden halkın hemen hemen hepsi nasibini alıyordu. Eşya ve hayvan hırsızlığı türü de dâhil olmak üzere birçok suçu içinde barındıran bu soygunların çoğu zaman hayat pahalılığından, kimi zaman da savaş ve mütareke koşullarının getirmiş olduğu zorluklar karşısında halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçekleştirildiği de acı bir gerçektir. Örneğin, Keçeciler Caddesinde 140 numaralı dükkânında leblebicilik ile meşgul olan İsmail oğlu Ali'nin bir temmuz akşamı saat 21.00 sıralarında dükkanından otuz kilo şeker ile bir o kadar

²²² Köylü, 9 Kanunuevvel 1334.

²²³ Köylü, 22 Kanunuevvel 1334.

²²⁴ Akşam, 11 Eylül 1919.; Yerli Rumlar tarafından yakalanan polis ve jandarmaların büyük bir kısmı da öldürmekteydi. Örneğin Urla Polis komiseri (Giritli) Hüseyin Efendi Ziraat Bankası önünde katledilmişti. Polis memurlarından Refik Efendi, Halil Efendi ve emekli polis memuru Ahmet Efendi de bıçaklanarak öldürülmüştü.

²²⁵ İslahat, 18 Mart 1335.

da leblebinin hırsızlar tarafından çalınması²²⁶bu duruma verilebilecek en somut örneklerdendi. Bu konuyla ilgili bir başka örnek de Fasulye’de Franko Sokağı’nda Kunduracı Panayoto’nun dükkânına giren hırsızın on beş çift kundura ve beş parça kösele çalmış²²⁷ olması verilebilir.

İzmir kentinde sadece şehir merkezinde değil, aynı zamanda merkeze bağlı köy, kasaba ve mahallelerde de hırsızlık olaylarından nasibini almaktaydı. Örneğin Bornova’ya bağlı Işıklar Köyünde Hacı Mahmut oğlu Hacı Ali’nin sahip olduğu iki yüz koyunun sahibine şiddet uygulayarak gasp ettikleri ve Hacı Ali’nin müracaatı üzerine soruşturmanın vilâyet merkezi ve merkeze bağlı kırk ilçede sürdürüleceği²²⁸ de bu tezi destekler nitelikteydi. Ayrıca Bornova havalisinde koyun ve keçi hırsızlığından şiddetle aranılan Yunan vatandaşı olan Diyonis isimdeki hırsız da gündüz ve gece saat 21.00’da pek çok muhtelif mahallelerden hayvan çaldığı daha sonra Nikoli ile Panayot Luka isimdeki şahıslar bir gece evvel Darağaç’ta bulunan bir damı basarak altı hayvan çalmış ancak Hilal İstasyonu civarındaki bahçeler arasında yakalanmışlardı.²²⁹Bu ve buna benzer haberler kentin her kesiminde bu türden suçların yoğun olarak yaşandığının göstergesiydi.

Mütareke döneminde halkın işlediği hırsızlık suçlarının büyük bir kısmı ekonomik kaynaklıydı. Ekonomik kaygılarla işlenen ve esas olarak şiddet amacı taşımayan mal veya eşyaya karşı suçlar, özellikle ekonomik güdüler tarafından belirlenmekteydi. Bu açıdan bakıldığında Mütareke döneminin öncesi ve sonrasındaki yıllarda İzmir kentinde gerçekleşen asayiş olayları farklı karakterlerde olmasına karşın; suç olgusu ile ilgili ortak noktalar ekonomik sorunlar ve yönetim boşluğundan kaynaklı olduğu ileri sürülebilir.

Bununla beraber İzmir’de gerçekleşen hırsızlık ve soygun olayları yalnızca sivil halk tarafından değil, aynı zamanda istisnai örnekleri de görülse güvenlik birimlerince de yapılabilmekteydi. Bu hususta apolet numarası 4 olan ve 2.sınıf komiser rütbesine sahip Ahmet Fevzi Efendi’nin 10 Eylül 1918 tarihinde Kemer

²²⁶ **Ahenk**, 27 Temmuz 1335.

²²⁷ **Hür Hukuk-u Beşer**, 2 Kanunusani 1335.; Hırsızlık ve türevleri ilgili İzmir kamuoyunda çıkan haberler için ayrıca Bkz.: **Ahenk**, 6 Şubat 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 6 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 8 Mart 1335.; **Sulh ve Selamet**, 17 Kanunusani 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 11 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 12 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 14 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 25 Mart 1335.; **Hür Hukuk-u Beşer**, 29 Mart 1335.; **Hukuk-u Beşer**, 30 Kanunuevvel 1334.; **Ahenk**, 14 Mart 1335.; **Ahenk**, 30 Mart 1335.; **Köylü**, 17 Nisan 1335.; **Ahenk**, 11 Mayıs 1335.; **Köylü**, 14 Kanunusani 1335.; **Köylü**, 19 Kanunusani 1335.; **Köylü**, 30 Kanunusani 1335.

²²⁸ **Müsavat**, 18 Şubat 1335.

²²⁹ **Hür Hukuk-u Beşer**, 14 Mart 1335.

İstasyonu'nda iki teneke sadeyağı kaçırmaya teşebbüs ettiği ve bunun anlaşılması üzerine divanı örf kararı ile ceza olarak iki yevmiyesinin kesilmesi²³⁰ örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte polis memurları kimi zamanlarda da temel gıda maddelerini çalan hırsızları başarılı bir şekilde yakaladıkları için, kendilerine takdirnâme verilmekte ve ödül almaktaydı. Örneğin, 224 numaralı apolet numarasına sahip polis memuru İrfan Efendi Bakkal Hazday'ın (?) dükkânından tahıl ve ayva aşırın hırsızı yakalamasından dolayı İzmir merkez karakolu tarafından 22 Ağustos 1919 tarihinde 418/136 Numaralı takdirname ile ödüllendirilmişti.²³¹

Hırsızlığın benzer bir türevi olan ve çok ince bir çizgiyle hırsızlıktan ayrılan yankesicilik de mütareke döneminde oldukça fazla görülen suçlar arasında yer almaktaydı. Örneğin 7 Mart günü öğlen 14.00 saatlerinde tütüncü Kostave Polo'nun yirmi liralık nakit parasını, Giritli Cemal oğlu Mustafa namında birisi tarafından yankesicilik suretiyle çalınmıştı.²³² Benzer şekilde Tevfik Paşa otelinde misafir olarak kalan Osman Zeki Bey'in 5 Mart 1919 günü akşam üzeri saat 18.00 sıralarında Havra Sokağı'ndan geçmekte iken 120 liralık nakit para yankesiciler tarafından aşırıldığı²³³ haberleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Mütareke döneminde işlenen suçlardan bir diğeri de gasp olaylarıydı.²³⁴ Gasp olayları içerik olarak cüzdan, para ve ziynet eşyalarını çalmak suretiyle gerçekleştirilmekteydi. Örneğin, 12 Şubat akşamı saat 21.30'da Mezarlıkbaşı'nda aşçı Giritli Mehmet oğlu Hasan evine giderken üç meçhul şahıs tarafından yüz elli sekiz lirasının gasp edildiği²³⁵ ve 11 Mart 1919 gecesı Kahraman Sokağından geçen İsrail'in önüne silahlı olarak çıkan ve parasını gasp eden Çakır Mustafa, Debbağ Mehmet ile Ragıp ile Talat Efendiler mahalli zabitanlarca yakalanmış ve adliyeye

²³⁰ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, s. 71.

²³¹ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 2, s. 746.

²³² **İslahat**, 7 Mart 1335.

²³³ **Ahenk**, 7 Nisan 1335.; Bu haberler ek olarak **Müsavat** gazetesinde yer alan 14 Şubat 1335 tarihli; "Dün belediye inşaatından müstahdem Mehmet Usta Punta civarında çantasının yankesicilere çaldırılmıştır"haberi ve **Hür Hukuku Beşer** gazetesinin 6 Mart 1335 tarihli nüshasında yer alan; "Dün saat dokuz buçukta BucalıPanayot, Başdurak'ta geçmekte iken Musevi milletinden Cakoveled-i Haimtarafından cebinde bulunan 300 kuruşluk evrak-ı nakdiyesini yankesicilik suretiyle sirkat edildiğinden derdest edilmiştir." haberi örnek olarak gösterilebilir. Son olarak vilâyet gazetelerinden **Köylügazetesi** 17 Nisan 1335 tarihinde vilâyet havadisleri bölümünde "Bit pazarında Işık Ahmed oğlu Osman'ın on iki adet yirmi beş liralık istikraz dahilî tahvilatı ile yüz yirmi lirasını yankesiciler çarpmıştır." haberleri örnek olarak verilebilir. Bkz.: **Köylü**, 17 Nisan 1335.

²³⁴ Örneğin on beş yaşlarında Hüseyin ismindeki bir çocuk Tilkilik civarında oyun oynamaya giderken meçhul bir şahıs tarafından boğazı sıkılarak üzerindeki altmış liralık evrak-ı nakdiyesi gasp edilmiş ancak çocuğun karakola ihbarı üzerine ertesi günü tahkikata başlanmıştı. Bkz. **İslahat**, 12 Mart 1335.

²³⁵ **Hür Hukuk-u Beşer**, 12 Şubat 1335.; **Müsavat**, 12 Şubat 1335.

sevk edilmişti.²³⁶ Ancak gasp olayları oldukça fazlaydı ve kentte güvenlik zafiyeti olduğu için kargaşa ortamında her suçlu yakalanıp adli makamlara sevk edemeyebiliyordu. Dahası kimi zamanlarda gasp olayları sadece darp ve tehdit ile yeterli kalmayıp, ciddi yaralanma yahut ölümle sonuçlanabiliyordu. *Müşavat* gazetesinde yer alan ve 12 Mart 1919 akşam 18.00 civarında yaşandığı bilinen gasp olayı ağır yaralanmayla sonuçlanmıştı. Halil Rıfat Paşa Caddesi'nde geçmekte olan olayda Misson'un oğlu Benjamin, üç şahıs tarafından palto, setresi ve cüzdanını gasp edilmiş; adamın feryadı başlaması sonucunda revolver namlusuyla başından yaralanmıştı.²³⁷

Gasp ve yankesicilik suçlarının da tıpkı hırsızlık ve soygunlar gibi askeri elbiseler giyen şahıslar tarafından gerçekleştirildiği görülmekteydi. Hem *Hukuk-u Beşer* hem de *Müşavat* gazetelerinin vilâyet havadisleri kısmında bu türden haberlere sıklıkla rastlanmaktaydı. Bu doğrultuda Karşıyaka'nın Soğukkuyu Mahallesi'nden Mehmet Efendi'nin saat 22.00 sıralarında Meyhane Boğazı'na gittiği sırada Yunan asker elbiselerini giyen ve Osmanlı vatandaşı olan yerli Rumlardan İstalyo ve Hacı Dimo'nun 575 kuruşluk evrakı nakdiyesini gasp ettiği haberi örnek olarak gösterilebilir.²³⁸

2.2.3. Fuhuş

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm kurumları gibitoplumsal ahlakda âdeta büyük bir krize girmişti. Savaşın yaratmış olduğu gelir dağılımındaki dengesizlik, toplumun bütün kesimlerini hızla sefaletle sürüklerken; bu sefalet değerler yozlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Ülkede âdeta bir kıtlık düzeni hâkim olmaya başlamış ve buna bağlı olarak hırsızlık, eşkıyalık, genel ahlak kaidelerinde bozulmalar meydana gelmişti. Savaş yıllarında ve sonrasında fuhuşun yaygınlaşmasıyla birlikte buna bağlı olarak birçok hastalık ortaya çıkmış ve yaygınlık göstermeye başlanmıştı.²³⁹

²³⁶ *Hür Hukuk-u Beşer*, 13 Mart 1335.; *Müşavat*, 13 Mart 1335.

²³⁷ *Müşavat*, 13 Mart 1335.

²³⁸ *Hür Hukuk-u Beşer*, 8 Mart 1335.; *Müşavat*, 8 Mart 1335.

²³⁹ *Bir Doktorun Harp ve Memleket Anıları*, (Der.: Metin Özata), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2009, s. 122.

Bununla beraber köklü siyasal gelişmelerin yaşandığı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş evresinde fuhuş, içki, kokain ve kumar ülkede toplumsal çöküntünün temel göstergeleri olarak belirmişti.²⁴⁰ Ayrıca savaş sonrasında göçün yaratmış olduğu kargaşa da toplumsal hayat üzerinde sarsıcı etki yaratarak gündelik yaşamı âdeta felç etmişti. Ülkede emniyet ve güvenlik ortadan kalkmış ve cephelerden kaçan askerlerle jandarma kuvvetleri arasında yaşanan çatışmada halk daha fazla zarar görmüştü. Cephe gerisinin en önemli unsurunu oluşturan kadınlar ise savaş koşullarıyla birlikte yoksul konuma düşmüş ve birçok kadın yaşam mücadelesi içinde seks işçiliğine yönelmişti.²⁴¹

Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarına kadar Osmanlı topraklarında doğal mecrasında sürüp giden fuhuş gayrimüslimlerin tekelinde sayılabilirdi. Savaşın tesirleri orta ve alt tabakaları fakirliğe mahkûm etmiş; bu durum ilerleyen süreçte Müslüman ailelere de sirayet etmiş ve fuhuş yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu tarz yaşamın doğurduğu toplumsal ihtiyaçların var olan gelir düzeyiyle karşılanamayışı fuhuşun artmasında önemli bir rol oynamıştı. Mütareke yıllarında yoksulluktan bu maceraya atılanların yanı sıra vesikasız fuhuş icra eden, özellikle yüksek tabakaya mensup birçok kadın vardı. Bu gelişmeler, büyük ölçüde işgal görmüş kentlerde oldukça yaygınlık kazanmış bir durumdu.²⁴²

Bu yerlerden birisi de Yunanlar tarafından işgale uğramış olan İzmir kenti idi. Harp boyunca kentte savaşın getirdiği zorlukları tüm şiddeti ile hisseden İzmir halkının mütarekeden sonra yaşanan işgalin acıları, beraberinde birçok sosyal, ekonomik ve ahlakî çöküntünün yaşanmasına sebep olacaktı. Bu doğrultuda Mütareke dönemi İzmir'inde göze çarpan en önemli hususlardan birisi fuhuşun giderek yaygınlaşmaya başlamasıydı.

Fuhuş, mütareke yıllarında İzmir'de oldukça artmıştı. Özellikle işgal süreciyle birlikte İzmir'i mesken tutan fuhuş, kentin belli başlı bölgelerinde kendini göstermişti. Bunlar Kemer, Göztepe ve Asansör mntıkları, Karşıyaka mntıkası ve Punta (Alsancak) bölgeleriydi. Bu mntıklardaki kayıtlı evler ve pansiyonlar genellikle Hristiyan ve yerli Rumlara aitti. Buralarda Müslüman kadınların

²⁴⁰ Zafer Toprak, **Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma (1908-1928)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 305; Seyyah, "Anadolu'da Bir Kumar Sahnesi", **Resimli Ay**, Sene 1, Sayı: 10, Teşrinisani 1340, ss. 27-28.

²⁴¹ Toprak, **Türkiye'de Yeni Hayat...**, s. 306.

²⁴² Toprak, **Türkiye'de Yeni Hayat...**, ss. 306-307.

çalıştırılması yasaktı. Fakat buna rağmen, İzmir'deki umûmhanelerde istisnai de olsa Müslüman kadınların çalıştığı/çalıştırıldığı da görülmekteydi.

Bu konuda Kemer'deki bağımsız bir umûmhanede çalışan Dudu isimli Müslüman bir kadın tespit edilmiş ve olay mahallinde bulunan Polis memuru ve Dudu hakkında gerekli işlemler yapılarak İzmir polis müdüriyetine bildirilmişti. Olayın detayında 139 apolet numarasına sahip olan polis memuru Faruk İrfan Efendi, mesai saatlerinde fuhuş maksadıyla sabah devriye vazifesini terk ederek “fahişe” Dudu'nun evine gitmiş ve suçu işlemişti. Bunun üzerine İzmir polis müdüriyeti divan kararı sonucunda polis memurunu üç yevmiyesinin kesilmesi ile cezalandırmıştı.²⁴³

Mütareke dönemi İzmir'inde yaşanan toplumsal buhran ve ahlakî çözülme fuhuşun ciddi oranda artmasına neden olmuştu. Kentin gündelik hayatına dair izlenimlere bakıldığında Polis memurlarının dahi umûmhanelerde yakalandığı ve ceza aldıkları görülmekteydi. Örneğin apolet numarası 165 olan polis memuru Mehmet Naşit, Kemer mevkiinde Sakızlar mıntıkasında bulunan umûmhaneye mesai saatlerinde Hacı Artin isimli kişinin eşi ile gayr-i meşru bir ilişki yaşadıkları ve bu ilişki esnasında yakalandıkları ortaya çıkmıştı. Olayla ilgili inceleme ve araştırmalar sonrasında, adı geçen polis memuru İzmir polis müdüriyetince ceza olarak uyarı almıştı.²⁴⁴ Benzer biçimde apolet numarası 2 olan ve 2. sınıf komiser Ali Rıza Efendi, bakkal Falaka'nın dükkânında konyak içtikten sonra sarhoş olmuş ve Kemer mıntıkasındaki umûmhaneci Eleni'nin umûmhanesine gitmişti. Umûmhanede bir gece yattığı anlaşılan polis memuruna bir defalık olmak suretiyle İzmir polis müdüriyeti divan kararı sonucunda uyarı cezası verilmişti.²⁴⁵

Fuhuşla ilgili haberler gündelik hayatta oldukça sık görülen asayiş olaylarının başında gelir olmuştu. İzmir kamuoyunda da yankı bulan fuhuş olayları üzerine Hukuk-u Beşer gazetesi, bahsi geçen olaylara tepkisiz kalmamış ve vilayet haberleri bölümünde fuhşa şöyle yer vermişti:

“Asansör üzerinde ve civarında birtakım sütü bozuk alüfte güruhunun namuslu mahalleler arasında icra-yı fuhşiyat ettiklerini haber alıyoruz. Böyle ulu orta sokak ortalarında bin türlü emraz ile muallel çirkin ve ahlaksız kadınların tahribatına hem sıhhat ve hem de ahlak-ı umumiye namına bir netice verilmesi

²⁴³ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: II, 8 Nisan 1334, s. 612.

²⁴⁴ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: II, 10 Eylül 1334, s. 612.

²⁴⁵ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: I, 26 Mart 1335, s. 65.

makam-ı aidinden şiddetle rica olunur.”²⁴⁶ Bu ve buna benzer haberler, İzmir kentinde söz konusu dönemde fuhşun yaygınlaştığının ve büyük bir sorun haline geldiğinin somut örnekleriydi.

2.2.4. Çetecilik ve Baskın

Osmanlı coğrafyasında, bilhassa da Anadolu’da Balkan Savaşları sırasında başlayan çetecilik ve komitacılık hareketleri Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşın akabinde de devam etmiştir. Batı Anadolu özelindeki çetecilik hareketleri genellikle Türk veya yerli Rumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Fakat her iki oluşum farklı amaçlar güden ve iki farklı emele hizmet eden hareketlerdi. Bu doğrultuda Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ile birlikte işgale uğrayan Batı Anadolu ve civarındaki yerleşimlerde yaşayan yerli Rumlar çeteler kurarak, Türk-Müslüman ahalinin yaşadığı köyleri basmak, yol güzergâhlarını kesmek suretiyle soygunlar ve katliamlar yapmaya başlamışlardı.

İkinci olarak Mondros Mütarekesi’nin getirdiği belirsizlikten ve otorite boşluğundan yararlanan yağma, gasp, hırsızlık ve adam kaçırma yöntemleri uygulayarak halkı korkutan, bölgelerinde kişisel nüfuz ve itibarlarını arttırmak için Kuvâ-yı Milliye’yi kullanan menfaatçiler de ortaya çıkmıştır. Bu ortamda, Kuvâ-yı Milliye’ye katılarak düşmana karşı savaşılan birçok eşkıya çetesi de takibata maruz kalmadan eşkıyalıklarını sürdürme imkânı bulmuştur. Asker kaçaklarının, suçluların ve çapulcuların oluşturduğu çeteler Kuvâ-yı Milliye’yi, Türk milleti ve Hristiyan kamuoyu önünde küçük düşürmek ve lekelemek amacıyla İtilaf Devletleri ve Yunanistan tarafından kullanılmışlardı. Yerli Rumlar ve Türkler tarafından kurulan bu tür çeteler, Müslüman ve Hristiyan unsurlara saldırılar düzenleyip işledikleri suçları Kuvâ-yı Milliye’nin üzerine atmışlardır.²⁴⁷

İstanbul Hükümetleri ve İtilaf Devletleri’nin bu dönemde İzmir’de en fazla yollarının kesiştiği ve birlikte anlaşılarak hareket ettikleri en önemli mesele; Kuvâ-yı Milliye’nin “*asayiş bozan*” unsur olarak kabul edilmesiydi. İtilaf kuvvetleri, bu politikanın bilinçli bir uygulama olduğunu, kentte asayişin bozulduğunu ileri sürerek,

²⁴⁶ **Hukuk-u Beşer**, 12 Şubat 1335.

²⁴⁷ Mehmet Temel, “Kuvâyı Milliye Döneminde Milas-Bodrum’da Eşkıyalık ve Çetecilik”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 27, (2010), ss. 405-406.; Bkz. Alev Coşkun, **Kuvâyı Milliye’nin Kuruluşu En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

bu durumun bizzat Kuvâ-yı Milliye tarafından gerçekleştirildiği bahane edilerek kentin işgaline ortam hazırlamışlardı.²⁴⁸

İtilaf Devletleri (özellikle İngiltere) bir yandan Kuvâ-yı Milliye'nin bölgedeki imajını sarsmaya çalışırken, diğer yandan da İzmir'deki yerli Rumlara destek vererek; yerel çeteler kurduruyordu. Böylece yerel Rum çetelerinin Mütarekeden sonra İzmir ve çevresinde sıklıkla faaliyetlerde bulunmaya başlamalarında başat rol oynamıştı. Örneğine sıkça rastlanan²⁴⁹ ve eşkâlleri anlaşılmayan çetecilik faaliyet türünü çokça görmek mümkündü. İşgal öncesinde kentteki faaliyetlerini iyice arttıran yerli Rumlar, Yunan işgaline ortam hazırlamak maksadıyla bölgedeki Türk-Müslüman halka yol kesmek, soygun yapmak ve göçe zorlamak suretiyle saldırılarda bulunuyor ve kentteki asayiş bozuyorlardı.

Yunanistan ve yerli Rumlar, İzmir kentinde asayişsizliğin hâkim olduğu ve güvenlik zafiyetinin çokça yaşandığı bir ortam yaratarak Batı Anadolu'da nüfus üstünlüğünü sağlamayı ve nüfus yapısını değiştirmeyi amaçlıyordu. Özellikle Batı Anadolu kıyı şeridinde yaşayan Türkleri kaçırıp, buralara Rum göçmenleri yerleştirmek suretiyle plânlı bir iskân politikası uygulayacaklardı. Yunanistan'ın göç politikasının uygulanmasında, İngilizlerin ciddi destekleri olmuştu. Polis önlemleri nedeniyle Batı Anadolu'ya geçişleri oldukça sınırlı olan Rumlar, İzmir Yunan Komiserliğinin İngilizlerle iş birliği yapması sonucu Anadolu'ya kolayca giriş yapmışlardı.²⁵⁰

Bölgede İzmir'in işgalinden önceki günlerde, yerli Rumların ve adalardan gelen çetelerin yarattığı yaygın bir huzursuzluk vardı. Örneğin bu dönemde yerli Rum oldukları bilinen altı kişiden oluşan bir çete revolver, bıçak ve kamalarla silahlı olarak 12 Mart 1335 gecesini saat 22.00 sıralarında Darağacı mevkiinin Rum Kabristanı arkasındaki bahçede bulunan Arabacı Kozme'nin hayvan ahırını basarak söz konusu handa yatan Arabacı Enestaş ile Hamal Apostol'un kollarını bağlayarak revolver ve bıçak teşhir ederek altı hayvan sirkat etmişlerdi.²⁵¹

²⁴⁸Balkaya, **a.g.m.**, s. 28.

²⁴⁹ İşgal sürecinde saldırılarını gitgide arttıran Rum eşkıyalar, kentin işgalinden kısa bir süre önce sadece yol kesip yolcuları gasp etmemiş; köylere baskınlar da yapmışlardı. Bu baskınlardan bir tanesi Nif (Kemalpaşa) kazasına bağlı Beşpınar Köyü'nde gerçekleşmişti. 20 Rum eşkıyası tarafından basılan köyde, baskın sırasında iki Müslüman da şehit edilmişti. Bkz. **Köylü**, 10 Nisan 1335.; İzmir kentindeki yerli Rumların yaptığı çetecilik faaliyetlerine dair somut örnekler için bkz. **Müsavat**, 2 Mart 1335.; **Sulh ve Selamet**, 6 Kanunusani 1335.; **Müsavat**, 1 Nisan 1335.

²⁵⁰Emine Pancar, "Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü** (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2010, s. 24.

²⁵¹ **Hür Hukuk-u Beşer**, 13 Mart 1335.; **Köylü**, 13 Mart 1335.; **Müsavat**, 13 Mart 1335.

Daha sonra 5 Aralık 1919 tarihinde Çeşme'den Urla'ya gelen sekiz arabayı pusuya düşürerek Yanyalı Aziz ile Mustafa'yı katleden ve yolcuların 519 lira ile bir kumaş tabakası ve bir tabancası gasp eden 20-30 kişilik yerli Rum çetesinin Urlalı on sekiz yaşlarında Vasiloglu Payotalanda bir kanlı (ağır) bir şekilde yaralanmıştı. Kolluk kuvvetlerince yapılan takibatlar neticesinde bu çete efradından olup yaralanmış olan kişi, Urla'nın bir yabancı mahallesinden Estalya Koyspsmonaka'nın hanesinde tedavi gördüğü ve iyileştirildiği ifade edilmiş; şahsı tahkik eden Nikoli ve Yorgi hane sahipleriyle birlikte tutuklanmıştı.²⁵²

İşgal öncesinde İzmir'de yaşanan çete olayları önü alınamaz hale gelmişti. Bu süreçte İzmir ile Çeşme arasındaki bilinen yollar üzerinde bulunan çetelerin söz konusu güzergâhlarda ilerleyen ticareti sekteye uğratmış olduğu bilinmekteydi.²⁵³ Benzer şekilde bu dönemde yerel Rum çetelerinin pususuna düşen ve şehit olan Ahmet Bey'in cenazesini görmek için Kaza Kaymakamı ve Savcısı olay yerine gidememiş ve bir miktar asker gönderildiği halde cenaze getirilememişti.²⁵⁴ Benzer süreçte Nif (Kemalpaşa)'den İzmir'e gelmekte olan arabacıların önüne bir Rum çetesi geçerek paraları gasp etmişti. Takipleri için sevk olunan müfreze ile meydana gelen müsademe sonunda eşkıyanın ikisi ele geçirilmişti.²⁵⁵

Sürekli aynı güzergâhlara pusu kuran yerel Rum çeteleri, İzmir'den Çeşme'ye giden arabalara Gülbahçe önünde silahlı on beş Rum eşkıyası tarafınca saldırıya uğramış; eşkıyalar halkın parasını ve kadının parmağındaki yüzüğünü gasp etmişlerdi. Örneğine oldukça sık rastlanan ve genellikle aynı güzergâh üzerinde yaşanan bu olaylara karşı Köylü gazetesi, kamuoyunda halka yönelik saldırıları gerçekleştiren ve asayışı bozan bu gruplara karşı neden takibat yapılamadığını ve otorite boşluğundan kaynaklı güvenlik zafiyetini eleştirmekteydi. Gazete, neden bu çetelerin yakalanamadığını ve kentteki asayişsizliğin giderilmesi hususunda hükümetin birtakım tedbirler alamadığını eleştiriyordu. Ardından da hükümetin bir an evvel halkın canına ve malına zarar veren bu çetelerin sonunu getirmesi gerektiğini talep ediliyordu.²⁵⁶ Gazete, kentteki asayişsizliğe sebep olan çetecilik faaliyetlerinin Yunanistan'ın kışkırtmasıyla gerçekleştiğini; çete gruplarının birinin içinde Urlalı iki yerlinin de bulunduğunu vurguluyor ve İzmir polis müdüriyetince bu

²⁵² **Sulh ve Selamet**, 17 Kanunusani 1335.

²⁵³ **BOA**, DH.ŞFR.610-3, Belge Tarihi: 09.01.1335.

²⁵⁴ Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken...**, Cilt: I, s. 58.

²⁵⁵ Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", **a.g.m.**, s. 357.

²⁵⁶ **Köylü**, 22 Kanunuevvel 1334.

çeteyi yakalamak için şiddetli girişimlerde bulunduğunu, ancak yetersiz kalındığını belirtiyordu.²⁵⁷

Rum çeteler mütarekenin imzalanması ile birlikte güçlerini sadece sivil halka karşı değil, Türk askeri ve polisine karşı da uygulamışlardı. İşgalci ve yerli Rum çetelerin saldırılarından polisler de nasibini almaktaydı. İzmir'e ilk çıkan Yunan müfrezelerinin bir kısmı, Pasaport Polis Karakolunu işgal edip, polisleri merkeze almıştı.²⁵⁸ Yerli Rumlar tarafından o gün yakalanan polis ve jandarmalar öldürülmüştü. Yunan askeri elbisesi giymiş Nikola'nın attığı silahlarla bölgedeki jandarmalardan birisi sekiz, diğeri de altı yerinden yaralanarak şehit edilmişti.²⁵⁹

Mütareke dönemi İzmir'inde yerli Rum çeteleri yalnızca yol kesmiyor, hane ve köy basmıyor; kimi zamanlarda fabrika kimi zamanlarda daçeşitli işletmeleri basarak çetecilik faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Örneğin Evangerista Kilisesi civarında bulunan Mösyö Lize'nin fabrikasına 17 Şubat akşamı hüviyetleri meçhul on kişi girerek, mağdurun bin beş yüz lirasını gasp ederek firar etmişlerdi. Olay ile ilgili tahkikat yapılmış olsa da güvenlik zafiyeti ve kargaşa ortamı hâkim olduğu için olayın sonucu ile ilgili bilgiye rastlanılmamıştı.²⁶⁰ Bir başka fabrika baskını da Çeşme civarında bulunan Sabriyan Efendi namında bir kişinin mensucat fabrikasına gelen iki çete üyesi olan Şakir Bey ve Ahmet Bey tarafından gerçekleştirilmişti. Sanıklar malları gasp etmiş ve Manisa civarına kaçmış olsalar da Manisa merkezde yakalanarak Çeşme'ye getirilmiş ve burada yargılanmışlardı.²⁶¹

Fabrika baskınlarının yanı sıra hane ve köy baskınları da gerçekleşmekteydi. Bu baskınlar esnasında hayvan, para hırsızlığı veya gaspı yapılırken şahıslar hane ya da köy halkına da zarar vermekteydi. Köy baskınlarına örnek verilecek olursa Köylü Gazetesi'nde yer alan Tire'nin Çam Köyü ile Dağbeyi Köyü'nü basan Aşağı'dan Kara Süleyman Oğlu Mehmet ve Kara Hüseyin oğlu Osman hayvan çalınmış oldukları haberi²⁶² ve yine aynı tarih ve aynı gazetede yer alan Ödemiş'in Tombullar Karyesinden Hacı Yusuf Hemşerisinin hanesini basan Solaklar Karyeli Yörükoğlu Mehmet Mahdumi Hüseyin'in yakalandığı ve silahları ile adliyeye sevk

²⁵⁷ Köylü, 10 Kanunusani 1335.

²⁵⁸ Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 8, (Mart 1987).

²⁵⁹ **Müsavat**, 1 Nisan 1335.

²⁶⁰ **Hür Hukuk-u Beşer**, 18 Şubat 1335.

²⁶¹ **Hukuk-u Beşer**, 3 Mayıs 1335.

²⁶² Köylü, 1 Teşrinisani 1334.

edildiği²⁶³haberi de bu baskınların çoğaldığını göstermekteydi. Ancak sistemli bir şekilde etrafa dehşet saçarak Türk milletinin sağa sola dağılması ve yerlerine Rumları iskân etmeye yönelik bu çete olayları karşısında Türk makamlarının yeterli tedbirleri aldığı ve yeterli güce sahip bulunduğunu söylemek güçtür.²⁶⁴

Mütareke döneminde yerli Rum çeteleri gibi Türk çete üyeleri de baskınlar düzenleyip yol kesmekteydiler. Örneğin Ödemişli çete üyeleri İsmail Ali ve Hüseyin, Balyambolu (Beydağ) tarafındaki yolu keserek üç yolcudan kırk üç lira almış ancak yakalanarak çifte tüfekleri ile birlikte hükümete teslim edilmişlerdi.²⁶⁵ Yakalanan Türk çete üyeleri önce hapsediliyor sonra işkence edilerek öldürülüyorlardı. Türk kanını yine Türk'e temizletiyorlardı. Türklere yapılan bu zulüm de işkencenin bir başka çeşidiydi.²⁶⁶

2.2.5. Firar ve Kaçakçılık Hadiseleri

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra ortaya çıkan yönetim boşluğu kaçakçılığı da beraberinde getirmişti. Yunanistan'ın İzmir'i işgal edeceği haberleri söz konusu olduğu gündeme geldikten sonra da bölgede örgütlenmeye çalışan Türklerin özellikle silah kaçakçılığına büyük önem verdiği bilinmekteydi. Bu dönemde kaçakçılık türevsel olarak insan kaçakçılığı, tütün kaçakçılığı veya silah kaçakçılığı olmak üzere üç gruba ayrılmaktaydı. Bunlar arasında şartlar ve koşullar itibariyle büyük önem arz eden silah kaçakçılığı genellikle Türk milletinin örgütlenmesine yardımcı olmak ve Yunan hükümetine karşı tedbir almak amacı ile yapılmaktaydı.²⁶⁷

Söz konusu dönemde kaçakçılık faaliyetlerinin yanı sıra firar hadiseleri de oldukça yaygındı. Firarilerin bu dönemde çoğunlukta olmasının nedenleri İtilaf Devletleri tarafından Mütareke döneminde hazırlanmış olan raporlarda; fizikî yetersizlik, temizlik sorunu, güvenlik sorunu, düzensizlik, mahkûmların tedavileri, kayıtların kötü tutulması, beslenme yetersizliği, tutuklu ve hükümlerin ayrılmasında mahkûmların çalıştırılmaması, yönetici ile personel eksikliği ve rüşvet alınması gibi

²⁶³ **Köylü**, 1 Teşrinisani 1334. Buna benzer bir diğer bir örnek ise Torbalı'ya bağlı Bozköy'ü basmalarıydı. Köyde mevcut banknot,500 altını ve tüm ziynet eşyalarını gasp etmiş ve eşkıyalar köylülere pek çok eza ve cefa eyledikten sonra üç köylüyü şehit etmişlerdi. Bkz. **İzmir'e Doğru**, 29 Kanunusani 1336.; Yine gazetenin aynı nüshasında Niğ'e bağlı Çambeli köyünü dokuz kişiden oluşan Müslüman kılığına bürünmüş Rum çetesi basmış bu eşkıyalar darp ve yaralamalar sonucunda ileri gelenlerin 3000 lira paralarını gasp etmiş olduklarına dair haber yer almaktaydı.

²⁶⁴ Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", **a.g.m.**, s. 360

²⁶⁵ **Köylü**, 10 Kanunusani 1335.

²⁶⁶ **İzmir'e Doğru**, 16 Mayıs 1336.

²⁶⁷ **Islahat**, 3 Mart 1335.

problemlere dikkat çekilmişlerdi.²⁶⁸Söz konusu raporu İzmir’de yaşanan olaylarda desteklemekteydi. Örneğin, hapisshanede kalan ve para karşılığı dışarı çıkacak olan Venosdi’nin demir parmaklıkları kırarak firar etmiş olduğu ve tahkikat başlatıldığı²⁶⁹haberi verilebilir. Bazen zanlıların sevki sırasında da firarlar gerçekleşmekteydi. Buna örnek olarak, 201 apolet numarasına sahip Ramiz Efendi, sevkinde görevli olduğu İbrahim’in dalgınlık neticesinde firarına sebebiyet vermiş olması²⁷⁰ ve apolet numarası 270 olan Ali Rıza Efendi’nin de İzmirli Ali’nin firarına sebebiyet vermesi²⁷¹verilebilir.

Mütareke dönemi İzmir’inde Karşıyaka ilçesinde yapmış oldukları hırsızlıklardan dolayı yakalanıp tutuklanan Prevezeli Yahya ile arkadaşının hapisshaneden kaçtıkları ve söz konusu kişilerin polis tarafından ölü olarak yakalandıkları da bir başka firar örneğini gözler önüne sermektedir.²⁷²Hapishane firarilerinin yanı sıra asker firarilerinin de çoğunlukta olduğu bilinmekteydi. 118 apolet numaralı Mehmet Sadık Efendi’nin bir takım asker firarisini rüşvet almak sureti ile serbest bırakması²⁷³bu durumun somut bir örneğini göstermekteydi.

2.2.6. Silah Atmak, Huzursuzluk Çıkarma-Düzen Bozma ve İntihar

Belirsizlik her zaman kaos ortamı doğurur. Bu belirsizlik ortamı Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından itibaren dünyanın her yerinde hâkimdi. Ancak dünya savaşının Osmanlı İmparatorluğu açısından bittiğini gösteren belge olan mütarekenin imzalanmasından sonra Anadolu topraklarında daha yoğun olarak hissedilmiş ve huzursuzluklara neden olmuştu. Bu huzursuzluk dönemin İzmir’inde silah atılarak, kavga çıkarılarak bölge huzursuzluğunu arttırmıştı.

Mütareke dönemi İzmir’inde genelde bu bölgede alkol alarak sarhoş olan şahısların birbirleri ile ya da başka şahıslarla kavgalarının yanı sıra alkol alan şahısların dükkânlara saldırmış olması bölgenin asayişinin bozulmasını tetiklemekteydi. Örneğin, 21 Şubat gecesi Birinci Kordon’da bulunan Yani’nin Lokantası’na Giritli Kör Mustafa oğluİsmailzade sarhoş olarak lokantaya saldırmış

²⁶⁸ Mücahit Özçelik, “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 14, (Güz 2011), ss. 16-39.

²⁶⁹ **Sulh ve Selamet**, 9 Kanunusani 1335.

²⁷⁰ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II, 4 Kânunuevvel 1334, s. 695.

²⁷¹ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II, 26 Mayıs 1334, s. 869.

²⁷² **BOA**, DH, EUM.AYŞ2-14, H.22.06.1337.

²⁷³ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II, 7 Mart 1334, s. 504.

ancak İzmir polisi tarafınca yakalanıp adliyeye sevk edilmişti.²⁷⁴ Benzer şekilde Nif'li Hacı Emin oğlu Mustafa ve biraderi sarhoş olarak Mezarlıkbaşı'nda Pazar yerinde kavga çıkarmış ve silah ile birbirlerini yaralamışlardı.²⁷⁵ Örneğine sıkça rastlanan ve kentte kaos ortamına sebep olan olaylardan bir başkası da 17 Mart akşamı saat 21.30 sıralarında gerçekleşmişti. Olay sırasında sarhoş halde olan Kayıkçı Mustafa, Rafet Paşa caddesinde elinde revolver ile havaya ateş etmiş ve bunun üzerine polisin olaya intikal etmesiyle yakalanmıştı.²⁷⁶

Kentteki huzursuzluk kimi zamanlarda mahalle ya da semtte, kimi zamanlarda da hanelerin içinde patlayan silah sesleri ile kendini göstermişti. Kahraman Sokağı'nda 7 Nisan akşamı saat 19.00 civarında Rozan'ın hanesinde dostu Işıklı Mehmet, Refik ve oğlu Emir silah atması ile baş gösteren olay, polisin olaya intikal etmesi ile neticelenmiş ve sanıklar yakalanarak adli makama sevk edilmişti.²⁷⁷ Bu dönemde kentteki huzursuzluğa sebebiyet veren en önemli unsurlardan birisi, hapishanelerdeki mahkûmların çeşitli asayiş olaylarına karışmalarıydı. Örneğin İzmir Hapishanesinde sükûnet ve asayiş bozan dokuz mahkûmun sebebiyet verdiği olaylar üzerine mahkûmların civardaki hapishanelere nakillerine karar verilmiş ve bizzat resmî bir tebligatla bildirilmiştir.²⁷⁸

Söz konusu dönemde asayiş tam olarak bozmasa da polisleri meşgul eden diğer bir olay türü intiharlardı. Söz konusu dönemde (1918-1919) İzmir'de intihar vakalarına nadiren rastlanılmıştı. Bununla ilgili ilk vakayı 15 Mart günü yaşanmıştı. Bu olay, Rüsumat-ı Muhafaza müfettişlerinden Cevdet Efendi'nin Karşıyaka'nın Kordon kahvelerinde son derece sarhoş olarak şimendifer hattını takiben evine gitmekte iken sahip olduğu revolver ile göğsünün sol altından kendini vurarak intihar etmiş olduğu²⁷⁹ şeklinde kayıtlara geçmişti. İzmir kentindeki bir başka intihar olayını da 11 Mayıs 1335/1919 tarihli Ahenk gazetesinde görmek mümkündür. Söz konusu vaka, 9 Mayıs 1335/1919 günü saat bir sıralarında Frenk mahallesinde ikamet eden otuz iki yaşlarında Fransa vatandaşı olan Polmar oğlu Maryos'un cesedinin Göztepe'de karaya çarpmış olması ve karaya çarpan bu maktulün belinde kömür parçalarının bağlı olduğunun görülmesi sonucunda gerçekleşmişti. Bu durum

²⁷⁴ **Müsavat**, 22 Şubat 1335.

²⁷⁵ **Müsavat**, 18 Mart 1335.

²⁷⁶ **Islahat**, 18 Mart 1335.

²⁷⁷ **Islahat**, 9 Nisan 1335. Mütareke dönemi İzmir kentinde 1918-1919 yılları arasında asayişsizliğe yol açan benzer olaylar ve ayrıntıları için ayrıca bkz. **Ahenk**, 24 Nisan 1335.

²⁷⁸ **BOA**, DH.MB. HPS.106-39-H.27.02.1336.

²⁷⁹ **Hukuk-u Beşer**, 15 Mart 1335.

olayın intihar vakası olduğunu göstermekteydi. Maryos'un ceketıyla pantolonun ceplerine ve beline kömür parçalarını doldurmak suretiyle kendisini denize atmıştı. Evlerindeki hizmetçiye de validesine vermek üzere mektup bıraktığı anlaşılmıştı.²⁸⁰

2.2.7. Adam Kaçırma ve Dağa Adam Kaldırma

Mütareke döneminde asayişsizliğe neden olan diğer bir olay ise adam kaçırma; daha doğrusu dağa adam kaldırma olaylarıydı. Adam kaçırma yahut dağa adam kaldırma olayları genellikle çeteler tarafından ve fidye karşılığında gerçekleşmekteydi. 14 Mart günü Adagide Nahiye'sinden Çullu Hasan'ın, Ketendereli Mustafa Bey çetesi tarafınca dağa kaldırılması ve çeteye iki yüz lira fidye verilerek Çullu Hasan'ın serbest bırakılması²⁸¹ örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte çeteler yalnızca sıradan insanları değil, aynı zamanda kentteki kritik konumda bulunan devlet adamlarının yakınlarını da kaçırmaktaydı. Bunun en somut örneği, İzmir Valiliği görevinde bulunan Vali Rahmi Bey'in oğlu Alparslan'ın kaçırılmasıydı. 12 Şubat 1919 günü Miss Florence Mektebi'nden evine dönerken eski İzmir Valisi Rahmi Bey'in 9 yaşındaki oğlu Alparslan, Çerkez Ethem ve adamları Manyaslı Şevket ve Manyaslı Mahmut tarafından dağa kaldırılmıştı.²⁸² Hadisenin, Vali Rahmi Bey'in zulmüne uğrayan ve karşılığında fidye isteyen bir çeteci tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülmüştü.²⁸³ Ahenk gazetesi bu olaya “*Erkekliğimizden Utandık*” başlıklı bir makale ile tepki göstermişti. Öyle ki makalede “*Er olan adam kadınların göz yaşlarını, yürek çırpıntılarını, iniltilerini, feryadlarını vasıtayı intikam addetmekten, dil süzundan ürkerek onun önünde emelsiz bir oyuncak olur. Er olan valide olmuş bir kadının yüreğinde yerleşen evlat muhabbetinin ulviyeti karşısında secdeye düşer*” denilmiştii.²⁸⁴

Alparslan'ın kaçırılma hadisesi sırasında Kemalpaşa'ya doğru kaçan Ethem ve adamları onları takip eden Bornova Jandarma Komutanı Rıza Efendi'nin komutasındaki birlikler ile Kavaklıdere ve Pasu mevkilerinde çatışmalar çıkmış ancak bu çatışmalar herhangi bir sonuç vermemiş ve Ethem ve adamları Alparslan ile

²⁸⁰ Ahenk, 11 Mayıs 1335

²⁸¹ Hukuk-u Beşer, 14 Mart 1335.

²⁸² Ahmet Mehmetefendioğlu, “Yeni Belgelerle İzmir Valisi Rahmi Bey'in Oğlunun Kaçırılması”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 15, Sayı: 88, 1991, ss. 32-33.

²⁸³ Hukuk-u Beşer, 13 Şubat 1335.

²⁸⁴ Mehmetefendioğlu, “Yeni Belgelerle...”, s. 33.; Bkz.: Milton, **a.g.e.**, ss. 87-88.

birlikte Kuşçubaşı Eşref'in evine yerleşmişlerdi.²⁸⁵Nitekim Alparslan'ı dağa kaldıran çetenin lideri olan Çerkez Ethem bu evde bunun sebebini Alparslan'ın annesine yazdığı mektupta şöyle açıklamaktaydı:²⁸⁶

"1- Hakka dayanan bir asiyim. Bornova hadisesini gerçekleştirmemdeki maksadım; tazminat veya fideye almak değildir. Benim ve memleketim aleyhinde kullanılabilecek ve binlerce yetimin ve şehit oğullarının haklarından birleşmiş olan tabii pek gayri meşru toplanmış Rahmi'nin milyonlarını azaltmak bu vesile ile de iade-i haysiyet ve şeref etmektir. Çünkü Rahmi'yi hükümet tevkif etti.

2- Alparslan'ı mahsus gündüz aldık. Sebebi de, Rahmi'nin bizi tanımaktaki gafletine hayran bırakmak idi.

3- Eminim ki Rahmi, Merkez-i Umuminin kör bir aleti olduğuna nedamet etmiş ola. Bîçare Hasan Bey en ufak ve muhalefetiyle, İngilizlere casusluk isnat ettiriliyor, yirmi turnağı sökölüyor, midhat-ı hayatının iktisap ettiği şerefi Manisa'da sokak sokak teşhir ediliyor. Ne nemrudane muamele! Allah cümleyi ıslah eylesin!"

Neticede Çerkez Ethem'in de açıklamış olduğu gibi bu hadise kişisel nedenlerden ötürü gerçekleşmişti. Rahmi Bey'den intikam almak için Alparslan'ı kaçıran Ethem çocuğa karşılık elli üç bin adet yüzlük evrak-ı nakdiye fideye almıştı²⁸⁷. 6 Mart 1919 günü Alparslan'ın evine kavuşması ile son bulmuştu. Alparslan'ın kaçırılması hadisesinde Ethem ve çetesi gıyabına yargılanmıştı. 22 Temmuz 1339 (1923) tarihinde Çerkez Ethem ve Manyaslı Çerkez Şevket'in idamına ve onlara yardım-yataklık eden Reşit Kozma ve Atanas adlı kişilere de yakalandıktan sonra on yıl kürek cezasına mahkûm edildi. Ancak şahıslar yakalanamadığı için cezalar uygulanılmamıştı.²⁸⁸

2.2.8. Rum Taşkınlıkları ve Mezalim

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı ordusu terhis edilmişti. Bu da Batı Anadolu başta olmak üzere birçok bölgede büyük bir güvenlik zafiyetini doğurmuştu. Böylece uzun yıllardan beri bekledikleri fırsat ayağına gelen yerli Rumlar Batı Anadolu'da; özellikle de İzmir'de mütarekenin 7. maddesi gereği söz konusu olan güvenlik zafiyetini kullanarak bölgenin işgalini

²⁸⁵ Mehmetefendioğlu, "Yeni Belgelerle...", s. 33.; İtilaf devletlerinin kentte bulunan komiserleri de o dönemin valisi Nureddin Paşa'ya Alparslan'ı kurtarmak için polisimizle de jandarmamızla da sizin arama/takip ekiplerinize katkı sağlayabiliriz demıştır.

²⁸⁶ **Hukuk-u Beşer**, 8 Mart 1335.

²⁸⁷ Mehmetefendioğlu, "Yeni Belgelerle...", s. 34.

²⁸⁸ Mehmetefendioğlu, "Yeni Belgelerle...", s. 36.

kolaylaştırmayı hedeflemişti. Bu hedefleri gerçekleştirmek için de İzmir ve çevresinde asayiş bozma girişimlerine başlamışlardı. Yunanistan hükümeti, Rum Metropolithanesi, İzci Teşkilatı, Asya-yı Suğra Cemiyeti²⁸⁹ gibi kurumlar bünyesinde örgütlenmeyi sağlayarak bu girişimlere destek olunmuş ve bu girişimlerin kaynağından beslenmesi sağlanmıştı. Yunan Megali İdeasını gerçekleştirmek için çalışmalar bulunan Salib-i Ahmer Cemiyeti²⁹⁰, bölgeye silah ve cephane sevk ederek bölgede asayiş bozmak isteyen Rumlara destek olmuş ve çeteler kurulması hususunda yerli Rumlara yardım etmişlerdi.²⁹¹

İzmir'deki yerli Rumlara yardım eden diğer bir cemiyetin de Yunan hükümetinin desteği ile hareket eden ve yerli Rumların siyasi faaliyetlerini hayata geçirebilmek amacı ile kurmuş olduğu bilinen Asya-yı Suğra Cemiyeti²⁹² olduğu bilinmekteydi. Söz konusu olan iki cemiyetin öncülüğünde 20 Ocak 1919'da Anfitrini adlı hastane gemisi İzmir'e gelmişti. Şehirde üç dispanser açılmıştı.²⁹³Görünürde içerisinde doktor, hasta bakıcı ve ilaç taşıyordu. Oysa yolcuları arasında Türkiye'den geçmiş dönemlerde firar eden adalardaki komiteciler ve Yunan subayları Salib-i Ahmer memuru kılığına bürünmüş şekilde gizlenmişti. Sağlık malzemelerinin arasında Türk topraklarını felakete götürecek olan silah ve komite eşyaları gizlenmiş olduğu; Celal Bayar'ın deyiimiyle Türk topraklarına şefkat yerine felaket getiren²⁹⁴ bir gemi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Yerli Rumlar ve Yunanlar, Salib-i Ahmer hastanesi adı altında yapacakları hazırlıkları ve propagandaları gizlemeye çalışmış; nakliye vapurlarını bu hastane görünümü propaganda ve terör yuvasına hastane malzemesi süsü verilmiş şekilde silah, elbise, hâki renkte kumaş, cephane ve bombalar getirmişti.²⁹⁵Gelen sandıkların kuşkusuz rüsumat memurlarının engeline takıldığı görülmekteydi. Ancak Yunan askerlerinin fiili müdahaleleri ve Yunanların kendilerini darp ve tehdit etmeleri

²⁸⁹Süleyman Tekir, "Yunan İşgali Öncesi İzmir ve Çevresinde Rum Faaliyetleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XIX, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, (2019), s. 29.

²⁹⁰ 10 Haziran 1877'de Beyne'l Milel Salib-i Ahmer (Uluslararası Kızılhaç) Cemiyetine bağlı olarak Yunan Megali İdeasını gerçekleştirmeye çalışmak amacıyla kurulmuştur. Yunan siyasi emellerine hizmet etmek için kurulan Salib-i Ahmer Cemiyeti İzmir'in yanı sıra İstanbul, Trabzon, Samsun ve kimi diğer bölgelerde de Ermeniler ve Rumlar tarafından kurulmuştur. Bkz.: **BOA**, DH.EUM.ECB. 37-10, Belge Tarihi: H-24.11.1337.

²⁹¹Tekir, **a.g.m.**, s. 29.

²⁹² Tekir, **a.g.m.**, s. 43.

²⁹³**Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı**, Cilt: I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 199.

²⁹⁴ Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., ss. 134-135.

²⁹⁵ Tekir, **a.g.m.**, s. 43.

üzerine gümrükten geçirilmesi sağlanıyordu.²⁹⁶ Salib-i Ahmer tarafından İzmir'e getirilen sıhhiye araçları, ambulansların yanı sıra gelen Rumların iyi karşılanması ve herhangi bir ücretle muhatap olmaması da kuşkusuz başka bir Yunan propaganda aracıydı. Salib-i Ahmer'in yanı sıra Yunan propaganda araçlarından biri basın diğeri de dini kurumlardı.

Yukarıda adı geçen kurumların yapmış oldukları propaganda uzun yıllardır Yunan hâkimiyetini isteyen yerli Rumların örgütlenmesini sağlamaya yönelikti. Böylece yerli Rumlar çeteler kurarak hem Türk milletini hem de İzmir üzerinde iddiası olan İtalyan halkını kışkırtmak istemişlerdi. Yerli Rum çetelerin kuruluş ve silahlanma sürecini Köylü gazetesi günbegün vermektedir. Gazete, bu süreçte Adalar Valisi Papazafropulps'un İzmir'e gelip on gün yerli Rum vatandaşlarıyla baş başa kaldıktan sonra, Türklerin Rumları kesmek için yoğun bir şekilde silahlanmaya başladıkları propagandalarının yayıldığı ancak silahlananların Türklerin aksine Rumların olduğunu ifade etmişti. Silahlanan yerli Rumlar çeteler kurmuş ve genellikle de Türk askerlerine ait kıyafetleri giyerek kimi zaman yol kesmiş; kimi zamanda da baskınlarda bulunmuştu. Amaç, Türklerin İzmir'de asayişsizliğe sebebiyet verdiği ve böylece halkın can ve mal güvenliğinin bulunmadığını; Türklerin yabancı kuruluşlara dâhi saldırdıklarını ileri sürerek ve dünya kamuoyunda kendilerine destek arayışında bulunmaktı.²⁹⁷ Böylece Türklerin bölgede asayiş bozduğu imajı oluşturulacak ve mütarekenin 7. maddesi gereğince kentin işgal edilmesine ortam hazırlanacaktı.

Yerli Rumların gerçekleştirdiği baskınlar hane, köy ve fabrika-dükkân baskınları olmak üzere kendi arasında gruplanabilir. Genellikle yerli Rumlardan oluşan çete üyelerinin, kentteki asayiş ortamının Türkler tarafından bozulduğunu göstermek için Osmanlı askeri kıyafeti giyerek baskınlarda bulunduğu ve polislerinde bunu açığa çıkarmak için çalıştığı aşikârdı. Nitekim Halkapınar baskını yapanların Türk ordusuna ait kıyafetleri giyen yerli Rumlar tarafından gerçekleştirildiği bilinen bir gerçektir.²⁹⁸ Dahası işgal öncesinde yerli Rum çetelere

²⁹⁶ BOA, DH, EUM, AYŞ, 8/105-9.; Bkz.: Tekir, **a.g.m.**, ss. 29-61.

²⁹⁷ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi...**, s. 22.

²⁹⁸ Haberin devamında şöyle deniyordu: "İşte görüyoruz ki tertibatı biz değil onlar yapıyor. Teslihat ve teçhizata da biz değil onlar çalışıyor. Türklerin silahlanmakta oldukları davası kendi teslihatlarını örtmek ve şimdiden herkesin kulağını bununla doldurup hadisenin vukuu Avrupa'da şayi olur olmaz efkâr-ı umumiyenininkanaatını bizim aleyhimizde ihzar eylemiş bulunmaktan başka bir şey değildir." Bkz. **Köylü**, 26 Teşrinisani 1334.

karşı Şövalye Monfredi beraberinde getirdiği 10 Arnavut ile İzmir’de Rumlara karşı faaliyet gösterecek bir çete kurmak istemişse de başarılı olamamıştı.²⁹⁹

Mütareke görüşmeleri başladığı sıralarda kendilerini duygusal olarak tutsak gibi hisseden Rum nüfusu coşkun duygular içine girmişti. Rum basında bu coşkun duyguların etkisi ile kıpırdanmaya başlamıştı. İzmir kamuoyu da bu türden yaklaşımlara tepkisiz kalmamıştı. Köylü gazetesi, Rum basınındaki bu yaklaşımlara karşı tepki göstermiş ve Türk ulusal duygularıyla oynanmaması gerektiğini ihtar etmişti.³⁰⁰ Ancak ilerleyen süreçte bu ihtarların bir işe yaramadığı görülecekti. İzmir’deki yerli Rumların tavırları ile Türk-Müslüman ahalinin hissiyatını rencide ve tahrik etmekteydi. Bunun ilk büyük gösterisini de uğruna büyük hazırlıklar yaptıkları İngiliz Savaş gemisi olan M-29’un 6 Kasım 1918’de saat 15.00 sıralarında Binbaşı Dikson komutasındaki on askerle birlikte Pasaport ile Kramer Palas arasına demir atması³⁰¹ ile gerçekleştirmişlerdi. Bahsi geçen savaş gemisinin gelmesinin amacı, İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kesilen resmi haberleşmeyi sağlamak ve İzmir Limanı’nın açılmasını temin etmektir. Ancak bunu fırsat bilen yerli Rumların günler önceden İzmir’e akın akın geldiği biliniyordu. 6 Kasım sabahı Rum mahallerinin, rıhtım ile “Avrupa Yolu”ndaki tüm mağazalar mavi-beyaz ve müttefiklerin bayrakları ile bezenmişti. Ufukta görünen siyah bir duman lekesi Kordon ve civarında beklemekte olan kalabalığın hareketlenmesine yetmişti.³⁰²

Hareketlenen bu kitle Anadolu gazetesinde de yer aldığı gibi “...*karışık bir kitle ve sevinç içinde pasaporta doğru ilerliyordu.*”³⁰³ Monitörün komutanı ve beraberindeki heyet, rıhtımda “Zito” çığlıkları arasında kendilerine tuz ve ekmek sunan bir Ortodoks papazı tarafından kutsandıktan sonra Vali Vekili Nurettin Paşa’yla görüşmek üzere oradan ayrılmıştı ancak, Kordon’da “*ellerinde, göğüslerinde ve kollarında mavi beyaz bayraklar*”³⁰⁴ ile bezenmiş kalabalığın sayısı tören bitmesine rağmen artmıştı. Ve bu büyük kalabalık gösterilere başlamıştı. Stefanopulos adlı bir Rum’un Aya Fotini Kilisesi’ne 1.800 lira değerinde olduğu söylenen bir Yunan bayrağı çekilmişti. Hatta Osmanlı hâkimiyetine hakaret eden bir nutuk atılmış ve Türklerle kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerinin

²⁹⁹ Tekir, **a.g.m.**, s. 34.; Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 48.

³⁰⁰ “Güneş Gibi Bir Hakikat”, **Köylü**, 27 Teşrinisani 1334.

³⁰¹ Taçalan, **a.g.e.**, s. 13.

³⁰² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 79.

³⁰³ **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1334.

³⁰⁴ **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1334.

yeminlerini etmişlerdi.³⁰⁵ Ancak çekilen bayrak 7 Kasım günü indirilmişti. Kilisenin çanlarını mütemadiyen çalarak şehirdeki coşku arttırılmaya çalışılıyordu.³⁰⁶ Artan coşku Rumları iyice ileri götürmüş ve Türk bayrağını yırtacak derece ileriye götürmüşlerdi.³⁰⁷ Antalya’da basılan kitapçıkta da İzmir’in işgalinin ilk anları şöyle anlatılmaktaydı:³⁰⁸

“...Yaşasın Yunanlılar, gebersin Müslümanlar, intikam alın kahramanlar diye koparılan alkış sesleri göklere direklendi. Papaslar, kadınlar Yunan askerini kucaklıyor, uçuyor ve aynı zamanda artık Müslümanlardan intikam almanın sırasının geldiğini de oracıkta bu kana susamış askerlerin kulaklarına bağıra bağıra söylüyorlardı.”

İzmir’deki yerli Rumlaryalnızca Türkleri değil, İtalyanları da tahrik etmeye çalışmaktaydı. Rumların ayak takımından oluşan bir gurup İtalyan bayrağını bir köpeğe sararak sokak sokak dolaştırmışlar ve hakaret etmişlerdi.³⁰⁹ İtalyanlara karşı yapılanlar bununla sınırlı kalmamıştı. İtalyan Grovoni tarafından kiralanmış olan Pate Sineması’na gelen yerli Rumlar, zor kullanarak sinemaya Yunan bayrağı çekmeye çalışmış ancak sinema sahibi Grovoni tarafından engel olunmuştu. Bunun üzerine de sinemanın camlarını kırmışlardı.³¹⁰

6 Kasım günü İzmir için geçmek bilmiyordu kuşkusuz. Azgın Rumların taşkınlıklarının sonu gelmiyordu. Türklerin feslerini yırtma, yakalarına zorla Yunan rozeti takmak isteme, silah atma, millî hisleri incinen Türklerin asmış oldukları Osmanlı bayraklarının bulunduğu binalara saldırılar, tramvaylarda haremlik ve selamlığı ayıran perdeleri kaldırma şeklindeki eylemler gecenin geç saatlerine kadar devam etmişti. Öyle ki;

“Bir alay sarhoş Kramer Otel’inin salonuna girerek; Ne için Yunan bayrağı asmadınız? Diye oradakilere sövüp saymışlar ve zorla bir bayrak asarak oradan uzaklaşmışlardır. Bu hareket yapılırken monitör subayları ile komutan yemek yiyorlardı. Daha sonra bu bayrak duvardan indirildiği için yeniden salona girmek istemişlerse de bizzat İngiliz Subaylarının engellenmesi ile emellerinden

³⁰⁵ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 81.

³⁰⁶ **Yenigün**, 7 Teşrinisani 1334.

³⁰⁷ **Anadolu**, Teşrinisani 1334.

³⁰⁸ **İzmir’de Neler oldu?**, Anadolu Matbaası, Antalya, 1336, s. 3.

³⁰⁹ Tekir, **a.g.m.**, s. 34.

³¹⁰ **Anadolu**, 11 Teşrinisani 1334.

vazgeçmişlerdi.”³¹¹ Görüldüğü üzere yerli Rumlar taşkınlıklarına devam ediyordu. Bu taşkınlıklar Aralık ayında gelecek M-22 monitörü ve İtilaf Devletleri’nin gemilerinin İzmir limanına demir atması ile daha da alevlenecekti.

Söz konusu müttefik gemilerinin gelmesinden dolayı alınan gerekli tedbirler³¹² şehirde sükûneti sağlamıştı. Ancak 24 Aralık 1918 günü Albay İlla Mavrudis komutasındaki Yunan torpidosu Leon’un İzmir’e gelmesi ile yine ortalık yeniden alevlenmiş; şehir yeni gösterilere şahitlik etmişti. Kordon boyu, mahalle, köy ve kasabalardan gelen Rumlarla dolmuştu. Rumlar etrafı yine mavi beyaz renklerle bezemişlerdi. Yunan askerleri de galeyana gelerek havaya ateş açmışlardı. Şimdiye kadar gelen İtalyan, Fransız ve İngiliz askeri gemilerinin ateş açmaması bu durumu Yunanlara mahsus olduğu ve bunun da bir gövde gösterisi olduğu muhakkaktı. Coşkun hislerle donanmış olan yerli Rumlar kayıklarla torpidoya ulaşmaya çalışmışlar, havaya silah atmışlardı. İzmir polisinin de bu durumda tahkikat başlamıştı ancak bunu gören Rumların silahları denize attığı görülmüş ve üç silah ele geçirilmişti. Rum yankesicilerin de bu esnada çok fazla cüzdan çaldıkları görülmüştü.³¹³

İzmir, “*kapkara günü*”³¹⁴ olarak betimlenen işgal günlerine değin, çok ilginç görüntülere tanıklık etmişti. Bu görüntülerden biri de Karşıyaka’da yaşanmıştı. Coşku ve heyecanla sahile koşan Karşıyakalı yerli Rumlar iskelenin parmaklıklarını kırınca kalabalığın hınca hınç doldurduğu iskele çökmüştü. 9 kişinin boğulduğu olayda 100 kişi de yaralanmıştı.³¹⁵ Rumlar sadece iskeleye değil, torpidoya da zarar vermişlerdi. Torpidoya çıkan Rumların Yunan askerlerinin ayakkabı ve silahlarını dahi çaldığı görülmüş ve liman idaresine müracaat eden torpido komutanı gemiye ziyaretlerin engellenmesini sağlamıştı.³¹⁶

³¹¹ **Anadolu**, 8 Teşrinisani 1334.; Bu olaya benzeyen bir başka olayı da Bayar'ın Bende Yazdım adlı eserinin 5. cildinin s. 1602’de “Splandit Palas” otelinde olduğunu otel müşterilerinden Bergamalı Nesim Nevaros adında Osmanlı uyruğundaki bir Musevi’nin zorla asılan Yunan Bayrağını Dikson’un gözü önünde alıp çiğnediğini yazmıştır.

³¹² Mütareke dönemi İzmir’de asayiş hususunda alınan tedbirlere yönelik bilgiler, çalışmanın 3. bölümünde ayrıntılı olarak yer alacağı için burada detaylı bir şekilde yer verilmemiştir.

³¹³ Tekir, **a.g.m.**, s. 38.

³¹⁴ Hasan Mert, “İzmir’in Kara Günü ve İşgal Yılları”, **Milli Mücadelemizin 100. Yılı Anısına İzmir’in Kara Günü (15 Mayıs 1919)**, Türk Ocakları İzmir Şubesi Yay., (Editör: Bülent Çelikel) İzmir, 2020, ss. 49-50.

³¹⁵ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II, 30 Kanunuevvel 1334, s. 799.

³¹⁶ **Yenigün**, 29 Kanunuevvel 1334.

Rumların taşkınlıkları ve yaptığı nümayişler bir türlü bitmek bilmezken Hrisostomas'ın geleceği haberi de büyük bir yankı uyandırdı ancak alınan tedbirler sayesinde karşılama bir sırasında herhangi bir gösteri gerçekleşmemişti.³¹⁷ Hrisostomas'ın alınan tedbirlerden dolayı gelir gelmez hükümete karşı tavır almıştı. Ve yapılacak belediye seçimlerinde yerli Rumların protesto etmesini sağlayarak Osmanlı idaresini istemediğini de göstermişti.³¹⁸ Ancak gelmesinin ardından beşinci kol faaliyetlerinde artış yaşanmıştı. Bu faaliyetler gemide tertipleniyor, karada ise uygulanıyordu.

Bu faaliyetlerin yanı sıra İtilaf devletleri de İstanbul'a uyguladıkları baskı ile İzmir'de sürekli idareci değiştirilmesine sebep olmuş, bu da otorite boşluğu yaratmış ve Rum taşkınlıklarının daha da artmasına sebep olmuştu. Çünkü gelen idareciler Hürriyet ve İtilaf Fırkasından olduğu için İttihatçı avına giriyor ve oluşan kargaşa ortamına bir çare bulamıyorlardı. Nitekimde olaylar halktan çıkmış polis memurlarına zarar ve karakol baskınlarına kadar ileri gitmişti. Rumlar Haydar Rüştü'nün de kaleme aldığı Çayırılıbahçe Polis Karakolu'na gerçekleşen Rum saldırısı bunun bir örneğini teşkil etmekteydi.³¹⁹

Hristiyanların son karnaval haftasına denk gelen 23 Şubat 1919 Pazar günü İzmir Çayırılıbahçe civarında Hacı İstelyo sokağındaki Memiko Niko'nun meyhanesinde bulunan kalabalık etrafa silah atmaya başlamıştı. Bunu anlamak için o muntıkada devriye gezen Çayırılıbahçe Polis Merkezi memurlarından Cemşit Efendi ve beraberindeki iki nefer olay yerine gitmiş ve meyhanede bulunan Fransız ve Yunan bahriye efradını silah atmamaları konusunda uyarmış ve bu memurlardan birisinin elindeki mavzer bir Rum tarafından alınmıştı. Cemşit'in olaya müdahale edip silahı almaya çalışırken meyhanede bulunanlar ellerine geçirdikleri tabak, sandalye, şişe vs. devriyelerin üzerine fırlatmışlardı. Sayıca az olan Türk devriyeler kendilerini korkutmak için havaya silah atmışlarsa da karakola vardıklarında 4000-5000 civarındaki kalabalık karakolunun etrafını sarmış bulunmaktaydı. Komiser

³¹⁷ BOA, DH.ŞFR. 609/25.; Bkz.: Tekir, a.g.m., s. 38.

³¹⁸ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yay., İstanbul, 2004 s. 69.

³¹⁹ **Köylü**, 24 Şubat 1335.; **Müsavet**, 25 Şubat 1335.; Karakol baskınlarının diğer bir örneğini de **Müsavet** gazetesinde 1 Nisan 1335 tarihinde "Urla Muhabirimizden: Şehr-i Halik 27. Perşembe günü Ali ve Hüseyin isminde iki jandarma hükümetin ilan edildiği idare arife-i tefhim itmek üzere karakolları olan Urla'nın Demircili Karyesinden Bağcılar Karyesine azimete amir hükümeti tebliğ ittikleri sırada hüviyetleri henüz katiyetle anlaşılmayan ve Yunan elbise-i askeriyesini bir takım canilerin bilasebep katletmek maksadıyla Nikola'nın attıkları silahlardan zavallı masum jandarmalardan birisi sekiz birisi altı yerinden yaralanıp şehit edilmiştir." Bkz. **Müsavet**, 1 Nisan 1335.

Selim ve Yüzbaşı Ziya Efendiler tarafından kalabalığın dağılması konusunda uyarılar yapılmasına rağmen kalabalık dağılmamış, tam aksine Yunan ve Fransız bahriye neferleri muhafızların silahlarını ellerinden alması Rumlara yüz vermişti. Nitekim bu durumu fırsata çeviren Rumlar polisleri yuhalamaya başlamışlardı. İşi iyice abartan Rumlar silah ve bıçak kullanarak Polis Hamza Efendi'yi başından ve yüzünden yaralamışlar bu yaralamalar sonucunda Hamza Efendi şehit düşmüş ve çok sayıda zabıta da o hengâmede yaralanmıştı. Olaylar Binbaşı Hüsni Bey'in süvari ve piyade birlikleriyle yaptığı müdahale ile bastırılmıştı.³²⁰ Hamza Efendi için 24 Şubat 1919'da büyük bir cenaze töreni düzenlenmişti. Şehidin cenazesinin binlerce Türk'ün omuzları üstünde yükselmesi ve şehidin kanının intikamlarını alacaklarına dair söz verilmesi tarihin tozlu sayfalarına kaydedilmişti.

İşgal öncesi şehre gelen ve heyecan uyandıran diğer Yunan zırhlısı olan Averof ise 16 Nisan 1919'da limana yanaşmıştı. Yine benzer görüntüler yaşanmış ve Averof'un yaklaştığını gören Rumlar *"Yaşasın Yunanistan, Yaşasın Venizelos, Kahrolsun Türkiye"* naraları atılmaya başlamıştı.³²¹ Kimileri kayıklarla kimileri de atlayarak zırhı ziyaret etmişlerdi. Mihail Rodas geminin gelmesi ile ilgili anılarında *"Averof'un İzmir'e vürudu günü ale's sabah umum Rum müessesatı mahallatı gazino ve kahvehanelerin pek ani müttefikinin bayrakları ekserisinde keşide eylediklerini mahalleden ta yaya kaldırımlarına temas edecek kadar beş altı metre uzunluğunda Yunan bayrakları ve çiçek saksılarıyla kentin donatıldığı"*³²² şeklinde detaylıca bilgi vermiştir. Bahsi geçen bu gemi, sözde İzmir kentindeki asayişin sağlamak amacıyla gelmişti. Ancak 17 Nisan'dan itibaren karada Yunan askerleri devriye atmaya başlamışlardı. Sayısının sürekli arttığı görülen Harbiye Nezareti'ne göre; devriye sayısı her geçen gün artırılarak İzmir'i işgal ettiklerini iddia edilebilirdi.³²³

Mütareke'den sonra gerçekleşen olayların yatışması için Şehzade Abdurrahim Efendi başkanlığında Heyet-i Nasiha kurulmuştu. 26 Nisan 1919 günü İzmir'e gelen bu heyetin gelmesi üzerine Müslümanlar iş yerlerini kapatıp süslemişler ancak Rum ahali de herhangi bir kıpırtının söz konusu olmadığı görülmüştü. Heyet halkın ihtiyaçlarının neler olduğunu öğrenerek bir rapor hazırlayacaktı. Bu heyetin gelmesi sırasında söz artık Türk Ocağı'nda idi. Yerli

³²⁰ Tekir, **a.g.m.**, s. 41.; Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 1611.

³²¹ Tekir, **a.g.m.**, ss. 29-61.

³²² Sevilay Özkes, "Mihail Rodas'ın Anıları ve Önemi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1992, s. 50.

³²³ **Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı**, Cilt: I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 136.

Rumların küçük törenleri dahi büyük mitinglere dönüştürme çabalarına karşı herşeyin düşünüldüğü bir tören hazırlanmıştı. Valilik ve belediye başkanlığında katıldığı en ince ayrıntısına kadar düşünülen tören 26 Nisan'da gerçekleşmiş ve Heyet 27 Nisan'da birtakım Rumların yapmış olduğu tezahüratlarla Buca'ya gitmişti. Ancak Heyetin Buca'ya gittiği zaman sadece birkaç Rum şapkalarını çıkararak saygı gösterisinde bulunmuştu. Ve sadece İzmir metropoliti tarafından verilen emir doğrultusunda Rum Mektebi öğrencileri karşılamaya katılmıştı.³²⁴ Averof Zırhlısının karşılanması sırasındaki heyecan ile heyetin gelişine karşı takınılan Rum tavrı, işgal sürecinde yerli Rumların nasıl bir tutum sergilediğinin en somut göstergesi niteliğindedir.

III- İzmir'in İşgali ve İşgale Karşı Oluşan Tepkiler: İzmir'in Kara Günü (15 Mayıs 1919)

Mondros Mütarekesi'nin, Osmanlı İmparatorluğu için ne ölçüde çekinceli yargılar barındırdığı çok geçmeden anlaşıldı. Bu sebeple mütarekenin başlangıçta yarattığı umumî hava bir süre sonra yerini umutsuzluğa, karamsarlığa bıraktı. Antlaşma metninin henüz mürekkebi kurumadan başlayan işgaller işin nerelere varacağını gösteriyordu. Bu gelişmeler karşısında Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bulunan aydınlar; yaşadıkları yerlerin tarihsel ve nüfuz bakımından temel haklarını kanıtlamak, dünya kamuoyuna duyurmak ve destek bulabilmek amacıyla örgütlenme yoluna gideceklerdi.

Bu süreçte, yani 15 Mayıs 1919 günü, Yunanların İzmir'i işgal etmesi ve bu işgalin kısa sürede bütün Batı Anadolu Bölgesi'ni kapsayacak biçimde genişlemesi tehlikenin boyutlarını göstermeye yetiyordu. İşgal; adam öldürme, yaralama, çalma, ırz ve namusa tasallut, korkutma, sindirme gibi birçok asayiş olayını da beraberinde getiriyordu. Kent içerisinde mevcut durumdaki Türk yönetimini ortadan kaldırma, etkisiz hale getirme gibi eylemlerle sürüp gidiyordu. Dolayısıyla kentin işgali karşısında İstanbul'un malum sessizliği, Kuvâ-yı Milliye'nin doğuşuna ortam hazırlayacaktı. Kuvâ-yı Milliye olarak adlandırılan oluşum bir “nefs-i müdafaa”dan kaynaklanıyordu. Dayandığı güç bu idi. Ordu dağılmıştı. Bundan dolayı Türk Millî Mücadelesi'nin ilk aşamasında Kuvâ-yı Milliye etkin bir şekilde öne çıkacaktı.³²⁵

³²⁴ Mikail Kolutek, “İşgal Öncesi İzmir’de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2017, s. 112.

³²⁵ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Cem Yay., İstanbul, 1976, ss. 120-131.

Öte yandan İtilaf Devletleri'nin yanında saf tutan Yunanistan da mütarekenin getirdiği boşluğu kendi avantajına çevirmeye çalışmış; hatta en büyük payı almak için çaba büyük çaba sarf etmişti. Yunanistan, ateşkesin başından beri İzmir'de etkin bir propagandaya girişmişti. Bu propaganda sırasında aktif bir şekilde rol alan Michael Rodas, İtalyanlar ve Türklere karşı Yunanları haklı çıkarmak için olan haksız çabalarını şöyle dile getirmişti:³²⁶

“O sıra İzmir, gizli bir savaş görüntüsü vermeye başlamıştı. İngilizler durumu kavramışlardı ve açıkça bizim yanımızı tutuyorlardı. İngiliz Konsolosu İzmir’e gelmiş, bütün Hristiyanları serbest bıraktırmış, yıkık Hristiyan kasabalarını ve köylerini görmüş, dönüşünde Türk lideriyle sert konuşmuş ve Hristiyanlara karşı davranışlardan onları sorumlu tutmuştur. Fransızlar, bize yardım etmekten kaçınmamışlardır. Ve İtalyanlar, Türk unsurlarla birlikte çatışmaya katılmışlar, bize suç yüklemek ve İzmir’den bizi atmak için ellerinden geleni yapmışlardır.”

Mütarekenin imzalanmasının ardındangitgide artarak devam eden propaganda ve taşkınlıklar Paris Barış Konferansı’nda İzmir’in işgal kararının çıkması ile yerini Yunan askerinin mezalimine bırakacaktı. Aslında 1915 Londra ve 1917 Saint Jean de Mauirene anlaşmalarıyla İtalya’ya verilen İzmir, dünyayı değiştiren altı ay içerisinde İtalya’dan alınarak bir oyuncak gibi Yunanistan’a verilmişti. Türk topraklarına doğru genişleyen Yunanistan, Paris Barış Konferansı sırasında İzmir’i elde etmek için iki gerekçeyi savunmuştu. Bunlardan ilki Venizelos’un sunmuş olduğu istatistiğe göre Yunanlı saydığı Rum nüfusun bu bölgede sayıca Müslümanlardan fazla olması³²⁷, ikincisi ise Batı Anadolu’nun ekonomik ve coğrafi yönden Orta Anadolu yaylasından ayrı olduğunu da ileri sürmekte ve söz konusu bölgenin zeytinlikleri ve bağları ile Yunanistan’ın bir parçası olduğunu savunmaktaydı.³²⁸

İtilaf güçlerinin son yıllarda Yunan Kralı’na karşı hasmane bir tavır içinde olduğu bilinmekteydi.³²⁹Nitekim 1919 Nisan’ında konferanstaki İngiliz Heyeti’nden Harold Nicolson ve Arnold Toynbee’nin hazırladıkları raporda, “Yunanlılar İzmir’i

³²⁶ Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz...*, s. 99.

³²⁷Mert, *a.g.m.*, s. 87.; Söz konusu dönemde yapılan nüfus istatistiklerine göre İzmir sancağında bazı küçük yerleşimler dışında Urla, Çeşme, Ayvalık vb. bölgelerin hemen hemen tamamında Türk nüfusunun Rumlardan daha fazla olduğu açıktı. Örneğin: 1919 yılında Aydın Vilayeti’nde 994.668 Türk nüfusuna karşılık, 295.411 Rum yaşamaktaydı. Bkz. Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Characteristics*, University of Wisconsin, 1985.; Bkz. “Kızıl İstatik”, *Köylü*, 18 Teşrinisani 1334.

³²⁸Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz...*, ss. 84-85.

³²⁹ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 118.

alamazlarsa Venizelos iktidarda kalmayacaktır”³³⁰diyerek Yunan Kral’ına karşı olan tepkilerini açıkça ifade edeceklerdi.

Bu atmosfer içinde Wilson, Lloyd George ve Clemenceau’nun Adriyatik’teki Fiume Limanı’nı İtalya yerine yeni kurulan Yugoslavya’ya verilmesini desteklemesi üzerine, İtalyan temsilcilerinin 24 Nisan’da konferansı terketmesi ve sonraki günlerdeki Güney Anadolu kıyılarındaki İtalyan faaliyetleri katılımcı devletlerin bekledikleri fırsatı ayaklarına getirmişti ve 6 Mayıs 1919 tarihli oturumda Yunanların İzmir’e asker çıkarması kararı verilmişti.³³¹

Bu dönemde İzmir’de görevli bulunan Vali Rahmi Bey ve 17. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa’nın olası bir işgal girişimine karşı mücadele edebilme gayreti ve ruhu karşısında İstanbul Hükümeti, bir gaflet içerisinde bulunarak kenti askeri ve mülkî idaresinde değişiklikler yapmıştı. Böylece onlar yerine Vali olarak İzzet Bey (Kambur) ve Nadir Paşa yeni göreve atanmıştı. Bu duruma ek olarak “*Kızılhaç Görevlisi*” kılığında İzmir ve çevresine çıkarılan Yunan ve yerli Rum çetecileri saldırılar düzenlemeye başlayarak işgal için gerekli ortamı hazırlamaya başlamışlardı.³³²

14 Mayıs 1919 günü İzmir’deki İngiliz başkomutanı Amiral Calthorpe Vali İzzet Bey’e verdiği notada; “*İzmir istihkamlarıyla müdafaa tedbirlerini haiz arazinin mütareke şartlarının yedinci maddesine tevfikan İtilaf devletleri kuvvetleri tarafından bugün öğleden sonra işgal edileceğine ve keyfiyetin İstanbul hükümetine bildirildiğini*”belirtmişti. Aynı gün gece on bir sıraları verilen ikinci nota da ise “*15 Mayıs 1919 sabahı saat sekizden itibaren İzmir’in Yunan askerleri tarafından işgal olunacağı*”³³³bildirilmekteydi. Vali İzzet Bey, notayı Babıali’ye bildireceğini söylemekle iktifa etmiş, ancak müspet bir cevap alınamamıştı.³³⁴

İzzet Bey’in hâl ve tavırlarında herhangi bir değişiklik yokken sadece inzibat ve asayişe memur olan dairelerde gerçekleşecek olan işgal hareketine karşı dâhili tedbirler almayı düşünmekteydi. Ancak Müslüman halk yaklaşmakta olan felaketin farkındaydı. İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi’nin öncülüğünde Yahudi Maşatlığında

³³⁰ Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz...*, s. 88.

³³¹ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 118.; Bkz.: Sina Akşin, “Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, *Türk Yunan İlişkileri: Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, (Bildiriler), Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1986, s. 181.

³³² Mert, *a.g.m.*, s. 89.

³³³ Fahrettin Altay, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, *Belleten*, Cilt: XXIII, Sayı: 89, Ankara, (Ocak 1959), s. 137.

³³⁴ Ali Çetinkaya’nın *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1993, s. 9.

toplanarak bazı vatanperverlerin delaletiyle büyük bir miting gerçekleşmiş ve protesto bildirileri yayınlanmıştı.³³⁵

İlhak-ı Red Heyet-i Milliye'nin bildirilerine karşı 14 Mayıs gecesi Amalthia matbaasında Türkçe ve Rumca basılan, Zafiriu tarafından kaleme alınmış olan beyannameler de basılmış ve ahaliye dağıtılmıştı.³³⁶Bu beyannamelerde, İzmir civarının askeri işgal altına alınacağı ve herkesin işiyle gücüyle uğraşarak, devletlerin müzakere sonucu verdikleri karara itimat etmeleri istenmişti. Heyecan, tedirgin ve korku dolu bulutlar İzmir üzerinde dolanırken sabah olmuştu. Erken saatlerden itibaren Türk ve Rum ahali sokaklara çıkmış, Kordon ve Rum mahallesi Yunan bayraklarıyla donatılmıştı.³³⁷Rum ahalinin heyecanlı bekleyişleri artık sonuç vermiş ve saat sekiz civarı 6 Yunan nakliye gemisi, yanlarında bir İngiliz savaş gemisi ile limana girmiş, iskelelere yanaşmış ve “Anadolu'nun Tacı”³³⁸olarak anılan İzmir Yunan çizmeleri altında eziliyordu.

Yunanların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e gerçekleştirdiği çıkarma, Güney Rusya ve Romanya Helen Cemaatleri tarafından da sevinçle karşılanmış ve buralarda bulunan kiliselerde şükran ayinleri düzenlenmişti. Bu etkinlikler genellikle o bölgelerde bulunan konsolosluklarca düzenlenmiş ve bunlara askerler de katılmışlardı. Hatta bazı yerleşimlerde, askerler ve Helen okulları, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde resmi geçitler yapmışlardı³³⁹.

30 Ekim 1918'den itibaren İzmir'de devam eden Rum taşkınlıklarının yanı sıra artık Yunan askerlerinin mezalimi de başlamıştı. 15 Mayıs, o kapkara günün başlangıcıydı. 15 Mayıs, İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinde yaşananlar dolayısıyla şehrin tarihe kara bir gün olarak geçmişti. Süleyman Nazif'in Hadisat Gazetesinde belirttiği gibi İstanbul'un işgaline bir tepki ve direnişe çağrı olarak yazılan makalenin başlığıydı “Kara Gün...” Oysa, 15 Mayıs'la birlikte İzmir'de yaşanan felaketlerle kıyaslandığında İstanbul işgalinin de ötesinde felaketleri anlattığından belki de İzmir'in “kapkara günü” demek daha doğru olurdu.³⁴⁰

³³⁵Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları..., s. 9. Bkz. Altay, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, ss. 137-138.

³³⁶Çukurova, a.g.m., s. 461.

³³⁷Çukurova, a.g.m., ss. 461-462.

³³⁸Mert, a.g.m., s. 86.

³³⁹Erdem, a.g.e., s. 126.

³⁴⁰Mert, a.g.m., s. 91.; Smith, Yunan Düşü..., ss. 131-133.

15 Mayıs günü Yunan askerleri ve yerli Rumlar, Türk-Müslüman ahaliye karşı birçok zulümde bulunmuş âdeta yüzyıllardır besledikleri kını, öfkeyi o gün dışarı kusmuşlardı. Yunan askerlerinin karaya çıkışı sırasında, İzmir kiliselerinin çanları çalarken, yerli Rumlarca “Zito Venizelos” bağrıışları arasında askerlere çiçekler fırlatılmış, İzmir Rum metropoliti Hrisostomas, altın sırmalı elbiseler, giymiş olduğu halde, Zafiriu’yu karşılamıştı. Metropolit ve Ayafotini’nin rahipleri, Yunan bayrakları önünde diz çökerek ağlayıp, ilahiler söylerken, Hrisostomas ahaliyi kışkırtıcı nutuklar atmıştı.³⁴¹Şehre ilk çıkan Yunan müfrezelerinin çıkarması Punta İskelesi’ndeki Avcılar Kulübü önüne yapılmaya başlamasından yaklaşık iki saat içinde sona ermişti.³⁴²Artık güzel İzmir, âdeta bir kan deryasına dönüşecekti.

İşgal günü, Yunan askerleri görev yeri olan Karantina’yı işgal etmek için sağında ve solunda Rumlar olduğu halde, sahil yolunu izleyerek, saat 11.00 sularında hükümet konağı önüne gelen 1/38 Efzon Alay’ına, kim veya kimler tarafından sıkıldığı kesin olarak bilinmeyen kurşunlara kısa bir panikten sonra Yunan askerleri de karşılık vermişti. Dahası Yunanlar, bu kurşunların hesabını da Kolordu binası ve Vilayet Konağı’yla sivillerin kümелendiğı Kemeraltı Caddesi girişı ve civarındaki kahve ve oteller yaklaşık bir saat ateş altında tutmuşlardı.³⁴³Bu durum anılarda da “Düşmanın Kordon’da Müslüman kestiğı hatta Kemeraltı’nın kan deryası halini aldığı”³⁴⁴şeklinde yer almaktaydı.

Yunan askerleri tarafından onurları kırılarak teslim alınan kolordu mensupları ile vilayet personeli binlerce Rum’un kızgın bir şekilde beklediğı sahil yolundan yürütölerek, çıkarmanın yapıldığı Avcılar Kulübü önüne demirlenmiş bulunan Patris Vapuruna hapsedilmişlerdi.³⁴⁵Tutsak edilenler arasında İzmir’in en yüksek düzeydeki iki yöneticisi ile birlikte bir çok asker vardı ve yürüyüş sırasında bu şahısların “Zito Venizelos” diye bağırmaya zorlandıkları ve bağırmayanların dövüldüğü; hatta süngülendiğı bilinmekteydi. İşgal günü Kolordu Askere Alma Dairesi Başkanı Miralay Süleyman Fethi Bey, “Zito Venizelos” diye bağırmayı reddettiğı için Yunan askeri tarafından parçаланan ve aldığı yaralar yüzünden de

³⁴¹ Çukurova, a.g.m., s. 459.; Bkz.: Bilge Umar, **Yunanlıların ve Anadolu Rumların Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2002, ss. 28-30.

³⁴²Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 222.

³⁴³Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 223.

³⁴⁴Zeki Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem Mütareke ve İşgal Anıları**, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara, 1991, s. 79.

³⁴⁵Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 223. Bkz. Çukurova, a.g.m., s. 463.

birkaç gün sonra hastanede şehit olanlardan birisiydi.³⁴⁶ İşgal günü şehit edilen bir diğer askerde telgraf zabiti Mülazım-ı Evvel Celal Efendi idi. Kışlanın üç katında dağınık şekilde bulunan subaylardan Celal Efendi orta kat penceresinden “*biz ateş etmiyoruz barış istiyoruz*” mesajı veren beyaz mendili sallamasına rağmen Yunan ateşi daha da şiddetlenmiş ve Celal Efendide o gün şehit edilmişti.³⁴⁷ Nitekim Rodas Patris, vapura götürülenlerin yalnızca askerler veya memurlar olmadığını bazı mekteplerin öğrencilerinin de bu vapura götürülerek aynı işkencelere maruz kaldığını anlatmaktadır.³⁴⁸

İşgal günü İzmir’de işlenen suçların ve asayiş olaylarının en korkunçlarından birisi ise ırza geçme ve tecavüz olaylarıydı. Bu süreçte Ali Nadir Paşa, subayların evlerine saldırılar gerçekleştiğini, eşyaların yağmalanırken bazılarının ailelerinin ırz ve namus ve hayatlarına taarruzlar yapıldığını ifade etmekteydi.³⁴⁹ Hırsızlık ve yağma suçları ise neredeyse Yunan subaylarının nezaretinde resmen uygulanan bir mezalim haline gelmişti. Özellikle Sarıkışla’da teslim olan Türk askerleri daha nizamiye kapısına çıkıldığı andan itibaren çeşitli hakaretlere maruz kalırken arama yapılmak bahanesiyle kalpakları alınarak yırtılmış ve çiğnenmiş ve bir kısmı da süngülere takılmış, üzerlerinde bulunan para, saat, yüzük, sigara tabakası ve mendil gibi her türlü eşya tamamen gasp ve yağma edilmişti. Bununla yetinmeyen işgalciler kışlaya girerek kasalardaki yüz elli bin lirayı ve istihkâm malzemelerini de çalmışlardı.³⁵⁰

İşkence sadece devlet memurlarına ve subaylara değil, sivil halka hatta; çocuk ve kadınlara karşı da artmıştı. Yunan askerine güvenen yerli Rumlarda onca zamandır birlikte yaşadıkları insanlara karşı taşkınlıklarda bulunmuştu. Yunan askerlerinin karaya ayak basmasıyla başlayan kargaşa ortamında Ziraat Bankası girişindeki merdivenlere sığınmış kadın ve çocukları fark eden Rum askerleri orada bulunanları dahi süngülemişti.³⁵¹ O kapkara günde, Kordon Boyu ve Kemeraltı önü yaralı ve cesetlerle dolmuştu; ve ortalık kan deryasına dönmüştü.

³⁴⁶ Mert, **a.g.m.**, s. 93.

³⁴⁷ Çukurova, **a.g.m.**, s. 463.

³⁴⁸ Özkes, **a.g.t.**, s. 208.

³⁴⁹ **İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar**, Matbaayı Askeriye, Dersaadet 1335, s. 16.

³⁵⁰ **İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar**, s. 12, 14.; Bkz.: Hasan Mert, “İzmir’in Kara Günü: 15 Mayıs 1919”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu**, (Bildiriler 6-8 Eylül 2009), İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., 1. Baskı, İzmir, (Nisan 2010), s. 53.

³⁵¹ Çukurova, **a.g.m.**, s. 466.

Neticede, 15 Mayıs 1919 günü olayların fitili artık ateşlenmişti ve o gün İzmir’de insanlığı ağlatacak sahneler yaşanmaya başlamıştı. İşgal gününden itibaren Yunan kuvvetleri ve yerli Rumların asker ve sivil ayrımı yapmaksızın İzmirli Türklere saldırıları geniş biçimde anlatılacaktı. Bunlar kasten adam öldürmek şeklinde olduğu gibi türlü aşağılamalarla işkence de işgalcilerin sıkça başvurduğu yöntemler arasındaydı.³⁵²

³⁵² Örneğin; Çeşme’de bulunan Müslüman ahaliye yapılan zulümler neticesinde bölgeden göçler başlamıştı. Bunun üzerine İslam muhacirlerinin dağılmaları lüzumuna dair nasihat vermek ve önceden göç edenler hakkında tahkikatta bulunmak üzere Çeşme’ye gitmiş olan Muhacirin Müdüriyeti Ziraat Memuru Hüseyin ve Rıfkı Kenan Efendileri Yunan jandarmaları tarafından tutuklanarak türlü işkencelere maruz bırakılmıştır. Bkz. **İzmir’e Doğru**, 11 Şubat 1336.

İKİNCİ BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİ'NDEN KURTULUŞUNA KADAR BÖLGE'DE GENEL DURUM VE ASAYİŞ (1919-1922)

I- İzmir Sancağında Türk/Yunan Mücadelesi ve Milli Hareketin Başlaması: Kuvâ-yı Milliye'nin Doğuşu ve Teşkilatlanması

2.1. Çetelerin Kurulmasında Rol Oynayan Rum-Yunan Cemiyetleri ve Komiteleri

24 Nisan 1830 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun da kabul etmek zorunda kaldığı Yunanistan'ın bağımsızlığı gerçekleşmişti. Buna rağmen Yunan istekleri ve sorunu hemen bitmemişti. Söz konusu tarihten itibaren Mondros Mütarekesi'nin akdine kadar uzanan süreçte Yunan hükümeti üç maddelik bir programı hayata geçirmeye çalışacaktı. Bu programla; Yunanistan, Ege Denizi ile iki kıta beş denize uzanacak bir coğrafya ve Bizans-Grek imparatorluğu tasarısıyla, tümüyle Osmanlı topraklarını hedef almıştı. Balkan Savaşları sonunda Osmanlı'dan Selanik'i, Yanya kentlerini alarak toprak büyüklüğünü yaklaşık üç katına (118. 000 km²); buna bağlı olarak nüfusunu da 4.363.000'e çıkarmıştı.³⁵³

Hedefleri doğrultusunda büyümeyi yeterli görmeyen Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile pazarlık masasına oturmuştu. Bu pazarlık sonucunda İzmir ve çevresini nihayetinde Yunanistan kazanmıştı. Yunanistan, uzun yıllardır Balkanlarda uygulamış olduğu siyaseti, mütareke sonrasında Batı Anadolu, özellikle de İzmir kentinde uygulayarak, kentin işgaline haklı bir gerekçe aramaya çalışmıştır. Mondros Mütârekesi'nin getirmiş olduğu olağanüstü koşullar ve serbestliklerden yararlanan Yunanistan, Batı Anadolu'da yerli Rumlar vasıtasıyla karışıklıklar çıkartmaya ve karışıklıkları Avrupa kamuoyuna Anadolu'daki Hristiyanların Türkler tarafından katledildikleri ve zulme uğradıkları şeklinde duyurmaya çalışmıştır. Batı Anadolu'da Rum nüfus kesafetini lehlerine çevirebilmek için bir iskân politikası takip eden Yunanistan, yerli Rumların teşkilatlanmalarına ve

³⁵³ Murat Taştan, “Yunanistan Devleti'nin Kuruluşundan İkinci Dünya Harbi Sonuna Kadar Türk-Yunan İlişkileri”, *Askeri Tarih Belgeleri (ATB)*, Sayı: 50, (Şubat 2001), ss. 242-243.

silâhlanmalarına azami gayret etmiştir. Anadolu'dan sürülen Rumlar birer vesile ile Anadolu'ya dönmeye ve kilisenin de yardımı ile iskân edilmeye çalışılmıştır.³⁵⁴

Daha sonra da kentteki “*Türk nüfusunu azaltmak*” ve “*Rum halkını kışkırtmak*” amaçlarını güden faaliyetlerin yürütülmesi için silahlı çeteler kurmuştur. Batı Anadolu Bölgesi'ndeki Yunan eşkıya ve çete komitelerine mensup Nikola Dimitri'nin verdiği ifade de bu çetelerin nasıl çalıştığını açıkça göstermektedir. Bu süreçte Dimitri'nin ifade ettiği gibi Osmanlı topraklarındaki yerel Rum çeteleri, bölgedeki yerli Rum halkını kışkırtmak amacıyla Yunan hükümetince silahlandırılmış; ayrıca mali desteği de bizzat Yunan Hükümeti'nin bilgileri dâhilinde merkez komitesi kanalıyla konsoloslara, oradan da metropolitler vasıtasıyla köylerdeki papaz veya emin bir kişi tarafından kendilerine ulaştırılmıştır. Dimitri, daha sonra Rum çetelerin herhangi bir saldırıyı düzenleyeceği sırada bütün ihtiyaçlarını Rum köylerince karşılandığını ve Rum köylerinde saklandıklarını; hatta yaşanan çatışmalarda yaralanan çete üyelerini Rum doktorlar tarafından tedavi edildiğini, baskınlarda yeterli sayıda eşkıya bulunmazsa Rum köylülerden takviye yapıldığını da belirtmekteydi.³⁵⁵ Dimitri tarafından bahsedilen bu Rum çeteleri, ortalama on veya yirmi kişi arasında değişen gruplar halinde faaliyetlerini yürütmekteydi.

Rum çetelerin beslenme kaynakları da vardı. Bu çetelerin beslenmesinde rol oynayan kaynaklar arasında sadece Yunanistan Hükümeti değil, aynı zamanda Rum Patrikhanesi ve dini kurumlar ile Ermeniler; hatta İtilaf Devletleri de yer almaktaydı. Görüldüğü gibi birçok kaynaktan beslenen bu çetelerin Batı Anadolu'da gerçekleştirmek istediği asıl amaca hizmet eden duruma, mütarekenin 7. maddesi gereği iç güvenlik sorunu yaratmak olduğu bilinmekteydi. Dolayısıyla Rum çeteler aldıkları bu desteklerle, Yunanların Anadolu harekâtı için plânladığı söz konusu ortamı yaratıyorlardı.

Patrikhane ile Rumlar arasında dini beraberlikten ziyade her vakit siyasi faaliyetlerde iş birliği söz konusu olmuştu. Türklere ve diğer unsurlara karşı tarihin her döneminde öldürme, yaralama, gasp, darp, sürgün ve camilere saldırı gibi çete faaliyetlerini açıkça desteklemişti. İzmir ve çevresindeki çete besleme faaliyetlerinin ana kaynağı ise kuşkusuz Aya Fotini Kilisesi'ydi. Aya Fotini Kilisesi, gerek işgal

³⁵⁴Turan, “İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler”, **a.g.m.**, s. 349.; Erdem, **a.g.e.**, ss. 133-135.

³⁵⁵ **BOA**, TFR.1 MN.61/6070.

öncesi dönemde, gerekse 15 Mayıs 1919 günü başlayan ve 1922'ye kadar aralıksız devam eden işgal sürecinde; yerli Rumların ve Yunan teşkilâtların çetecilik faaliyetlerinin karar alma ve uygulama merkezi görünümündeydi. Yerli Rumlar, kentin işgali sürecinde; İzmir ve çevresindeki çete faaliyetleri ve mezalim kararlarını bahsi geçen karargâhta almakta ve sahada da uygulamaktaydı. Dolayısıyla 1922 yılı Eylül'ünde kentin yağmalanması ve ateşe verilmesi sürecinde bahsi geçen karargâhın (Aya Fotini Kilisesi) yanması; kilisede yaşanan patlamanın neden ve kimler tarafından çıkarıldığına dair birtakım izler bırakmıştır. Karargâhın yerli Rum ve Yunan çete teşkilatlanmasına ait belge ve dokümanları bünyesinde barındırması düşünüldüğünde; yangının kimin yahut kimlerin siyasetine yarayacağı akıllara gelen bir diğer sorudur. Özellikle yangın sırasında kilise içinde büyük patlamaların gerçekleşmiş olduğu gerçeği dikkate alındığında, Yunan karargâh merkezi olarak kullanılan bu kilisenin; yerli Rum ve Yunanlar tarafından mühimmat deposu olarak kullanıldığını görülmektedir. Ayrıca yangın sonrasında çan kulesinde meydana gelen deliklerde bu durumun bir ispatı şeklindedir.³⁵⁶

İzmir'in işgali sürecinde dini kurumların yanı sıra Ermeni ve İtilaf kuvvetlerinin de Rum çetelerle birlikte hareket ettikleri görülmekteydi. Rum çetelerin Patrikhane emrinde bulunan Hristiyan ahaliden yardım alarak Türklere karşı olan faaliyet sürdürdükleri meçhuldü. Bu ahalinin en başında ise Ermeniler gelmekteydi. Ermenilerle birlikte hareket eden yerli Rum çeteler, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi İzmir'de de yağma, gasp, darp, katliam ve tecavüz gibi hareketlerde bulunmuşlardı. İtilaf devleti temsilcileri, İzmir'de bulunan Büyük Ermeni Kilisesi'nde Rum ve Yahudi ruhani liderlerinin de aralarında bulunduğu azınlık cemaatleriyle bir toplantı yapmıştı. Bu toplantıda ruhani liderler birer konuşma yapmış ve Ermenistan'ın teşkilinden bahsetmişlerdi. Dahası Rumlarla Ermeniler arasındaki sevgi ve dostluk bağına vurgu yapmışlardı.³⁵⁷

³⁵⁶ Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 2-Yunan Ege'den Nasıl Gitti "Son Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., No: 2, İzmir, 1983, s. 504.; Aya Fotini Kilisesi, İzmir'deki yerli Rumlar ve Yunanlar için büyük önem taşımaktaydı. Rum çete faaliyetlerine dair saldırı kararlarının alınıp; sonra da uygulanmaya başladığı taşkınlık ve asayiş olayları bizzat İzmir metropoliti Hrisostomas tarafından karargâh merkezinde yönetilmekteydi. Kilisenin ne kadar önemli olduğunu bilen yerli Rumlar, işgal öncesinde Kiliseye büyük bir Yunan bayrağını törenle çekmiş ve hazır bulunanlardan bu bayrağa sadakat yemini etmeleri istenmişti. Bkz. Bayar, **Ben de Yazdım**, Cilt: 5....., s. 1602.; Kilisenin faaliyetleri için bkz. Ek-6.

³⁵⁷ Muhammed Sarı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'da Rumların Casusluk ve Çetecilik", **International Journal of History**, Sayı: 7 (Mart 2015), s. 186.; **BOA**, DHEUM.6 ŞB.49/72.

Ermeniler gibi İtilaf kuvvetleri de yerli Rum çetelerinin yanında yer almaktaydı. Üçlü birliktelik, dinsel bağlılığın yanı sıra siyasi çıkarların da gözetilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Nitekim bu süreçte İtilaf devletleri, adalarda Rum çeteleri oluşturmuş ve bu çeteleri daha önceden belirdikleri gibi kıyı şeridinde yer alan köy ve kasabalara gruplar halinde çıkarmaya başlamışlardı.³⁵⁸ Adalardan beslenen ve kimi zaman İtilaf güçleri tarafından Anadolu'ya getirilen çeteler kıyı şeridinde yakın bölgelerde faaliyetler göstermişti. Savaşın bitmesinin ardından Batı Anadolu'daki Rumların çetecilik faaliyetleri daha çok Türk-Müslüman halkın malına, canına ve namusuna saldırma haline bürünmüştü. “*Rumların burada Müslüman halka eziyetleri ileri boyutlara ulaşmıştır.*”³⁵⁹ şeklinde Türklere karşı yapılan tecavüzleri ve saldırıları dile getiren Nurettin Paşa durumun vahametini de ortaya koymuştu. Her türlü insanlık dışı faaliyette bulunan Rum çeteler, her ne kadar Türk-Müslüman ahali tarafından mahkemelere şikâyet edilmiş olsa da olumlu bir sonuç alınamamıştı.³⁶⁰

Yunanlar ve yerli Rumlar, uzunca bir süredir belleklerinde taze tuttıkları ve besledikleri düşlerini gerçekleştirmek için telkin, silahlanma, karışıklık, büyük devletlerin müdahalesi ve kopuş aşamalarını teker teker gerçekleştirmeye alışmıştı. Bu sebeple çetecilik dışında misyonerlik ve propaganda faaliyetlerine de girişmişlerdi. İslahat gazetesinin bu olayla ilgili bir yorumunda, bu suretle memleketin asayişini ihlâl edip Avrupa'nın dikkatinin İzmir'e çekilmek istendiği belirtilmekte ve “*Bakalım bu vak'a-yı müessifeyi Rum gazeteleri neşredecekler midir?*” demek suretiyle olayın kasıtlı ve bir gayeye matuf bulunduğu vurgulanmak istenmişti.³⁶¹

Bunun yanı sıra işgal sürecinde kiliselerin yanı sıra kentteki yabancı okullar ve Rum basınına da Türklerin bölgede asayişsiz bir ortam yarattığı söylemini kullanarak bölgedeki Rum halkını galeyana getirmiş ve Avrupa kamuoyunda kendilerine destek arayışında bulunmuşlardı. Osmanlı parlamentosundaki Rum mebuslardan başlayarak, kentteki siyasi ve sosyal Rum kurulları, sokakları dolduran

³⁵⁸ Önder Duman, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yay., Ankara, 2010, ss. 49-50.

³⁵⁹ BOA, DH.EUM.6ŞB.49/72.

³⁶⁰ Sarı, a.g.m., s. 186.

³⁶¹ İslahat, 20 Kanunusani 1335.

yerli Rum kalabalıkları gibi çetelerde tüm direktifleri Fener Rum Patrikhanesi ve Mavri Mira Cemiyeti'nden almaktaydı.³⁶²

İzmir ve çevresinde Yunan düşünü gerçekleştirmek amacıyla harekete geçen ve asayiş bozmaya yönelik faaliyet gösteren bir başka kurumda, Asya-yı Suğra olarak da anılan Küçük Asya Cemiyeti'ydi. Gizli bir teşkilât olan cemiyet, 20 Ocak 1919'da Anfitrini adlı hastane gemisi ile İzmir'e gelmişti. Görünürde içerisinde doktor, hastabakıcı ve ilaç taşıyordu. Ancak gerçek böyle değildi. Yolcuları arasında Türkiye'den geçmiş dönemlerde firar eden Rum komitecileri bulunmaktaydı. Yunan subayları Salib-i Ahmer memuru kılığına bürünmüş; sağlık malzemelerinin arasına silah ve komitenin gizli eşyalarını örterek, her an saldırılara hazır durumda bulundurulmaya çalışmışlardı.³⁶³

İşgal öncesinden başlayarak faaliyetlerini gitgide arttıran Rumlar, 15 Mayıs 1919 günü, kentin işgaliyle birlikte daha önceden süregelen propaganda ve saldırılarını daha da arttıracaklardı. Bu saldırı, çete ve propaganda faaliyetleri, Rumlara ait olan Mavri Mira Cemiyeti, Ayafotini Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesi ile İtilaf Devletleri ve Ermenilerin de katkıları sonucunda top-yekûn olarak bölgede asayiş bozmaya yönelik; aynı zamanda insanlık dışı faaliyetlerde bulunacaklardı.

İşgal sonrasında Kuvâ-yı Milliye birlikleri, zulme uğrayan Müslüman halkın yaralarını sarmaya çalışırken, İzmir ve havalisinden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nin Hariciye Nezaretine gelen iki adet tezkirede Yunanların da yerel Rum milis kuvvetleri kurduğuna yönelik bilgi bulunmaktaydı.³⁶⁴ İzmir'de teşkil edilen yerel Rum milis kuvvetlerinin ilk icraatı, Anadolu'daki Rumların askerlik yapması amacıyla İzmir'e gönderilmesiydi.³⁶⁵

³⁶² Tekir, **a.g.m.**, s. 31.

³⁶³ Tekir, **a.g.m.**, s. 31.

³⁶⁴ BOA, HR-SYS-2715-2-M.03-01-1920.

³⁶⁵ "Yunan Mezalimi", **İzmir'e Doğru**, 28 Kanunusani 1336.

2.2. Kuvâ-yı Milliye'nin Azınlık Çeteleri Karşısındaki Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

*“Yunanlıların işgaline uğramak, hiçbir yurtsever Türk'ün sindiremeyeceği bir hareketti. Bu tam, Türk'ün savaşçı ruhunu bir kere daha ateşlemek için gereken kıvılcımdı.”*³⁶⁶Tam da Kinross'un belirttiği gibi Türkler, Anadolu'daki Millî Mücadele'nin parolası haline gelen *“Ya İstiklal, Ya Ölüm”* düsturunu karakterlerinde barındırıyorlardı. İşte tam da bu sebeple gerek işgal öncesi ve gerekse İzmir'in Yunanlar tarafından işgali ile birlikte İzmir'de artan zulümler; Türk'ün savaşçı ve özgür karakterine uygun gelmemekteydi. Söz konusu olan işgal sürecinde dönemin hükümetinin de kanlı olaylar karşısındaki sessizliği ve yalnızca protesto yapmakla yetinmesiyle birlikte odunun mütareke koşulları çerçevesinde zayıflatılması sonucunda Türkler *“kendi başının çaresine bakmaya”*³⁶⁷yönelmişti.

Henüz işgal gerçekleşmeden önce İzmir'de kurulan Rum çeteleri, Türk nüfusuna karşı tedhiş hareketlerine başlamış ve asayiş bozmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştu. Türk milleti de artan bu tedhiş (terör) faaliyetleri karşılığında silahlı mücadelenin zamanı geldiğine inanıyorlar ancak uygulamaya geçemiyorlardı. Bu durum, Türk milletinin Rum çetelerine karşı bir araya gelmesi ve tam istiklâlcı bir ruhla karşı koyabilmesi için teşkilâtlanması gerektiği zarureti ortaya koymuştu. Teşkilâtlanma fikri Anadolu gazetesinin sahibi Haydar Rüştü Öktem'in anılarında İzmir Mebusu Necati Bey tarafından şöyle dile getirilmişti:³⁶⁸

“Tehlike yaklaştı. Rumlar harıl harıl silahlanıyor ve bir şeyler bekliyorlar. Biz ise kalemle, muhtıra ve nutuklarla nümayiş ve alayişle iş görmeğe çalışıyoruz. Budoğru değildir. Her ihtimale karşı bütün Türklüğün silahlanması icab eder. Ona göre teşkilat yapmalıyız.” Öktem tarafından ifade edilen ve bahsi geçen bu teşkilât, hiçşüphesiz Kuvâ-yı Milliye idi.

İzmir'in işgali, gerek kent merkezinde gerekse kentin yakın yörelerinde heyecan ve panik yaratmıştı. Bu süreçte sivil yöneticilerin tavrı ise farklı olmuş, kimi yönetici, korkak, teslimiyetçi bir ruh haliyle kendi iktidarını koruma peşine düşüp, İstanbul Hükümeti'nin çizdiği çerçeveyi aşmamayı tercih ederken, kimi yönetici ise

³⁶⁶ Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 250.

³⁶⁷ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)**, 4. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018, s. 269.; Bkz. Cihat Akçaykayalıoğlu, **Atatürk, Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Ankara, 1988, s. 148.

³⁶⁸ Zeki Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem'in Mütareke ve İşgal Anıları**, TTK Yay., Ankara, 1991, s. 63.

derhal ve kararlı bir biçimde durumun vahimliğini, bir şeyler yapılması gerektiğini kavrayarak millî direnişin bir parçası olma yönünde adımlar atmışlardı.³⁶⁹

Kararlı ve istiklâlcî bir duruş sergileyen yöneticiler için Kuvâ-yı Milliye hareketi, Türklük duygusu çerçevesinde birleşen halk, asker ve efelerin vatan savunması için oluşturdukları bir direniş hareketiydi.³⁷⁰ Hareket, Türk milletinin sırf meşru ve nefsi müdafaasından ibaretti. Dolayısıyla Türk milletinin Yunan mezalimi karşısında kendini korumak amacıyla silaha sarılmış olduğu gerçeği askerî ve mülkî makamlar ile Kuvâ-yı Milliye teşkilâtlarının raporlarında da özellikle ifade edilmişti.³⁷¹

Rahmi Apak ise İzmir'deki Rum ve Yunan tedhiş hareketlerinin teşkilâtın kuruluşuna hukukî bir hüviyet kazandırdığını ve Türklerin nefsi müdafaaya mecbur eden iki önemli adım olduğunu dile getiriyordu. Bu durumlardan ilki, 15 Mayıs 1919 günü Yunan ordusunun İzmir'e asker çıkarması; ikincisi de yerli Rumların memleketi işgal eden düşman askerlerinden yüz bularak Türklerin mallarına, canlarına, şeref ve namuslarına saldırmak suretiyle yaptıkları şımarıklıklardı.³⁷² Yabancı bir sosyolog olan Steinhaus, Kuvâ-yı Milliye oluşumunun üç aşamada gerçekleştiğini dillendirmişti. İlk olarak bölgedeki Hıristiyan azınlıkların çeşitli bölgeleri ele geçirip Müslümanlara saldırması üzerine halkın kendiliğinden silaha sarılması, ikinci olarak ordudaki subaylarla kentlerdeki aydınların oluşturduğu siyasal kökenli ulusal direniş gruplarının ortaya çıkması ve son olarak da zaten silahlı olan ve zaman zaman yoksulları koruyan-geleneksel Anadolu eşkıya topluluklarının düşmanla çatışmak gibi yeni bir işleve yönelmesi³⁷³sonucunda gerek canını gerek malını gerek ise namusunu kurtarmak korumak için direniş başlamıştı.

İzmir'in işgaliyle birlikte yerli Rum ve Yunan işgal güçlerinin uyguladıkları zulüm ve yıkımlar, Kuvâ-yı Milliye çetelerinin ortaya çıkmasında ve Kuvâ-yı Milliye'nin halkın desteğini almasında ve katılım üzerinde büyük etki yapmıştır. Dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye'yi bir sığınak, moral desteği alabilecek ve kendilerini koruyabilecek bir unsur olarak görmek, bölgedeki halkın katılımını sağlayacağı muhakkaktı.³⁷⁴

³⁶⁹Özdemir, **a.g.t.**, ss.120-121.

³⁷⁰Alev Coşkun, **Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluşu-En Uzun 15 Gün, Ödemiş Direnişi**, 3. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 59.

³⁷¹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 271.

³⁷² Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK Yay., Ankara, 1957, s. 190.

³⁷³Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, (Çev. M. Aktaş), Sander Yay., İstanbul, 1973, s. 96.

³⁷⁴ Özdemir, **a.g.t.**, s. 107.

57. Fırka Kumandanı Albay Şefik Bey'in, Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda bunu kanıtlar nitelikteydi. Söz konusu raporda: *"İslam ahalinin Yunanlılara karşı silaha sarılması, Yunanlıların yaptığı işgale karşı değil, ancak ırzlarına, canlarına, mallarına ve mukaddesatlarına bir maksad-ı mahsus ile vahşiyane kasıtlar ile yaptıkları teşebbüs, tehlikeli ve memleket ve hükümet için felaket olduğu içindir."*³⁷⁵ olarak geçmekteydi. Yapılan mezalime karşı oluşan bu direnişi yine Şefik Bey, 2 Temmuz 1919 tarihinde II. Ordu Müfettişliğine çektiği telgrafta, *"Yunanlıların ahali-i İslamiye'ye karşı icra ettikleri fecayi-i elimenin tesiriyle hasımlarını tahassun ettiği mevkilere daha az vesaitte rağmen geceli gündüzlü taarruzlarının arkasını kesmemişler ve Yunanlıları mağlup ve perişan etmişlerdir."*³⁷⁶ diyerek Kuvâ-yı Milliye direnişinin başarılı olduğunu ifade etmekteydi.

Yaşadıkları yerin işgale uğraması üzerine kentte yaşayan birtakım kimseler *"Bu yurttan başka yurdumuz mu vardı?"*³⁷⁷ düşüncesine sahiptiler ve bu düşünce yöresel silahlı birliklerin oluşumunda etkili olmuştu. Özetle İzmir'in Yunanlar tarafından haksız yere işgal edilmesi, kentte yerli Rumların tedhiş hareketleri ve ardından Türk-Müslüman halka karşı yapılan mezalim, Türk milletini nefsi müdafaaya sevk etmişti. Kuvâ-yı Milliye olarak adlandırılan bu hareket, Yunanların bölgeden atılarak Türk milletinin istiklâlini ve kendi topraklarında özgürce yaşamasını hedefliyordu.

³⁷⁵ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 271; Bkz.: İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporları, Cilt: II, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s. 32.

³⁷⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 271.

³⁷⁷ **Yüzbaşı Cemal'in Anıları**, (Yay. Haz.: Kudret Emiroğlu), Kebikeç Yay., Ankara, 1996, s. 45.

II- İşgal Sonrasında Bölgedeki Asayiş Olayları ve Bölgesel Etkileri (1919-1922)

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, İzmir Sancağında nüfus yeniden hareketlenmişti. İtilaf Devletleri ile ekonomik ve kültürel bakımdan ilişkileri bulunan diğer unsurlardan 7.790 kişinin, söz konusu devletlerin şehri havadan ya da denizden bombardıman sırasında, savaş tutsağı olarak Türk mahallerindeki evlere yerleştirilmeleri üzerine kendilerini güvende hissetmeyerek İzmir'den ayrılmalarına rağmen merkez kaza nüfusu artmıştı.³⁷⁸ Çünkü gerek iç kesimlerden gerekse adalardan Rumlar bölgeye gelmekteydi. Mütareke imzalanmadan önce de Dâhiliye Nezareti; *“savaş gereği olarak başka bir yere sevk edilen Osmanlı Rumlarının memleketlerine dönmeleri ve bunlara ait terk edilmiş mallardan memurlar veya askeri makamlarca işgal edilenlerin vakit kaybedilmeden tahliye edilmesi ve taşınabilir mallarının da kendilerine iade edilmesini”*, İzmir'deki 8. Ordu Komutanlığı'na bildirmişti.³⁷⁹

Dâhiliye Nezaretince alınan bu karar ile Rum nüfus hareketleri peyderpey hızlanmaktaydı. Mütarekeyi izleyen günlerde de savaş sırasında *“dâhile”* gönderilen Rumların bahsi geçen karar karşısında sancakta oturdukları yerlere geri dönmüş olması ve bunun yanı sıra mütareke koşulları da Rumların bölge nüfusunu arttırmak için akın akın gelmesine sebep olmuştu. Bu göç akının diğer bir nedeni de Amerikan Hükümeti'nin Anadolu'ya yapacağı ziyaret öncesi yerli Rumların ekseriyeti teşkil ettiklerini göstermek için Yunan Hükümeti'nin birçok yerli Rum'u para ile ikna edilerek Anadolu'ya sevk etmiş oldukları söz konusuydu.³⁸⁰ Dolayısıyla evvelden beri süregelen akrabalık bağı aracılığıyla, Rum ekseriyetinin devam etmesi gerçekleştirilmeye çalışılmış ve Batı Anadolu kıyısındaki Türk topraklarında Rum nüfusu sürekli artmıştı.³⁸¹

Ancak her ne kadar Rum nüfus artış yükselmiş olsa dahi, Türk ve Müslüman nüfus bölgede oldukça çoğunlukta idi ve etkin durumdaydı. Özellikle Yunan göçüyle birlikte gelen Rumlar, yerli Rumlarla da işbirliği kurarak ya da onları da teşvik ederek; İzmir'de asayiş bozma ve işgale zemin hazırlama gibi bir görev üstlenmişlerdi. Bununla birlikte mütarekenin koşulları gereğince Türk askeri terhis

³⁷⁸ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 65.

³⁷⁹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, ss. 65-66.

³⁸⁰ **İleri**, 8 Haziran 1335.

³⁸¹ Cengiz Mutlu, **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014, s. 83

edilmişti ve bu durum kentte doğrudan güvenlik zafiyetini doğurmuştu. Kentteki güvenlik zafiyetinin ortaya çıkmasında yerli Rumlar, en büyük sorunu teşkil etmekteydi. Nitekim bu dönemde yerli Rum faaliyetleriyle aynı dönemde Türk ordusunun da terhis edilmesi; özellikle kolluk kuvvetleri arasında yer alan jandarma sayısındaki eksiklik, asayişsizliği tetikleyen en önemli unsurlar arasında yer almıştı. Bu durum, kısa bir süre sonra yerli Rumlar için, mahalli asayişin bozuk olduğu iddiasıyla kara propagandaya dönüşmüş ve İtilaf devletlerine karşı, Türkler asayiş bozan ve kentte güvenlik zafiyeti doğuran unsur olarak gösterilmiştir.³⁸² Böylece işgal için ortamı hazırlamaya çalışan gerek yerli Rumlar, gerekse Yunan Hükümeti Patrikhane ve İtilaf güçlerinin desteğini alarak siyasi emellerine ulaşmaya çalışmıştı.

Bu doğrultuda harekete geçen Yunanlar, 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'i işgal etmek üzere 20'yi aşkın nakliye gemisi ve Yunan I. Fırka askerleriyle "*Anadolu'nun Tacı*" olarak adlandırdıkları İzmir topraklarına ayak basmış ve işgal öncesinden itibaren verdikleri mücadelenin karşılığını almışlardı. Bunun ardı sıra mütemadiyen adalardan ve Yunanistan'dan yoğun bir şekilde asker sevkıyatı gerçekleşmişti. İzmir kentinde artık asayiş sorununa sadece çeteler ve yerli Rum halkı değil, işgalle birlikte bir de Yunan askerinin eziyet ve tedhiş hareketleri eklenmiş ve bölge halkının yükü daha da artmıştı.

İşgal öncesi ve işgal günü yaşanan manzara aslında yaşanacakların ön gösterimi niteliğindeydi. Sadece çeteler ya da yerli Rumlar değil, savaş yıllarının da getirmiş olduğu güvenlik zafiyeti, başı-bozuk düzen, yokluk, hastalık, beslenme ve giyinme sorunu gibi asayiş olaylarının sosyal yönünü etkileyen olaylar, kentteki iç güvenlik sorununu tetiklemekteydi. Mütareke dönemi sırasında yerli Rum ve Yunanların yanı sıra diğer gayrimüslim unsurlar ve Kuvâ-yı Milliye birliklerinin başlarına buyruk olarak hareket etmesi; kentte gasp, soygun, hırsızlık, çetecilik, baskın ve adam yaralama gibi suçların artmasına sebep olmuştur. Özellikle Kuvâ-yı Milliye birliklerinin yerli Rum çeteler karşısında göstermiş oldukları mukavemet, kentte iç güvenlik problemlerinin daha da artmasına sebep olmuştur.

Nitekim İzmir'de Mülkiye Müfettişi Süleyman Hikmet Bey'in hazırladığı 3 Nisan 1920 tarihli raporda, eşkıyalık ve cinayet suçlarının artmasının iki nedeninin var olduğu belirtilmekteydi:³⁸³

³⁸²Mutlu, a.g.e., s. 83.

³⁸³BOA, DH.EUM.AYŞ.37/6.

1- Jandarma kumandanlarının yeterli bir azim ve sağlam bir iradeye malik olmaması. Bu nedenle faillerin takip ve yakalanmasında gerekli güç ve gayret gösterilmemesi. Jandarma kumandanlarının bizzat takibatı yönetmesi, görevde ciddiyeti getirmiş, saldırganların takip ve yakalanmasında önemli bir etken olmuştur.

2- Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin birinci maddesi gereğince Kuvâ-yı Milliye'nin her türlü müdahaleden masun bulunması, Kuvâ-yı Milliye'nin cezalandırılması hakkının da Kuvâ-yı Milliye yöneticilerine ait olması, bu imtiyazdan yararlanan bazı kişilerin veya o nâm altında diğer kimselerin saldırgan davranışları ve bir ihtilaf meydana gelmesine vesile vermemek için, jandarma kuvvetlerinin takibatta çekingen ve hatta lakayt kalması gösterilmişti.

Bu bölüm başlığı altında söz konusu yıllarda (1919-1922) İzmir sancağındaki asayiş olayları iç güvenliğinin tamamen bozulmasına neden olmuştu. Bu bölümde bahsi geçen yıllar arasında gerçekleşen çetecilik, işkence, tecavüz, darp, yaralama, gasp, hırsızlık, fuhuş, baskın ve mezalim gibi asayişe sebep olan olaylar alt başlıklar altında ele alınacaktır.

2.1. Asayiş Olayları

İzmir Valisi (Kambur) İzzet Bey tarafından işgal sonrasında asayişin berkemal olduğu³⁸⁴ her ne kadar bildirilmiş olsa da İzmir'in kara gününden sonra kentte huzursuzluk daha da artmıştı ve asayişsizlik kol gezmekteydi. 1919-1922 yılları arasında kentte gasp, yağma, çetecilik ve Yunan vahşeti karşısında ortaya çıkan umumî hava, halkın üzerine âdeta kapkara bir sis bulutu gibi çökmüştü ve gerçekleşen olaylar katlanılamaz bir hâl almıştı. Bu başlık altında İzmir kaza merkezi başta olmak üzere Yunan işgaliyle birlikte kentin üzerine kapkara bir sis bulutu gibi çöken ve bitmek bilmeyen elem, keder ve ıstırapın yanı sıra çeşitli köy ve mahallerde iç güvenliği bozan asayiş olayları alt başlıklar altında ele alınacaktır.

2.1.1. Darp, Yaralama ve Adam Öldürme (Cinayet)

Söz konusu dönemde yaşanan darp, yaralama ve adam öldürme gibi asayiş problemleri kimi zaman kavga sonucu kimi zaman ise gasp ve hırsızlık ya da hane baskını sonucu gerçekleştiği görülmüştür. Ancak işgal öncesinden farklı olarak bu dönemde Yunan askerleri tarafından uygulanan baskı ve şiddet sonucunda gerçekleşen olayların daha da sıklaştığı görülmüştür. İzmir'in işgali sonrası geçen üç

³⁸⁴ **Alemdar**, 18 Mayıs 1335.

yılda Yunanların kentte yarattığı tahribat sonrasında darp, yaralama ve adam öldürme (cinayet) çeşitli nedenlere bağlı olarak asayiş olayları büyük bir artış göstermiştir.

Bilhassa başı-boş ve asayişsiz ortamdan kaynaklı olarak suç işlemekten çekinmeyen zanlılar, hırsızlık ve gasp olaylarında çoğu zaman kendilerine karşı mukavemet gösterildiğinde olay doğrudan yaralama yahut cinayet türünden bir asayiş olayı ile sonuçlanmaktaydı. Örneğin; Erzurumlu Hacı Rıdvan Bey'in hanesine giren suçlu Sivri Hüseyin, evde bulunan eşya ve kuru bakliyatları aşırırken yakalanma korkusu ile Hacı Rıdvan Bey'i darp etmiş ve yaralamıştır.³⁸⁵ Suç zanlısının özellikle kuru bakliyat aşırması beslenme ihtiyacının getirmiş olduğu zorunlu bir hırsızlık olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla o dönemde kentte yaşanan beslenme sorununun hırsızlık ve gasp olaylarının artmasında önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Bununla beraber olağanüstü şartların hâkim olduğu bu dönemde polislerin de çeşitli suçlara karıştığı gözlemlenmekteydi. Örneğin; 6 Ağustos 1336/1920 akşamı umûmhaneden çıkarak evine giden Rıza Bey, polis memuru olan Halit Zahit Efendi tarafından üzerindeki eşyalarının gasp edilmesi sırasında Rıza Bey'i darp ettiği görülmüş ve olay sonucunda adı geçen polis memuru görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle işinden uzaklaştırılmıştır.³⁸⁶

Sadece gasp ve hırsızlık sırasında değil, çoğu zaman anlaşmazlıklar sonucunda yaşanan tartışmalar sırasında taraflar arasında gerginleşen ortam şahıs ve sıfatlarına karşı hakaretlerin edildiği ortamlarda da darp ve yaralamaların hatta şiddetin arttığı durumlar ölümle sonuçlanmıştır. 1921 yılında resmî dairede çalışan Edip Efendi'nin görevi başında iken kuruma gelen vatandaş ile anlaşma sıkıntısı yaşaması sonucunda Edip Efendi'nin şahsiyet ve haysiyetine karşı edilen hakaretler ortamı germiştir. Gerginleşen ortamda, Edip Efendi iskemle ve yumruk darbeleri olarak ağır şekilde yaralanmış ve üç gün hastanede kalmıştır.³⁸⁷

İşgal sürecinde kentte oluşan kargaşa ortamında hanelere baskınlar da giderek artmıştı. Artan bu baskınlar esnasında gerçekleşen darp ve yaralamalar da gün geçtikçe artmıştı. Örneğin; Keçeciler Karakolu'na gelen Binnaz isimli bir kadının beyanına göre çeteciler evine gelerek tehdit ile kapıyı zorla açtırmış ve bu şahıslar

³⁸⁵İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 2, 5 Kanunuevvel 1336, s. 736.

³⁸⁶İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 6 Ağustos 1336, s. 124.

³⁸⁷İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 11 Temmuz 1337, s. 340.

zavallı kadından bir kız istemiş ancak kadın kızlarını korumaya kalkmıştı. Söz konusu şahıslar kızlarını korumaya kalkan kadını darp da etmişlerdi. Karakola yapılan şikâyet üzerine olay yerine giden 209 apolet numarasına sahip Kazım Efendi'yi de bir el ateş ederek yaralamışlar ve firar etmişlerdi. Yakalanan şahıslar daha sonra adalete teslim edilmişti.³⁸⁸

İşgal sonrası İzmir'inde Rumların taşkınlıkları ve halkın kendi arasındaki iç karışıklık yanında Yunan askerlerinin de şiddete başvurduğu ve sıkça zorbalık uygulayarak halka zulüm ettiği görülmüştür. Bu zorbalık halkı gün geçtikçe bezdirecek duruma dahi getirmişti. Söz konusu şiddet İzmir kaza merkezinde başlamış olsa da işgalin genişlemesi ile köy ve mahallere de yayılmıştı. Urla'da Katırcı Mehmet Ali'nin işgalden bir hafta sonra Yunan askerleri tarafından dövülmüştü. Darp edilen şahıs her ne kadar Rum hastanesine nakledilmişse de olay sonunda vefat etmişti.³⁸⁹ Yine silah aramak bahanesi ile Nif (Kemalpaşa) kazasına bağlı Kızılcaköy'e gelen Yunan askeri köyü abluka ederek, hakkın kıymetli eşyalarını ve paralarını gasp etmişlerdi. Bu olay sırasında köyde bulunan erkeklerin hepsini de dövmüşlerdi. Bu olaylar sırasında bir kişi ölmüş ve birçok kişi de yaralanmıştı.³⁹⁰

İzmir merkez yahut kazalarında ne kadar insanın dövüldüğü, yaralandığı ya da öldürüldüğü bilinmemektedir. Ancak kazalara bağlı kaymakamlıkların ya da jandarma raporlarının bazılarında bunlara yer verilmiştir. Ödemiş kazasında Ödemiş Kaymakamlığı'nın 18 Ağustos 1919 tarihli raporuna göre 16 Türk dövülmüş, 4 Türk de yaralanmıştı. Bunun yanında Ödemiş'e bağlı birçok köyün halkı da Yunan askerleri tarafından darp edilmişti.³⁹¹ Başka bir raporda Urla Kaymakamlığı tarafından kaleme alınmıştı. 10 Ağustos 1919 tarihli raporda 2'si kadın olmak üzere 16 kişinin dövüldüğü, 10'u kadın ve kız olmak üzere 44 kişinin öldürüldüğü ve 1 kişinin yaralandığını belirtilmişti.³⁹² Yunan askerleri tarafından Kemalpaşa kazasında da 56 kişinin sebepsiz yere dövüldüğü bilinmekteydi. Söz konusu dönemde Yunan askerinin de pek çok Türk'ü darp edip yaraladığı da görülmüştür. Ancak söz konusu döneme ait raporların az sayıda olması ve belli bölgelerin raporlarından ibaret olması doğaldır. Çünkü dönemin koşulları dolayısıyla göç eden birçok aile olmuştu. Bu

³⁸⁸İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 2, 23 Şubat 1336, s. 986.

³⁸⁹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 137.

³⁹⁰Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 141.

³⁹¹Rapor için aynı eserin EK-11 başlıklı kısmına bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 131.

³⁹²Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 138.

göçün en büyük nedenlerinden kuşkusuz işgal sonrası yaşanan Menemen Olaylarıydı.³⁹³Bu nedenle de göç eden ailelerin uğradıkları şiddet ve zulmün sayısı da saptanamamıştır.

İşgal sürecinde bölgede etkin konumda olan Yunan askerlerinin yanında darp ve yaralamalar çeşitli çete üyeleri tarafından da gerçekleştirilmekteydi. Örneğin; Yunan ordusu ve Rum ahaliden destek alan Rum ve Ermeni çeteleri, Güzelyalı bölgesinde daha önceden işaretledikleri Türk evlerini basarak evlerde bulunan ahaliyi dipçik darbesi kullanarak kafa ve gözlerini patlatmışlardı.³⁹⁴

İşgal öncesinde başlayan darp ve öldürme eylemleri işgalin izlerinin sürdüğü 1922 yılı sonuna kadar devam etmişti. 1922 yılında kentin yanması ile bölgedeki asayişsizlik daha da artmıştı. Ama artık sadece Türkler değil, Levantenler ve bölgede bulunan diğer gayrimüslimlerin evlerine hayatları tehdit altındaydı. Parlak'ın ifade ettiği gibi; "*Bornova'daki Ev*" olarak geçen ev sahibinin anılarında 11 Eylül 1922 günü Bay Murphey ve Bayan Murphey'in kızları Yunan yağmacılar tarafından çok kötü bir şekilde dövülmüş ve Bay Murphey'in ölmek üzere olduğuna rastlanılmıştı.³⁹⁵

Men'i Müskirat Kanuna karşı gelerek gazinoda içkiyi fazla kaçıran Sada-yı Hak ve Anadolu gazetelerinin muhabirlerinin kavgası sonucu yanlarındaki arkadaşlarından biri yaralanmıştı. Yaralayan kişi polis memuru Mehmet Fevzi Efendi tarafından yakalanmıştı.³⁹⁶

Darp ve yaralamaların ileriye gitmesi sonucu adam öldürmeler de gerçekleştirilmiştir. Bu olaylardan biri Çorakkapı'da gerçekleşen bir aşk cinayeti idi. Çakır Pakize'ye âşık Kömürcü Hoti (?) ile Cemal'in boş bir arsada geç bir saatte kavga etmiş ve sonucunda Cemal katledilmiştir. Cemal'i katleden Kömürcü Hotin (?) olaya intikal eden polis memurlarının yaptığı tahkikat sonucunda 25 Nisan 1337/1921'de yakalanmıştır.³⁹⁷Kentteki asayişsiz ortamdan faydalanan birçok kişi silahlanmış ve çok rahat bir şekilde suç işler olmuştur. Özellikle kolluk kuvvetlerinin yetersiz olduğu bir ortamda bu durumdan faydalanan zanlılar harekete geçerek intikam alma arzusundaydılar. Örneğin; bu doğrultuda kentte daha önceden öldürülmüş olan Ahmet Aznavur'un intikamını almak için oğlu Kadri, babasını

³⁹³Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 235.

³⁹⁴ Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1-Yunan Ege'den Nasıl Geldi "İlk Günler"...*, s. 452.

³⁹⁵Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1-Yunan Ege'den Nasıl Gitti "Son Günler"...*, s. 349.

³⁹⁶*İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri*, Cilt: 1, 25 Mayıs 1338, s. 338.

³⁹⁷*Sada-yı Hak*, 6 Nisan 1337.

öldürenlerin intikamını almak amacıyla harekete geçmiş ve bunun neticesinde babasının faillerini öldürmüştü.³⁹⁸Yine bu dönemde 20 Mayıs 1337/1921 tarihinde Balık Pazarı civarında yüzden fazla kişinin cesedine rastlanması sonucu jandarma dairesi bu acıklı hali araştırmaya başlamış ancak kimler tarafından bu katliamın gerçekleştirildiğine ulaşılamamıştı.³⁹⁹

İşgal sonrasında bilhassa yerli Rumların faaliyetleri gittikçe artmıştı. Yunan işgali ve ordunun İzmir'e girişiyle birlikte sevinç gösterilerinde bulunan ve dozunu kaçıran yerli Rumlar kentteki diğer yerli ahalinin canına ve malına tecavüz etmiş ve yeri geldiğinde de onları öldürmekten çekinmemişlerdi. Sağır Hasan ile Kavas Ahmet'in Tilkilik mahallesinde İskona Marianti adında yerli bir Rum tarafından öldürülmüş olması örnek olarak verilebilir.⁴⁰⁰Bireysel olarak işlenen ya da çetelerin gerçekleştirdiği cinayetlerin yanı sıra Yunan askeri tarafından da çeşitli cinayet suçları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birisi sinemadan çıkan Murat Zeki Bey'in tanıklık etmiş olduğu bir haberde, Yunan jandarmaları tarafından kasap esnafından bir kişinin gece yarısı evine dönerken feci bir surette öldürülmesiydi. Kasap Yunan Jandarma birliklerine karşı her ne kadar mukavemet etmiş olsa da gösterdiği mücadele sonrasında öldürülmüştü. Özellikle Yunan Jandarma birliklerinden birisinin apoletin kanlı bir şekilde yerde yatan merhumun avuçları içinde kalmış olması Yunanların bölgede uyguladıkları vahşet ve tecavüzü göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁰¹

2.1.2. Fuhuş

1919-1922 yılları arasında fuhuş diğer asayiş olayları kadar göz önünde bulunmasa da oldukça fazlaydı. Kentin belli bölgelerinde yoğunlaşan umûmhaneler kimi zaman huzuru kaçırmaktaydı. Konak mevkiinde bulunan bir umûmhanedeki fahişelerin mahalle huzurunu kaçırmaları sonucunda karakola şikâyet edilmiş ve polis ekiplerince söz konusu umûmhaneye baskın yapılmıştı. Baskın yapılan umûmhanede çalışanlar için uzaklaştırma kararı alınmış ve olay esnasında İzmir Emniyet-i Umûmiye Müdüriyet-i personellerinden birisi olan emniyet müfettişi Ali Rıza Efendi'nin de umûmhane içerisinde yer aldığı görülmüştü. Olayın gerçekleştiği mahalde diğer zanlılar gibi o da tutuklanmıştı. Tutuklanan emniyet müfettişi bu

³⁹⁸Ahenk, 14 Haziran 1338.

³⁹⁹Sada-yı Hak, 22 Mayıs 1337.

⁴⁰⁰Turan, *Yunan Mezalimi...*, s. 107.

⁴⁰¹ Mevlüt Çelebi, *Ahenk ve Halk Gazetelerinde İşgal Hatıraları (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015, s. 67.

baskın sonucu görevinden de azledilmiş⁴⁰², umûmhane kapatılmış ve mahallede sükûnet sağlanmıştı.

İzmir'in Şerefîye Mahallesi'nde İbrahim Efendi'nin alefte grubundan olan Kazanların Ümmühan'ın Mehmet ile nikâh kıyacağı bahanesi ile kendisi ile irtibata geçmişti. Ancak Ümmühan'ın evine gece ve gündüz fark etmeksizin gayri meşru bir şekilde adam kabul ettiğini gören Mehmet Efendi huzursuzluk çıkarmış ve bunun üzerine de gelen polis ekipleri sükûneti zor da olsa sağlayabilmişti. Bu konu ile ilgili bilgisi olduğu halde sustuğu için ve daha önce de fahişelerle irtibatı saptanan polis memuru İbrahim Hakkı Efendi'nin görevden alınmıştı.⁴⁰³ Benzer şekilde 1920 yılı Ağustos ayında Dolaplı Kuyu mahallesinde Makbule Hanım namında bir fahişe ile biri çocuk olmak üzere üç kişinin gayri meşru bir ilişki yaşamış ve küçük çocuk ilişkiden on bir gün sonra yakalandığı hastalıktan dolayı vefat etmişti.⁴⁰⁴

2.1.3. Çetecilik ve Baskın

Eşkîyalık, Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte gittikçe artan ve önlenibilme olasılığı oldukça düşük olan bir olguydu. 1919 Mayıs'ında yaşanan Yunan işgali ve iç kargaşa ortamı beraberinde daha büyük bir şiddetin malzemesini de yanında getirmişti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'daki evlerinden göç ettirilmiş olan Yunanların, 1919 Mayıs'ından sonra kente geri dönmeleri sonucunda binlerce Türk ve Müslüman nüfusun oturmakta oldukları evlerden çıkarılmaları, eşkıyalığa ve düzensiz savaşımaya eğilimi olan "*kırsal proletaryaları*" yaratmıştı. Türk çeteleri de 1919'dan itibaren hareketlenmişti.⁴⁰⁵

Bu dönemde bölge istihbarat raporlarına yansıyan ve oldukça dikkat çeken önemli bir durum da eşkıya ve baskını gerçekleştirenlerin genellikle İngiliz mallarına ve vatandaşlarına karşı bir eylem içerisinde olmayışlarıydı. Bu durum özellikle yerli Rum çeteci ve yağmacıların İngiliz kamuoyunun tepkisini çekecek davranışlardan kaçındığını göstermekteydi.⁴⁰⁶

⁴⁰²İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 10 Temmuz 1336, s. 282.

⁴⁰³İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 31 Ağustos 1336, s. 359.

⁴⁰⁴İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 17 Ağustos 1336, s. 597.

⁴⁰⁵Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz...*, s. 231.

⁴⁰⁶Ediz, *a.g.e.*, s. 41.

İşgal öncesi başlayan çetecilik ve baskın olayları, İzmir'in işgalinden sonra da hızla artarak devam etmişti. Çeteler ve çete reisleri otorite boşluğundan faydalanarak şiddetlerini daha da arttırmışlardı. Örneğin; 1920 yılı Mart ayında İkiçeşmelik merkezinde Demirci Köyü'ne gitmek üzere olan altı erkek, beş kadından oluşan on bir kişilik gurubun önü on kişilik bir çete tarafından kesilmişti. Çeteciler erkekleri boğazlayarak katlettikleri gibi cesetleri de yol üzerine atmış; hatta bazılarını çam ağaçlarına asmışlardı. Geriye kalan kadınların dördü serbest bırakılmış ancak grubun içinde bulunan Hayriye isimli kızı kaçırarak meçhule doğru gitmişlerdi. Grubun sahip olduğu malları da Hayriye gibi beraber yanlarına almışlardı.⁴⁰⁷

Mütareke'nin ilk döneminde İzmir'in işgalini kolaylaştırmak için çalışan çeteler işgal sonrası da şiddetlerini artırarak zulüm, gasp ve baskınlarına devam etmişlerdi. Çoğunluğu yerli Rumlardan oluşan çeteler işgalden sonra Yunan yetkililer tarafından eğitilmiş ve donatılmışlardı. Yetkililer tarafından eğitilen çete üyelerine Urla İskeleyi'ndeki silah depolarındaki silah ve eşyalar dağıtılmıştı.⁴⁰⁸ 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'nın, 31 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne göndermiş olduğu telgrafta, Değirmenköy Nahiyesi Müdüriyeti'nin yazısına atfen Çanta civarındaki Hristiyan köylerine Yunanlar tarafından 150 kat Yunan elbisesi ile 150 adet silah dağıtıldığı; Yunanların, Türk yolcuların önüne çıkararak av tüfeklerini aldıkları, bunlar hakkında tahkikat icrası emredildiği bildirilmişti.⁴⁰⁹ Ayrıca Yunan casusları⁴¹⁰ tarafından da yerli Rumlara silah ve cephane getirildiğinin de Kuvâ-yı Milliye tarafından haber alınmış ve bu haberde 14. Kolordu Kumandanlığı'na 3 Eylül 1919'da Harbiye Nezareti'ne rapor edilmişti.⁴¹¹

1921 yılında Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan Manisa, Aydın, Denizli ve Karesi mutasarrıflıklarına çekilen telgrafta, Yunan ordusu tarafından tahliye edilen 130 çete reisinin İzmir ve çevresinde asayiş bozmak için gönderildiğini ve bu duruma yönelik ilgili makamlarca önlemler alınması gerektiği konusunda bilgi verilmekteydi.⁴¹² İşgal sürecinde bölgedeki Türklerin tamamen silahtan arındırılmasına karşılık yerli Rumlar ve azınlıklar baskın, göçe zorlama ve çetecilik faaliyetleri için

⁴⁰⁷ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 23 Mart 1336, s. 220.

⁴⁰⁸ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 36.

⁴⁰⁹ **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 37, Vesika No: 903.

⁴¹⁰ Yunan casusları gayet güzel bir Türkçe konuşabilen, fes ve sarık giyerek gerek Türk köylüsügerekse imam kılığına girerek çetecilik faaliyetleri yapmaktaydı. Bkz.: **İzmir'e Doğru**, 20 Ocak 1919.

⁴¹¹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 36.; Demirci Efe'nin bu dönemde Yunanlar namına casusluk yapan Vasıf ve Naim isminde iki şahısı tevkif ettiği bilinmekteydi. **İzmir'e Doğru**, 16 Teşrinisani 1335.

⁴¹² **BOA**, DH-100-136, H.18.09.1337.

özellikle silahlandırılıyordu. 20 Nisan 1922’de Anadolu Ajansı’ndan geçen bir habere göre İzmir’de Hristiyanlara silah dağıtımına devam edildiği belirtilmişti.⁴¹³

Yerli Rumlarla birlikte Yunan askerleri kentte sadece sivil halka değil, aynı zamanda Türk askerlerine karşı da baskın ve çete faaliyetleri gerçekleştirmekteydi. Örneğin; Bornova’nın Işıklar Köyü civarından geçen Türk Jandarma müfrezesine karşı mezarlıkta pusu kuran yerli Rumlar, jandarmalara saldırı düzenlemiş ve Türk müfrezesi Rum eşkiyasının taarruzuna uğramıştı. Olay sırasında çıkan çatışmada Kokluca Kitre adındaki yerli Rum bir eşkiya öldürülmüştü. Daha sonra bu durumu yerli Rumlara karşı taarruz gerçekleştirildiği şeklinde lanse ederek, ölen yerli Rum eşkiya üzerinden Kokluca Köyü İhtiyar Heyeti ile birlikte Rum bir papazdan oluşan heyet, bu baskını Türklerin gerçekleştirdiği şeklinde göstererek, şikâyetlerini İngiliz ve Fransız temsilciliklerine iletmışlerdi.⁴¹⁴

Türk askerlerinin yanı sıra Türk polisleri de birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştı. Bunlardan bir tanesi de İzmir’e Doğru gazetesinde yer alan Hükümet Konağı içinde bulunan Yunan neferlerinin işret ettikleri ve bazı karakolları basarak komiser ve polislerin üzerlerine ve yüzlerine karşı saldırıya başladıkları yönündeki haberdı.⁴¹⁵ Nitekim işgalden birgün sonra Urla bölgesinde Rum çeteleri de faaliyetlerine hız kesmeden devam etmişti. Çeteler, Urla ve civarındaki Türk köylerine saldırmış; etrafi yakıp-yıkılmış yahut yağmalamışlardı. Yerel Rum çetelerine karşı mukavemet gösteren Urla Alay Komutanı Yarbay Kazım’ın elinde ise 18 kişilik bir asker topluluğu bulunmaktaydı. Urla’daki silahlı saldırıda yerli Rumlar önce öğlen gibi başarısız bir saldırı gerçekleştirmiş; daha sonra bunu hazmedemeyip, aynı gün saat dört civarlarında yine saldırıya geçmişlerdi. Ancak, yerli Rum çetelerine karşı mukavemet göstermekte yetersiz kalan Türk müfreze birliğinin desteğine evlerine kapanan kadını, kızı, genci ve yaşlısından oluşan 120 kişilik milis gücü oluşturarak çeteleri geri püskürtmüşlerdi.⁴¹⁶ Bunun üzerine Urla’da gerçekleşen hadiseleri incelemek üzere İngiliz Zabitanı Yüzbaşı Karlo Ayvalık Limanı’ndan İzmir’e gelmişti.⁴¹⁷

⁴¹³ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 37.

⁴¹⁴ Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 16-17.

⁴¹⁵ **İzmir’e Doğru**, 18 Nisan 1336.

⁴¹⁶ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege’ye Nasıl Geldi “İlk günler”...**, s. 396.

⁴¹⁷ BOA, DH.ŞFR.613-90, Belge Tarihi: 05.02.1335.

İtilaf kuvvetleri ve özellikle Yunanlar tarafından destek verilen, para, silah ve cephaneyle güçlendirilen ve sayıları gittikçe artan yerli Rum çetelerin faaliyetleri ve hareketlilikleri çeşitli raporlara yansımıştır. Bu hususta 57. Fırka kumandanının 18 Mayıs 1919 tarihli telgrafında, Cumaovası mevkinde Yunan işgalinden cesaret alarak yerli Rumların çeteler halinde Türklere karşı tecavüzlerde bulundukları ve bunun Kuşadası yönüne doğru yayılım gösterdiği bildirmişti.⁴¹⁸ Benzer şekilde yerel Rum çeteler Narlıdere’de Kambur İbrahim’in kızını öldürmek istemiş, ancak kız para vaadi ile kendi canını zorlukla kurtarmıştı. Mahalli Karakola bildirilen bu durum konusunda bir herhangi bir sonuç alınamamıştı.⁴¹⁹ Yerel Rum çeteler artık özel iş yerleri, klinik ve ticarethanelere de baskınlar düzenlemişlerdi. İşgal yıllarında Pasaport İskelesi karşısında bulunan İhtiyat Zabitan Kulübü’ne baskın gerçekleştirilmiş ve kulüpte her ne varsa sömürülmüştü.⁴²⁰

Yunan askerleri, yerel Rum ve Ermeni çetelerinin gittikçe artan tedhiş hareketleri ve şiddeti karşısında bölgede yaşayan Türk ahalinin bulunduğu köylerde yaşanılmaz olmuştu. Çete faaliyetleri karşısında korkuya kapılan köylüler, hiçbir iş yapamaz, malları ve canları korunamaz hale geldiği için korkar olmuşlardı. Köylülerin pazara, tarlaya toplanarak hep birlikte gitmekten başka çaresi kalmamıştı. Birlikte oldukları halde can ve mallarından emin olamayan köylüler yalnız kaldıklarında çoğunlukla yerli Rum çeteleri tarafından saldırılara maruz kalıyorlardı. Örneğin; Belenbaşı Köyü’nde Çolak Mehmet’in yalnız başına iken 40 keçisi ile bir kalıp tulum peyniri yerli Rum çeteler tarafından gasp edilmişti.⁴²¹ Çeteler köy ve mahallere dadanmış ve insanların can ve mallarını tehdit eder hale gelmişti. Mesela Ermeni ve Rumlardan oluşan bir çete, Menemen’in Yanya köyüne baskın yapmıştı. Halkı bir camiye dolduran çete birliği, köyden bir kişiyi öldürmüş ve köylülerin cebindeki 4000 lirayı da gasp ederek geri çekilmişlerdi.⁴²²

Özellikle kent merkezi ve kazalarında yerli Rum çetelerine karşı mukavemet gösteren; canını, malını ve namusunu korumak isteyen yurtseverlerinde çeteler ile başları büyük beladaydı. Bahsi geçen yerel halk bir yandan kendi kişisel istek ve çıkarlarına uymadıkları için Türk çetelerine, diğer yandan da canlarına ve namuslarına tecavüz eden yerli Rum çetelere karşı mücadele etmekteydiler. Örneğin

⁴¹⁸ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı: 37, Vesika No: 897.

⁴¹⁹ Turan, Yunan Mezalimi..., s. 107.

⁴²⁰ Turan, Yunan Mezalimi..., s. 93.

⁴²¹ Turan, Yunan Mezalimi..., s. 113.

⁴²² Anadolu’da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Ankara, 1338, s. 174.

Ödemiş'in Adagide nahiyesinden Hanaylıoğlu Mehmet Ağa ve arkadaşları, Nazilli'ye giderken Beydağ'da Hürriyet ve İtilafçıların adamı olan Tıklaş Mustafa'nın tuzağına düşmüştü. Bu iki yurtseverlerin kesilen başları, Ödemiş'e gönderilmişti. Bahsi geçen yurtseverlerin cesetleri "*Halife ordusuna karşı gelenlerin sonu*"nda neler olacağı gösterilmiş; bilhassa mollalar tarafından başları sokaklarda gezdirilerek karşı gelenlere mesajlar verilmişti.⁴²³

İzmir işgal edildikten sonra şehirde Türk bayrakları indirilip yerlerine Yunan bayrakları çekilmişti. Akabinde kent merkezi, kaza ve köylerinde Yunan tedhiş hareketleri, işkence, zulüm, baskı ve baskınlar da artmaya başlamıştı. İşgal sonrasında yerli Rum çetelerin yanı sıra Yunan askerleri de bilhassa çeşitli baskınlarda bizzat bulunmuşlardı. Bu baskınlardan biri işgal günü Yunanlar tarafından gerçekleştirilmiş ve askeri kıraathane basılarak; burada bulunan 5 Türk şehit edilmiş ve kıraathane de yağmalanmıştı.⁴²⁴

Merkezdeki kıraathaneler gibi evler de gerek Yunan askerleri ve gerekse yerli Rum çeteleri ya da coşkunu hiç kaybetmeyen yerli Rum ahali tarafından basılıyordu. Örneğin; yerli Rum çeteleri Karşıyaka Karyesinde İskele yakınlarındaki 18 numaralı İzmir istinaf reisi İsmail Bey'in evine baskın gerçekleştirilmişti. Baskın sırasında eşi Saadet Hanım da evde bulunmaktaydı. Kıymetli eşyaları çalan eşkıyalar daha sonra aynı mıntıka da bulunan 8 numaralı Ziya Bey'in hanesine de baskın gerçekleştirmişlerdi. Şark Gazetesi'nde çıkan bir haberde; bölgede gittikçe artan baskın ve soygunlara karşı, bu mıntikalarda bulunan ev sakinlerine herhangi bir baskına karşı hazır ve tedarikli bulunmalarını rica ediliyordu.⁴²⁵

Yunanlar tarafından yağma ve talan edilen bir diğer meskende eğitim kurumlarıydı. Bu doğrultuda Çeşme'deki Rumlar, Rüştîye Mektebini basarak yağma etmiş ve buldukları Kuran-ı Kerimleri pare pare ederek yere atmışlar çiğnemişlerdi. Bu durum yağma olayının yanında İslamiyet'e karşı da ağır bir hakaretti.⁴²⁶ Bununla birlikte Rumlar, İslamiyet'e hakaret bununla sınırlı kalmayarak Paskalya bayramında Yunanlar, Müslüman mahallerini gezerek "*İstavroz yukarı, yıkılsın camiiler*" nidaları ile de inletmişlerdi.⁴²⁷

⁴²³ Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi "İlk günler"...*, s. 461.

⁴²⁴ Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964, s. 93.

⁴²⁵ Şark, 14 Nisan 1338.

⁴²⁶ İzmir'e Doğru, 11 Şubat 1336.

⁴²⁷ İzmir'e Doğru, 18 Nisan 1336.

İşgalin başından sonuna kadar baskın ve yağmalarına devam edilmişti. Yerli Rumlar ve Yunanlar artık sadece Türk ahaliye değil, diğer gayrimüslimlerin de evlerini basıyor ve hanelerini yağmalıyordu. 1922 yılında İzmir'e gelen Türk süvarileri ile çatışan yerli Rumlar Bornova da Edit Lawson'ın evini basarak saklanmış ve buradan çıkarken de evi yağmalamışlardı. Edit Lawson'ın evi gibi yağmalanan bir evde Reggio'ların eviydi.⁴²⁸

Yerli Rumların düzenlediği çetecilik, baskın ve yağma faaliyetlerine yalnızca çeşitli hane ve kıraathane yahut devlet daireleri değil, aynı zamanda insanların kutsal mekânlarına da baskınlar düzenlenerek yağmalar gerçekleştirilmekteydi. Bu baskın ve yağma hareketlerinde İzmir merkez ve kazaları başta olmak üzere birçok yerde cami, türbe ve mescitler basılarak çok sayıda kıymetli eşyanın çalındığı ve halı ile kilimlerinin dahi yağmlandığı tespit edilmişti. Bu camilerinin en gözle görüleni ve tamamen yağmalananlarından birisi Hisar, diğeri de Bölükbaşı Camii idi.⁴²⁹

İzmir merkez ve kazalarındaki çetecilik ve baskın faaliyetleri sadece yerli Rum çeteler ya da Yunan askerleri tarafından yapılmamaktaydı. Türk milletinin maneviyatına katkıda bulunup umutlarını yeşerten Kuvâ-yı Milliye tarafından yahut bazı vatanseverler tarafından da gerçekleştirilmekteydi. Özellikle kazalarda etkin konumda olan çete reisleri bir yandan yerli Rum ve Yunan askerlerine karşı mücadele verirken, diğer yandan da yerel halka uyguladıkları baskıyla asayişsizliğe sebep oluyorlardı. Örneğin Ödemiş bölgesinde etkin konumda olan Gökçen Efe, bir yandan düşman olan Yunanlara saldırı düzenleyip yerli Rum çetelerini uğraştırırken; diğer yandan da Tire'ye giden düşman taburlarını etkisiz hale getirerek pek çok baskın düzenlemişti.⁴³⁰ Bu baskınlar genel olarak sabaha karşı ya da gece yarısı yapılmaktaydı.⁴³¹ Benzer şekilde Hasan Hüseyin Efe komutasındaki millî müfrezenin erzak nakleden Yunan deve kafilesini baskına uğratarak zapt ve yağmalaması bunun bir diğer örneğini oluşturmaktadır. Bu baskını gören Yunan askerleri firar etmiş; bu da Erkânı Harbiye reisinin raporunda kayda geçmiştir.⁴³²

⁴²⁸ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 1, Yunanlılar Ege'ye Nasıl Geldi "Son günler"...**, s. 452.

⁴²⁹ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 11 Kanunusani 1338, s. 53.

⁴³⁰ Yücel Özkaya, **Millî Mücadele Ege Çevresi-1**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2001, s. 17.

⁴³¹ Demirci Mehmet Efe'nin Gökçen Efe'nin hıncını alması sırasında bir kızanın "Gece baskınlarında göç açarlar" diye mırıldanması bunun güzel bir örneğini sergiler. Bkz. Yücel Özkaya, **Millî Mücadele Ege Çevresi-2**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2001, s. 52.

⁴³² **Ankara Üniversitesi-Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)**, A1/K18/G51/GB5/1001.

Bir yandan düşman ile savaş alanında yaşanan çatışmalar diğer yandan da masa başında yapılan diplomatik mücadelelere bir de Birinci Dünya Savaşı'ndan beri süre gelen eşkıyalarla mücadele eklenmişti. 1922 yılına gelindiğinde Türk ordusu, bir yandan cephede varoluş savaşı verirken, diğer yandan da özellikle İzmir gibi çetecilik faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerdeki çeşitli çetelerle mücadele etmekteydi. İzmir Mıntıka Kumandanı Miralay Kâzım Paşa'nın kaleme almış olduğu raporda da eşkıya ile mücadelenin 1922 sonuna kadar devam ettiği; dolayısıyla çetecilik konusunun ne kadar büyük bir önem arz ettiği ve düzenli orduya geçiş aşamasından itibaren bu meselenin Türk tarafını ne kadar uğraştırdığını göstermesi bakımından önemlidir.⁴³³

7 Eylül 1922 günü Torbalı'yı Yunanlardan temizleyen ve gecesini burada geçiren Albay Çolak İbrahim'in emriyle 3. Süvari Tümeni 8 Eylül sabahı İzmir yoluna düşmüş ancak Sağlık İstasyona Yunan baskını gerçekleştirdiği haberi gelince geri dönmüşlerdi. Bahsi geçen Türk müfreze birliği silahlı yerli Rum çeteleri ve 18. Piyade Alayı Kumandanının başında olduğu Yunan ordusu askerlerinin istasyondan çıkarılması için akşama kadar mücadele etmişlerdi. Bu mukavemet sonucu Yunan askerleri Gaziemir gerilerine kadar kaçmış ve Çolak İbrahim ile birlikte Türk askerleri de takip sırasında buraya kadar gelmişlerdi. Dağ ve bayırlardan geçen akıncı kolu kuzey yönündeki ormanlıklardan indikleri bir tepenin ardından Yunan Havaalanıyla karşılaşmalardı. Havaalanı koruma birliği öğle karavanasına oturmuşken akıncı kolu rüzgar gibi meydana girmiş, önce pistte bekleyen üç uçağı sonra da neye uğradıklarını şaşırان muhafızların kaldığı yemekhaneyi bombalarla havaya uçurmuşlardı. Gaziemir Yunan Havaalanı Baskını olarak tarihe geçen bu olayda akıncı kolu herhangi bir kayıp vermeden tümene geri dönmüştü.⁴³⁴

2.1.4. Firar Ve Kaçakçılık

Mütarekenin ikinci dönemi olarak geçen 1919-1922 yılları arasında oluşan otorite boşluğu ve kargaşa düzeni kaçakçılık hareketlerine büyük bir ivme kazandırmıştı. Bu dönemdeki kaçakçılık hareketleri kimi zaman hububat, tahılvetekel kimi zaman da silah kaçakçılığı olarak gelişim göstermişti. Örneğin; 8 Ağustos 1338 tarihinde süvari polis memuru Mehmet Naşit Bey kendi kontrolü altındaki 18 çuval arpayı, kaçakçılık yapan Yorgi Bey'e satarak ona ortaklık etmiş;

⁴³³TİTE, A2/K28/G20/B20.

⁴³⁴Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri...*, ss. 329-330.

işlenen bu suç sonrasında polis memuru divana sevk edilerek kendisine kınama cezası verilmişti.⁴³⁵

Harp yıllarında kaçakçılık yapılan ürünlerin başında tütün vb. temel malzemeleri içinde barındıran tek el mamulleri gelmekteydi. Çünkü tütün vb. mamuller yiyecekten sonra halk arasında en fazla ihtiyaç duyulan ürünler arasında yer alıyordu. Bu dönemde tütün vb. ürünler depolarda biriktirilerek karaborsaya düşürülüyor ve daha pahalıya satılıyordu. Bu sebeple kaçakçılık yapan şahıslar halkın elindeki tütün ambarlarını takip ediyor ve soygun yaparak depolara taşıyorlardı. Böylece karaborsacılık üzerinden ürünleri iki, üç katına satıp ticarî kazanç elde ediyorlardı. Bu doğrultuda önemli bir kaçakçılık haberi 1922 Ağustos’unda gelmişti. Olay esnasında at pazarı civarındaki karakola gelen bir ihbarda da halkın ambarlarından çalınan tütünlerin depolandığı ve kaçak yollarla satıldığı yönündeydi. Olayın zanlısı esnaf Halil İbrahim Bey, deposunda biriktirdiği tütün vb. ürünleri hanesine kaçak yollarla getirmiş ve satmaya çalışmıştı. Ancak İbrahim Bey’in tütün depoladığı haberi bölge karakolunu harekete geçirmiş ve haneye yapılan baskın sırasında kaçak tütünler ele geçirilmişti.⁴³⁶

Mütareke döneminde İzmir Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti bu türden kaçakçılık faaliyetleri karşısında her ne kadar yararlı mücadele gösterse de genellikle karaborsacılık faaliyetlerinin önüne geçilemediği gözlemlenmiştir. Özellikle otorite boşluğu ve asayişsizlikten kaynaklı olarak ortaya çıkan karaborsacılık haberleri dönemin İzmir gazetelerinde yer almıştır. Bu dönemde emniyet güçlerinin yaptırım ve cezai uygulamalarına rağmen esnaf, karaborsacılık yapmak suretiyle halkı sıkıntıya düşürmüştür. Nitekim piyasada arzı zaten az olan ürünlerin fiyatları, vurgunculukla da birleşince daha da artmış ve halkın önemli bir kısmının alım gücünü zorlaştırmıştır. Bu da ilerleyen süreçte halkın çeşitli ürünleri alım gücünü zorlamış ve özellikle hububat ürünleri noktasında kentte beslenme sorununa yol açmıştır.

Mütareke dönemi İzmir’inde silah kaçakçılığı da oldukça rövanşta olan bir asayiş olayıydı. Bahsi geçen silah kaçakçılığı olayları özellikle Kuvâ-yı Milliyeçiler tarafından gerçekleştirilmiş ve 1919 yaz aylarından itibaren Anadolu’ya geçirilmeye çalışılmıştır. 1919 yılında Anadolu’da başlayan Milli Mücadele’ye destek amacı ile kaçırılan silah, mühimmat ve cephaneye Anadolu’ya sevk edilmek üzere öncelikle özel

⁴³⁵İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 8 Ağustos 1338, s. 612.

⁴³⁶İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 8 Ağustos 1338, s. 441.

fabrikalarda bakır depolarda saklanmıştır⁴³⁷Bu durum üzerine yapılan tahkikat neticesinde Yunan kuvvetleri hukukî olarak bir işlem başlatmış ve birçok kişiyi de tutuklamıştır.⁴³⁸Ayrıca emniyet memurlarınca alınan istihbarat neticesinde Kordon civarında yapılan aramada gaz sandıkları içinde kaçırılmak üzere bir çok revolver de bulunmuştu.⁴³⁹ Ancak Anadolu'ya kaçırılan silah ve cephanelerin önüne geçilememiş ve bahsi geçen mühimmatlar Türk Millî Mücadelesi'ne aktarılmıştır.

Bunun yanı sıra işgal sonrasında İzmir kent merkezi ve kazalarının büyük bir kısmı Yunan egemenliği altına girmiş ve özellikle bölgede etkin konumda olan Kuvâ-yı Milliye'cilere yapılan baskı ve tutuklamalar ile darbe vurulmaya çalışılmıştı. Bu darbelerden biri de Kuvâ-yı Milliye'ci Çolak Tevfik'e indirilmiş ancak şahıs divanı harp hapishanesinde ceza gününü beklerken diğer millicilerinde yardımı ile firar etmişti.⁴⁴⁰

İşgalin ertesi günü Albay Şefik Bey kuvvetlerini toplamaya çalışmaktaydı. 16 Mayıs'ı 17'sine bağlayan gece İzmir'e 60 asker gelmişti. Bu askerler Yunanlarca tutuklanmış ancak daha sonra terhis edildikleri söylenerek serbest bırakılmıştı.⁴⁴¹57. Tümen Komutanlığı, bu erleri hizmet sürelerini tamamlamadıklarını göz önünde bulundurarak, Aydın garnizonundaki birliklere katmıştı. İzmir'de eğer Türkler silah kullanmasaydı, Yunanlar bir şey yapmayacaktı propagandası gün geçtikçe yaygınlaşmış ve 57. Tümen içerisinde askerler büyük gruplar halinde firar etmeye başlamıştı.⁴⁴²Ödemiş askeri başkanlığının, 17 Mayıs'ta çekmiş olduğu telgrafta Ödemiş'te bulunan 174. Alay'ın 1. Taburundan eşkiyayı takibe memur üç subay komutasında bir makineli tüfek ve seksen dört erden ibaret takip müfrezesinde yetmiş dört erin silahlarıyla firar ettiği anlaşılmaktaydı.⁴⁴³

İzmir ve Aydın'dan memleketlerine gitmek üzere firar eden erler yolları üzerindeki kıtalarda bulunan bazı zayıf iradeli erleri de firara teşvik etmekteydi. Bu işe kalkışan firari askerlere karşı devriyeler sıklaştırılmış ve yakalanmaları için her türlü emir dahi verilmişti. Devriyelere; *“Dur! Emrine itaat etmeyenlerin üzerine*

⁴³⁷TİTE, A3/K47/G120/B120/2001.

⁴³⁸TİTE, A3/K49/G120/B120/2001.

⁴³⁹TİTE, A3/K47/G120/B120/B1001.

⁴⁴⁰İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 2, 10 Temmuz 1336, s. 369.

⁴⁴¹İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Egedeki Sivil Direnişten Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yay., Ankara, 1989, s. 83.

⁴⁴²Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi*, Cilt: II,1. Kısım, Ankara, 1963, ss. 76-78.

⁴⁴³Selek, a.g.e., s. 235.

tereddütsüz ateş edilmesi”emri de verilmişti. Söz konusu emirler üzerine firarlarda bir derece azalama gerçekleşmişti.⁴⁴⁴

Fırar durumunu azaltmak için alınan diğer bir karar ise Balıkesir Kongresi’nin 28. maddesinde şöyle belirtilmişti: “*Vazife-i vataniyeye davet edilip gitmemek için firar edenlere cepheden firar edenlerin ailelerine dokunulmamak şartıyla, kendileri memleket haricine çıkarılacak ve mümkün olursa Yunan tarafına gönderilecektir.*”⁴⁴⁵Kuşkusuz Türklüğün bir gereği olarak vatan savunması kutsaldı ve bu kutsal göreve ihanet ederek kaçan kimse bu topraklarda artık barınamazdı.

2.1.5. Hırsızlık, Gasp ve Yankesicilik

İşgal öncesi dönemde olduğu gibi işgal sonrası dönemde de etkisi giderek büyüyen asayiş olaylarından birisi dehırsızlık ve onunla bağlantılı olarak ortaya çıkan gasp ve yankesicilikti. İşgal sürecinde halk gerek çeteler gerek işgalci askerlerin yapmış olduğu baskınlar neticesinde daha da yoksullaşmıştı. Bu husus, halktan bazılarını uygun olmayan yollara itmişti. Söz konusu dönemdeki hırsızlık olaylarının genellikle hane, dükkân ve dini kurumlar olmak üzere belli mekânlarda gerçekleştirilmiş olduğu saptanmıştır. Bahsi geçen bu hırsızlık olayları bireysel ya da gruplar halinde gerçekleştirilmiştir.

Örneğin; 1920 yılı Şubat ayında dokuz kişiden oluşan bir hırsız kumpanyasının altın varakçısı, Nazmi Efendi’nin hanesine girerek üç sandık eşya ve zahireyi çalmıştı. Failleri ise baş komiser Mustafa Sıtkı Efendi ve ekibi tarafından kısa süre içinde yakalanmıştı.⁴⁴⁶Bir başka asayiş olayı ise Üsküplü Mustafa, Selanikli Murat, Üsküplü Abdullah, Foçalı Mehmet, Kavalalı Nedim ve Denizlili Abdullah olmak üzere altı kişiden oluşan hırsız çetesi tarafından gerçekleştirilmiştir. İsimleri zikredilen hırsızlar iki, üç aydan beri şehrin belli bölgelerinde belirledikleri eve merdivenle duvarı aşmak ve kilit kırmak üzere haneler girmişti. Ancak 17 Nisan 1338 günü yapılan adı geçen hırsızlar emniyet memurlarınca yakalanmıştı.⁴⁴⁷ Bu tür hırsızlıklar genellikle çeşitli mal ve eşyaların çalınmasıyla sonuçlansa da halkın

⁴⁴⁴**Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi**, Cilt: II, 1. Kısım, s.78.

⁴⁴⁵Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 86.

⁴⁴⁶**İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 4 Şubat 1336, s. 46.

⁴⁴⁷**İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 17 Nisan 1338, s. 75.; Bu tür duvardan atlayarak gerçekleşen hırsızlık olayına başka bir örnek ise Su Gediği mahallesinde oturan İbrahim oğlu Mehmet’in hanesine Lütfullah oğlu Mehmet Ali’nin girmesi ve evdeki değerli eşyaları aşırması verilebilir. **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 11 Teşrinisani 1338, s. 116.; Bkz. Hane hırsızlığına bir örnek de Ahenk gazetesinin 16 Haziran 1335 tarihli nüshasında Çobançeşme’de Kâtip oğlu Topal Osman’ın zevcesi Giritle Hatice’nin evine giren hırsızların birçok eşya çalmış olduğu da verilebilir.

güvenliği açısından oldukça önem arz etmekteydi. Çünkü çalınan mal veya eşyalardan ziyade asıl önemli olan bölgedeki halkın huzuru ve sükûnetiydi. Ancak hırsızlık, gasp ve yankesicilik haberleri çalınan eşyalardan daha çok halkın huzurunu kaçırmış ve oluşan asayişsiz ortam onları korku ve endişeye sevk etmiştir.

Mütareke dönemi İzmir’de işgalin ve savaşın sarsıcı etkisi siyasal alanda olduğu kadar, halkın gündelik yaşamını da olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle hane hırsızlıklarının yanı sıra dükkân vb. yerlerde gerçekleşen hırsızlıklar mütarekenin ikinci evresinde oldukça artış göstermiştir. Bilhassa kentte yaşanan beslenme sorunu ve sıkıntısına paralel olarak artan hırsızlık olayları; dükkân hırsızlıkları gibi temelde gıda endeksli suçlara dönüşmüştür. Bu dönemde halkın fakir düşen kısmı un ve şeker gibi temel gıda ürünlerini temin etmede sıkıntı yaşamaya ve yenilebilir ekmeğe ulaşmakta zorlandığı görülmüştür. Bu da kentte otorite boşluğu ve asayişsiz bir ortamdan kaynaklı olarak, yoksulluk çeken ve beslenme sorunu yaşayan halkı, birtakım suçlara itmiştir. Dolayısıyla bu evrede işlenen hırsızlık vb. suçlara bakıldığında beslenme, ısınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlara paralel olarak hırsızlık gibi asayiş olaylarında yoğun olarak artış olduğu tespit edilmiştir. Kentte uzun soluklu asayişsiz bir kargaşa ortamının hâkim olması, Yunan işgaline bağlı olarak tarımsal üretimin düşmesi ve dış ticaretin kesilmesi iâşe konusunda kenti oldukça zor duruma sokmuştur.

Örneğin işgal sürecinde İzmir’de Hanlar mevkiinde ısınma ve barınma sıkıntısına paralel olarak gelişim gösteren hırsızlık olayında Oduncu Yako İlyan’ın odun dükkânından odun aşırılmış; ancak hırsızlar çok kısa bir süre içinde yakalanmıştır.⁴⁴⁸ Benzer şekilde beslenme sorunu ve temel gıda ihtiyacından kaynaklı olarak Kemeraltı tarafındaki Kestelli Caddesi üzerindeki esnaf Uncu Hüseyin Efendi’nin dükkânındaki gıda maddelerini çalmaya kalkışan hırsız olay mahallinde yakalanmış ve divana sevk edilmiştir.⁴⁴⁹ Yine Keçeciler caddesinde kuruyemiş dükkânı olan esnaf İsmail oğlu Ali’nin dükkânına akşam 21.30 sıralarında hırsız girmiş ve 30 kilo şeker ve bir o kadar da leblebi çalınmıştır.⁴⁵⁰ Bu ve buna benzer şekilde gerçekleşen asayiş olaylarının temelinde kentte yaşanan beslenme sorunu ve sıkıntısının temel etken olduğu söylenebilir.

⁴⁴⁸İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 9 Eylül 1338, s. 82.

⁴⁴⁹İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 7 Kanunuevvel 1338, s. 335.; Bkz. Ahenk gazetesinin 16 Haziran 1335 tarihli nüshasında, debbâglık eden Ömer’in 14 Haziran 1335 gecesi dükkânına giren hırsızların birçok meşin ve deriyi çalarak firar etmiş olduğu neşredilmiştir.

⁴⁵⁰Ahenk, 27 Temmuz 1335.

Bununla birlikte işgal sürecinde sağlık klinikleri ve özel iş yerleri de hırsız çetelerinin gözde mekânıydı. Beslenme sıkıntısına paralel olarak ortaya çıkan ve sağlık sorunları yaşayan halk arasında hırsızlığa karşı bir meyil olmuştu. Kentteki otorite boşluğu da bu türden asayiş olaylarının sıklıkla yaşanmasına ortam hazırlamıştı. Bu doğrultuda işgal sürecinin tazeliğini koruduğu günlerde Frenk Sokağı'nda Mehmet Ali, Esat, Nafiz, Şerif, Fuat ve Cevdet Beylerin doktor klinikleri de hırsızlar tarafından soyulmuş ve kliniklerdeki ilaç maddeleri çalınmıştı.⁴⁵¹ Bundan başka 1000'den fazla Türk ticarethanesinin hırsızlar ve çeteler tarafından yağma edildiği ve Gümrük'teki mallara ait zararın yaklaşık olarak 3.000.000 lira olarak tespit edildiği görülmüştü.⁴⁵²

Gıda ve sağlık ihtiyacına göre işlenen suçların yanı sıra hırsızların yaptığı soygunlardan birisi de hayvan hırsızlıklarıydı. Bu doğrultuda 1920 yılında hırsız Mestanoğlu Mustafa ile Balıkesirli Mustafa tarafından esnaf Ahmet'in hayvanları çalınmış; kasaplar mahallesindeki bir kasaba 78 koyun 9 liraya satılmıştı. Ancak hırsızlar, sattıkları koyunların bir kısmının parasını almak üzere geldiğinde daha önce yapılan ihbar ve soruşturma üzerine, hırsızlar polis memuru İbrahim Efendi tarafından suçüstü yakalanmıştı.⁴⁵³ Hayvan hırsızlığında bulunanların genellikle yargılandığı ve cezalandırıldığı görülmüştür. Örneğin İslahat gazetesinde çıkan bir haberde divan-ı harpte hayvan hırsızlığı yapan 9 Müslüman yargılanmış ve kendilerine ceza verildiği yazılmıştı.⁴⁵⁴

Hırsızlığa bağlı olarak işlenen suçlardan bir diğeri de gaspti. Gasp olayları bireysel ya da oluşan kumpanyalar tarafından gerçekleştirilmekteydi. İşgal sonrası gasp sadece sözü geçenler tarafından değil, Yunan askerleri tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştı. 30 Kasım 1919 günü Narlıdere'ye gelen Yunan askerleri, Muhtar Ali Efendi'ye Yunan Hükümeti adına bazı açıklamalarının olacağını ve halkı toplamasını söylemeleri üzerine Muhtar da 5-10 kadar kişiyi toplamıştı. Bu sırada Yunanlar, toplananları tutuklamış ve evlerine giderek mevcut para ve eşyalarını almışlardı. Olay esnasında yaklaşık olarak 5.000 ila 6.000 lira gasp edilmişti.⁴⁵⁵ Ayrıca Bornova'da Mösyö Ditalik Bağı'nda çalışmakta olan 50 kadar

⁴⁵¹İstiklal Harbi Gazetesi, 17 Mayıs 1919.

⁴⁵²Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Cilt: 1..., s. 87.

⁴⁵³İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 24 Eylül 1336, s. 339.

⁴⁵⁴İslahat, 28 Temmuz 1338.; Benzer şekilde o dönem de çok şaşırtıcı bir şekilde bir hırsızın Hasan Efendi'nin hanesine girerek 200 lira değerindeki külliyyatını çaldığı da şaplanmıştır. Bkz. *İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri*, Cilt: 1, 18 Kanunuevvel 1338, s. 53.

⁴⁵⁵Turan, *Yunan Mezalimi...*, s. 112.

Türk'ün, 5 Yunan askeri tarafında tehdit edilerek üzerlerindeki eşyaların gasp edilmesi de diğer bir örneği teşkil etmekteydi.⁴⁵⁶

Bu dönemde Çeşme kazasının Alaçatı nahiyesi civarındaki Karaköy mevkinde iki yüz kişilik bir Rum çetesi tarafından basılarak, köylülerin altı bin altını ve on iki bin de banknotu gasp edilmişti. Soygunun ardından yerel Rum çeteleri köy halkına işkenceler düzenleyerek birçoğunu öldürmüş, artlarında sadece yaralı birkaç kişi bırakarak İzmir'e kaçabilmişlerdi.⁴⁵⁷

İşgal sürecinde Yunan askerlerinin zeybek giysileri giyerek de gasp ve hırsızlık yaptıkları görülmüştür. 8 Mart 1920'de 12. Kolordu Kumandanı Vekili Hayri Bey tarafından yazılan rapor da Ödemiş'in Balabanlı Köyü'ne gelen zeybek kıyafetleri giymiş Yunan askerleri tarafından bütün yiyeceklerin, hayvanların gasp edilerek köy yıkılıp tahrip edildiği ifade edilmişti.⁴⁵⁸ Ayrıca bir hanenin ve binanın gasp edilerek karakola dönüştürüldüğü görülmüştü. 23 Haziran 1919'da İsmail Efendi'nin hanesinin eşyaları gasp edilerek karakol yapılması buna örnek verilebilir. Yine benzer şekilde Yunan askeri kılığına girmiş silahlı on iki kişi 8 Kasım 1919 tarihinde Menemen'de halkı cami içine doldurarak üzerlerindeki paraları gasp etmişler parası olmayanı da dövmüşlerdi.⁴⁵⁹ Ayrıca Teğmen Mehmet Nuri Efendi yolda giderken meydanda bir kişi tarafından elindeki hububat ve cebindeki para gasp edilmişti.⁴⁶⁰

Gasp'ın diğer bir türü ise yankesicilikti. 1920 yılının sonlarına doğru Yenice Mahallesinden bakkal Ali oğlu İbrahim cebinde bozdurduğu yüz lira evrak-ı nakdiyesini hüviyeti bilinmeyen yankesiciler tarafından çalınmış ancak daha sonra Manisalı Mehmet Çavuş'un gerçekleştirdiği tahkikat sonunda Ahmet ve Hakkı isimindeki iki şahıs olduğunu tespit etmişti. Bu şahıslar kısa süre zarfında yakalanmıştı.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 112.

⁴⁵⁷ **İzmir'e Doğru**, 28 Kanunusani 1336.

⁴⁵⁸ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 112.; Ayrıca Bkz. İslam kıyafeti giyen Yunan askerlerinin Nif kasabasına bağlı Ören köyünü basarak Akkeçili Ahmet Efendi'yi darp ve tazyik etmiş ayrıca hanelere taarruz eden eşkıyalar 4000 lirayı da gasp etmişlerdi. Bkz.: **İzmir'e Doğru**, 29 Kanunusani 1336.

⁴⁵⁹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 129.

⁴⁶⁰ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt:1,31 Mart 1336,s.358. Ayrıca bkz. aynı defterin 267. sayfasında yankesicilik hususunda bir hırsız çetesi liderinin yakalandığı ancak sonra firar ettiği de kayda alınmıştır.

⁴⁶¹ **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt:1, 6 Teşrinisani 1336, s. 339.; Bkz. 4 Kanunuevvel 1337 tarihli **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: II'nin 911 numaralı sayfasında polis memuru Mustafa Nail Bey'in yankesiciliğin izlenmesi ve yankesicilerin yakalanarak cezalandırılması hususundaki başarısından dolayı ödüllendirildiği ve takdirname aldığı da yer almaktadır.

2.1.6. Yunan Mezalimi ve Rum Taşkınlıkları

XIX. yüzyıl idari taksimatına göre Batı Anadolu Bölgesi'nde Yunan işgaline uğrayan yerlerden Aydın Vilâyeti, İzmir, Saruhan (Manisa), Denizli, Menteşe, (Muğla) Sancaklarından müteşekkil olup, vilâyetin merkez sancağı da İzmir'di.⁴⁶² İzmir sancağı ise merkez ile birlikte Kemalpaşa, Karaburun, Bergama, Foçeteyn, Menemen, Tire, Ödemiş ve Bayındır olmak üzere on üç kazadan oluşmaktaydı. Merkez ile birlikte on üç kaza toprağı da işgal sürecinde Yunan askerlerinin çizmeleri altında ezilmişti. Bu topraklar üzerinde yaşayan Türk-Müslüman halka gerek yerli Rum çeteleri gerekse Yunan askerleri tarafından zulüm ediliyordu.⁴⁶³

Kenti işgal eden Yunanlar ve onların bölgedeki destekçisi yerli Rumlar, genelde Türk milleti üzerine saldırılar düzenliyordu. Saldırı düzenleyenler arasında yerel Rum çeteleri ve Yunan askerlerinin yanı sıra Ermeniler de yer almaktaydı. Ancak bunlar işledikleri cinayetlerin mesuliyetini kabul etmeyerek, çeşitli propagandalarla çerkez çeteleri üzerine atmaya çalışmışlardı.⁴⁶⁴ Bunun sebebi Yunan ordusunun yanı sıra bazı Çerkez guruplarında yağmacılığa katılmaları ve bazı Çerkez liderlerinin kendilerini Yunanların işbirlikçisi haline dönüştürmeleri olmuştu.⁴⁶⁵ Yunan işgal siyasetindeki ana amaç; Paris Barış Konferansı'nda öne sürülmüş olan iddiaları kuvvetlendirmektir. Bunun içinde bölgede Rum iskânını sağlamak amacıyla Türk milletinin imhası ve göçe zorlanması⁴⁶⁶ hususunda çalışmalar yapılmıştı. Öyle ki asırlardan beridir yapmış oldukları plânları ve programlı taarruzları haklı kılmak için Anadolu'nun en ücra köylerinde oturan ümmi bir köylüyü bile Türk milletinin imhası için ikna etmeye çalışmışlardı.⁴⁶⁷ Yunanistan bu siyasetini dört aşamada gerçekleştirmeye çalışmıştı⁴⁶⁸:

⁴⁶² **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, ss. 59-60.

⁴⁶³ 14 Ocak 1920 tarihli bir raporda, Yunanların işgal ettikleri bölgelerde yapmış oldukları tedhiş, saldırı, tecavüz, mezalim ve tutuklamalar bütün detaylarıyla belirtilmekteydi. Bkz. **TİTE**, A1/K18/G64/B64.; Ayrıca Yunan askerleri ile yerli Rumların işbirliği yaptığı ve köyleri yakıp, Müslümanları katlettikleri ve yağma ile soygunculuk yaptıklarına dair telgraf için Bkz. **BOA**, DH. KMS. 53-4/36.

⁴⁶⁴ Halide Edip-Yakup Kadri-Falih Rıfkı ve Mehmet Asım, **Yunan Mezalimi**, (Çev.: Hüseyin Fevzi Ayberk), Yeni İstanbul Yay., İstanbul, 1969, s. 9.; Bkz. Mevlüt Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2010, ss. 48-50.

⁴⁶⁵ Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, (Çev.: Fatma Sarıkaya), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014, s. 311.

⁴⁶⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 11.

⁴⁶⁷ İzzet Öztoprak-Oğuz AYTEPE-Murat Karataş, **Yunan İşgal'inde Batı Anadolu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Cilt: I, Ankara, 2014, s. 327.

⁴⁶⁸ Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti Kordus", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 40, (Ocak 1971), s. 22.

1- Gizli teşkilatlar kurmak, isyanlar çıkarmak, ihtilaller plânlamak ve Ermeni komitelerle iş birliği yapmak.

2- Osmanlı'ya tabi Rumları seferberlik ilan ederek askere almak, eğitmek ve savaştırmak.

3- İstanbul'da izci teşkilatları kurarak gençleri Yunan amaçlarına kazanmak, eğitmek ve ileride belirlenen hedeflere karşı kullanmak.

4- Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan ve ya gelecek olan yabancı tahkik ve tetkik heyetlerini yanıltmak için her türlü propaganda faaliyetlerinde bulunmak.

5- Rum nüfusunun Batı Anadolu ve diğer istek bölgelerinde ekseriyette olduğuna inandırmak için çalışmak yapmak.

15 Mayıs 1919 günü, İzmir kan deryasına dönmüştü. İşgalin ilk iki gününü İngiliz Konsoloshanesinde geçirmiş olan Vali İzzet Bey, 17 Mayıs günü makamına gelerek görevine kaldığı yerden devam etti. Öğleden sonra bütün vilâyet büyük memurları hükümete toplandı. Ardından da İzmir Metropolit Hrisostomos ve Ermeni temsilcisinin de hazır bulunduğu bir oturumda Metropolit Hrisostomos açıklamalar yapmıştı. Bu açıklamaları Ali Çetinkaya şöyle dile getiriyordu:

*“Ahvalden dolayı teessüf ettiğini ve Osmanlı memurlarının ve kanunlarının hüküm edeceğini ve Yunan ordusunun hükümete yardımda bulunacağını söyledi ve Yunan divan-ı harbinin dahi icrayı faaliyette bulanacağını ilave etti. Bu surette Vali İzzet Bey makamına iade olunmuş olduğu gibi Babiali'ye yazdığı bir telgrafla da kuvve-i işgalienin kendi emrinde bulunduğunu bildirdi. Mülhakat, dahi o suretle telgrafname çekti. Hâlbuki 15. Ve 16. Günleri bedbaht İzmir her türlü zulüm ve hıyanet ve yağma ve çapulculuğa maruz kaldığı gibi, yüzlerce bi-günah İslamlar da katl ve şehit edilmişlerdi. Birçok cenazeler dahi henüz şurada burada yatıyor ve öldürülenlerin denize atılan şüheda cesetleri dahi rıhtımlara çarpmakta bulunuyordu.”*⁴⁶⁹ Ali Çetinkaya'nın da vurguladığı gibi artık Batı Anadolu'nun zulüm ve esaret dolu günleri böylece başlamış oluyordu.

Kapkara ve uğursuz bir gün olan 15 Mayıs, artık güzel İzmir'i pençesine almıştı. Türkler ağlıyor, utanıyor, yaralanıyor, hırpalanıyor ve ölüyordu. Ne yazık ki medeniyet temsilcisi olduklarını iddia eden milletlerin buradaki üniformalı ve

⁴⁶⁹ Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları..., s. 11.

üniformasız temsilcileri de bütün vahşetlere seyirci kalıyorlardı.⁴⁷⁰ İzmir'in tenha köşelerinde feslerin yırtılması, yaralama, öldürme ve gasp olayları ile başlayan zulüm aslında üç yıl sürecek bir mezalimin ayak sesleriydi. Yunanlar, Anadolu'ya ayak bastıkları günden itibaren rast geldikleri kafayı koparmaktan, önlerine çıkan her çatıyı yıkmaktan hayvanca bir zevk duymuştu. Bu ateş hiç sönmedi ve tüm vücutları kıpkızıl Türk kanına bulanmıştı.⁴⁷¹

Kara günde mezalimin başladığı sırada, birçok kadın ve çocuk Ziraat Bankası girişindeki merdivenlere sığınmış, efzon erleri süngülü tüfekleriyle kalabalık arasına dalarak buradaki bütün kadın ve çocukları süngülemişti.⁴⁷² O gün, kan deryasına dönmüş güzel şehirdeki kışlanın bitişiğindeki Giritli Sait Ağa'nın, Bahri Efendi'nin kahvelerinde ve Askeri Kırathane'de bulunan Türklerin çoğu kaçamayarak şehit edilmiş; bir kısmı da yaralanmıştı. Kırathanenin üst katındaki Askeri Otel'de iki numaralı oda da kalmakta olan Edremitli Fehmi Bey ile bir subay, Rumlar ve Yunan askerleri tarafından süngülenerek ve ateş edilerek şehit edilmişlerdi.⁴⁷³ Yunanlar ve yerli Rumlar sadece yerel halka değil ele geçirdikleri devlet dairelerinde yağma yaparak eşyaları soymuşlar yahut kullanılmayacak hale getirmişler hatta çekmeceleri kırarak çeşitli evrakları imha etmişlerdi.⁴⁷⁴ İkiçeşmelik mevkiinde polis karakoluna giren Yunan askerlerinin evrakları karmakarışık ettikleri ve bu durumun Yunanların karakolları işgal ettiği 12 Ağustos 1336⁴⁷⁵ tarihine kadar zaman zaman devam ettiği de saptanmıştı.⁴⁷⁶

İşgal günü gerek kışlada bulunan askerler gerek diğer askerler ve memurlar tutuklanarak süngüler eşliğinde Patris vapuruna götürülmüş ve bu vapura götürülürken 21 subay Leon Torpidosundan açılan ateş sonucu yaralanmış ve pek çok kişi ölmüştü.⁴⁷⁷ O dönemin anılarına bakıldığında ortalığın kan deryasına

⁴⁷⁰Engin Berber-Taner Bulut ve Tülay Gül, **Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası Ali Orhan İlkurşun'un Anıları**, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yay., Yay. No.: 4, İzmir-Ödemiş, 2013, s. 33.

⁴⁷¹Nurettin Gülmez, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2010, s. 165.

⁴⁷²Çukurova, **a.g.m.**, s. 466.

⁴⁷³Taçalan, **a.g.e.**, s. 268.; Bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 77-85.

⁴⁷⁴Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 82.

⁴⁷⁵İncelediğimiz İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahval Defterlerinde 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra (12 Ağustos 1920) polis memurlarının görevlerine son verildiği, ancak 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluşundan sonra tekrar vazifeye döndüğü saptanmıştır.

⁴⁷⁶**İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: 1, 31 Temmuz 1335, s. 67.; Bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, s.120.; Bergama'nın işgali sırasında Hükümet dairesi içindeki bütün evrak ve defterlerin yağma edildiği ve hatlar kesilmiştir.

⁴⁷⁷Smith, **a.g.e.**, s. 102.

döndüğü ve her yerin cesetlerle dolu olduğu anlatılmıştır. Bu süreçte İzmir’de görev yapan Amerikan temsilcisi Horton da dünyanın en verimli topraklarının Paris Barış Konferansı kararıyla savaşa, talanave cinayetlere sürüklenmiş olduğunu dile getirmişti.⁴⁷⁸Nitekim de uzun süre geçmeden adam öldürmeler ve yağmalar kentin her yanını sarmış hatta köylere kadar yayılmıştı.⁴⁷⁹

15 Mayıs 1919 sonrasında işgali genişletmeye başlayan Yunan ordusu Türklere karşı silah kullanmaya ve haksız yere tutuklama yapmaya başlamıştı. İtalyan Savaş gemisi Duilio’dan İtalya Deniz Kuvvetleri Bakanlığı’na yazılmış olunan telgrafta Bergama ve Urla’ya bağlı pek çok köyün halkının korunmak için İtalyan temsilciliklerine sığınmış olduğu yer almıştı.⁴⁸⁰İzmir’e yakın olan Torbalı, Seydiköy, Urla, Cuma Ovası ve Nif taraflarında da durum çok farksız değildi burada yaşayan Müslüman olan erkekler katledilmiş ve emvalleri ise yağma etmişlerdi.⁴⁸¹

Sadece erkeklere karşı değil, kadınlara ve çocuklara karşı da şiddet ve işkenceler uygulanmıştı. Örneğin İzmir civarında bir şahsın evine bir Yunan subayı ile on askerin zorla girmesi ve evin hanımının ırzına geçmişlerdi. Yapılan şikâyet dikkate alınmamışsa da Konsolosların müdahalesi ile tahkikat yapılmış ve subaya yirmi yıl ceza verilmişti. Kadın da Gureba Hastanesi’nde tedavi alınmış olduğu kayıtlara geçmişti.⁴⁸²Karantina’da ikamet etmekte olan bir şahsın gözü önünde ve diğer aileler yanında karısının ırzına tecavüz etmişti.⁴⁸³Umar’ın Barthelemy Gecesi olarak tanımladığı katliam gecesi 1922 yılının Eylül ayına kadar sürekli devam etmişti. Öyle ki tutuklanan memurların evleri Rum ahali ve izci çocukların yol göstericiliğiyle, subaylar tarafından bulunmuş ve hanımlarına zorla saldırılmıştı.⁴⁸⁴Dahası kimi zaman Yunan askerleri, gördükleri Türk kadınlarının peçelerini açmağa çalışmış; kimi zaman iki kollar da havaya kaldırılmak suretiyle kalpaklar ve fesler çıkartılarak ayaklar altında çiğnenmişti. Hatta daha da ötesi Türk milletinin bütün kutsal değerlerini ifade eden Allah’a, Peygamber’e, Kuran’a, Müslümanların ırz ve namusuna müstehcen bir şekilde sövülmüştü.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸Ediz, **a.g.e.**, s. 197.

⁴⁷⁹ Smith, **a.g.e.**, s. 103.

⁴⁸⁰ Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde...**, s. 13.

⁴⁸¹ Öztoprak-Aytepe-Karataş, **a.g.e.**, s. 339.

⁴⁸² Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 109.

⁴⁸³ Öztoprak-Aytepe-Karataş, **a.g.e.**, s. 298.

⁴⁸⁴ Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 175.

⁴⁸⁵ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 87.

18 Mayıs 1919 Yüzbaşı G. Fauda'nın İtalyan Başkomutanlığına yazmış olduğu rapor da Bornova yakınlarındaki bir köyde dokuz Türk'ün, Yunan askerleri tarafından kafaları kesilerek öldürülmüş olduğu yazmışlardı.⁴⁸⁶Yunanlar işgalden sonra yüzyılların biriktirmiş olduğu kini, öfkeyi fütursuzca uygulamaya devam etmişti. İzmir civarında ve Narlıdere'de yapmış olduğu mezalimler, baskınlar, tutuklama ve tecavüzler de 1921 yılına gelindiğinde şiddetini daha da arttırmıştı.⁴⁸⁷

Yunan askerleri bölgede bulundukları sürece köy, kasaba, merkez fark etmeksizin kadınlara işkencelerini sürdürmüştü. 21 Mayıs 1919 tarihinde yazılmış olan raporda da İzmir merkez de işgalden beri süren zulmün arttığını; kazaları ve köyleri ele geçirdiği işkence, darp, gasp ve tecavüzlerin şiddetlendiği bildirilmişti.⁴⁸⁸ Bergama bağları arasında iki genç kadına, Bahçetepe mevkiinde de üç kıza tecavüz etmişlerdi. Turhanlı Nahiyesin'de de bir kızı kaçırmışlar ve Kınık'ta da kadın ve kızların ırzlarına tecavüzde bulunmuşlardı.⁴⁸⁹Yunanların Bergama'da Karcı Mehmetoğlu Hulusi'yi işgal kumandanlığına götürerek işgalin üçüncü günü başı gövdesinden ayrılmış ve gözlerini de kasaturayla oyulmuş olarak cesedinin bulunması işgalin ürkütücü olan yüzünü göstermişti.⁴⁹⁰Böyle vahşice ölümü Bergama'nın Cumalı Köyü'nden Emine'de tatmıştı. Emine de bacaklarını ayırmak, karnını yarmak ve kafatasını ezmek suretiyle öldürmüşlerdi. Aynı köyden bir ihtiyarında süngü ve kurşunla öldürüldüğü de kayıtlara geçmişti.⁴⁹¹

Yunan askerlerinin Menemen'i işgal etmesi üzerine askerler halka şiddet uygulamış ve ahaliyi kurşuna dizmişti.⁴⁹²İstasyon civarında oturan Evkaf Sandık Emine Kadri Efendi, eşi ve on yaşların da bir çocuğu, komşusu Arnavut Salih, eşi yedi ve dört yaşlarında iki oğlu, on iki yaşlarındaki kızı, Topal Mehmet Ağa yaralanmış, Topal Mehmet Ağa'nın 18 yaşlarındaki oğlu, eşi ve kızı öldürülmüş olduğu da tarihin acı dolu sayfalarına geçmiştir.⁴⁹³

Menemen'de çocukların bile kılıçtan geçirildiği rapor edilmişti. Akhisar Belediye Reisi Ali Bey'in 20 Haziran 1919 tarihinde çekmiş olduğu telgraf durumun ne kadar vahşiyane cereyan ettiğini göstermiştir. Bu durumun çözülmesi için

⁴⁸⁶ Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde...**, s. 13.

⁴⁸⁷ **TİTE**, A1/K18/G65/B65/5001.

⁴⁸⁸ **TİTE**, A2/K29/G3/B3001.

⁴⁸⁹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 123.

⁴⁹⁰ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 122.

⁴⁹¹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 123.

⁴⁹² **Ahenk**, 25 Haziran 1335.; Bkz.: Mehmet Hocaoglu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985, s. 194.

⁴⁹³ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 133.

İtilaf Devletleri'nin bu cinayetleri ve katliamlarının durdurulmasına yönelik çalışma yapması gerektiği de bildirilmiştir.⁴⁹⁴ Tecavüzlerin olaylarının yanı sıra yağma ve gasp gibi olaylar da Menemen kazasında görülmekteydi. Bu dönemde Müslümanlara muhalif bazı Rumların evleri ve mağazaları haç işareti konulmak suretiyle ayrılmış ve Müslümanların mağazaları yağmalanmıştı.⁴⁹⁵ Menemen'de yaşanan olaylar dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye birlikleri yörede asayiş bozan problemler üzerine müdahale etmiş ve bölgedeki halkın canı, malı ve namusunun korunması için mücadele etmişlerdi.⁴⁹⁶

Menemen'deki zulüm bu kadar ile kalmamış ve 1922 Eylül ayında geri çekilme başlayan Yunan askerleri yakmak yıkmak yanında Asarlık Köyü'ndeki kadınların birçoğunun ırzına geçerek bedenlerini canlı canlı ateşlere atmışlardı. Değirmendağı tepesine yerleştirdikleri mitralyöz ile on beş kişinin sebep olmuşlar ve on üç yaşlarındaki bir kız çocuğuna çok sayıda Yunan askerinin tecavüz etmiş ve zavallı kız bu hayvanca davranış yüzünden vefat etmişti.⁴⁹⁷ Menemen'de yaşayan bir kadının verdiği röportajda “*Bir sürü karı bir evin içine doluyoz korkumuzdan*”⁴⁹⁸ diyerek yaşananların nasıl dramatik olduğunu anlatmaktaydı.

İzmir'in Değirmendere Nahiyesinin Yeniköy civarında, Mehmet Hulusi Efendi ile aynı nahiye'nin Gümöldür Köyü Eşrafından Arnavut Kamil ve kardeşi Süleyman Ağa eşleriyle birlikte Yunanlar tarafından öldürmüşlerdi. 5 Temmuz 1919 günü Ali Dayı ismindeki 70 yaşlarındaki bir Türk'ü Yunan askerleri dövmüş ve yaralamışlardı.⁴⁹⁹ İşgalden hemen sonra Urla'nın Güllübahçe ve Kuruçeşme civarındaki köyleri halkına ait evler tamamen yakılmış ve tahrip edilmiş, hatta gerek çeteler gerekse Yunan askerleri tarafından halkın birçoğu öldürülmüş ve köy tahrip edilerek yağmalanmış olduğu dönemin bilanço raporlarına yansımıştır.⁵⁰⁰ Urla'da darp edilen Kahyaoğlu veya Katırcı oğlu Mehmet Ali isminde biri Yunan askeri tarafından fena halde darp edildikten dört saat sonra da hayata gözlerini yummuştu.⁵⁰¹

⁴⁹⁴ BOA, DH. KMS.52-2/52.

⁴⁹⁵ McCarthy, a.g.e., s. 296.

⁴⁹⁶ BOA, DH.KMS-52-81-H.3-10-1337.

⁴⁹⁷ Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti..., s. 63.

⁴⁹⁸ Pelin Böke, İzmir 1919-1922: Tanıklıklar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2006.

⁴⁹⁹ Turan, Yunan Mezalimi..., s. 107.

⁵⁰⁰ İzmir Fecayii, Mülhakatta, s. 26.

⁵⁰¹ Öztoprak-Aytepe-Karataş, a.g.e., s. 353.

Kuvâ-yı Milliye'nin etkin olduğu kaza olan Ödemiş'te Yunan ve Rum zulmünden ağır darbeler almıştı. 11 Haziran 1919 günü işgal edilen Ödemiş Yunan askerlerine karşı bir direniş göstermişti. Bunun üzerine ilk defa bir direniş ile karşılaşan Yunan tarafı zayıt vermeleri üzerine kızmış ve Çatal, Hacı İlyas, Kayaköy köylerini tamamen yakmışlardı.⁵⁰²İşgal süresince yaptıkları taarruzlarda geri püskürttüklerinde köyleri yakmış ve Müslüman ahaliyi de intikam almak amacı ile katlettikleri bilinmekteydi. Bu politikalarının uyguladıkları iki köy ise 8 Eylül 1919 tarihli raporda belirtildiği üzere Ödemiş'in Dede ve Fata köyleriydi.⁵⁰³

Yunanlar hiç kuşkusuz her kazada olduğu gibi işgalcilere yol göstermişti. Yunan ilerlemesine karşı ise işgalden önce askeri depodaki silahlara el konularak gençler silahlandırılmış ve bölge halkı da silah başına çağırılmıştı.⁵⁰⁴Haziran 1919'da pek çok yerde silah aramak bahanesi ile eşraftan, memurlardan pek çok kişinin koltuk altlarından asılarak feci bir şekilde dövüldüğüne de rastlanmıştı. Dövülmenin yanında gasp olayları da sıklıkla görülmüştü. Çamlıca Köyü ile bazı köylerdeki erkekleri karakola götürmek bahanesi ile köyleri dışında feci şekilde öldürdüğü ve birçok kadının da kirletildiği de görülmüştü. Kasım 1919'da güneş doğarken Kaymakçı köyüne baskına gelen Yunan askeri karşılık almasına rağmen köyü ele geçirmiş erkekleri öldürmüş kadınlara tecavüz etmiş ve yaşlı kadınlar ile çocuklara gaddarâne davranılmıştı.⁵⁰⁵

Yunan askerleri ve yerli Rum halk hiç durmadan yağmalarına devam ediyor ve aç gözlerini doyurmaya çalışıyordu. Ödemiş'te Yunan askerlerinin Müslümanların tarla ve bağlarına gitmesine izin verilmediği, mahsullerini yağmaladıklarını ve çevre köylerden pazara gelen köylülerin kazaya sokmadıkları için halkı açlıkla karşı karşıya bırakarak da evlerini köylerini yakarak ya da eşyalarını ve hayvanlarına da tıpkı mahsulleri gibi el koyarak işkence edip ölümle yüz yüze bıraktığı 16 Kasım 1919 tarihli raporda kaydedilmişti. Bu raporda Kuvâ-yı Milliye ile alakası olanların tutuklandığı ve Osmanlı mahkemelerince mahkûm edilen şahıslarında serbest bırakıldığı görülmüştü.⁵⁰⁶Müslümanların dini sembollerine bile el uzatmışlardı.

⁵⁰²BOA, HR. SYS.2602/50.; McCarthy, a.g.e., s. 296.'da yer alan Robeck'in 27 Aralık 1919 tarihinde Curzon'a verdiği bilgiye göre Ödemiş ve Tire arasındaki birçok Türk köyü yağmalanmış,Sevikli'deki 100 evden sadece biri barınabilir halde kalmıştı.

⁵⁰³BOA, DH.KMS.54-3/21.

⁵⁰⁴Coşkun, Kuvayı-Milliye'nin Kuruluşu..., s. 141.

⁵⁰⁵TİTE, A2/K31/G83/B83.

⁵⁰⁶BOA, DH.KMS.52-5/9.

Birgi’de bulunan Büyük Camii’nin eşyalarını yağmalanması ve İmam Birgivi’nin de mezarını yakılıp yıkılması bunun bir örneğini teşkil etmişti.⁵⁰⁷

Tire’nin 28 Mayıs’ta düşman eline geçmesinden sonra Ödemiş ve Tire’den İzmir’e gönderilmek üzere biri hoca olmak üzere yirmi iki Türk süngüler altında üç vagonlu trene bindirildi. Kuvâ-yı Milliye adına para toplamak ve Kuvâ-yı Milliye ile işbirliği içinde olduğu için bu vagonlardan birinde bulunan Tire İnas Mektep muallimesi ve Hüsamettin Bey’in indirilerek öldürüldüğü bilinmekteydi.⁵⁰⁸ Tire Jandarma Komutanı Mehmet Emin Bey ile on iki kişi Kuvâ-yı Milliye’ye yardım ettiği için idam cezasına çarptırılmış daha sonra Osmanlı jandarma müfettişliğinin itiraz etmesi üzerine idam cezaları kaldırılmış ancak Yunanistan’a sürülmüşlerdi. Burada da işkence ile imha edilebilirlerdi.⁵⁰⁹

28 Nisan 1920 günü Tire’nin Büyük Kadife Köyü, bir Yunan müfrezesi tarafından kuşatılmış ve Muhtar Deli Mehmetoğlu Halil ile köyün bekçisi Çobanoğlu Hüseyin’in yol göstericiliğinde on iki köylüyü cami avlusuna toplamış ve hepsini şiddetli ateşler sonucu öldürmüşlerdi. Köyün hayvanlarını da gasp etmişlerdi. Yolda karşılaştıkları Karaçocukoğlu Mehmet’i de kafasını dipçikle parçalamak suretiyle öldürmüşlerdi.⁵¹⁰ Tire’de jandarmalar silahsızlandırıldığı için köylerde gerçekleşen soygunculuk, gasp vb. olaylara müdahale edemiyorlardı ancak bunun aksine bölgede bulunan yerli Rumlara Yunan ordusu üniformaları dağıtılarak ve silah verilerek Türk halkına saldırmak için teşvik ediyorlardı.⁵¹¹

İzmir’e bağlı Nif (Kemalpaşa) Kazasında düşman çizmeleri altında ezilirken gerek yıllarca birlikte komşuluk yaptığı Rum ahali gerek ise Yunan askerleri tarafından çeşitli gasp, yağma, baskın ve tecavüzlere uğramıştı. Nif’in Yaka Karyesi ahalisinden olan Kasaros isimli bir Rum katil ve eşkıyalık suçundan dolayı on beş sene hapse mahkûm edilmişti. Ancak Nif’in Yunanlar tarafından işgali sırasında Yunan elbisesi giymiş şekilde beş altı şerir ile asayişini temin için görevlendirilmiş ancak Müslüman ahaliye etmediği zulüm kalmamıştı. Bu zulümlerden biri yedi Müslüman vatandaşın üç gün, üç gece aç ve susuz bırakılmasıydı.⁵¹² Yaz mevsimi için Karaçam köyü ahalisi yaylaya çıkmasına rağmen köye gelen Yunan askerleri hane kapı ve pencerelerini kırarak köyü talan etmişlerdi. Korkumzade Osman

⁵⁰⁷ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 130.

⁵⁰⁸ TİTE, A2/K28/G110/B110.

⁵⁰⁹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 139.

⁵¹⁰ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 139.

⁵¹¹ McCarthy, **a.g.e.**, s. 289.

⁵¹² Öztoprak-Aytepe-Karataş, **a.g.e.**, ss. 352-353.

Efendi'nin kiraz bahçeleri de yağma ve talan edilen diğer bir mülktü.⁵¹³ Bunların yanında Kızılüzüm köyüne gelen bir tabur Yunan askeri de köyü tamamen soymuş, bir kızın ırzına geçmiş, bir Müslüman vatandaşın kulağını keserek aç gözlerini doyurmak için köy ahalisini çeşitli işkencelere maruz bırakmışlardı. 5 Nisan 1922 yılında yazılan bir rapor da Yunan askerlerinin işgalinin yıl dönümü için Mayıs ayının 10'u ile 15'i arasında katliam yapacakları yazılmıştı.⁵¹⁴

Kuvâ-yı Milliye Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe'nin İtilaf Kuvvetleri Fevkalade Komiserlikleri'ne 30 Ekim 1919 tarihinde vermiş olduğu malumata göre işgalle birlikte Yunanların Türkleri takip ettiği esir olarak aldıkları Müslümanları burun, kulak ve cinsel uzuvlarını kesmek suretiyle işkence yapılarak öldürdükleri, çok sayıda Türk'ü tutuklayarak hapse attıkları ve işkence ettikleri; İslam mahallerini abluka altına alarak öldürdükleri, çok sayıda eve girerek işkence ve yağma yaptıkları hatta Rumların sokaklarda silahlı gösterilerde bulundukları belirtilmişti.⁵¹⁵ Yine benzer şekilde İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti'ne gelen telgraflarda İzmir ve çevresinden sünnet edilmemiş Müslüman çocuklarının Rum oldukları iddiasıyla Rum papazları, yerli Rumlar ve Yunan subayları tarafından zorla kiliselere alındığı belirtilmişti. Özellikle Türk askerinin moralinin yüksek olduğu ve Türkleri Hristiyanları gereğinden fazla koruduğu ve bu şekilde korumaya devam edeceği bölgede şiddetli çarpışmalarının gerçekleştiği ifade edilmişti. Dahası kaçan Yunan askerlerinin Ödemiş'in Üzümlü, Uladı, Hacıılyas, Narvan köylerini basmış ve kadın, çocuk, yaşlı demeden katlettikleri ve katliamlardan sadece seksen beş kişinin Salihli'ye göç etmek suretiyle kurtulduklarını bildirilmişti.⁵¹⁶

Ayrıca bölgedeki yerli Rumlardan 15 kadarı Yunan askeri kıyafeti giyerek Torbalı'nın Bozköy karyesine gelmiş; burada üç Müslüman vatandaşı yaralamış ve yaralıların mücevher ve 500 Türk lirasını da gasp ettikleri görülmüştü. Bornova'da otuz askerin tarlalarında çalışan köylüleri, köylerine kadar takip ettikten sonra Muhtar Mehmet oğlu Mustafa'nın evine girerek paralarını ve mücevherlerini gasp ettikleri de İzmir İtalyan Delegasyonundan İstanbul Yüksek Komiserliğine bildirilmişti.⁵¹⁷ Yunan askeri gibi giyinen bazı yerli Rumların kimi zaman bölgedeki zeybekleri Türklerin nazarında kötü göstermeye çalıştıkları için ele geçirdikleri

⁵¹³ Öztoprak-Aytepe-Karataş, **a.g.e.**, s. 353.

⁵¹⁴ TİTE, A3/K55/G219/B219001.

⁵¹⁵ BOA, DH.KMS.54-3/19.

⁵¹⁶ BOA, DH.KMS.52-5/2.

⁵¹⁷ Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde...**, s. 34.

Zeybek elbiselerini giyerek Türklere karşı adam öldürmede dâhil olmak üzere şiddet uyguladıkları Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanı'na çekilen telgraf sayesinde anlaşılmıştı.⁵¹⁸Hollanda başkonsolosundan yazılan raporlarda da Rum halkının bir kısmının Türklere karşı yaptığı taşkınlık ve zulümler açık bir şekilde anlatılmaktaydı. Bu olaylar sırasında İzmir'de bulunan Hollandalı çiftlik sahibinin de zarar gördüğünü raporlar sayesinde anlaşılmıştı.⁵¹⁹

Yunanların ve yerli Rumların Türklerin göç etmesine neden olmak için yapmış oldukları diğer bir uygulamada işgal sonrası Müslümanların oturduğu semtlerin sularını keserek, mahalle başlarına gaz tenekeleri koymuş ve önceden belirlenmişti.⁵²⁰Müdafaa Hukuk Cemiyeti'ne 27 Kasım 1919 tarihli gönderilen bir telgrafta, yerli Rumların Müslüman mahalle ve köylerinde yangınlar çıkarmış oldukları bildirilmişti.⁵²¹Bu yangınlar neticesinde Müslüman halkın kendi mallarını kaybettikleri ve canlarını korumak için göçe mecbur kaldıkları sonucu da muhakkaktı.

Her kötü şeyin yanında güzel şeylerin barındığı gibi bu kadar vahşetin yanında da haksızlığa ve zulme karşı çıkan Rumlarda vardı. Hamit Erdirik'in anılarında da böyle bir olaya rastlanıyordu. 15 Mayıs 1919 günü Yunan askerleri Lise binasına saldırdığı sırada mektebin hizmetlisi olan Rum kızı dipçikle kırılan kapıya doğru atılmış ve süngülerle içeri giren askerlerin kumandanı ile hararetli bir şekilde Rumca konuşarak kumandanı yumuşatmış ve mektebin Türk öğrencilerinin canını kurtarmıştı.⁵²²Lise öğrencisi Hamit'inde "*Zito Venizelos*" diye Kordon'da bağırmaya zorlanması ve her türlü şiddette maruz kalmasına dayanamayan Atiniko adında bir Rum delikanlısı Hamit'i çekip o şiddetin elinden kurtarmıştı.⁵²³

⁵¹⁸ Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde...*, s. 36.

⁵¹⁹ Robert Anhegger, "1919-1923 Yılları Arasında İzmir Hollanda Başkonsolosluğu'nun Gönderdiği Raporlar- Kurtuluş Savaşı'nda İzmir", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 9, 1984, ss. 170-173.

⁵²⁰ Murat Köylü, *Mösyö Grescovich'in Raporuyla İzmir Yangını Gerçeği: Küllerinden Doğan Şehir İzmir 1922*, 2. Baskı, Kripto Yay., Ankara, 2010, s. 23.

⁵²¹ TİTE, K31/G18/B18/1001.

⁵²² Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, s. 178.

⁵²³ Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, ss. 176-177.

2.1.7. Kentte Gerçekleşen Diğer Asayiş Olayları

Bu başlık altında sahtecilik, adam kaçırmaya, intihar ve silah atma, halkın elindeki mallara el konulması ve eğitim kurumlarında yaşanan sıkıntılar gibi diğer asayiş konuları ele alınacaktır. İşgal sonrasında itibaren gerçekleşen bu ve benzeri olaylar da kentin asayişini bozmuş ve huzursuzluk ortamının hâkim sürmesinde etkili olmuştur.

Bu doğrultuda asayişsiz ortamı fırsat bilen zanlılar kentte sahte para düzenlenmiş ve dolandırıcılık yapmaya da başlamıştır. Örneğin 1921 yılı Eylül ayında elli ve yirmi beş liralık sahte nakit para çıkaran Malkoça, imal ettiği sahte paraları dolaşıma sürmüş; ancak halkı dolandırırken durumun fark edilmesi üzerine yakalanarak tutuklanmıştır.⁵²⁴ Bundan başka Namazgâh mevkiinde oyun oynayan on bir yaşlarındaki Şükrü'nün ellerinden bağlamak suretiyle sırtlayarak firar eden Veysel'i gören polis memuru İbrahim Efendi takip etmiş; takibat sonucu Veysel'i yakalayarak tutuklamıştır.⁵²⁵

Mütareke dönemi İzmir'inde işgal sonrasında kadınların intihar ettiğine dair çeşitli asayiş olaylarına da denk gelinmiştir. Bu durumun temel nedeni olarak, yerli Rum ve Yunan askerlerinin Türk hanelerini basarak veya başka yerlerde Türk kadının ırzlarına tecavüz etmesi sonucu kadınların yaşadıkları teessür ve psikolojik buhrandan kaynaklı olduğu görülmüştür.⁵²⁶ Kentte başka bir intihar olayı da 1921 yılında gerçekleşmişti. İşgalin getirdiği huzursuz ortam, güvensizlik ve yıkım felaketleri halkı çeşitli nedenlere bağlı olarak intihar olaylarına sürüklemekteydi. Örneğin 1921 yılında gerçekleşen intihar girişimi sırasında karnına bıçak saplayarak intihar eden Necip Efendi yapılan tüm tedavilere yanıt veremeyerek vefat etmiş ve 3 Mayıs 1337 tarihinde defnedilmişti.⁵²⁷

1 Haziran 1335 gecesi gece on bir sularında Katipoğlu mahallesinde Koçovalı ismindeki bir yerli Rum sebepsiz yere silah atıp durarak huzuru mahalle huzurunu kaçırmıştır. Yapılan takibat neticesinde Yunan devriyeleri tarafından yakalanmış ve Divan-ı Harbe sevk edilerek tutuklanmıştır.⁵²⁸ Ayrıca işgal sonrası coşkularını atamayan yerli Rumların çoğu zaman İzmir'in تنها köşelerinde Türkleri sıkıştırarak

⁵²⁴İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 15 Eylül 1337, s. 112.

⁵²⁵İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, 11 Mayıs 1336, s. 484.

⁵²⁶Turan, Yunan Mezalimi..., s. 87.

⁵²⁷Sada-yı Hak, 5 Mayıs 1337.

⁵²⁸Ahenk, 3 Haziran 1335

dövmeleri, yaralamaları, feslerin yırtmaları üzerindeki eşyaları gasp etmeleri⁵²⁹ve daha da ileri giderek canlarına kastetmeleri; kentin sokaklarını da Türklerin hayatı, malı ve namusu için tehlikeli kılıyordu.

Sözü geçen dönemde sürekli kent içinde çatışmalar gerçekleşiyordu. Millî Mücadele'nin yanında aslında kentte kargaşa ortamı hâkimdi. Öyle ki Basmahane'den hareket eden Karşıyaka treni İstavroz mevkiinde Buca'dan gelmekte olan Aydın kumpanyasına mensup tren ile karşılaşmıştı. İki tren arasında bir çatışma gerçekleşmiş sonuç olarak da kırk kişi yaralanırken Makinist İbrahim'in de içinde bulunduğu beş kişide vefat etmişti.⁵³⁰

İzmir kentinde çok sık yaşanmamasına rağmen cephaneliklerde patlatılmış buda şehrin sükûnetini bozmuştu. İzmir'de "*Kral Konstantin ve Yunan tarafları*" Halkapınar'da bulunan cephaneliği patlatmaya teşebbüs etmişken Yunan polisleri tarafından yakalanmış bu olay üzerine söz konusu cephane Karşıyaka'da Osmanzade Mevkii'ndeki gaz depolarına naklederek iki kat tel örgü içine almışlardı.⁵³¹Böylece daha öncesinde olaya doğrudan müdahale edilmesi neticesinde büyük bir facianın önüne geçilmişti.

İşgal döneminde Yunanların bölgeyi işgal etmeleri ve Türk ahalisini göçe zorlamaları üzerine İzmir'deki Türk köylüsü ve çiftçileri; bağlarını, bahçelerini, tarlasını bırakarak içlere doğru göç etmeye başlamışlardı. Dolayısıyla Türk çiftçilerinin elindeki bu verimli araziler, tarım alet, araç ve gereçleri Yunanların eline geçmiş; yöredeki Müslüman ahali büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Tarımda yaşanan bu maddî kayıp halkın üretim ve geçim yaşantısında büyük bir gedik açmıştır. Bunun yanı sıra Yunan işgali sırasında İzmir'deki eğitim kurumları yerli Rumların yarattığı tahribat sonrasında maddî ve manevî olarak güçlüklerle karşılaşmış ve Türk çocukları işgalin getirdiği sorunlar altında ezilmişlerdir.⁵³²

⁵²⁹ Ahenk, 19 Mayıs 1335.

⁵³⁰ İzmir'e Doğru, 13 Kanunuevvel 1335.

⁵³¹ İzmir'e Doğru, 13 Haziran 1336.

⁵³² Nurullah Kırkpınar, **İzmir Kent Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Bornova Ziraat Mektebi [1922-1955]**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 2020, ss. 27-28.; Yunan işgalinin hemen akabinde İzmir'deki tahribat ve yangın sonrasında ziraat aletleri toplamakla görevlendirilen Mevlüt Baysal, bu dönemde Bornova Ziraat Mektebi'nde yatıp kalkıyor; yakıp-yıkılan kentin zirai olarak yeniden kalkınması amacıyla çiftçilerin yaraları sarılmaya çalışılıyordu. Böylece Yunan tahribatı sonrasında kırılıp-parçalanmış ve yok edilen ziraat aletleri bir araya getirilmeye ve onarılmaya çalışılmıştı. Bkz.: Mevlüt Baysal, "İzmir'de Geçen Günler", **Yakın Tarihimiz**, Cilt: IV, Sayı: 52, 21 Şubat 1963, s. 411.

2.2. Asayiş Olaylarının Bölgesel Etkileri

2.2.1.Bölgesel İç Göç ve Bunların Emniyet ve Asayişe Etkisi

15 Mayıs 1919 tarihinde kanlı bir gün geçiren İzmir'deki Türk nüfusu işgalden itibaren yerli Rum ve Yunan baskılarına maruz kalmış ve göçe zorlanmıştı. O kanlı günden sonra canı, malı, namusu ve dininin tehlike altında olduğunu anlayan Türk ve Müslüman halk teker teker şehri terk ederek farklı bölgelere göç etmişti. İşgal hareketinin göç olgusunu doğuracağı muhakkaktı. Nitekim Yunan işgalinin gerçekleştiği İzmir ve çevresinde Türklerin ikamet etmesi bölgede son yıllarda cereyan eden olaylar ve Yunan askerlerinin psikolojisi sonucu gerçekleşen olaylar bu olguyu tetiklemişti.

Tarihsel sürece bakıldığında XVIII. yüzyıldan itibaren Yunan ve Türk tarafları hep zıt kutuplarda yer almaktaydı. İzmir'e ayak basacak olan askerlere Zafrios tarafından verilen nutukta da işgalden sonra yapılacak zulmün psikolojik alt yapısı hazırlanmıştı. Bu nutuk askerleri boyunduruk altında bulunan kardeşlerini kurtarmanın ilahi bir vazife olduğuna inandırmıştı. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş yılları sırasında İttihat Terakki Partisi tarafından İzmir sancağının bazı kesimlerinde yaşayan Rumların dâhile veya adalara gönderilmesi de bunun en büyük sebebi idi.⁵³³

15 Mayıs sabahı başlayan göç hareketi işgal genişledikçe devam etmişti. Ali Nadir Paşa'nın işgal sabahı kışlada olmasını söylediği komutanların trenle Ödemiş ve Menemen yönüne doğru gittiği anılardan anlaşılmaktadır. Bu iç tarafa göçün nedenini Kazım Özalp şöyle anlatıyor:

*“Güneş doğarken, İzmir limanının açıklarına gemiler görünmeye başladı. Şehir içerisinde müdafaa imkânı olmadığı açıkça anlaşılıyordu. Silahını alıp şehir dışına çıkanlar, yakın kazalardaki halkı ikaz ve memleketi müdafaaaya hazırlama için, harekete karar verdiler. Ben yedek subay olan kardeşim Fethi ile beraber Menemen'e gitmeye karar verdim. Orada jandarma kumandanı olan kardeşim Asım ve kaza kaymakamı da, eski arkadaşlarımdan olup Menemen'in işgali sırasında Yunanlılar tarafından şehit edilen Kemal Bey bulunuyorlardı. Bunların gayretiyle kaza dâhilinde bir hareket meydana getirileceğine emindim.”*⁵³⁴ Ödemiş'e doğru gerçekleşen diğer bir hareketinde temel amacı bölgede bulunan zeybekleri tahrik

⁵³³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 231.

⁵³⁴ Kâzım Özalp, **Millî Mücadele (1919-1922)**, 2 Baskı, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985, ss. 7-8.

ederek halkı millî bir mücadeleye hazırlamaktı.⁵³⁵ İşgal günü gerçekleştiği saptanan bu iki hareketin ana kahramanları mücadelenin fitilini ateşlemek için yer değiştirme gereksinimi duymuşlardı.

Anılar ve görgü tanıklarının anlattığına göre İzmir'in belli bir kısmında oturan Türklerin Rumların hışmından ve Yunan askerinin zulmünden çekinerek işgal günü alelacele kenti terk etmişlerdi. Göç eden bu Türk ailelerinin gittikleri yerlerin başında Buca geldiğini Elefthereos Tipos gazetesinin haberi açıkça göstermekteydi. Ayrıca Bornova, Karşıyaka, Punta, Güzelbahçe, Göztepe'deki mahallerde yaşayan Türkler yaşanan ortamı gördükten sonra iç kesimlere aileleri ile birlikte kaçmış kalanların ise çeşitli şiddet türleri ile karşı karşıya kaldıkları görülmüştü. İç kesimlere kaçanların da işgal ilerledikçe söz konusu şiddetle karşılaşacakları da muhakkaktı. Ancak Yunan ordusu işgalin başladığı gün sokağa çıkma yasağı nedeniyle kimsenin kolaylıkla kentten ayrılamayacağını düşünüyordu.⁵³⁶

İzmir ve yakın çevresinin işgale uğradığı sıralar gerçekleşen vahşiyane olan olaylar karşısında gerek Venizelos gerekse İzmir valisi İzzet Bey kardeşçe yaşayalım mesajını vermiştir. Bilhassa Venizelos, Kandiya Mebusu Mihal Matraki aracılığıyla İzmir'de yaşayan yerli Rum halkına *“Büyük devletler buraları Yunanistan'a verecekler. Bu yüzden bazı vakalar çıkabilir. Siz karışmayınız. İttihat Komitesi'nin teşviklerine kapılmayınız. Sizin için sığınacak başka yer yoktur. Eski dostluğumuzu hatırlayalım. Hep beraber kardeşçe yaşayalım”*⁵³⁷ diyordu. Vali İzzet Bey ise 17 Mayıs 1919 tarihinde Manisa Mutasarrıflığına göndermiş olduğu telgrafta da İzmir'in Yunan askerinin işgali altına alınmasından ibaret olduğunu ve sükûnetin avdet ve herkesin ise iş ve gücüyle meşgul olduğu takdirde asayiş ve sükûnetin muhafazanın kolay olacağının altına çizerek Türk halkına sükûnetini koruması gerektiği mesajını veriyordu. Ancak bu durum onların hayal ettiği gibi gerçekleşmedi. Çünkü yerli Rumların birçoğu işgal bekliyor ve saldırıları ile Müslüman halkı yerlerinden etmeyi hedefliyordu. Nitekim büyük günün geldiğini düşünen yerli Rumlar Buca ve Seydiköy'ü yakıp-yağma ettiği için Cumaovası güzergâhındaki Türk köylerinde yaşayan ahalinin Torbalı yönüne doğru kaçmıştı.⁵³⁸

⁵³⁵Özalp, a.g.e., s. 8.

⁵³⁶Berber, **Sancılı Yıllar....**, s. 231.

⁵³⁷Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 1613.

⁵³⁸Berber, **Sancılı Yıllar....**, s. 231.

İşgalin daha da genişlediği günlerde gerek İzmir'e gerekse dâhile doğru yapıldığı anlaşılan Türk göçü, Türk kuvvetleriyle Yunan birlikleri arasında çıkan çatışmalar sonucu yakın kaza merkezleri ile olaysız işgal altına alınmış daha korunaklı sayılabilecek yerlere doğru gerçekleşmiş olduğu görülmüştü. Tasvir-i Efkâr gazetesinde yer alan “İzmir'deki Mülteciler” başlıklı haberde Yunanların işgal ettiği bölgelerden kaçanların şiddet ve baskının daha az olduğu İzmir'e göç etmiş olduğu yazılmıştı.⁵³⁹

Bundan başka 14. Kolordu Kumandanı Mirliya Yusuf İzzet Paşa'nın 19 Haziran 1919 tarihli telgrafında Menemen'de 17 Haziran 1919 tarihinde gerçekleşen İzzet Paşa'nın girişimiyle Yunan Ordusu'nun inkâr etmesine rağmen⁵⁴⁰ Bergama ve Reşadiye'den kaçan Yunan askerleri tarafından Müslüman halka katliam yapıldığı ve mahalli memurların tamamen öldürülmesi⁵⁴¹sonucunda bölge halkı zorla göç ettirilmişti.Göçün yönü Batı Anadolu'nun iç kesimlerinin geçi noktasını oluşturan İzmir ve Alaşehir'di. Yine Soma Belediye Reisi Osman Nuri Bey tarafından 20 Haziran 1335 tarihinde çekmiş olduğu telgrafta, Dikili ve Bergama civar köylerini yakıp-yıkan ve yağma eden Yunan ordusunun şiddetinden kaçan masum bölge halkının da İzmir, Balıkesir ve Soma civarına doğru göç ettiğini belirtilmişti.⁵⁴²

Denizli Mutasarrıfı Faik Efendi'nin göndermiş olduğu 5 Haziran 1919 tarihli şifresi sonucunda Ödemiş'i işgale eden Yunan askerlerinin ilk mukavemetten başarısız olunca takviye alınan kıta sonucu Ödemiş'e girmiş birkaç karyesini yakmış, mallarını yağmalamış ve ahalisini de şehit etmiş olduğu bölge halkının Buldan tarafına göç ettiği anlaşılmıştı.⁵⁴³

İzmir'de Yunanların Müslümanlara karşı uyguladıkları baskılardan dolayı sahil bölgelerindeki köylerde yaşayanların göç etmek istedikleri Çeşme'ye bağlı Karaköy'ü basan Rum çetelerinin Müslüman nüfusunun bir kısmını katletmeleri bir kısmını yaralamaları, kadınların ırzlarına tecavüz etmeleri sonucunda bölge

⁵³⁹Mesut Çapa, “Anadolu'da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 29, 1994, s. 380.;Bkz. “İzmir'deki Mülteciler”, **Tasvir-i Efkâr**, 15 Eylül 1335.

⁵⁴⁰Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 205.; Bkz. Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde...**, ss. 25-26.; 6 Temmuz 1919 tarihli çekilen telgrafta Bergama'dan kaçan Yunan birliklerinin 17 Haziran'da işgal ettikleri Menemen'de kaymakam ve ailesi ile 30 kadar memuru ve 300 sivil Türk'ü öldürdükleri ve evleri yağmaladıkları. 19 Haziran'da iki İtalyan görevlinin İzmir'den Menemen'e gönderdikleri bunların yaptıkları görüşmelerde halkın, Yunanlıların işgal ve yağmalamalarının planlanmış olduğunu ve Rumların evlerinin daha önceden beyaz bir haç ile işaretlendiğini söyledikleri. İtalyanların Menemen halkına sağlık yardımı yaptıkları hususunda bilgi verilmiştir.

⁵⁴¹Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 194.; Bkz. **Ahenk**, 25 Haziran 1335.

⁵⁴²**BOA**, DH. KMS.52-2/21.

⁵⁴³**BOA**, HR. SYS.2602/50.

ahalisinin İzmir'e doğru kayıklara göçe başlamışlardı. Bu göçün devam edeceği muhakkaktı. Çünkü kentteki Yunan işgal alanının genişlemesine paralel olarak yaşanan asayişsizlik ortamında, Türk-Müslüman ahalinin canları ve mallarına yönelik tedhiş hareketleri neticesinde halkın güvenliği kalmamıştı. Ancak Selanik ve Makedonya'dan getirilen yüzlerce Rum'un İzmir'e yerleştirilmesiyle Müslümanların muhacir durumuna düştüğü 15 Şubat 1920 tarihli telgraftan anlaşılmaktadır.⁵⁴⁴ 29 Ocak 1920 tarihli İzmir İtalyan delegasyonundan İstanbul Yüksek Komiser'ine çekilen bir telgrafta da Alaçatı'da yaşayan 249 Türk'ün Rum baskınları sonucu memleketlerini terk ettiklerinden bahsedilmişti.⁵⁴⁵ Çeşme'nin yanı sıra Urla'da da Rum çetelerin bazı köyleri yakıp-yıkıp, yağma etmesi ve canilerin gaddarca pek çok ölüm olayı meydana getirmesi sonucu tedhişe maruz kalan Müslüman halkın da memleketlerini terk etmek zorunda kaldıkları bilinmekteydi.⁵⁴⁶

İzmir'den kaçan göçmenlerin göç ettiği yerler arasında Afyon'da yer almaktaydı. Afyon Sıhhiye Müdüriyet'inden 19 Ağustos 1919 tarihli Muhacirin Müdüriyet-i Umumi Komisyonu'na gönderilen telgrafta bölgeye 3.000 kişinin geldiği bilgisi verilmekteydi.⁵⁴⁷

İzmir'in işgalinin ardından halkın uğradıkları işkence sonucunda göç ettiği yerler arasında Balıkesir ve Bursa'da yer almaktadır. Binlerce kişinin Balıkesir, Bandırma, Kirmastı ve Bursa taraflarına Balıkesir Polis Müdüriyeti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu raporda bildirilmiştir.⁵⁴⁸ Bununla beraber Yunan işgalinin genişlediği topraklardaki zulme tanıklık eden Türklerin ve gayrimüslimlerin daha korunaklı olarak gördükleri İtalyan işgal bölgesine geçtikleri söz konusu dönemde sıkça rastlanmaktaydı.⁵⁴⁹ Bu durum hususî olarak Ağustos ayında Kuşadası Kaymakamı Mehmet Bey tarafından dile

⁵⁴⁴ BOA, DH. KMS.52-5/24.

⁵⁴⁵ Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde...*, s. 36.

⁵⁴⁶ Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde...*, s. 15.; Bkz.: Serdar Sarısır, *Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006, s. 192'de Urla'da yaşayan Müslüman halkın uğradıkları mezalim karşısında dağa kaçmış oldukları ifade edilmiştir.

⁵⁴⁷ Bkz.: Hatice Yıldırım, "Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923)", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.

⁵⁴⁸ BOA, DH.EUM.AYŞ./14/120.; "İzmir Muhacirlerinin Ahvalı", *Tasvir-i Efkâr*, 9 Temmuz 1335'de İzmir ve havalisinden göç eden kişi sayısının 120.000 olduğu ve Balıkesir ve çevresinde de 40.000 kişi göç etmiş olduğu yazılmıştır.

⁵⁴⁹ Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde...*, ss. 15-16.; Söz konusu sayfalardaki belgeler incelendiğinde; 4-5 Eylül 1921 gecesi Torbalı, Tire ve Ödemiş civarındaki köylerde yaşayan 230 Müslüman, 8-9 Eylül gecesi de 600 kişiden oluşan göçmen grubunun, 15 Ekim 1921'de yine mezalim nedeniyle 600 kişilik bir göçmen grubun Yunan işgal sahasından İtalyan işgal bölgesine geçtiği saptanmıştır.

getirilmişti.⁵⁵⁰ İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Sadaret makamlığına göndermiş olduğu telgrafta on binlerce kişinin Yunan işgal ve zulmü sonunda sefil ve perişan bir durumda Aydın ve havalisinden ayrılmak mecburiyetinde olduklarını ve bu sayının da yaklaşık olarak 80.000'ne ulaştığı bildirilmişti.⁵⁵¹

Yunanların zulüm ve baskılarından dolayı yerlerini terk etmiş olan Türklerin yerlerine Aydın Vilâyeti'ndeki Rum unsurunu çoğaltmak maksadı ile bir takım Rum gurupların göç ettirildiği bilinmektedir.⁵⁵² Yani mütareke döneminde hareketli olan tek nüfus Türkler değildi. Rumlar göç ediyor ve Batı Anadolu nüfus açısından hareketli günler yaşıyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Rahmi Bey'in emri ile dâhile göç ettirilmiş olan yerli Rumlar mütarekenin imzalanması üzerine eski düzenlerine dönmek için kıyı kesimlerine doğru hareketlenmişti.⁵⁵³ Bahsi geçen bu Rum göçmenleri, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında 200.000 ila 300.000 kadarının Osmanlı İmparatorluğu tarafından göçe ya da evlerini terke zorlandıkları ve onlarında Türk göçmenler gibi köylerine evlerine dönmek istedikleri ifade edilmişti.⁵⁵⁴ Ancak işgal öncesinde ön hazırlığı yapan yerli Rumların dönüşleri ise işgal öncesinden başlayarak adalardan gizli yollarla gelerek ve İngiliz ve Yunan kıyafetleri giyerek⁵⁵⁵ asayiş bozucu olaylar çıkarma emelini taşımaktaydılar. Osmanlı temsilcilerinin Rum göçmenleri kontrol almaya çalıştığı da bilinmekteydi. Nafia Nazırı Ferit Bey'in 14 Nisan 1919 tarihinde vermiş olduğu beyanat⁵⁵⁶ ve 17. Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın İzmir'de toplanmış 2000 kadar Ayvalıklı Rum'u geri göndermeleri⁵⁵⁷ de bu çabanın bir göstergesiydi.

İşgal sonrası ise durum aksi yönde seyretmiş Türkler çetelerin ve Yunan askerlerinin yapmış olduğu zulümden kaçarak yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Terk edilen yerlere ise Rumların göç ettiği görülmüştür. Örnek olarak İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 28 Ocak 1920 tarihli raporunda, Çeşme'de evvelce iskân edilmiş olan Boşnak muhacirlerinin tehcir edilerek, yerlerine sahilden

⁵⁵⁰ **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Cilt: II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Yay. No.: 30, Ankara, 1996, ss. 70-71.

⁵⁵¹ Orhonlu, **a.g.m.**, s. 488.

⁵⁵² Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: 1..., s. 61.

⁵⁵³ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 46.

⁵⁵⁴ Orhonlu, **a.g.m.**, s. 488.

⁵⁵⁵ Taçalan, **a.g.e.**, s. 178.

⁵⁵⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 48.

⁵⁵⁷ **Türk İstiklal Harbi**, Genelkurmay Basımevi, Cilt: I, 2nci Kısım, Ankara, 1999, s. 131.

gelen Rumların iskân edildiği verilebilir.⁵⁵⁸1920 yılı başına kadar Anadolu'ya dönenlerin sayısı 25.000'e kadar ulaşmıştır.⁵⁵⁹ Yunan Başbakanı Gunaris'in 12 Kasım 1921'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a verdiği notada 1921 yılı başına kadar, İzmir çevresine 126.000 Yunan göçmeni getirilip yerleştirilmiş olduğu bilgisini vermiştir.⁵⁶⁰

Ayrıca yerli Rumların İzmir ve çevresinde uyguladıkları diğer bir politikanın da emlak satın almak olduğu bilinmekteydi. İzmir ve Aydın'da bulunan Rum ticarethanelerinin şubeleri durumunda olan Rum bakkallar ve bunların arkalarında duran Yunan bankaları tespit ettikleri çiftlikleri ve emlakçıları alarak Rum ahaliye dağıtarak⁵⁶¹ söz konusu politikalarını uygulamaktaydı.

Balkan savaşlarından sonra Yunan ve Bulgarlar tarafından işgaledilen kentlerde yaşayan Yahudilerin büyük bir kısmının İstanbul ve İzmir'e göç etmişti. Bu göçlerde itici etmen olan "*Hiristiyan Antisemitizmi*" korkusunun egemen olduğu muhakkaktı. İzmir'in işgali ile sırasında oluşan korku ve yönetim değişikliği Yahudi Cemaatinin geleceğinde belirsizlik hâkim olmuş ve bu durum Yahudilerin bir kısmının ülkeden göç etmesine neden olurken bir kısmının da İngiltere, Fransa ve İtalya tabiiyetine geçme girişiminde bulunmaya yönelmişti.⁵⁶²Batı Anadolu'da yaşayan Yahudiler de Müslüman ahali kadar çok cefa çektiği ancak onlara ait raporların az olduğu bilinmekteydi. Çünkü Yahudiler ne asiydiler ne de İtilaf güçlerinin gözlemcilerinin özellikle ilgilendiği bir gruptular. Anadolu şehirlerindeki Yahudilerin Yunanlar tarafından katledildiği ve dükkânlarının işaretlenerek dükkân ve evlerinin yağmalandığı da bilinmekteydi. Aydın Vilâyeti sınırları içerisinde 1912 nüfus sayımında 44.206 Yahudi varken 1927 nüfus sayımında 18.728 Yahudi'nin hâlâ bölgede ikamet etmesi diğer Yahudilerin ya öldüğü ya da göç ettiği bilgisinin kanıtı niteliğindedir.⁵⁶³ Nitekim işgal yıllarında Yunanlıların yarattığı tahribat ve başıbozuk düzen Yahudilerin kendilerini daha güvende hissedecekleri bir bölgeye göç ettikleri izlenimini uyandırmıştır.

⁵⁵⁸Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 49.

⁵⁵⁹**Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 21, Vesika No: 540.

⁵⁶⁰Umar, **İzmir'de Yunanlıların...**, s. 50.

⁵⁶¹Taçalan, **a.g.e.**, s. 66.; Bkz. Bayar, **Ben de Yazdım**, Cilt: 5..., s. 1575.

⁵⁶²Bora, **a.g.e.**, s. 247.

⁵⁶³McCarthy, **a.g.e.**, s. 319.

İstanbul Hükümeti ve Muhacirin Müdürlüğü ise özellikle Türk göçlerini engellemek için halkı yerlerine döndürmeyi amaçlayan heyetleri bölgeye sıklıkla gönderiyordu. Ancak bölgede nüfus hareketliliğinin sürekli devam etmesi kaçınılmaz sondu. Ve göç engellenemiyorsa göçmene yardım edilmesi gerekiyordu. Buna da Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenlerin imdadına İmdat Heyetleri ile yetişiyordu. Heyetler birer yöneticiye bağlı olarak çalışan doktor, hasta bakıcı ve geri kalan görevlilerden oluşmakta ve öncelikle zulüm görmüş yaraların ve hastaların bakımı ile birlikte yiyecek-ıçecek ve türlü tüketim malzemeleri dağıtmakta, gerektiğinde hasta ve yaralıları kara ve deniz yoluyla nakletmenin yanı sıra göçmenlere moral kaynağı da olmuşlardı.⁵⁶⁴

III- 30 Ağustos 1922 Türk Zaferi ve Türk Ordusunun İzmir'e Girişi

3.1.9. Eylül 1922 Türk Ordusunun İzmir'e Girişi ve İzmir'in Kurtuluşu

15 Mayıs 1919 sabahı Osmanlı tabiiyetinde yaşayan Rumların ve diğer gayrimüslim ahalinin güvenliğini sağlamak için İtilaf devletlerinden üç büyük devletin 6 Mayıs 1919 tarihinde Paris'te vermiş olduğu karar üzerine Yunan askeri birlikleri İzmir'e ayak basmıştı. Yunan askerlerinin Batı Anadolu'nun incisi olan İzmir'e ayak basmasıyla birlikte İzmir'in 9 Eylül 1922'ye kadar sürecek olan esaret dönemi başlamıştı.

Bu dönem Yunan işgalinin başlamasından cesaret alan yerli Rum ahalinin de içinde bulunduğu gurupların Müslüman ahaliye yaptığı zulmün söz konusu olduğu bir evreydi. Türk-Müslüman ahaliye karşı yapılan tecavüz, yağma, yıkma ve tedhiş hareketleri gibi pek çok vahşiyane hareketlere girişen Yunanlar; bahsi geçen evrede şehrin asayişini tamamen bozmaya yönelik hareket etmişlerdi. Nitekim istedikleri de buydu zaten. Çünkü Mondros Mütarekesi'nin 5. ve 7. maddeleri gereğince işgal edilecek bölgelerde karışıklık çıkarılması ve bu doğrultuda işgale haklı gerekçe arayışı içerisindeydiler. İşgalin biran evvel gerçekleşmesini isteyen yerli Rumlar işgal gerçekleştikten sonra tam bir düşman askeri gibi yıllarca birlikte yaşadıkları Müslüman ahaliye saldırmışlardı. İşgal günü gerçekleşen olaylar özetlenecek olursa; işgalin ilk günü Yunanlarla yerli Rumlar tarafından basılan birçok Türk evinde kızların, kadınların ırzlarına tecavüz edildiği biliniyordu. Yunan askerlerinin Türk kadınlarının peçelerini açmağa çalıştıkları erkeklerin feslerini ayaklar altında

⁵⁶⁴ Yıldırım, a.g.t., s. 109.

çiğnedikleri ve pek çok memur ve komutanı şehit edip yaradıkları da diğer bir husustu.

Bu süreç, ilerleyen günlerde İzmir'in içlerine doğru aşama aşama genişlemişti. Yunanlar, İzmir'den sonra 19 Mayıs'ta Urla'yı, 20'sinde Çeşme'yi, 21'inde Torbalı'yı, 22'sinde Menemen'i, 25'inde Manisa, Bayındır ve Selçuk'u, 27'sinde Aydın'ı, 28'inde Tire'yi, 29'unda Turgutlu ve Ayvalık'ı, 1 Haziran'da Ödemiş'i, 4 Haziran'da Nazilli'yi, 5 Haziran'da Akhisar'ı ve Haziran'ın 12'sinde de Bergama'yı işgal ettiler. Bölgedeki Türk etkisini kırıp ortadan kaldırarak, Megali İdea'sına ulaşmak isteyen Yunanların bu bölgede tutunmasını sağlayacak tek yolda işgali genişletip Türkleri daha doğuya çekilmesini sağlamaktı.⁵⁶⁵Nitekim 15 Mayıs günü, İzmir kentinde yaşanan zulümlerin bir benzeri de işgalin genişlediği bölgelerde görülüyordu.

Yapılan haksız işgal ve Türklerin uğramış olduğu haksız, vahşiyane tavır zulme karşı dur demek için bölge haklıları birbirine kenetleyerek mücadele etmesine sebebiyet vermişti. Oluşan bu milli kuvvetler bölge sınırları içerisinde toprakların düşmana karşı korunması ve savunmanın pekiştirilmesi ile birlik ve beraberliğin sağlanmasını hedeflemişlerdi. Eski komutan, asker ve efelerden oluşan bu yerel birlikler; halkın malının, canının, dininin, ırz ve namusunu korumaya çalışmakla ve düşmanı geri püskürtmeye çalışmakla görevli olan gönüllü neferlerdi. Ordunun düşmanın çemberi altında olan hükümet emirlerini almakta olduğu ve bu emirlerin istiklâl içinde değil, daha çok halkı sindirmek için olduğu da muhakkaktı. Bu da halkı düşman saldırısına uğrayan bölgelerin savunmasına ve kardeşlerinin hayatlarını korumak için birleşmesine sebebiyet vermişti. Ancak düzenli bir orduya karşı düzensiz bir ordu ne kadar başarılı olabilirdi? İşte 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da düzensiz ve tek çatı altında olmayan bir mücadelenin başarısız olacağını biliyordu. Bu yüzden de önce Kuvâ-yı Milliye birlikleri ve yararlı derneklerle iyi ilişkiler kurmuş bölgenin takibini uzaktan yapılmış daha sonra da bu birliklerin birleşmesi için çaba harcamış son olarak da düzenli bir Türk ordusu kurulmuştu.

⁵⁶⁵Köylü, **Mösyö Gresovich'in Raporuyla...**, s. 23.

Anadolu'daki millî direniş hareketi gayri nizami harp hali Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin emri altındaki Kuvâ-yı Milliye tarafından başlatılmış⁵⁶⁶ ancak Kuvâ-yı Milliye'nin başı-bozuk halleri bu harp halinin başarısız şekilde sonuçlanacağını sinyallerini veriyordu. Ancak Kuvâ-yı Milliye'nin Ankara Hükümeti'ne karşı İstanbul Hükümeti'nin desteklediği ayaklanmaları bastırmada da başarı gösterdiği de bilinmekteydi.⁵⁶⁷ Bundan dolayı Batı Anadolu'da şan ve şöhrat ve nüfuz kuran yerel örgütlerden Çerkez Ethem ve kardeşleri kendilerini millî ihtilâlin efendisi saymaktaydı. İki başlılık yaratan bu durum zamanla hareketin merkeziyle kargaşaya sebep olacaktı. Nitekim öyle de oldu ve kısa bir süre sonra 29 Aralık 1920 tarihinden sonra bir ay kadar bir süre içerisinde (araya I. İnönü Savaşı girdiği dönemde) halledilmiştir. Çerkez Ethem'den ayrılan diğer yerel millî örgüt liderlerinden Parti Pehlivan ve kuvvetleri de Ayvalık bölgesine çekilerek Yunanlara karşı mukavemet göstermişti.⁵⁶⁸ 15 Aralık 1920 günü şafak vakti Albay Refet (Bele) Bey'in yapmış olduğu baskınla Demirci Efe kuvvetleri de düzenli orduya katılmıştı; ancak Demirci Efe'nin yanına almış olduğu kişiler efe ile birlikte kaçmıştı.⁵⁶⁹ Sakarya Muharebesi sonuna kadar Batı Anadolu'daki pek çok milis kuvvet düşmana karşı mücadele etmiş ancak Sakarya Zaferi'nden sonra tüm milis kuvvetler tasfiye edilmişti.

Mütareke'nin imzalanmasından sonra terhis edilen ve silahları alınan Türk ordusu işgallere karşı savunma yapamayacak duruma getirilmişti. Bunun yerine yukarıda da bahsi geçen milis kuvvetler kurulmuştu. İnönü Savaşları'na kadar düşmanı oyalamada ve hükümete karşı olan ayaklanmaları bastırmada yardımcı olmuştu. İnönü Savaşı'nda yeniden kurulmuş olan düzenli ordunun Yunanistan'a karşı başarısı düzenli orduya güveni arttırmış ve katılım da buna bağlı olarak artmıştı. Ancak Yunan askerlerinin sevkiyatı durmamıştı ve daha Londra Konferansı devam ediyorken konferans kararlarını Büyük Millet Meclis'ine kabule zorlamak için 23 Mart 1921'de tekrar taarruza geçmişlerdi. İnönü mevkiinde İsmet (İnönü) Paşa komutasındaki ordu tarafından karşılanan Yunan askeri hem sağ hem de sol kanatlardan ağı hasar alan düşman kuvvetler geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Yaşar Özüçetin ve H. Mehmet Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuvayı Milliye", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 20-21, 2010, s. 15.

⁵⁶⁷ Balıkesir, Bursa, Adapazarı, Düzce, Yozgat ve Hendek'te çıkan ayaklanmaları Çerkez Ethem ve kardeşlerinin bastırdığı görülmüştür.

⁵⁶⁸ Selek, **a.g.e.**, s. 373.

⁵⁶⁹ Selek, **a.g.e.**, s. 374.

⁵⁷⁰ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Yay., 5.Baskı, Ankara, 2018, s. 83.

Afyon ve Uşak gerisine çekilen düşman kuvvetler Türk milletinin mücadeleye olan saygısını ve katılımının olumlu tepki ile karşılanmasına sebebiyet vermişti. Bu iki başarı karşısında Temmuz ayında gerçekleşen Yunan taarruzu Ankara'yı ele geçirmek için gerçekleşmiş ancak İnönü, Eskişehir, Afyon ve Kütahya gibi geniş bir alanda gerçekleşmiş olduğundan Türk tarafı çok kayıp vermeden Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile *“Orduyu Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusu ile araya büyük bir açıklık bırakarak Sakarya gerisine kadar çekmek gerekir.”*⁵⁷¹ demiş ve Türk ordusu dağılmadan Sakarya doğusuna çekilmişti. Anadolu'daki başarısızlıklar Yunanistan kamuoyunda da geniş ölçüde tepkiler yaratmış ve Yunan iç idaresinde bazı değişikliklerin olmasına sebep olmuştu. Örneğin Kral Aleksandr'ın ölümü üzerine Konstantin 4 yıl aradan sonra yine kral olmuştu. Venizelos'un da bu değişiklikten dolayı ülkeyi terk etmiş olduğu biliniyordu.

Türk tarafında ise Sakarya doğusuna çekilen ordu çok sesli bir muhalefet ile karşılaşmış, ancak 5 Ağustos 1921 günü üç aylığına Başkumandanlık yetkisini alan Mustafa Kemal Paşa bu kişilere cevabını; *“Zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları kesinlikle mağlup edeceğimize olan inancım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bunu Meclis'e, bütün millete ve dış âleme kar-ı ilan ederim”*⁵⁷² diyerek vermiştir. Çocuğu, kadını, yaşlısı, genci yediden yetmişe ordusunun yanında vatan namustur diyerek düşmana karşı koyan Türk milleti de bu inancı boşa çıkarmamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın deyimiyle *“Melhame'i Kübra”*⁵⁷³ olarak adlandırdığı Sakarya Meydan Muharebesi'nde düşman ordusuna dur demişti. 1683 Viyana kapılarından beri devam eden Türk geri çekilişi, bu savaş ile yerini taarruza bırakacaktı.

Taarruz için esaslı bir hazırlık gerekmektedir. Çünkü ordunun büyük taarruza girişebilmesi için sayısız eksikliği vardı. Bu eksiklerin tamamlanması, her şeyden önce yeterli kaynak sağlanmasına bağlıydı. Ve çıkartılan kararlar sonucu bu kaynaklar temin edilmeye çalışılmıştı.⁵⁷⁴ 26 Ağustos 1922 gününe kadar süren bu taarruz hazırlıkları sonucu sabah saat 4.30'u gösterdiğinde başlamıştı. Yunan ordusunun sağ kanadına taarruz ederek İzmir'le irtibatını kesmek esasına dayalı bu taktik sonucu ya

⁵⁷¹İnan, a.g.e., ss. 84-85.

⁵⁷²İnan, a.g.e., ss. 84-85.

⁵⁷³Kan Deryası. Mustafa Kemal Paşa Sakarya Meydan Savaşı'na “Sakarya Melhame-i Kübrası” olarak adlandırmıştı.

⁵⁷⁴Selek, a.g.e., s. 684.

Yunan ordusunu bu bölgede toptan imha edecek ya da kuzeye, Bursa yönüne dağıtılmış bir şekilde atarak parça parça yok edilecekti. Nitekim, 26 Ağustos günü başlayan muharebeler sonucunda Türk ordusu 1 Eylül'de Uşak'a girmiş ve 2 Eylül günü General Trikopis, II. Kolordu Kumandanı General Diyenis, Kurmay Başkanı Albay Yuvanis, 13. Tümen Kumandanı Albay Vandelis'de dâhil olmak üzere 300 kadar Yunan subayı ile 5.000 kadar er esir almışlardı.⁵⁷⁵ 3 Eylül günü Türk ordusunun takip hareketi yeniden başlamış ve bu takip hareketi Türk ordusunun 9 Eylül günü yüreklerde alev alev yanan bir düşü gerçekleştirdi. Türk Ordusu İzmir'e girerek İzmir'in esaret kelepçelerini kırdı. 6 Eylül günü Bornova'da yaşayan bayan Hortonse Wood yeğenine yazmış olduğu bir mektupta "*Dağılmış Yunan askerlerini sonsuz bir nehir gibi aktıklarını gördüm*"⁵⁷⁶ şeklinde Yunanların İzmir'den nasıl kaçtıklarını aktarmıştır.

9 Eylül'de gün ağırırken ilerleyen süvarilerimiz yükselen güneşin tatlı ışığı altında İzmir'i tablo gibi Bornova üzerinden görölüyordu. 14'üncü Tümen saat 16.00'da Karşıyaka'ya, 1. Tümen Bornova, 2. Tümen Mersinli istikametinde ilerleyerek bu mevkiilerdeki düşman artçılarını geriye attılar. Buhara'dan gelen üçüncü kılıçta artık sahibi bekliyordu. Üçüncü kılıcın sahibi olacak olan Yüzbaşı Şerafettin Bey⁵⁷⁷ de başından yaralandığı halde saat 10.30'da hükümet konağına, 14. Alay'dan Yüzbaşı Zeki Bey'de kışlaya Türk bayrağını çekmişti. Saat 13.00'te takip kolundan 3. Kafkas Tümeni Süvari Bölüğünden Asteğmen Besim tarafından kaleye bayrak çekildi.⁵⁷⁸ 5. Süvari Alayı Aydın'dan gelen treni durdurarak 5 subay 700 eri esir etti. Fransız muharebe gemisinden gelen bir subay I. Süvari Tümeni Komutanı Mürsel Paşa'ya bir emriniz var mı? diye sorunca, o da geminin telsizi ile İzmir'in alındığını Ankara'ya bildirdi.⁵⁷⁹

General Mombelli tarafından Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na gönderilen 11 Eylül 1922 tarihli tezkirede Türk birliklerinin 9 Eylül günü öğleden sonra herhangi bir olay olmadan İzmir'e girdikleri Türk kuvvetlerinin önünden kaçan Yunan ordu

⁵⁷⁵ Selek, a.g.e., ss. 689-693.

⁵⁷⁶ Milton, a.g.e., s.150.

⁵⁷⁷ Bkz.: Kemal Arı, **Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**, Turuncu Tasarım ve Matbaacılık, İstanbul, 2006.

⁵⁷⁸ Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e kadar)**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 1999, ss. 126-127.; Orgeneral Fahrettin Altay'ın anılarında Kadifekale'ye 4. Alay Komutanı Reşat Bey tarafından bayrak çekildiği yazılıdır. Ancak **Resmi İstiklal Harbi Tarihi**, Cilt: 2, adlı eserin 127. sayfasında bayrağın 2. kolordu takip kolundan Besim Bey tarafından çekildiği açıklanmıştır. Bu takip kolu 2. Kolordu'nun atlı birliklerinden kurulmuş olduğu bilgisi yer almaktadır.

⁵⁷⁹ Belen, a.g.e., ss. 126-127.

birliklerinin ve Yunan çetelerinin geri çekilirken köyleri yaktıkları ve vahşete kaçarken bile devam ettikleri yazıyordu.⁵⁸⁰ Çünkü Yunanlar işgal sürecinde bütün tedhiş hareketleri ve baskıya rağmen ellerinde tutamadıkları bu toprakları Türklere iyi bir şekilde teslim etmek istemiyorlardı. Öyle ki anılarda “*Türkler geliyor*” diye bağrışarak kaçan Yunan askerlerinin İzmir Hükümet Konağındaki bir çok eşya ile belgeyi gasp ettikleri yazılmış. Hatta Türk yurdunu çıplak ve harap bir şekilde bırakarak kaçtıkları da vurgulanmıştır.⁵⁸¹

Bununla beraber yüreklerde alev alev yanan düşü gerçekleştirenlerden birisi olan ve Gâzi Mustafa Kemal Paşa ile İzmir’e gelen General Seyfi Paşa o günü şöyle anlatıyordu:

*“Ordu Büyük Başbuğunun işaret ettiği hedefe varmış, Akdeniz kıyısına varmış. Akdeniz kıyısına ulaşmış. İzmir’e girmişti. Eylül’ün dokuzuncu günü, bu büyük zafere sahne olan İzmir’i Belkahve’den seyreden Gazi Paşa ile maiyeti, Nif’e (şimdiki Kemalpaşa) ya dönmüş ve geceyi orada geçirmişti. Ertesi günü öğle vakti heyecan ve sevinçten yemek bile yemeden Nif’ten çıktık. İzmir yolunu tuttuk. Birinci otomobilde Gazi Paşa ile İsmet Paşa ve yaverleri, İkinci otomobilde Fevzi Paşa ile maiyeti, diğer otomobillerde de Asım Paşa, Topçu Müfettişi Merhum Galip Paşa, Halide Edip Hanım, Garp Cephesi Harekât Şubesi Müdürü Tevfik, Sıhhiye Reisi Hulusi (Alataş) Beylerle Erkânıharp Kaymakamı olan ben vardım Şehre girerken, Basmahane istasyonunda bir gün evvel gelerek kışlaya yerleşmiş olan süvari alayı tarafından karşılandık ve yollara birikmiş halkın coşkun tezahüratı ortasından geçerek, doğru Hükümet Konağı’na gittik. Karnımız fena halde acıkmıştı. Dükkânları açtırarak, biraz ekmek peynir buldurduk. Zafer neşesi içinde yediğimiz bu ekmek peynirin tadını, en mükellef ziyafet sofralarında bulamazdık.”*⁵⁸²

Küllerinden doğan milletin “*Türk milleti ölmedi ve ölmeyecektir*”⁵⁸³ diyen bir başkomutanı vardı. Ve bu şanlı komutan emrindeki askerleri ve üstün stratejik manevralarının sonucu 10 Eylül günü İzmir’e girdiğinde içten gelinerek atılan “*Yaşa Mustafa Kemal Paşa*” nidalarını duyması ile aldığı kuşkusuzdu. Öyle ki yedikleri kuru ekmek ve peynir onlara ziyafet gibi gelmişti. İşgal günü “*Zito Venizelos*” diye

⁵⁸⁰ Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde...**, s. 51.

⁵⁸¹ Özkes, **a.g.t.**, s.527.

⁵⁸² “General Seyfi Anlatıyor: İzmir’e Nasıl Girdik?”, **Salt Araştırma Arşivi ve Koleksiyonu**, Kart Kodu: FFT288025, 30 Aralık 1955.

⁵⁸³ Feridun Fazıl Tülbentçi, “9 Eylül 1922”, **Hürriyet**, 9 Eylül 1958.

sevinç gösterilerinde bulunan yerli Rumlar da Yunan askerleri gibi şehri terk etmekteydiler.

Şehirde Yunan idaresi yenilmiş ordusunu, gemilere yetiştirmeye çalışmış. Binlerce asker körfezde demirli savaş gemilerine bindirilmiş hatta bu gemilerde dolunca yakındaki Çeşme'ye yönlendiriliyorlardı. İngiliz Konsolos Yardımcısı Edwyn Hole, o gün öğleden sonra mültecilerle dolu sokaklardan ilerlemeye çalışırken, gördüklerini şöyle dile getirmişti: “Yunan askerleri şehre ulaşır ulaşılmaz, taşıtlara bindirilip hemen götürüldüler...”⁵⁸⁴Yenilmiş Yunan ordusu kaçmakta, Yunan idarecilerinin çoğu görevi bırakıp gemilere doğru yol almaktaydı son ayrılan Yunan devlet görevlisi Stergiadis'te evinden çıkarak torpidosuna binmişti.⁵⁸⁵

Sadece Yunan idareciler, askerler değil torpidolara binerek kaçmaya çalışanlar... İtalyan, İngiliz Fransız ve Anadolu'dan kaçan Yunan'ın yakmış olduğu şehirlerdeki pek çok Ortodoks ahali akın akın İzmir'e gelmekte ve kaçmaya çalışıyorlardı. 8-9 Eylül gecesi belli ki uzun bir bekleyiş gecesiydi ve o gece yaklaşık 45.000 göçmen rıhtımda kentten ayrılmayı beklemişti.⁵⁸⁶Yunanlar geldikleri gibi değil, burada bulunan kendilerine mensup insanları da yanlarına alarak İzmir'den ayrılıyorlardı.

Rodas, Türklerin İzmir'e girişi sonrasında Rumlarla ilgili “denizin tek kurtuluş yolu” olduğunu belirtiyordu.⁵⁸⁷Rumlar da polis ve görevlilerin emirlerini dinlemeyerek kontrolsüz bir şekilde vapurlara doluşmuşlardı. Ardı arkası kesilmeyen akın akın iç kesimlerden gelen göçmenler yüzünden şehirde ekmek kıtlığının yaşandığı dahi biliniyordu. Bu durum Amerikan Büyükelçisi George Horton'un İzmir İngiliz Başkonsolosu Lamb'in başvurusu üzerine mültecilere yardımda bulunması ile çözülmüştü.⁵⁸⁸Bu yardım Amerika tarafından alınan un çuvallarının Amerikan şirketlerine ait kamyon ve taşıtlarla ücretsiz olarak ulaştırılarak göçmenlerin beslenme ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştı. Amerikan Kızlar Koleji ve Genç Hristiyan Derneği'nin binaları ve geniş bahçeleri de panik içinde bulunan

⁵⁸⁴Köylü, **Mösyö Grescovich'in...**, ss. 50-51.

⁵⁸⁵Köylü, **Mösyö Grescovich'in...**, ss. 50-51.; Yazar Stergiadis'in kaçmasını Giles Milton'un *Paradise Lost: Smyrna 1922* adlı eserinden alıntı yaparak şöyle ifade ediyordu: Güneş batarken, şehirdeki jandarmalar da eşyalarını toplayıp ayrıldılar. İzmir'de ne bir polis ne de sivil bir koruma görevlisi kalmıştı. Son ayrılan Yunan devlet görevlisinin Stergiadis olmuş olduğunu ve George Horton'un “Evinden çıktıkta sonra onu bekleyen gemiye binmek üzere kıyıya ulaşmak için birkaç adım atmaya yeterliydi. Ancak bu kısa mesafede bile Yunan nüfusu tarafından yuhalandığı” bilgisini aktarmıştı.

⁵⁸⁶Köylü, **Mösyö Grescovich'in...**, s. 53.

⁵⁸⁷Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 457.

⁵⁸⁸Bilal Şimşir, **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989, ss. 364-378.

Rum ve Ermenilerle doldurulmuştu.⁵⁸⁹ 15 Mayıs günü vapurlara binmek için izdiham yaratan ahalinin sevinç çılgınları 9 Eylül günü tam 3 Sene, 3 Ay ve 24 gün sonra Müslüman ve Türk ahalinin sevinç çılgınları ile “*Yaşa Mustafa Kemal Paşa*” nidalarına dönüşmüştü. Türk ordusu İzmir’e girmiş üç sene, üç ay yirmi dört gün sürmüş olan işgal artık sona ermişti. Gazi Mustafa Kemal Paşa ise bu kutlu günü Nutuk’ta şöyle ifade ediyordu:

*“Saygıdeğer efendiler, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Savaşı ve ondan sonra düşman ordusunu tamamen yok eden veya tutsak eden ve kılıç artıklarını Akdeniz’e, Marmara’ya döken harekâtımızı açıklayıcı ve niteleyici söz söylemeyi gereksiz sayarım. Her evresiyle düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk subay ve komuta heyetinin yüksek güç ve kahramanlığını tarihte bir daha belirleyen çok büyük eserdir. Bu eser Türk ulusunun özgürlük ve bağımsızlık düşüncesinin ölümsüz anıtıdır. Bu eseri yaratan bir ulusun çocuğu, bir ordunun başkomutanı olduğum için sonsuza kadar mutlu ve bahtiyarım.”*⁵⁹⁰

3.2. İzmir Yangını

Yunan ordusu, 30 Ağustos Türk zaferiyle bozguna uğradıktan sonra İzmir’e doğru çekilirken yol güzergâhı üzerinde bulunan, kendilerine yakınlık gösteren bütün şehir, kasaba ve köyleri ateşe vermişti. Umar’ın belirttiğine göre 9 Eylül günü, Yunan ordusu ve yerli Rumlar İzmir’den ayrılırken, herhangi bir şekilde şehri yakma girişiminde bulunmamıştı.⁵⁹¹ Ancak takvimler 13 Eylül 1922’yi gösterdiğinde bahsi geçen 1922 İzmir yangınının küçük parçalarından birisi olanyangınların aslında işgal güçlerinin kaçışları sırasında gerek çeteler gerekse askerler tarafından bazı yerler yakılması ile gerçekleştirildiği biliniyordu. Bunlardan birisi de Bornova’da bulunan Mano’ların eviydi. BayanWood’un hatıra defterinde ise bu yangın şöyle anlatılmıştı:

“11 Eylül Pazartesi... Dün gece bizim eve çok yakın bir evin yanmakta olduğunu görünce, neredeyse korkudan ölecektim. Yanan ev Mano’ların imiş. Korkunç bir duman bulutu ortalığı kapladı. Gökyüzüne yükselen alevler evimizin çatısına ve bahçeye düşüyordu. Milyonlarca kıvılcımın bizim evi de tutuşturacağını zannettim. Ahır ise ha yandı ha yanacaktı. Atlarımız bu sabah başıbozuklar

⁵⁸⁹Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 454.

⁵⁹⁰Mustafa Kemal Atatürk, **Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s. 456.

⁵⁹¹Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 345.

tarafından çalınmıştı. Geceyarısına doğru duvarları yıkan askerler yangını kontrol altına alabildiler...”⁵⁹² Evleri, mağazaları ve bahçeleri yakarak kaçmaya çalışanlar darp ve gasp ya da hırsızlık gibi olaylar da meydana gelmişti.⁵⁹³

Wood’un hatıra defterine yukarıdaki yazmış oldukları yanında yine 11 Eylül 1922’de Clayton’un The Los Angeles Times gazetesinde yazmış olduğu haber şöyleydi: “Smyrna’yı saran korku dalgası şaşkınlığa dönüştü. Yerli halk, Türk işgalinden sonraki 48 saat içinde anladı ki, katliam yapılmayacak. 1919’daki Yunan işgalinde, 4 binden fazla Müslüman’ın kesildiği korku sahnelerini hatırlayan Hristiyan nüfus, korunmak için yaygara koparıyordu.”⁵⁹⁴ Koparılan bu yaygara gayrimüslim ahalinin kayıklara, vapurlara binerek deniz yolu ile kenti terk ediyorlardı.

Türk Ordusunun 9 Eylül 1922’de İzmir’e girişiyle birlikte Mustafa Kemal Paşa da İzmir’e gelmiş ve Akdeniz’in incisi olan bu güzel kentin nasıl harabeye çevrildiğini bizzat gözleriyle görmüştür. Tam da bu sırada takvimler 13 Eylül 1922’yi gösterdiğinde asrın yangını olarak tarihe geçen yangının alevleri patlak vermiş ve Frenk Mahallesi’nin Basmane tarafındaki “Suzan Sokağı’nda kopan bir gümbürtü ⁵⁹⁵ile şehri sarmaya başlamıştı.

Büyük İzmir yangını ile ilgili olarak Falih Rıfkı Atay, Çankaya adlı eserinde yangının Türkler tarafından çıkarıldığını ifade etmiştir. Yazara göre; “*Gâvur İzmir karanlıkta alev alev, gündüz tüte tüte yanıp bitti. Yangından sorumlu olanlar, o zaman bize söylediğine göre, sadece Ermeni kundakçıları mı idi? Bu işte Nureddin Paşa’nın hayli marifeti olduğunu da söyleyenler çoktu*”⁵⁹⁶ diyerek deyim yerindeyse Türkleri suçlamak isteyenlerin ekmeklerine yağ sürmüştü. Ancak yazarın bir başka eserinde “*Bu sırada bir mesele çıkarmak isteyen Ermeni komitecileri şehri tutuşturdular*” denilerek tamamen Ermeniler tarafından çıkarıldığı ileri sürülmüştü. Yazarın çelişkili ve tutarsız ifadelerinin yanı sıra Batı’da ve sözlü tarih çalışmaları

⁵⁹²Parlak, **İşgalden Kurtuluş-2 Yunan Ege’den Nasıl Geçti “Son Günler”...**, s. 452.

⁵⁹³Mr. Murphey’in vurulması ve Mrs. Murphey’in fena bir şekilde dövülmesi, Kızlarına da çok kötü şekilde muamele etmiş ve her şeylerini çalmışlar ve gasp etmek üzere Lawson’ların evine gitmiş ve o evi gasp ederek o eve yerleştirdikleri örnek verilebilir. Bornova’da bulunan P. Pagyve Edit’in evi yağmalanmış hatta tahrip edilmişti. Bkz. Parlak, **İşgalden Kurtuluş-2 Yunan Ege’den Nasıl Geçti “Son Günler”...**, s. 452.

⁵⁹⁴Köylü, **Mösyö Grescovich’in...**, s. 93.

⁵⁹⁵Parlak, **İşgalden Kurtuluş-2 Yunan Ege’den Nasıl Geçti “Son Günler”...**, ss. 461-462.

⁵⁹⁶Falih Rıfkı Atay, **Çankaya (Atatürk’ün doğumundan ölümüne kadar)**, Bateş Yay., İstanbul, 1980, ss. 324-325.; Yine Atay, *Babanız Atatürk* isimli kitabında “*Bu sırada bir mesele çıkarmak isteyen Ermeni komitecileri şehri tutuşturdular*” ifadelerinde bulunarak Ermeni Komitacıları sorumlu tutmuştur.

bakımından Yunan, Ermeni kaynaklarını mahreç göstererek sadece bu kaynaklarla olayı hikâyeleştiren bazı Türk yazarlarında bile, İzmir'in kimler tarafından yakıldığı konusunda Türkler aleyhine ortak bir kanının olduğu görülmüştü. Bu iddia sahiplerinin temel dayanakları ise İzmir'in kurtuluşu esnasında kaç(-a)mamış Yunan askerleri veya yerli Rumlar ya da Türk ordusunun şehre girerken direnmeyi düşünen ama sonra vazgeçen Ermeni çetelerin torunları varislerinin, dedelerinin anlattığı hikâyeleriydi.⁵⁹⁷

Yabancı tarihçilerden bazıları yangının Türkler tarafından çıkarıldığını ifade ederken George Horton'un 1926 yılında yayımladığı *The Blight of Asia* ve Ermeni asıllı Amerikalı yazar Marjorie Housepian Dobkin'in 1971 yılında yayımladığı *Smyrna 1922 Destruction of a City* isimli kitaplara dayandırmaktaydılar.⁵⁹⁸ İzmir yangınında Türkleri suçlayan tarafların büyük bir kısmı olayların sorumlusu olarak Nurettin Paşa'yı göstermişlerdi. Bu iddialara göre Nurettin Paşa gayrimüslim düşmanıydı ve İzmir'de gayrimüslimlerin izlerini tamamen silmek istemekteydi.⁵⁹⁹ Nitekim söz konusu iddianın sahipleri Atay'ın Çankaya isimli eserinde geçen bilgileri de kaynak olarak göstermekteydi.

Amerikan basınında İzmir yangını ile ilgili ilk haberlerin genellikle Atina ve Londra kaynaklı olduğunu ve bu kaynaklardan haberlerde de ön yargılı bir şekilde yangının sorumlusu olarak Türklerin işaret edildiği saptanmıştı.⁶⁰⁰ Amerikan basınında The New York Times'ın ilk olarak 15 Eylül 1922 tarihinde, "*İzmir Yanıyor, 14 Amerikalı Kayıp, Türkler Şehri Yaktığı için 1000 kişi Katloldu.*"⁶⁰¹ Aynı gazetenin 15 Eylül 1922 tarihli nüshasında "*60 Bin Kişi Evsiz Kaldı*" başlıklı yazısında yangın haberinin şu şekilde verildiği görülmüştür: "*Yangın İzmir'de dün öğleden sonra, saat dörtte Amerikan koleji yakınında, Ermeni mahallesinin merkezinde başladı. 60.000 Ermeni ve Yunan evsiz kaldı...*" diye bilgi vermiş ve daha sonra yangının sorumlusu olanlar ile ilgilide Amerikan Koleji Müdürü Minnie M.Mills'in anlatımına yer vererek; "*Mills, ilk alevlerin görüldüğü yerin yakınındaki bir binanın girişinde bir Türk çavuşu veya subayı gördüğünü söylüyordu açıkça benzin içeren teneke kutular taşıyordu, evden ayrıldıktan hemen sonra alevler*

⁵⁹⁷ Köylü, **Mösyö Grescovich'in...**, ss. 64-65.

⁵⁹⁸ Neşe Esirkiş, "İzmir Yangınları: XVIII. Asrın Ortalarından 1922'ye Kadar", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019, s. 52.

⁵⁹⁹ Esirkiş, **a.g.t.**, s.53.

⁶⁰⁰ Turgay Bülent Göktürk, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül – Aralık 1922)", **Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 24, (Bahar 2012), s. 127.

⁶⁰¹ Göktürk, **a.g.m.**, s. 127.

çıkmağa başladı. Kısa bir zaman sonra da küçük yangınlar başladı” şeklinde verdikleri mülakat sonucunda Türkler suçlanmaktaydı. Ve zihinlerinde yatan bir gerçeği de şöyle dile getirmişlerdi: “Türklerin İzmir’e girişlerinden beri ilk kez çıkan Güney Batı rüzgarının alevleri şehrin Müslüman bölgesi yerine, Batı bölgesine doğru yönlendirdiği, bundan dolayı Türk mahallesinin yangından etkilenmediği, İzmir yakınındaki Ermeni ve Yunan köyleri ile yabancı yerleşim varoşları olan Bornova Buca’nın yandığı” belirtilmişti.⁶⁰²

İzmir yangını Amerikan basınının yanında İngiliz kamuoyu tarafından da sıkı bir şekilde takip edilmişti. İngiliz kamuoyu, İngiliz çıkarları doğrultusunda tek taraflı, kanıtlara dayanamayan ve abartı öğelerini kullanarak halkı bilgilendirmişti. 13 Eylül 1922 Çarşamba günü başlayan ve üç gün süren yangının büyük yıkımlar getirdiği muhakkaktı. Bu haber Londra sokaklarında 14 Eylül 1922 günü Daily Mail gazetesinin “İzmir’de Korkunç Sahneler” şeklinde yankılanmaktaydı. “Cumartesi sabahı Kemalistler şehre girdiği zaman, bazı süvarilerin geçişinde bir patlama meydana geldiğinden” ve “Patlamanın etkisiyle Türk askerleri çığırından çıktı ve bir silah dükkkanı, bazı kurumlary ağmalandı, aynı zamanda el bombasını atan kişinin de bulunamadığından” haber vererek Türk askerlerinin üzerine atılan el bombasının, olayın başlangıç noktası olduğuna değinmiştir.⁶⁰³

Dönemin Fransız başbakanı Poincare’nin bu konuda amiral Dumesnil’e hazırlatmış olduğu Nisan 1922 raporunda Yunan ve Ermenilerin, “İzmir Türklere kalacaksa yok olsun daha iyidir” zihniyetiyle hareket ettiklerini⁶⁰⁴ ifade etmişti. Yunan Başkumandanı Papulas’ın, Ayafotini kilisesinde yaptığı bir konuşmada Anadolu’yu terk etmek mecburiyetinde kalırlarsa her tarafı yakıp enkaz halinde bırakacaklarını⁶⁰⁵ da ifade ettiği görüş, Dumesnil’in ifadelerini desteklemekteydi.

Bu doğrultuda İstanbul’daki Fransız Yüksek Komiseri General Pellé, Paris’e gönderdiği 24 Nisan 1922 tarihli raporunda, Yunan askerlerinin İzmir mevkiindeki Karatepe’de üç camiyi yaktıklarını ve çoğu kadın ve çocuk olmak üzere 150 kadar Türk’ün alevler arasında kalarak hayatlarını kaybettiklerini bildiriyordu. Bunun yanında Pellé, İtalyan mevkidaşının kendisine, bunun bölgedeki Türk yerleşim

⁶⁰² Göktürk, **a.g.m.**, ss.127-128.

⁶⁰³ Orhan Özcan, “İngiliz Basınında İzmir Yangını ve Mülteci Sorunu (Eylül 1922)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 31, (Güz 2015), s. 184.

⁶⁰⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 293.; Bu ifade Mösyö Grescovich’in raporunda iki Yunan askerinin 8 Eylül 1922 tarihindeki konuşması şöyle aktarılmaktaydı: “İzmir’i Türklere bırakmaya mecbur kalacak olursak yakacağız ve yıkacağız.” Bkz. Köylü, **Mösyö Grescovich’in...**, ss. 94-98.

⁶⁰⁵ Kemal Niş-Reşat Söker, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi (Büyük Taarruzda Takip Harekatı - II)**, 6. Kısım, III. Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1969, s. 261.

yerlerini sistematik bir şekilde yok etmeye yönelik bir plan gibi durduğunu söylediği aktarıyor, Torbalı mevkiindeki 13 köyün Yunan müfrezelerinden mustarip olduğunu da ekliyordu.⁶⁰⁶

1922'nin Eylül ayına gelindiğinde İzmir'e doğru çekilen Yunan birlikleri geçtikleri yerlerde katliamlar yapıyor ve yerleşim yerlerini ateşe veriyorlardı. İzmir'deki Fransız Konsolos Graillet'in Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 5 Eylül 1922 tarihli rapora göre; İzmir'e doğru çekilen Yunan ordusu katliam ve yağma hareketlerinde bulunuyordu. Bergama, düzensiz Yunan birliklerinin yağma ve katliam tehdidi altındaydı. Zira Bergama'ya doğru çekilen Yunan birlikleri Soma'yı ateşe vermişlerdi.⁶⁰⁷

Bu haberin ertesi günü Fransa Başbakanı Poincaré, Yunan ordusu tarafından yapılan katliamların durdurulması için müttefikler nezdinde girişimde bulunulması gerektiğini belirtiyordu. Bu arada Yüksek Komiser General Pellé, Türk ordusunun Hristiyanlara karşı intikam duygularına kapılmamasını Mustafa Kemal Paşa'dan rica ediyor⁶⁰⁸, Başbakan Poincaré'ye gönderdiği 8 Eylül 1922 tarihli raporunda da Kemalistlerin katliamlarına dair uzun süredir herhangi bir haberin gelmediğini vurguluyordu. Pellé'ye göre eğer ortada bir katliam varsa bunu yapan Yunan ordusuydu. Zira bu tür haberler bizzat Avrupalı gözlemciler tarafından da belirtilen bir husustu.⁶⁰⁹ Türk ordusunun İzmir'e doğru ilerlemesi devam ederken, Yunan ordusunun Eskişehir'i ve Salihli çevresindeki yerleşim yerlerini yaktıkları Fransız Yüksek Komiserliğinin raporlarına yansımaya devam ediyordu.⁶¹⁰

Türk ordusunun İzmir'e girmesinden dört gün sonra çıkan bir yangın, kısa sürede şehrin büyük bir kesimini etkisi altına alacak şekilde yayıldı. Fransız Dışişleri Bakanlığında Fransa'nın Washington Maslahatgüzarlığına gönderilen 19 Eylül 1922 tarihli bir telgrafta, İzmir Konsolosu'nun Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinden kesitler aktarılıyordu. Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir yangının sorumluları olarak şehirde yangın çıkarmak için hususî bir ekip kurmuş olan Rumları ve Ermenileri gösterdiği belirtiliyor, Yunanların Eskişehir'i de

⁶⁰⁶ 24 Avril 1922-E 304-1/Turquie 53/64; Enis Tulça, **Documents Français Sur L'Occupation Grecque En Anatolie, Center For Strategic Research**, Ankara, 2002, ss. 145-147.

⁶⁰⁷ 5 Septembre 1922-E 304-1/Turquie 54/136; Tulça, **a.g.e.**, s. 149.

⁶⁰⁸ 6 Septembre 1922-E 304-1/Turquie 54/139; Tulça, **a.g.e.**, ss. 151-153.

⁶⁰⁹ 8 Septembre 1922/E 304-1/Turquie 54/147; Tulça, **a.g.e.**, s. 155.

⁶¹⁰ 8 Septembre 1922/E 304-1/Turquie 54/154.; 8 Septembre 1922/E 304-1/Turquie/55/2.; 11 Septembre 1922/E 304-1 Turquie 54/163.; Tulça, **a.g.e.**, ss. 159-163.

yaktıkları göz önüne alındığında bu iddianın gerçekçi durduğuna dikkat çekiliyordu.⁶¹¹

Bu görüşmeden bir hafta sonra Washington Maslahatgüzarlığına gönderilen bir diğer telgrafta Fransız Yüksek Komiseri General Pellé, Fransız Amiral Dumesnil ve Fransa'nın İzmir Konsolosu Graillet'in İzmir'deki yangından Türklerin sorumlu olmadığı konusunda hemfikir oldukları belirtiliyordu. Çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere göre Yunanların Eskişehir, Afyon, Uşak, Alaşehir, Manisa'yı yaktıkları; hatta Bursa'yı yakma teşebbüslerinin şehirdeki Fransız Konsolos tarafından engellendiğine de dikkat çekiliyordu.⁶¹² Tüm bunlar, Fransız temsilciler nezdinde yangının Yunanlar tarafından çıkarıldığı izlenimini oluştuyordu.

Amiral Dumesnil, İzmir yangını ile alakalı olarak hazırlamış olduğu 28 Eylül 1922 tarihli raporunda Türklerin yangın ile uzaktan yakından alakaları olmadığını, hatta şehirdeki bazı şahitlerin Türklerin yağmayı durdurmaya ve şehri düzene sokmaya gayret ettiklerini belirttiklerini aktarıyordu. Ayrıca üst düzey bir Lazarist'in⁶¹³, yağmacılık yapan bazı Türklerin bizzat Türk askerleri tarafından vurulduğunu gördüğünü söylediğini de ekliyordu. İlk gün yağma olsa da bu diğer günler devam etmemiş, bu yağma sırasında da herhangi bir kundakçılık teşebbüsü görmemişti. Ayrıca Dumesnil, şehrin Yunan ve Ermeni kısımlarında çok sayıda yanıcı malzeme ve silahın bulunduğu depolar olduğunu belirtiyor ve “*şehri Türklere terk etmektense yok etmek gerektiği*” şeklindeki propagandanın uzun süredir devam ettiğine, hatta bu propagandaların Fransız Konsolosluğundan bile duyulduğuna da dikkat çekiyordu. Tüm bunların yanında Dumesnil'e göre Türkler yangınla ciddi manada mücadele etmişlerdi. Mevcut itfaiye ekipleri, Hristiyan personelin şehirden ayrılmasından dolayı düzensizlik içindeydi ve bu sebeple şehrin her tarafına müdahale etmekde zorlanmışlardı. Bu da yetmezmiş gibi Rum ve Ermeni kundakçılar Türk itfaiyecilerine saldırmış ve onların çalışmalarını engellemişlerdi. Dumesnil bu bilgiyi Sigorta Acentası Yangın Müdürlüğü yöneticisi Ernst Bon'a dayandırıyor.⁶¹⁴

⁶¹¹ 19 Septembre 1922/E 304-1/Turquie 55/61; Tulça, **a.g.e.**, s. 165.

⁶¹² 26 Septembre 1922/E 304-1/Turquie 55/111; Tulça, **a.g.e.**, ss. 167-169.

⁶¹³ Lazaristler, Katolik bir cemaattir.

⁶¹⁴ 28 Septembre 1922/E 304-1/Turquie 55/127, Tulça, **a.g.e.**, ss. 171-173.

Metropolit Hrisostomos tarafından da Müslümanları ve İzmir'i yakmanın dini bir görev olduğuna dair vaazlar verilmiş⁶¹⁵ olduğu da bu tezin ayrı bir destekçisidir. Yunanların bu çıkardıkları söylentiler Fransız konsolosu olmak üzere şehirdeki diğer Fransızlar da haberdar olmuştu.⁶¹⁶ Yangının çıkmasının ardından Fransız basını da okuyuculara şu şekilde bilgi verilmişti:

*“İzmir’den, 14 Eylül öğleden sonra gelen telgrafa göre, şehirde feci bir yangın çıktı. Yunan ve Ermeni mahalleri tahrip edildi. Yangın şehrin diğer kısımlarına da yayıldı.”*⁶¹⁷

Le Matin gazetesi yangının yaratmış olduğu kaos ortamını ve İtalyan Hükümeti’nin aldığı tedbirleri de okuyucularına şöyle aktarmıştı:

*“Şehir sakinleri panik içindeydi ve limanda demirli olan İtalyan gemisi kendi koloni üyelerinin tahliyesine çalışıyordu. Bu haberin alınması üzerine, İtalyan Hükümeti yiyecek ve ilaç yüklü geminin İzmir’e gönderimini hızlandırmak için acil adımlar attı. Dün öğleden sonra saat 4.2’te İzmir’de çıkan yangın, Amerikan Enstitüsünün yakınlarındaki Ermeni mahallesinin kalbinde, 60.000 Ermeni ve Yunanlıyı evsiz bıraktı. Yangın, kentin bütün batı kısmını mahvetti ve Avrupa mahallesi tamamen tahrip etti.”*⁶¹⁸

Le Matin gazetesi yangının gidişatı ve sorumluları ile ilgili de; *“13 Eylül’de başlayan İzmir yangını, 11 saat sonunda kontrol altına alındı. Yangın güney batıdan esen rüzgarla birlikte aktif hale geldi. 280 hektarlık alandaki binalar tahrip edilmişti. Şehrin üçte ikilik bölümü kül oldu. Denizin kenarında, insanlar panik içindeydi. Çok sayıda insan denize düştü veya korkudan kendilerini attılar. Dün yine çok sayıda ceset liman civarında yüüyordu. İçinde cesetlerin olduğu uzun enkaz yığını arasında yürüdüm. Korkunç bir şekilde kokuyordu. Şahsi olarak yaptığım anket sonucuna göre de yangın ayrılmadan önce Ermeniler tarafından kendi mahallerinde çıkarılmıştır. Bunu izleyen yağma, millet ve ırk ayrımı yapılmaksızın, Türk ordusunu takip eden Kürtlerin ve İzmir’deki ayak takımının işidir.”*⁶¹⁹

⁶¹⁵Sercan İhsan Ürkmez, “1922 İzmir Yangını”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012, s. 100.

⁶¹⁶ Oktay Gökdemir, “Fransız Kaynakları Işığında 1922 İzmir Yangını”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 15, s. 195.

⁶¹⁷**Le Matin**, 15 Eylül 1922, s. 3.

⁶¹⁸**Le Matin**, 15 Eylül 1922, s. 3.

⁶¹⁹**Le Matin**, 22 Eylül 1922, s. 1.

İzmir yangını ile ilgili asıl önemli olan rapor ise İzmir İtfaiyesi'ne on iki yılını (1910-1922) vermiş olan Mösyö Grecovich'in raporuydu. Grecovich raporunda yangınla ilgili şöyle diyordu: *"13 Eylül günü saat 10.30 sıralarında Ermeni kilisesinden 50 metre mesafede, bir Ermeni hanesinin yandığını gördüm. Hanenin alt katında şiddetli ve sadmeli ateş çıkmaktaydı. Mecburi biraz geriye gittim. O tarafa sirayet etmemesi için söndürmeye çalışırken Ermeni kilisesinde yangın olduğunu haber verdiler. Efrad ile kiliseye gittim. Kilisenin binalarında ateş yok idi. Yalnız küçük bir bina civarında bahçedeki iki yüz kadar bağlı eşya balyası ve paçavralar bir yere toplanmış ve üzerinde iki yüz tüfenk ve kilitli cephane konmuş idi. Ateşe de bunların arasından çıkıyor idi. Aynı zamanda ateş içerisinde devamlı infilak işitiliyordu. Söndürmeye çalıştık."*⁶²⁰ Ermeni mahallesinde başlayan yangının Basmahane civarındaki evlere sirayet etmiş ve çok kısa sürede güneybatı rüzgarıyla birlikte büyümüşü. Gittikçe yayılım gösteren yangın artık üç koldan İzmir'i sarmıştı.

İzmir yangınının yanı sıra kentte yanıp âdeta kül olan yerleşimler, Ermeni ve Rumların ev ve dini mabetlerinin yanı sıra özellikle kiliselerinin patlayarak içeriden sürekli infilakların gerçekleşmesi neticesinde de ortaya çıkmıştır. Bilhassa işgal sürecinde Yunanların ve yerli Rumların kiliseleri mühimmat deposu ve karargâh merkezi yaptığı göz önünde bulundurulduğunda; kiliselerin neden ve nasıl patladığı? yangındaki büyük patlamaların nasıl ve hangi muhitlerde gerçekleştiği soruları kendi içerisinde yangının kimler tarafından çıkarıldığı ya da yayıldığı şüphesini doğurmuştur. Özellikle işgal sürecinde Ermenilerin yerli Rumlarla olan işbirliği içerisinde olması, kiliselerin karargâh merkezi konumunda olması ve yangın sonrasında belge/doküman vs. kalıntıların yok edilmek istenmesi bu şüpheleri haklı çıkarmaktadır.

Nitekim İzmir yangınında büyük patlamaların gerçekleştiği kiliselerden birisi, hatta en önemlisi olan Ayafotini Kilisesi'nin, Yunan karar alma ve uygulama mekanizmasının ana omurgasını teşkil ettiği biliniyordu. Özellikle İzmir Metropoliti Hristostomas'ın burada kurguladığı ve uygulamaya koyduğu plânlar, kilisenin âdeta cephanelik ve mühimmat deposu olması ve bunlara dair belge/bilgi ve dokümanların bulunması ve hatta daha da ötesi Türk esirlerin burada tutulduğu karargâh merkezi

⁶²⁰ Köylü, **Mösyö Grecovich'in...**, ss. 95-96.; Rapor için bkz. **Şark**, "İzmir Yangını", 21 Kanunuevvel 1338.

olması yukarıdaki tezi destekler niteliktedir.⁶²¹ Yani infilakların meydana gelmesi, Türklerin cesetlerinin yanan yerlerde elleri-kolları bağlanmış bir şekilde bulunması Ermenilerin kenti yakmış ve yerli Rumların da yaymış olduğu iddiasını doğrulamaktadır. Nitekim *“Türk işgali altında kalmaktansa ölmeyi tercih eden Ermeniler, evlerini ateşlemişler ve Türk askerleriyle mücadeleye girişmişlerdi. Müthiş gürültülerle cephane depoları patlıyordu.”*⁶²² Kısacası Ermeniler ve yerli Rumlar cephanelik ve belge/bilgi/dokümanların Türklerin eline geçmemesi için çalışırken evlerini, kiliselerini ateşe vererek asrın yangınına imzalarını atmışlardı.

Yangın sırasında Grekoviç ve ekibini her taraftan sararak abluka altına almışlardı. Bu durum Sigorta Yönetimi Yangın Servisi Temsilcisi Mösyö Ernest Bon tarafından *“Ermeni ve ya Rum kundakçılar görevlerini yerine getiren Hristiyan itfaiyecilere bile saldırdı.”*⁶²³ diyerek dile getirmişti. Yangının Ermeniler tarafından kasten çıkarıldığı da dönemin şahitleri tarafından kabul edilmişti. Üstelik yangını çıkaran birkaç kişi suçüstü yakalanmış olduğu görülmüş ve polis raporuna ek olarak otuz yedi sayfalık şahitlerin ifadeleri de rapora dâhil edilmiştir.⁶²⁴

Bununla birlikte İzmir yangını esnasında dönemin haberleşme aracı olan yangın sebebiyle tahrip olduğu için, İzmir’den haberler İstanbul’a ve diğer illere günler sonra ulaşmıştır. Bu haberler İzmir’den İstanbul’a gemilerle gelen yolcularla yapılan mülakatlar, ya da İzmir’den İstanbul’a gemilerle gelen yolcularla yapılan mülakatlar, ya da İstanbul’dan İzmir’e durumu aktarmaya giden muhabirler vesilesiyle haberler yayımlanmış olduğu bilinmekteydi.⁶²⁵ Bu doğrultuda *“İzmir’de Müthiş Yangın”* başlığı altında 15 Eylül günü Ankara’da çıkan Babalık Gazetesi şu bilgilere yer vermişti:

*“İzmir’de dehşetli bir yangın çıkmıştır. Çarşamba günü öğleden sonra zuhur eden yangının Perşembe günü öğle üzeri tahribata devam etmekte oldu. İzmir’den bildiriliyor. Frenk ve Ermeni mahalleleri mahv-ı harap olmuştur. Ecnebi sefain-i harbiyesi mültecilerle doludur.”*⁶²⁶

⁶²¹ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa-2 Yunan Ege’den Nasıl Geçti “Son Günler”...**, s. 504.

⁶²² Ercan Erksan, “İzmir’i nasıl yaktılar, nasıl kaçtılar?...” **Yeni Tarih Dünyası**, Sayı: 3, (15 Ekim 1953), ss. 118-122.

⁶²³ Gökdemir, **a.g.m.**, s. 195.

⁶²⁴ Esirkiş, **a.g.t.**, s. 65.

⁶²⁵ Esirkiş, **a.g.t.**, s. 54.

⁶²⁶ Rahmi Çiçek, “İzmir’in Kurtuluşunun Anadolu Basınındaki Yansımaları”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Uluslararası Sempozyumu**, (Yay. Haz.: Murat Alper Parlak), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015, s. 229.

Yangın, deprem, sel gibi kargaşa ortamlarında asayişin çoğu zaman sağlanamadığı görülür. Büyük İzmir yangını sırasında da asayişin tam olarak sağlanamadığı muhakkaktı. Gazetelerde o günkü asayiş ortamıyla ilgili çeşitli yazılar yer almıştı. Bu konuda İstikbal gazetesinin vermiş olduğu bir haberde şunlar yazılıydı:

*“Biz İzmir’den buraya gelmek için Pazar günü gemiye binmiştik. Türk kıtaatı şehre dahil olurken bazı kimseler tarafından vukua getirilen hadisat, kumandanlığın bazı şiddetli tedbiri istihzam etmişti. Bu sırada vukua gelen kargaşalık esnasında bir çok kimseler yaptıklarının cezasından kurtulmak için sahilden denize atlamışlar ve vesait-i bahriyenin yokluğu yüzünden boğulmuşlardır. Bütün bu ecsadı toplamaya vakit müsaade etmediğinden Pazar günü sathı bahirde elan birçok ceset meşudolmakta idi. Her yerde olduğu gibi İzmir’de vaki hadise mubalaakar bir surette ettiğinden verilebilecek malumat tabii meşhuane müstenit bulunmak icap etmektedir. Elyevm İzmir’de sükun tamamıyla tesis etmiş, kıtaatın şayan-ı hayret zabıt ve zabitanı bütün icabın takdirlerini celp etmekte bulunmuştur.”*⁶²⁷

Gazetelere İzmir’deki asayiş açısından yansıyan haberlerden bir diğeri de İzmir Rum Metropolit Hristostomas’ın ölümüyle ilgiliydi. Yine bu konuda sürmanşet yapılarak kamuoyuna sunulan haber İstikbal gazetesinde şöyle yer almıştı:

*“Hrisostomos şimdiye kadar anlaşılmayan bir sebepten dolayı daire-i hükümete azimet etmiş, avdetinde üzerine hücum eden halk tarafından öldürülmüştür. Hadise-i katli Rumlara atfedenler olduğu gibi ruhban kıyafeti altında en bunlar bir komitacı ruhu taşıyan bu yüksek rütbeli zabıtlardan aileleri zulme uğrayan Türkler tarafından da linç edildiğini iddia edenler vardır. Fakat doğruyu söylemek lazım gelirse Hrisostomos’u öldürenler arasında Türkler kadar Anadolu Rumlarda vardır.”*⁶²⁸ Ancak Babalık gazetesi, Atina gazetelerinden iktibas ettiği bir haberde Metropolit Hrisostomos ile Kozmos Gazetesi müdürü Aleksandırıdi’nin Divan-ı Harp mahkemesince yargılandığı, kendisine mahkemece idam hükmü verildiği ve bu doğrultuda kurşuna dizilerek idam edildiği konusunda bilgi vermişti.⁶²⁹

⁶²⁷İstikbal, 28 Eylül 1922.

⁶²⁸Çiçek, a.g.m., s. 229.

⁶²⁹Çiçek, a.g.m., ss. 229-230.

Türk basınında asayişle ilgili yer alan bir diğer haber de Tasvir-i Efkar gazetesinin 21 Eylül 1922 tarihli nüshasında yer almıştı. Gazete ilgili haberin detayında Urla üzerinden İzmir'den ayrılan Yunan ordusunun bölgeden geçerken bölgeye zarar verdiklerini, hatta kilise ve okullara saklanan çetelerin kasabayı ateşe vererek kaçmaya çalıştıklarını vurgulamıştı. Bunun üzerine bölgede bulunan Türk müfrezeleri tarafından bahsi geçen bölgelerdeki yangınların söndürülmesi için büyük çaba bir gösterilmişti.⁶³⁰ Bu ve buna benzer olaylar dizgesi, 1922 tarihli İzmir yangının kimler tarafından ya da kimler öncülüğünde çıktığını göstermektedir.

Özetle 1922 tarihli İzmir yangını sonrasında her taraf yakılıp-yıkılmıştı ve küller altında kalan bir şehir vardı. 1923 Mart ayında İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından aktarılmış olan verilere göre; İzmir'de mevcut olan 42.945 evden 14.004 tamamen yanmış ve dükkanlarında büyük bir kısmı yanmış hatta 9.696 adet dükkan kalmış olduğu bilinmekteydi. Bu afet sonucunda İzmir'de 2.000 kişiden fazla insan yaşamını kaybetmiş; 200.000 kadarı da artık evsiz-barksız olarak yaşamını sürdürecekti.⁶³¹

3.3. İzmir ve Havalisinin Yunanlardan Tahliyesi ve Kentte Asayişin Sağlamaya Yönelik Faaliyetler

9 Eylül 1922 sabahı Türk ordusu İzmir'e girmiş ve kentte büyük bir sevinç görülmüştü. Kentte Yunan işgalinin son bulmasıyla birlikte esaret zincirleri kırılmıştı. 15 Eylül günü büyük bir kısmı söndürülmüş olan büyük İzmir yangının da halen devam ettiği hususu İsmet (İnönü) Paşa'nın hatıralarında ifade edilmişti.⁶³² Bununla beraber kentin yeniden imarı noktasında Türk ordusu şehre girmeden yaklaşık iki gün önce İngiliz Konsolosluğu'ndan verilen bir haberde destek gönderileceği açıklamasında bulunulmuştu.⁶³³

Büyük taarruzun başarı göstermesi sonrası bölgede yaşayan gayrimüslim ahalinin telaşa ve paniğe kapıldığı görülmüştü. Özellikle yerli Rumlar, Yunan ordusunun kalıntılarıyla birlikte, Türk ordusunun önünden İzmir'e akmaya başlamışlardı. Bir çoğu Türk ordusunun öncüleri görülmeyen gemilerle Sakız, Sisam,

⁶³⁰Tasvir-i Efkar, 21 Eylül 1922.

⁶³¹ Erkan Serçe, Fikret Yılmaz ve Sabri Yetkin, **Küllerinden Doğan Şehir: İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2003, s. 16.

⁶³²İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973)**, 3. Baskı, Yay. Haz.: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008, s. 40.

⁶³³Esirkiş, **a.g.t.**, s. 65.

Midilli gibi adalara kaçmış olduğu bilinmekteydi.⁶³⁴Bu sayının 200.000 kadar olduğu ifade edilmişti.⁶³⁵

Bununla birlikte Türk ordusu tarafından İzmir'e girdiği zaman Türk yönetimi tarafınca kaçmamış veya kaçamamış olan yerli Rumlara hiçbir fenalık yapılmamıştı.⁶³⁶ Kişisel olarak bu evrede uğradıkları zulme binaen Türk-Müslüman ahali ve bazı Türk askerlerinin hoyratça davrandığı görülmüştü. Ancak bu durum hiçbir zaman toplu bir şekilde zarar verme şeklinde olmamıştı. Umar'ın belirttiği gibi işgal sonrasında kentteki yalnız tarla, bağ-bahçe ve kendi kara bahtından saklanmaya çalışan aç, susuz, perişan asker döküntüleri vardı. Bunların da büyük bir çoğunluğu halk tarafından birer birer görülmüş, yakalanarak orduya teslim edilmişti.⁶³⁷Nitekim Kinross'un belirttiği gibi Mustafa Kemal Paşa da şehrin asayişini bizzat ele alındıktan sonra bir bildiri yayınlarak sivil halka kötü davranacak askerlerin idam cezasına çarptırılacağını duyurmuştu. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın Amiral Dumesnil'e de verdiği güvence doğrultusunda Hristiyan halkın korunacağı hususunda ciddiye alındığını göstermektedir.⁶³⁸

Bazı Türklerin içlerinde kin biriktirenlerin tam aksine kendilerine sığınan yerli Rumları günlerce saklamış ve müsait bir zamanda sağ-salim kaçmasına yardımcı olunmuştu.⁶³⁹Bu dönemde Türk yönetimi 23 Eylül'de ilan ettiği bir beyannameyle Yunan ve yerli Rumların can güvenliklerini temin edecek ve kentteki asayiş kontrol altına alabilecek bir karar yayınlamıştı. Bu karara göre kentteki asayişin ve güvenliğin sağlanması, huzurlu ve sakin bir ortamın tesis edilebilmesi için evinde Yunan askeri saklayanlar, derhal mevki kumandanlığı ve hükümet yetkililerine bildirmeliydi. Bu yolla, yerli Rumlara karşı yapılacak olası saldırıların önüne geçilmesi düşünülmüştü. Dahası bu konuya muhalefet eden yahut karşı gelenler için idam kararı alınmıştı. Bundan başka yoğun Rum göçünden sonra sahipsiz kalan eşyaları kim üzerine geçirirse 10 sene kürek cezasına çarptırılacaktı. Malın değeri üzerinden 100 lira ile 5.000 liraya kadar para cezası da ayrıca

⁶³⁴Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, s. 330.

⁶³⁵Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, s. 334.

⁶³⁶Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi", s. 156.

⁶³⁷Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, s. 330.

⁶³⁸Kinross, *a.g.e.*, ss. 493-494.

⁶³⁹Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, ss. 306-307.

verilecekti. Bunun yanında boş ev ve dükkânlara yerleşmesi dahi yasaklanmış hatta bu durumun cezası da İzmir Vilâyeti tarafından belirlenmişti.⁶⁴⁰

Nitekim kentte asayiş ve güvenlik ortamının sağlanması noktasında Chicago Tribün muhabirine 26 Eylül 1922’de vermiş olduğu bir röportajda Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu:

“...Görüyorsunuz ki, İzmir’de hiçbir katliam vaki olmadı. Münferit yağma ve katil vukuatını men etmek gayr-ı kabildir. Bir yerlerde kendi yerlerinin yakıldığını, yağmaya uğradığını, akrabasını öldürüldüğünü gözleriyle görürse, böyle bir askeri zapt etmemek müşküldür. Mamefih, intizamın ihlal edilmediğini görüyorsunuz. Bir intikam mukabele-i bilmiş fikrinde değiliz. Buraya eski hesapları araştırmaya gelmedik. Bizim için mazi gömülmüştür.”⁶⁴¹ Mustafa Kemal Paşa, demecinde Türk ordusunun kentte asayiş ve güvenliği ele aldıktan sonra birtakım kararlar alındığını, halk arasında din ve milliyet ayrımı yapılmaksızın herkesin can, mal ve namusunun korunacağını belirtmişti. Mazideki hesaplaşmaya da dikkat çeken Gâzi Paşa, artık kentte barış ve kardeşliğin, huzurun tesis edileceğinin işaretini vermişti. Nitekim yaklaşık 450 kilometrelik yakılan bir araziden geçerek İzmir’e giren Türk askeri intikam almaya hiç çalışmamıştı.⁶⁴²

⁶⁴⁰Esirkiş, **a.g.t.**, s. 67.; Nurettin Paşa tarafından asayişin temini için imzalanmış olan ilgili karar ve belge için Bkz.: **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 65, Vesika: 1461, (Eylül, 1968).

⁶⁴¹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 311.

⁶⁴²**Vakit**, 20 Eylül 1338.; Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle kentte asayişte bir boşluk olmamış ve hemen güvenlik tesis edilmeye çalışılmıştı. Bu dönemde gayrimüslimlere yönelik bazı münferit olaylar gerçekleştirilse de Türk ordusu İzmir’de düzeni sağlamaya çalışmış ve gerekli kararları çıkartarak asayiş ve güvenliği sağlamıştı. Bkz.: **Akşam**, 19 Eylül 1338.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE İZMİR'DE ASAYİŞİ SAĞLAMAYA YÖNELİK TEDBİRLER VE UYGULANAN CEZALAR (1918-1922)

Mondros Mütarekesi'nden sonra bir yandan İzmir ve çevresi Yunanlar tarafından işgal edilirken, diğer yandan da buna paralel olarak İzmir merkezi ve kazalarında asayiş olaylarında ciddi bir artış görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde kentte asayiş bozan en önemli unsur yerli Rum ve Yunan çetelerinin faaliyetleri olsa da farklı grupların da asayiş bozucu faaliyetleri vardı. Bunlar arasında akla ilk gelen Kuvâ-yı Milliye birlikleri adı altında faaliyet gösteren ve halkın canına, malına tecavüz eden çete türü örgütlenmelerdi. Bu örgütlenmeler bazen bölgede Kuvâ-yı Milliye kisvesi altında hareket ederek asayiş bozucu faaliyetlerde bulunuyorlardı. Dolayısıyla Mütareke dönemi İzmir'inde ekserisini Yunan çeteleri oluşturmak üzere, çeşitli çete faaliyetleri yürüten ve halkın canına, malına tecavüz eden Türk çetelerine karşı da bölgedeki fırka kumandanları tedbir almak zorunda kalmıştır. Bilhassa kentteki güvenlik birimleri ve kolluk kuvvetleri, Yunan işgal girişimlerine karşı eldeki kısıtlı imkânlarla rağmen gerekli tedbirleri almaya çalışmış ve aldığı tedbirleri de günü gününe merkeze bildirmişti. Bu doğrultuda 1919 Mayıs'ında İzmir'in işgaliyle birlikte kentteki asayiş ve güvenlik sorunlarının önüne geçebilmek için atılan adımlardan ilki, bölgeye Nasihat heyetleri gönderilerek kentte huzur ve sukûneti sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmasıydı.

1. Heyeti-i Nasiha'nın İzmir'e Gelişi ve Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri

Yunanların İzmir'i işgal etmesinden önce, bölgede tedhiş hareketleri yürüten ve Yunan işgaline ortam hazırlayan yerli Rum çeteleri tarafından yapılan mezalime karşı birtakım tedbirler alınmaya çalışılmış ve yayınlanan beyannamelerde suçluların cezalandırılacakları ifade edilmişti.⁶⁴³ Ancak işgal süreciyle birlikte olayların sıklığı göz önünde tutulursa çok ciddi tedbirlerin alınmadığı veya alınamadığı söylenebilir. Özellikle ağır koşullara sahip bir ateşkes imzalayan dönemin Osmanlı Hükümeti, İzmir'in işgaline karşı protesto dışında herhangi bir tepkide bulunmamıştır. Dönemin

⁶⁴³ Sadrazam tarafından verilen bir beyanname de öldürme, ırza tecavüz, yağma ve soygun gibi olayların faillerinin cezalandırılacakları belirtilmiştir. Bkz. **Hukuk-u Beşer**, 10 Mart 1335.

Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Vükelâ Meclisi'nce onaylanan bir notada İzmir'in İtilaf kuvvetlerince işgali hakkında Paris Barış Konferansı'nın kararına Osmanlı Hükümeti'nin karşı çıkmadığı, ancak devletin ayrılmaz bir parçası olan İzmir'in ırk, tarih ve coğrafya bakımından Yunanistan'la alakası olmadığını vurguladığı bilinmekteydi.⁶⁴⁴ Bayar bu durumu “*İzmir Vilayeti, yüzde seksen üç nispetinde haiz-i ekseriyet olan ve binnetice fikirce, gaye-i amalce ve adatca orada yaşayan ekalliyetten büsbütün farklı bulunan Türk halkını havi ve esasen Türk beldesi olduğu için burada Türk milletinin hukukunu nazar-ı itibara almamak pek müşkül olduğu kadar kaide-i adl ve nisfete muvafık değildir.*”⁶⁴⁵ sözleriyle ifade etmiştir.

Padişah Vahdettin, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir süre önce ve Anadolu işgalinden sonra yayınlanan Hatt-ı Hümayunlarında halkın ahenk ve birlik içinde olmalarının temini için mevcut kanunlar dairesinde inzibatın bir an evvel icra edilmesini istemişti.⁶⁴⁶ Padişah, vatanın selameti ve saadeti için hükümetin dâhilde ve hariçte emniyet ve intizamı sağlamaya çalışacağını vurguluyordu. Bu konuda “*Her tarafta asayişin takriiriyle ihlal-i sükûn ve inzibata tasdi edenlerin bi'l-ifadeten vakt-ı kanun dairesinde men'inin*”⁶⁴⁷ sağlanması hususunda Vükelâ Heyeti'nin gerekli tedbirleri alması gerektiğini belirtmişti. Padişah Vahdettin, “*...Bu meseleyi insanlık nokta-i nazarından tetkik ederek, buna bir hudut tayin edilmelidir ve onların tecavüzlerine bir set çekerek ahalinin kasaphanelerde koyun keser gibi öldürmelerine müsaade edilmemelidir. Eğer, İtilaf Devletleri, buna bir netice vermezlerse, daha pek çok ehemmiyetli meseleler zuhura gelebilir. Şahit oldukları vahşet ve tecavüze karşı ahalini susturmağa çalışmak pek müşkül oluyor. Memleketim halkı namusunu, hayatını, evini kurtarmak için pençeleşmeye hazır*”⁶⁴⁸ diyerek bu hususta kararlı bir mücadele yürütüleceğini ifade etmişti.

Osmanlı hükümeti bu düşüncesinde her ne kadar kararlı bir mücadele yürütüleceğini ifade etmişse de durum bundan çok farklı olacaktı. Nitekim mütarekenin 7. maddesi gereğince müttefik kuvvetler kendilerini güvende hissetmedikleri takdirde o noktayı işgal edebileceklerini belirtmişlerdi. Bu durumun bilincinde olan Osmanlı Hükümeti temsilcileri, olası bir işgal tehlikesini önlemek

⁶⁴⁴Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 211-212.

⁶⁴⁵Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., ss. 2001-2002, Belge No:105.

⁶⁴⁶Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 213.

⁶⁴⁷**Minber**, 12 Teşrinisani 1334.

⁶⁴⁸Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, 1. Baskı, (Çev.: Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara, 1986, s. 94.

için de yukarıda da geçtiği üzere çeşitli önlemler alınmıştı. Bunlardan birisi Nasihat Heyetlerinin kurulmasıydı. Bu heyetlerin kuruluşunu hazırlayan bir takım iç gelişmelerde gerçekleşmiştir. İç gelişmeler azınlıkların ve özellikle yerli Rumların taşkınlıklarından kaynaklanmıştır. Mütarekenin imzalanmasıyla emellerine ulaşmak isteyen Rumlar, silahlı çeteler kurarak Türklere saldırmaya başlamışlardı. Şubat-Mart aylarında İstanbul çevresinde ve Batı Anadolu’da yoğunlaşan Rum tedhişçiliği, artan eşkıyalık hareketleri ve devlet otoritesinin taşrada etkisini yitirmiş olması sonucunda Batı Anadolu’da asayişsizlik had safhaya varmıştı.⁶⁴⁹ Nitekim Yunan askeri elbiseleri giymekten çekinmeyen Rum asker kaçakları, Batı Anadolu’da halkın can ve malına tecavüz ediyor, soygunlar gerçekleştiriyor ve özellikle İzmir çevresinde seri cinayetler işliyorlardı.⁶⁵⁰

Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti önce kiliselerde ibadet yerine siyaset yapmaya çalışan yerli Rumları resmî bir bildiri yayınlayarak uyarmıştı.⁶⁵¹ Ancak ilerleyen süreçte yerel Rum çetelerin yaptığı tedhiş hareketleri neticesinde bildiri yahut protestoların herhangi bir işe yaramayacağı; dolayısıyla bu türden faaliyetlerin kentte asayiş sağlayamayacağı gibisükûneti de tesis edemeyeceğini anlamışlardı. Bu itibarla hükümet tarafından sorunların çözümüne yönelik daha etkili çözüm ve önlemler alınması kararlaştırılmıştı.⁶⁵²

Batı Anadolu ve civarında eşkıyalık yapan Rumların amacı dehşet saçarak Türk ve Müslüman halkın göç ettirilmesini sağlayıp Rumları iskan ettirmekti.⁶⁵³ Bu amaçla şehirlerin idare usulünü ve gelişmelerini izleyecek, bu politikaya karşı gelecek bir encümen oluşturuldu. Bahriye Nazırı Şakir, Nafia Nazırı Avni, Ayan üyelerinden Reşid Akif ve Aristidi Paşalarla birlikte Fazıl Muhterem, Dahiliye Nazırı Cemal Bey’den oluşan bu encümen ilk toplantısını 31 Mart 1919’da Sadarette yaptı. Toplantıdaki raportörlüğe de mülkiye müfettişi Zühtü Bey getirilmişti.⁶⁵⁴ Aynı günlerde Meclis-i Vükelâ bu oluşturulan heyetin daha kapsamlı organize edilmesine karar verildi.⁶⁵⁵ Bu heyetlere memleketin temiz ve saygın şahsiyetleri katılacak ve Anadolu’nun muhtelif yerlerini ziyaret ederek halka tavsiyelerde bulunacaktı.⁶⁵⁶

⁶⁴⁹Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha (Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri)**, Akademi Kitapevi, İzmir, 1992, s. 5

⁶⁵⁰Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: 1....., ss. 58-59.

⁶⁵¹Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: 1....., s. 61.

⁶⁵²Çelebi, **Heyet-i Nasiha....**, s. 5

⁶⁵³Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: 1....., s. 61.

⁶⁵⁴Çelebi, **Heyet-i Nasiha....**, ss. 5-6.; Bkz. **Alemdar**, 1 Nisan 1919.

⁶⁵⁵Çelebi, **Heyet-i Nasiha....**, s. 6.

⁶⁵⁶Gökbilgin, **a.g.e.**, Cilt: 1....., s. 64.

Sadrazam Damat Ferit Paşa basına yaptığı açıklamada bu heyeti ve görevlerini şöyle açıklıyordu: “*Şehzadeler başkanlığında vilayetlere mülkiye, ilmiye ve askeriyeden seçilecek kişilerden oluşacak birer heyet-i fevkalade gönderileceğini söylemiş ve hukuk-u mukaddese-i devlet ve milletin sıyanetine çalışılacaktır.*” Heyet, gittikleri bölgelerde halkı sukûnete davet edecek ve kendilerine padişah adına güvence verecekti.⁶⁵⁷

Bahsi geçen heyetler, iki kısımda hareket edecekti. Anadolu ve Rumeli olarak adlandırılan Heyet-i Nasihalar hakkında ilk bilgiler 5 Nisan 1919 tarihinde duyurulmuştu. İngiltere’nin İstanbul’daki mümessili Webb’i ziyaret eden Damat Ferit Paşa, bu girişimden ilk kez bu tarihte söz etmişti. Sadrazam, Webb’e, “*taşradaki karışıklık ve huzursuzluğa son vermek üzere, kuvvetli bir merkezi hükümet komitesi kurulacağını, sonra da söz konusu heyetlerden iki tane gönderileceğini ve bunların hükümet adına tam yürütme yetkilerine sahip bulanacaklarını açıkladı.*” Bu heyetlere İngiliz subaylarının da katılması istenmiş, ancak Webb, bunun mümkün olmadığını, İngiliz denetim subaylarının komisyonlara yerel şartlar ve şikayetler konusunda bilgi vererek yardımcı vererek yardımcı olmalarının buyrulmasını rica edeceğini söylemişti.⁶⁵⁸

Asayişin sağlanması hususunda bir an evvel harekete geçen Anadolu Nasihat Heyeti’nin başkanlığını yapan Şehzade Abdürrahim Efendi’ye, “*heyetin bu seyahatten amacı, savaşın felaketlerinden etkilemem Anadolu’nun ihtiyaçlarını yakından görerek neticesini hükümete bildirmek olduğunu*” belirtilmişti. Sadrazam Damat Ferit Paşa’ya göre de bu heyetin amacı “*heyetin görevi daha ziyade manevidir. Vazifesi, halka padişahın selamını tebliğ etmek, padişahımızın kendilerini düşündüğünü anlatmak şu anda padişahın kalbinin de tebaanın kalbi gibi rencide olduğu*”nu vurgulamıştı.⁶⁵⁹

Dönemin gazetelerinde de oldukça manşet olan bu heyetler ve görevleriyle ilgili çeşitli yazılar kaleme alınmıştı. Örneğin, İkdâm gazetesi; “*Meclis-i Vükela’nın Anadolu’ya iki heyet göndermeğe karar verdiğini, bu heyetlerin Anadolu’nun muhtelif yerlerini gezerek halka, unsurlar arasında uzlaşma ve vatandaşlık hissi telkin edeceğini, bu heyetlerden birisine Şehzade Abdürrahim Efendi’nin, diğerine*

⁶⁵⁷ Çelebi, **Heyet-i Nasiha...**, s. 6.

⁶⁵⁸ Çelebi, **Heyet-i Nasiha...**, s. 6.

⁶⁵⁹ Çelebi, **Heyet-i Nasiha...**, s. 6.; Bkz. **Sabah**, 1 Mayıs 1919.; **Yeni Gazete**, 1 Mayıs 1919.; **Vakit**, 17 Nisan 1919.

de, Şehzade Abdürrahim Efendi'nin başkanlık yapacağı⁶⁶⁰nı belirtmişti. Takvim-i Vekayi ise bu heyeti sürmanşet yaparak haberi şöyle duyurmuştu; “Savaşın felaketlerinden müteessir olan tebaaya padişahın selamını tebliğ etmek.”⁶⁶¹

Görüldüğü üzere Nasihat Heyetleri “unsurlar arasında meydana gelen kin ve nifakın giderilmesi maksadıyla”⁶⁶²Anadolu’ya gönderilmişti. Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki heyet, Ali Rıza ve Süleyman Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, Pazarcık Müftüsü Halil Fehim Efendi, eski Rum mebuslarından Yanko Güvenidis, Hayret Paşa ve Dahiliye Nezareti Memurin Kalemi Müdürü Ohannes Efendi’den oluşmaktaydı. Bahsi geçen heyet 16 Nisan 1919 günü İstanbul’dan hareket ederek Bursa, Balıkesir, İzmir, Afyon, Antalya, Isparta, Konya ve Eskişehir güzergâhında faaliyetlerini yürüteceklerdi.⁶⁶³

“Memleketin imarı, refaha kavuşması her şeyden evvel asayişin temini ile kabildir. Osmanlı tarihinde görülen bu gibi büyük vakaların doğurduğu müşküller, hep milletin sabır ve sükûneti, saltanat makamına derinsadakat ve hükümetin tedbirlerine itaatle iktiham olunmuştur”⁶⁶⁴düsturuyla yola çıkan Nasihat Heyeti’nin İzmir durağı 26 Nisan gününe denk gelmişti. Kentte heyeti karşılama komisyonunda Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa, Belediye Meclis Üyesi Yuan, Musevi toplumu adına Royno Korbiyel, Ermeni toplumundan bir kişi, Rum basını namına Amalatya’dan Solomonidi, Fransız gazeteleri namına Liberte gazetesi sahibi Aksantaki (?), Hürriyet ve İtilaf Fırkası’ndan Sadık Bey, Aydın Mutasarrıfı Ahmet Şükrü Bey bulunmaktaydı. Heyet Nasiha’nın mihmandarlığına tayin edilen Seyfullah İzzet Bey, 56. Fırka kumandanı Hürrem Bey, Mektupçu vekili Haşmet Bey, Defterdar Besim, Merkez kumandanı İhsan, Sabah gazetesi muhabiri Ali Ulvi, İstanbul gazetesi muhabiri Saim Bey⁶⁶⁵karşılama töreninde hazır bulunmuşlardı.

Nasihat Heyeti için İzmir’de görkemli bir şekilde karşılama töreni düzenlenmişti. 25 Nisan günü Aydın Valisi İzzet Bey’in başkanlığında, Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi ve Polis Müdüründen oluşan komisyon⁶⁶⁶karşılama programını ⁶⁶⁷hazırlamıştı. Şehzade ve heyetin geçeceği güzergâhtaki tüm yollar, balkonlar, dükkânlar

⁶⁶⁰İkdam, 11 Nisan 1919.

⁶⁶¹Takvim-i Vekayi, 17 Nisan 1919.

⁶⁶²Turan, Yunan Mezalimi..., s. 215.

⁶⁶³Turan, Yunan Mezalimi..., s. 216.

⁶⁶⁴ Turan, Yunan Mezalimi..., s. 216.; Bkz. Çelebi, Heyet-i Nasiha..., s. 18.

⁶⁶⁵Müsavat, 23 Nisan 1919.

⁶⁶⁶ Zaman, 26 Nisan 1919.

⁶⁶⁷ Bkz. Çelebi, Heyet-i Nasiha..., s. 34.

çiçeklenmiş ve süslenmişti. İzmir'e gelecek olan Nasihat Heyeti'nin parlak bir şekilde karşılanması ve uğurlanmasına Türk Ocağı'nca da karar verilmişti. Çünkü bu vesile ile yapılacak tezahüratlarda olası bir olay karşısında Türkleri daha ziyade tembihleyecek ve uyaracaklardı. Diğer taraftan da yerli Rumlara karşı yapılabilecek nümayiş karşısında çeşitli hareketleri durduracak ve varlıklarını fiilen de izhar etmiş olacaklardı.⁶⁶⁸

Bütün bu hazırlıklardan 26 Nisan 1919 günü Nasihat heyeti Karşıyaka'da bir törenle karşılanmış Müslüman, Ermeni, Rum binlerce kişi ve İzmir'den gönderilen heyete karşı parlak bir karşılama töreni yapmışlardı. Halkın teveccühleri üzerine Şehzade Abdürrahim Efendi trenden inerek alkışlar arasında birkaç dakika dolaştıktan sonra tekrar trene binmiş ve Basmahane'ye doğru yol almıştı.⁶⁶⁹ Basmahane'ye varan heyet, ilk önce Tilkilik yolu civarından Kemeraltı ve Hükümet Konağı'na oradan da Sarı Kışla'ya geçmişti. Şehzade Abdürrahim Efendi'nin konaklaması için Uşakizade Muammer Bey'in yalısı tahsis edilmiş ve kışladan sonra da heyet oraya geçmişti.

Nasihat Heyeti'nin üzerinde durduğu en öncelikli mesele, Meşrutiyet döneminden beri siyasi ihtiraslarla birbirlerinden ayrılmayan ve âdeta Anadolu'da olduğu gibi Türk ve Rumların kardeş gibi yaşadıklarını hatırlatmak ve ortamı sakinleştirmektir. Çünkü daha öncesinde sukûnet içinde yaşayan her iki ulus, 1918 yılı sonlarından itibaren birbirlerine düşman kesilmişlerdi.⁶⁷⁰ Bilhassa mütarekeden sonra artan Rum şımarıklıkları ve Türk ahaliye karşı bazı huzur bozucu teşebbüslerde bulunulması bardağı taşıran son damla olmuştu. Türk aydınları ise kurdukları cemiyetlerle İzmir'in Türklüğünü ispatlama gayretine girmişlerdi. İşte bu ortamı düzeltmek ve tekrar kardeşlik havasını oluşturmak için gelen heyet, üç gün bu şehirde kalmıştı. Heyetin ilk günkü tetkikleri 27 Nisan günü Buca'da gerçekleşmişti. Heyetin Buca'ya gelmesi tesadüfi değildi. Bilakis Mart ayının sonlarından beri Rumların "*asayiş bozuk göstermek*" için çıkardıkları olaylarla ilgiliydi. Nitekim bu tarihte Buca'da çeşitli asayiş olayları cereyan etmiş ve bu mesele askeri birliklerin olaya intikal etmesiyle ancak bastırılabilmişti.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem...**, s. 62.

⁶⁶⁹ Çelebi, **Heyet-i Nasiha...**, s. 37.

⁶⁷⁰ Çelebi, **Heyet-i Nasiha...**, s. 33.

⁶⁷¹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 174.

Heyet, muhtemel bir Türk-Rum çatışmasını önlemek ve her iki taraf arasındaki gerilen ortamı yumuşatmak amacıyla Buca'ya gelmişti. Ancak burada İzmir Rum Metropolitinden başka, diğer azınlıklardan heyete ilgi gösteren hiç kimse olmamıştı. Bunun doğru olmadığını takdir eden Metropolitin, Buca papazına verdiği emir üzerine burada bazı Rumlar Şehzadeyi karşılamışlardı.⁶⁷² Burada Hrisostomos ile görüşmüş olan Şehzadenin durumunu Haydar Rüştü Öktem anılarında şöyle aktarıyordu: “...Bütün gençler, bayraklarla donanmış Ocak binasının önünde dizilmiş bekliyorduk. Alayın pişdarlarını takiben şehzade ve arkasından muhteşem sakalıyla Hayret Paşa ve sonra nasihatçiler geçtikten sonra alaya iştirak etmiş olan Hrisostomos 'un arabası derhal acı ve hakaretimiz handelerimizi üzerine celp etmekten hali kalmamıştı. Bunun farkına varan kurnaz keşiş, önümüzden geçerken riyakâr tebessümler izhar ediyor ve iki eliyle birden ocağı ve ocaklıları selamlıyordu.”⁶⁷³ Şehzadenin bir Rum din adamı ile görüşmesi farklı yorumlanmıştı. Bayar'ın satırlarında yer verdiği Gökçen Efe'nin bu husustaki görüşleri şöyleydi: “Ben anlamıyorum, bir padişah oğlu köy papazının ayağına kadar gidip ondan muhabbet dilenebilir?”⁶⁷⁴ Bu şekilde tepkisini getiren Gökçen Efe'ye Bayar'ın cevabı ise; “Padişah ve oğlu bugün seni, beni, hepimizi temsil eder. Onun bu kadar küçülmesine gönlüm razı olmaz. Fakat kabahat onda değil, onu bu yola sevk edenlerde, yanındaki adamlardır.”⁶⁷⁵ diyerek heyete olan tepkilerini dile getirmişlerdi.

Tepkilerin yanında heyetin bu gelişinden memnuniyet duyanlarda bulunmaktaydı. Şehzade, hanedanın gelecekteki temsilcisi ve sembolü sayıldığı için büyük bir coşku ile alkışlanmıştı. Bundan dolayı heyete İzmir'de özel ihtimam gösterilmiş ve iyi karşılanmışlardı. Örneğin heyete ve şehzadeye bağlılıklarını göstermek amacıyla Balçovalılar, şehzadeye çeşitli hediyeler vermişlerdi.⁶⁷⁶ Nitekim 29 Nisan 1919 günü 10.30'da⁶⁷⁷ dönen heyet, İstanbul'a vardığında sadrazamın vermiş olduğu demeçten anlaşılacağı üzere bu ziyaretten memnuniyet duyulmuştu.⁶⁷⁸

⁶⁷² Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., s. 29.

⁶⁷³ Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem...**, s. 62.

⁶⁷⁴ Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., s. 29.

⁶⁷⁵ Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., s. 29.

⁶⁷⁶ **Müsavat**, 28 Nisan 1919.

⁶⁷⁷ **Müsavat**, 30 Nisan 1919.; **Köylü**, 30 Nisan 1919

⁶⁷⁸ Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Sabah ve Yeni Gazetelerinin 1 Mayıs 1919 tarihli nüshalarında yer alan demecinde “...Heyet-i Nasiha 'ya icra edilen hüsnü kabul hakkında aldığımız malumat pek memnuniyet vericidir.” diyerek durumdan ne kadar hoşnut kaldığını göstermişti.

İzmir'in kıdemli basın organlarından Mûsavat gazetesi “Şehzademizden Kimler Mûtehassıs oldu?” başlığı altında ele aldığı makalesinde “...Şehzademizin Bornova'yı teşriflerinde Kordon üzerinden geçerken rıhtımda yanaşık İngiliz ve İtalyan gemilerinden askerler saygı gösterirken yolda gezen bir Yunan askeri çirkin davranışlarda bulunmuştur...”⁶⁷⁹diyerek müttefik devletlerden hangisinin nasıl rahatsız olduğunu bu satırlarla anlatmıştı.

Heyetin çalışmalarını izleyen İngiliz yetkililer ise İstanbul'a sundukları raporda “heyet Türklerde mukavemet niyetini arttırmış, lakin Rumlarda ise alaka görmemiş olduğunu”⁶⁸⁰ vurgulamıştı. İngiltere'nin İzmir Konsolosu Morgon'un 5 Mayıs 1919'da göndermiş olduğu raporda da “...Türkler çok şevk ve heyecan gösterdiler... Rumlar dürüst davrandılar. Prens (şehzade) Türklerin yenilgiye uğradıklarını, gerçeği açıkça kabul etmelerini, İmparatorluk içinde nizam ve asayişin bir ahenk üzere işlemesi için çalışılması lüzumunu telkin ve nasihat ediyordu.”⁶⁸¹şeklinde aktarmışlardı.

Mütarekenin ağır koşullarının getirmiş olduğu asayişsizlik ortamında kurulan bu heyetler, Türk kamuoyu tarafından iyimser bir hava ile karşılanmıştır. Şehzade Abdürrahim başkanlığında İzmir'e gönderilen bu heyetin her iki ulus arasındaki dostluk ve barış köprüsü olacağı ve dış tehlikelerin ortadan kaldırılacağı düşünülmüştü, lâkin bu seyahat bir hayal olarak kalmıştı. Nitekim, 1919 Mayıs'ı sonrasında gelişen olaylar dizgesi, beklentilerin karşılanamadığını ve umutların karanlığa gömüldüğünü açıkça göstermişti. 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in işgal edilmesi, kapkara günün başlangıcı olmuştu ve nasihat heyetinin başarısızlığını açıkça ortaya sermişti.

⁶⁷⁹Mûsavat, 30 Nisan 1919.

⁶⁸⁰Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi...*, s. 26.

⁶⁸¹Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı...*, s. 69.

II- İzmir Rumları Hakkında Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün Hazırladığı Rapor (1919) ve Türk Polisi'nin Kentteki Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri

Mütareke dönemi İzmir’inde ortaya çıkan asayiş problemlerine karşı tedbirler alan ve kette asayiş sağlamaya yönelik hareket eden oluşumlardan birisi de Türk polis teşkilâtıydı. Bu dönemde Türk polisi, işgal sonrasında İzmir’in çeşitli yerlerinde yaşanan olaylara karşı büyük bir direniş başlatan Kuvâ-yı Milliye’nin yanında yerini alarak, bölgede emniyet ve güvenliği sağlama görevinin yanı sıra, işgal güçleriyle ve bunlarla işbirliği yapan yerli ve yabancı işbirlikçilerle, bağımsız devlet kurmak hayali peşinde olan Ermeni ve Rumlarla mücadele etmeye başlamıştır. Özellikle İzmir’de yaşayan Türkleri insanlık dışı baskılarla sindirmek ve göçe zorlamak üzere büyük bir tedhiş hareketi içine giren Rum-Ermeni örgütleri ve çetelerine karşı polisin faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmektedir. Nitekim Millî Polis Teşkilatı’nın kurulmasıyla birlikte polis daha özverili, çetin ve yoğun bir mücadeleye girişmiş ve tüm Misak-ı Millî sınırları içerisinde kentte emniyetin temini, asayişin korunması ve suç faillerinin meydana çıkartılması konularında büyük çaba göstermiştir.⁶⁸²

Bu doğrultuda İzmir’in işgali sürecinde yaşanan olaylar ve Rum çete faaliyetlerinin asayiş bozmaya yönelik faaliyetleri bir polisin gözünden anlatılan raporla ortaya konulmuştu. Bahsi geçen rapor, 26 Nisan 1919 günü Aydın Vilâyeti İzmir Emniyet Müfettişliği’nde göreve başlayan Komiser Muavini Hulusi Efendi tarafından tutulmuştu.⁶⁸³ 25 Mayıs 1919 ve 23 Haziran 1919 tarihlerinde beşer sayfalık olmak üzere iki farklı biçimde yayınlanan rapor, işgal günlerinde yaşanan acıları bir polisin gözünden çizilmesine olanak sağlamıştır.⁶⁸⁴ Bahsi geçen bu iki raporun Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Seyrüsefer Kalemine sunulduğu bilinmektedir.

Raporda, Yunan askerlerinin İzmir’i işgali ve taarruza geçmeleri, yerli Rum çetelerin olaylar karşısındaki tepkileri, kolluk kuvveti temsilcilerinin yağmalanması, bazı memurların işgal sırasında menfaatlerini açıkça ortaya koymaktaydı. Nitekim raporun başlangıcında şöyle deniyordu:

⁶⁸² Dikici, **a.g.m.**, ss. 343-344.

⁶⁸³ Yücel Yiğit ve Eyüp Şahin, “Bir Polisin Gözünden İzmir’in İşgali” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIX, Özel Sayı: İzmir’in İşgali (2019), ss. 107-108.

⁶⁸⁴ Yiğit ve Şahin, **a.g.m.**, s. 108.

“26 Nisan 1919 tarihinde işe başladım. 26 Mayıs 1919 tarihine kadar cereyan eden olaylar zarfında İzmir’in yerli Rumları tarafından birçok taşkınlık ve bu meyanda Kordon Boyu ve civarında aynıyle Yunanistan’ı andıracak surette bütün binalar Yunan bandıralar çekilmekte ve bilumum Rumlar tarafından her gün nümayiş yapılmaktaydı. Yunanistan’ın gelip hissiyat-ı milliyemizi rencide edecek Rumca ibare risaleler ve Türkler aleyhinde resimler, memur-u mahsusalar tarafından müsadere edilerek Emniyet Müfettişliği merkezine gelen Yunan zabitan ve efradı tarafından mezkûr risale ve resimler cebren alınıyordu.”⁶⁸⁵

İşgalin ayak sesleri ve yerli Rumların gövde gösterisi haline getirdiği nümayişler, Türk-Müslüman ahaliye karşı yapılan zulümleri ortaya koymaktaydı. Zira bu dönemdeki Osmanlı Hükümeti, işgale karşı çıkmayan pasif görevlileri İzmir’de birçok kurumun başına getirmişti. Bunlardan birisi 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa iken, diğeri de şüphesiz Emniyet Müfettişi Azmi Bey idi. Nitekim Maliye Müfettişinin salon sorumlusu Tahir Efendi şöyle demişti: “Kasanızda bulunan nukud-u (nakitler) mevcudu Osmanlı Bankasına yatırınız, zira burası Yunanlılar tarafından işgal ediliyor. Bunu bendeniz kendilerine yakın bulunduğumdan aynen işittim ve derhal Emniyet Müfettişi Azmi Beyi görmek üzere müfettişlik dairesine giderek mesmu’atın (duyumum) olan Maliye Müfettişinin sözlerini tekrar ettim. Kendisi de derhal daireden çıkarak gitti ve bir müddet sonra daireye avdet ederek orada bulunan maiyetine karşı “Hayır! Mesele işgaldeğildir. Ancak Düvel-i İtilafige tarafından kalelere birer müfreze çıkarılacaktır. Telaş etmeyiniz, diyerek tatilzamanı, mumaileyh (adı geçen) hanesine gitmek üzere daireden çıktı.”⁶⁸⁶ Aziz Bey’in işgal günü izin alması ve işgalin gerçekleştiği haberini vermeye giden Hulusi Efendi’ye “Pek ala ettiniz. Ben bugün dışarıya çıkmadım, çıkmam zira tehlike vardır. Siz de başınızın çaresine bakınız.”⁶⁸⁷ ifadeleri görevlilerin pasif davrandığının ve umursamazlığının bir cevabı niteliğindeydi.

İşgal günü yaşanan taşkınlıklar sadece Müslüman ahali üzerinde değildi. Yunan askerler karakolları ve basarak buradaki materyalleri ve evrakları almışlar kimi zamanda yağmalamışlardı.⁶⁸⁸ İşgal sonrası Osmanlı polisine Yunanlara rehberlik

⁶⁸⁵ Yiğit ve Şahin, **a.g.m.**, s. 109.

⁶⁸⁶ Yiğit ve Şahin, **a.g.m.**, ss. 109-110.

⁶⁸⁷ Yiğit ve Şahin, **a.g.m.**, s. 115.

⁶⁸⁸ Örneğin işgal sırasında İki Çeşmelik caddesinde bulunan karakolundaki evrakların darmadağın edilerek yağmalandığı ve karıştırıldığı bunun üzerine de İkinci Komiser olarak görev yapan Mehmet Ali Efendi’nin bunları tekrar düzenlediği polis kayıtlarına geçmiştir. Bkz. **İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri**, Cilt: I, 31 Temmuz 1335, s. 71.

yaptırılmış, masa başı işleri verilmişti. Asayişten sorumlu *Herkülepos*, *Pasaport Memuru Robert Efendi* aracılığıyla İzmir Emniyet Müfettişi Fikri Beye “*sizin burada artık vazifeniz kalmamıştır*” haberini bildirmiş ve artık emniyet ve asayiş hizmetleri de Yunan kuvvetlerince sağlanmaya başlanmıştı.⁶⁸⁹

Bahsi geçen rapor içerik olarak eksik olmasına rağmen İzmir Emniyet Müfettişliği ve bazı kamu görevlilerinin vurdumduymaz tutumları ve işgal sırasında yaşanan olayları ifade etmesi bakımında tarihe ışık tutacak bir kayıttı. Raporda, bazı polislerin ne kadar vurdumduymaz ve pasif bir şekilde davranmış olduğu yazılmışsa da genel anlamda bakıldığında mütareke dönemi İzmir’indeki polisler aslî görevleri olan asayiş ve güvenliği sağlamanın yanı sıra Millî Mücadeleyi de destekleyici önemli hizmetlerde bulunmuşlardı. Nitekim, mütarekenin ardından İzmir’de asayiş ve güvenlik o derece bozulmuştu ki polis memurlarının dahi can güvenliği kalmamıştı. Dolayısıyla Türk polisleri, işgalin getirmiş olduğu olağanüstü koşulları ortadan kaldırmak ve kentte asayişi sağlamak amacıyla çetin bir mücadele vermiş; hatta birçokları şehit olmuştu.

Bununla birlikte mütarekenin imzalanmasından sonra Türk Polis Teşkilâtı’nın insan gücü ve teçhizat olarak zayıfladığı görülmüştü. Ancak bu zor şartlar altında polis teşkilâtı kendini Millî Mücadele’nin içinde bulmuştu. Polis teşkilâtının söz konusu dönemdeki faaliyetlerini aşağıdaki gibi beş ana başlık altında toplamak mümkündür.⁶⁹⁰

- 1- Bilfiil cephede savaşa katılma,
- 2- Milli-manevî değerlerle birlikte halkı koruma,
- 3- Halkı Kurtuluş Savaşı’na katılma hususunda teşkilatlandırma,
- 4- Milli Mücadele’nin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile İstanbul’daki üst düzey idarecileri Ankara’ya gönderme,
- 5- Türk Millî Mücadelesi’ne yönelik casusluk ve diğer zararlı faaliyetleri engelleme ve bunlara karşı tedbir alma gibi faaliyetler de bulunmuşlardı.

Mondros Mütarekesi sonrasında polislik görevi Osmanlı Hükümeti’ne bağlı İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi ile 24 Haziran 1336 tarihin Büyük Millet Meclisi tarafından Millî Polis Teşkilatı tarafından sürdürülmüştü. Polislik görevinin

⁶⁸⁹Yiğit ve Şahin, **a.g.m.**, s. 115.

⁶⁹⁰ Eyüp Şahin, “Kurtuluş Savaşında Türk Polisi”, **Polis Dergisi**, Sayı: 47, Yıl: 12, (Ocak-Şubat-Mart 2006), s. 45.

Millî Mücadele'nin sonlanmasına kadar iki başlı şekilde devam ettiği bilinmektedir.⁶⁹¹

Polisin sayısal durumuna gelince; 1918 yılında İstanbul ve diğer vilâyetlerde toplam 6635 polis, 1919 barem kanununa göre polis kadrosu; 26 polis müdürü, 37 merkez memuru, 107 ser komiser, 150 ikinci komiser, 499 üçüncü komiser, 4210 polis memuru, 8 yazı işleri baş memuru, 22 birinci sınıf memur, 45 ikinci sınıf memur, 209 üçüncü sınıf olmak üzere toplam 5313 personelden oluşmaktaydı. 1920 yılına gelindiğinde ise genel müdür dâhil 49 kişinin görev yaptığı görülmekteydi.⁶⁹² Türk Millî Mücadelesi sırasında da polis sayısının gittikçe azaldığı da bilinmekteydi. İzmir, Edirne, Bursa, Balıkesir ve Manisa gibi büyük illerde polis kadrolarının yetersizliği de söz konusu olmuş bu dönemde polis memurlarını denetleyen ve gerekirse ceza veren polis divanları dahi kurulamamıştı.⁶⁹³

Polis memurlarının işgal edilen yerlerde yaşanan olaylara karşı büyük bir direniş başlatmış olduğu ve Kuvâ-yı Milliye'nin yanında yerini aldığı şüphesizdir. Emniyet ve güvenliği sağlamanın yanında işgal güçleri ile işbirliği yapan Ermeni ve Rumlarla da mücadele etmişti. Söz konusu bölgelerde yaşayan Türkleri insanlık dışı baskılarla sindirmek ve göçe zorlamak üzere büyük tedhiş hareketi içerisine giren Rum ve Ermeni örgütleri ve çetelerine karşı polisin faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmüştü. Ayrıca Dikici'nin de belirttiği üzere Misak-ı Millî sınırları içerisinde emniyetin temini, asayişin korunması ve suçlu faillerinin meydana çıkartılması konularında büyük çaba göstermişti.⁶⁹⁴

Mondros Mütarekesi'nin 5. ve 7. maddeleri gereği İzmir'de de güvenlik güçlerinin sayılarının azaltılması kararlaştırılmıştı. İzmir'de 1919 yılına gelindiğinde 544 polis memurunun bulunduğu bilinmekteydi.⁶⁹⁵ Bu dönemde Karabağlar-Selvili, Mescit, Pasaport, Fasulye, Namazgâh, Çalgıcıbaşı, Göztepe, Peştemalcilerbaşı, İkiçeşmelik, Keçeciler, Aziziye, Dolaplıkuyu, Hamidiye, Kemeraltı, ve Kemer Karakolları, Çorakkapı, Karantina, Karataş ve Eşrefpaşa Karakollarına dağılmış bir şekilde kentin güvenliğini sağlamaya çalışmaktaydılar.⁶⁹⁶

⁶⁹¹ Dikici, **a.g.m.**, ss. 341-342.

⁶⁹² Dikici, **a.g.m.**, ss. 342-344.

⁶⁹³ Dikici, **a.g.m.**, s. 344.

⁶⁹⁴ Dikici, **a.g.m.**, ss. 344-345.

⁶⁹⁵ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.; Sürgevil, **a.g.t.** s. 59.

⁶⁹⁶ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.; Sürgevil, **a.g.t.**, s. 60.

Dolayısıyla savaş yıllarının getirmiş olduğu olağanüstü koşullarına rağmen Türk polisi eksik kadroyla da olsa asayiş ve güvenliği temin etmekten geri durmamıştı. Mütareke'nin imzalanmasından yaklaşık 15 gün sonra polis müdürlüğünün basına verdiği bir demeçte; polis kadrosundaki mevcut boşluğu doldurmak üzere yaşı yirmiden az olmamak üzere Türkçe bilen ve okur yazar olan ve bedeni özürlü bulunmayan Müslüman, Rum, Ermeni ve Musevi Osmanlı subaylarından polislik isteyenlerin müdürlüğe başvurmaları istenmiş ve kadro eksikliği giderilmeye çalışılmıştı.⁶⁹⁷ Ayrıca şehirdeki asayiş ve güvenliği sağlamak amacıyla üç adet polis merkez memurluğunun tahsisi edilmesi gerektiği⁶⁹⁸, daha sonra da polis süvari kadrosunun bir ser komiser, üç muavin, otuz polis ilavesiyle genişletilmesi zarureti, bizzat Dahiliye Nezareti'ne yazılan telgrafta ifade edilmişti.⁶⁹⁹ Türk polisinin kentteki asayişini sağlamaya yönelik çabalarının yetersiz kalması üzerine Karşıyaka Belediye Başkanlığı da çeşitli kazalarda asayişin sağlanmasına yönelik bir bekçi örgütü kurulmasını plânlamış ve bununla ilgili bir tasarı önermişti.⁷⁰⁰

Bununla beraber savaşbittiği sırada, vekâleten İzmir Polis Müdürlüğünü görevini yürütmekte olan Ahmet Hilmi Bey'in⁷⁰¹ yerine Ödemiş Kaymakamı Zühtü Bey gelmiş kısa bir süre aynı göreve Balıkesir Merkez Memuru Cemil Bey önce vekâleten gelmiş daha sonra da asil olarak atanmıştı.⁷⁰² 23 Mart 1919 günü de yeni polis müdürü olarak Fikri Bey göreve başlamıştı.⁷⁰³ Bunun yanı sıra maaş azlığı nedeniyle on beş polis memurunun istifa etmesi yukarıdaki görev alım işlevinin başarı ile sonuçlanamayacağını göstermekteydi.⁷⁰⁴ Ancak maaş konusunda ne kadar düzeltme duyuruları çıkmış olsa boş kadroların doldurulması mümkün olmamıştı.

Bu arada vilâyet polis müdürlüğünde görev yapan bazı polis memurlarının uygunsuz durumlarından dolayı polis divan kararıyla görevden uzaklaştırıldığı da görülmüştü. Bu doğrultuda İzmir Polis Anı Evi Arşivi'nde bulunan "*İzmir Vilayeti Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahval Defterleri*" incelendiğinde, mütareke dönemi

⁶⁹⁷ **Anadolu**, 17 Teşrinisani 1334.

⁶⁹⁸ **Islahat**, 28 Kanunusani 1335.

⁶⁹⁹ **Hukuk-u Beşer**, 13 Şubat 1335.

⁷⁰⁰ Karşıyaka Belediye Dairesi, Karşıyaka ve civarının bekçiler örgütünü bir sonuca bağlamak için, Donanmacı, Herele, Bahariye, Alaybey, Tomazu, Osmanzade, Papas, Dedebaşı Mahalleriyle, Şemikler Köyü ihtiyar heyetlerini, 26 Mart Pazar 5.00'da Karşıyaka Belediye Dairesine çağırması ve çalışmalarına başlamıştı. Bkz. **Müsavat**, 16 Mart 1335.

⁷⁰¹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.

⁷⁰² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 73.; **Anadolu**, Teşrinisani 1334.

⁷⁰³ **Köylü**, 24 Mart 1335.

⁷⁰⁴ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 74.

İzmir’inde fuhuş, ahlaksızlık, sarhoşluk gibi durumlarda görevini suiistimal eden polis memurlarına ceza verildiği görülmüştü. Örneğin 26 Mart 1335 tarihli polis divanı kararı ile İkinci Komiser olan Ali Rıza Efendi’nin Kemer mevkiinde bulunan evine gittiğinde çocuklarını çıplak bir şekilde görmesinden dolayı etkilenmiş, bakkal Fotoki’nin yanına giderek konyak içmiş ve sarhoş bir şekilde yakalanmıştı. Karakola götürülen Ali Rıza Efendi’nin ayrıca Eleni’nin umumhanesinde bir gece yattığı da anlaşılmasından ötürü cezalandırılmıştı.⁷⁰⁵

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in işgal edilmesiyle birlikte kentteki güvenlik zafiyeti had safhaya ulaşmıştı. Bilhassa Polis ve İnzibat Karakollarının Yunan askeri birlikleri tarafından ele geçirilmesi, pek çok asayiş olayının gerçekleşmesinin tetikleyicisi olmuştu. Çünkü, mütarekenin imzalanmasından sonrakente giderek artan taşkınlık, katliam, soygun ve yağmalar karşısında Yunan polisinin olaylara müdahale etmediği, bilakis yerli Rumları destekleyerek tedhiş hareketlerini arttırmalarına yardımcı olmuştu.⁷⁰⁶

Nitekim işgal sonrasında kente ilk çıkan Yunan müfrezelerinin bir kısmı, Pasaport Polis Karakolunu işgal edip polisleri merkeze almıştı. Rumlar tarafından o gün yakalanan polislerin yanı sıra jandarmalarında öldürüldüğü bilinmekteydi.⁷⁰⁷ Urla Polis komiseri (Giritli) Hüseyin Efendi’nin Ziraat Bankası önünde katledildiği daha sonra Refik Efendi, Halil Efendi ve emekli polis memuru Ahmet Efendi’nin bıçaklanarak öldürülmesi acı da olsa buna bir örnek olarak verilebilir.⁷⁰⁸

Bu dönemde İzmir Vilâyeti Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahval Defterlerinin incelenmesi sonucunda Sevr Antlaşması’nın imzalanmasından iki gün sonra İzmir kentindeki tüm polis memurlarının görevden ayrıldığı ve İzmir’in kurtuluş günü 9 Eylül 1922 tarihinde tekrar göreve başladığı anlaşılmıştır.

Bununla beraber Türk Millî Mücadele hareketinin giderek güç kazandığı ve etkisini arttırdığı bir dönemde; yani 26 Haziran 1922 tarihinden itibaren İzmir Yunan Fevkalâde Komiseri Esteryadis ile İzmir Polis Müdürü Zeki Bey arasında yapılan görüşmeler neticesinde Yunan Jandarma birlikleri ile Türk polisi arasında müşterek

⁷⁰⁵ İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defteri, Cilt: 1, s. 63.

⁷⁰⁶ “İzmir’de Katliam”, İstiklal Harbi Gazetesi, 16 Mayıs 1919.

⁷⁰⁷ Çukurova, a.g.m. s. 467.

⁷⁰⁸ Dikici, a.g.m., ss. 348-349.; Ayrıca Giritli İhsan, Limnili M. Fahri, İzmirli H. Avni, Nazmi Kemal, Yahya Şerif de işgal sırasında şehit edilen diğer polislerdir.

bir program hazırlanarak kentin asayiş ve güvenliğinin sağlanması doğrultusunda karar verilmiştir.⁷⁰⁹

III. Jandarma Teşkilatının Kentteki Asayiş Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri

Söz konusu dönemde tüm vilâyetler gibi Aydın Vilâyeti'nde de asayiş sağlamak Dâhiliye Nezareti'ne bağlı Polis ve Harbiye Nezareti'ne bağlı jandarmaların göreviydi. Polis ve jandarma⁷¹⁰ varolan kadrosuzluk, mekân yokluğu, ekonomik sıkıntılar ve lojistik yetersizlikler gibi sorunlar yanında, mütarekenin beraberinde getirdiği zorlukları da üstlenmişti.⁷¹¹

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile sona ermişti. Müttefikler kendi çıkarlarını gözeterek hazırladıkları mütareke koşullarınca Anadolu topraklarını işgale açık hale getirmişti. Mütarekenin 5. maddesi ile de İtilaf Devletleri, ordunun terhis edilmesi sağlanarak işgale karşı koyulma durumunu da ortadan kaldırmayı hesaplamıştı. 5. madde gereğince, Osmanlı İmparatorluğu'nun asker ve cephanesine el konulmuş ve sadece emniyetin sağlanması ile sınırların korunması için çok az sayıda askeri birlik bırakılmıştı.⁷¹²

O dönemde İzmir'de de jandarma sayısı belediye sınırları içinde olduğu gibi, dışında da görev yapabilmekteydi. 1903'ün Ocak ayında yürürlüğe giren Jandarma Teşkilat Nizamnâmesine göre Fransız jandarma örgütünden esinlenerek; her vilâyette ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda piyade ve süvariden jandarma birlikleri bulunacaktı. 1912 yılında çıkarılan geçici jandarma yasası ile de örgütün görevlendirme yetkisi doğrudan mülkî amirlerin emrine verilmişti.⁷¹³ Bu birlikler vilâyet asayişini sağlarken savaş yılları sırasında ise orduda hizmetlerini sürdürmüşlerdir.

Söz konusu 5. madde gereğince silahlı kuvvetler 5 Kasım 1918'de tamamlanan çalışma üzerine ordu ve kolordu komutanları kadro fazlası zabitan ve memurları ihtiyaç duyulan birliklere uygun şekilde dağıtmakta mutlak yetkiliydi.⁷¹⁴ Savaştan önce mevcudu 40.000'e yakın olan ve savaş yıllarında ise 25.000 kişiye

⁷⁰⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ.35-49, Belge Tarihi : H.26-06-1338.

⁷¹⁰ Damat Ferit Paşa, jandarmayı kendi isteklerine uygun bir şekilde ve hızlı karar alabilmek için 15 Mart 1919'da yayınladığı “*Jandarma'nın Dahiliye Nezareti'ne Raptı Hakkındaki Kararname*” ile jandarmayı tarihinde ilk kez Dahiliye Nezaretine bağlamıştı.

⁷¹¹ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 72.

⁷¹² Necdet Koparan, “Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s. 68.

⁷¹³ Murat Köylü, “Mondros Mütarekesi Sonrası ve Milli Mücadele Döneminde Jandarma Teşkilatı”, *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 8, 2018, s.283.

⁷¹⁴ Süleyman Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, Timaş Yay., İstanbul, 2020, s. 263.

düşen jandarma kuvvetinin mevcudu tüm ülkede 9.000 kişiden ibaret olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁷¹⁵Birliklerde bütün zabitlerin *Jandarma Umum Kumandanlığı* emrine girmesi de kararlaştırılmıştı.⁷¹⁶ Mütareke döneminde asayişten büyük oranda bu kumandanlık sorumluydu.

Mütareke imzalanmasından memnuniyet duyan İzmirli yerli Rumlar, gerek işgal sürecinde gerekse sonraki yıllarda birçok taşkınlığa imza atmışlardı. Yaşanan taşkınlıkları bastırmada polisin yetersiz gelmesinden kaygılanan yönetim, poliste yapmaya çalıştığı gibi bölgedeki jandarma örgütünü kadro açığını doldurmak için bir takım girişimlerde bulunmuştu. Bunlardan biri Vilâyet Jandarma Alay Komutanlığı da silah altında bulunmayanlardan ahlakî ve bedenen uygun olanlarla, ordudan terhis edilenlerden jandarmaya kaydolmak isteyenlerin, bulundukları mahalle en yakın jandarma dairelerine başvurmalarını ilan etmişti.⁷¹⁷Ancak bu ilanda belirtilen hususlara aykırı olarak da Kolordu Komutanlığı ile diğer askerî makamlara başvurular olduğunu belirterek bundan böyle, sadece yedi yıllık idadî veya buna eş okullardan mezun olan adayların, bulundukları mahallerdeki jandarma tabur ve alay komutanlıklarına başvurmaları gereğini tekrar ilan etmişti.⁷¹⁸Ancak 200-250 kuruş maaşlı jandarma mesleği kimseye cazip gelmemiş ve 1918 Kasım'ında İzmir'deki Jandarma Okulu'nu bitirip birliklere dağıtılan 180 jandarma dışında, kadroların doldurması yolunda önemli bir gelişme sağlanamamıştı.⁷¹⁹Bunun üzerine Miralay Kemal Bey tarafından, 25 Şubat 1919 tarihinde maaşların yükseltilmesi hususunda bir kanun taslağı hazırlanmıştı.

Vali İzzet Bey'de kentin asayişini sağlayabilmek adına 1919 Mart'ının sonlarına doğru 1.000 kuruş maaş ile bir jandarma alayı oluşturma girişiminde bulunmuş; gerek maaş ve imkân yetersizliği gerekse mütareke maddeleri gereğince kadro açığını doldurmak mümkün olmamıştı.⁷²⁰Mütareke döneminde ordu terhis edilmeye başlandığı için özellikle Batı Anadolu'da Rum çeteleri bu durumu fırsata çevirerek faaliyetlerini arttırmıştı. Aydın Vilâyeti de çetelerin faaliyetlerini kırılabilmek için Konya ve Afyonkarahisar gibi iç bölgelerden jandarma takviyesi

⁷¹⁵ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 76.

⁷¹⁶ Tekir, *a.g.e.*, s. 263.

⁷¹⁷ *Anadolu*, 13 Teşrinisani 1334.; Bkz. Tekir, *a.g.e.*, s. 267.

⁷¹⁸ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 72.

⁷¹⁹ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 77.

⁷²⁰ *İkdam*, 29 Mart 1335.

talep etmişti. Ancak jandarma kuvveti arttırılıp suçlular yakalansa dahi sonuç değişmiyor, hatta İtilaf kuvvetleri açık açık Rum çetecileri koruyordu.⁷²¹

Nisan 1919'da Emniyeti Umumiye Müfettişi raporuna göre Aydın Vilâyeti'nin her tarafında özellikle de İzmir'de jandarma ve polis kuvvetinin artması istenmiş böylece İzmir ve çevresinin eşkıya yatağı olmasının önüne geçilebileceği düşünülmüştü.⁷²² Söz konusu dönemde asker kaçaklarının fazla olması ve bu firarilerin de eşkıyalık faaliyetlerine karıştıkları bilinmekteydi. İzmir Sancağı'nda sıklıkla gerçekleşen bu olaylar soygunculuk, yağma ve son dönemlerde de pek nadir de olsa cinayet şeklinde yer almaktaydı. İstanbul Hükümeti bu durumu önleyebilmek için Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in 2 Mayıs 1919'da verdiği bir demeçte jandarma sayısının 20.000'den 27.000'e zamanla da 35.000 yükseltilmesinin ve maaşlarının da arttırılacağını umut ettiğini dile getirilebileceğini söylemişti.⁷²³

Mütarekeyi izleyen günlerde Rum nüfus çoğunluğunun İzmir'de sağlanması için Yunan İzmir'e asker çıkaracak dedikodusu 22 Şubat 1919 Harbiye Nezaret'i'ne bildirilmişti. Nezaret bu durumda basının denetlenmesini ve bu tür haberlerin yayımlanmasının önlenmesini istemişti.⁷²⁴ Yine İzmir'in işgal edebileceği bu sefer dedikodu olarak değil, bir önsezi olarak Fevzi Paşa tarafından Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya gönderilmiş olan bir yazı ile dile getirilmişti.⁷²⁵ Bunun üzerine Harbiye Nazırı Şakir Paşa Yunan çıkarmasına karşı İzmir bölgesindeki birliklerin arttırılmasını önerdiyse de bu mesele İtilaf Devletleri'nin kararına bırakılmıştı.⁷²⁶

Harbiye Nezaret'i 12 Mayıs 1919 günü kolordulara göndermiş olduğu tamimle de her türlü silah, cephane ve üniformanın Osmanlı Hükümeti'ne sokulmasının yasaklandığını, Balkan Harbi'nden sonra mübadele edilen Yunan ve Bulgarların Osmanlı memleketine dönmelerinin yasaklandığı, geçici ikamet amacıyla gelenlerin de sıkı bir muayeneye tabi tutulacaklarına dair karar alınmıştı. Ancak 3 gün sonra yani; 15-16 Mayıs 1919 tarihinde İzmir işgal edilmişti. Bunun üzerine hükümet de istifa etmişti. 19 Mayıs günü Damat Ferit Paşa başkanlığında kurulan yeni kabinede Şakir Paşa'dan boşalan Harbiye Nazırlığı'na getirilen Şevket Turgut Paşa, görevde kalabildiği süre içinde hem Sadarete karşı yurt savunması konusunda

⁷²¹ Tekir, **a.g.e.**, s. 275.

⁷²² Tekir, **a.g.e.**, s. 276.

⁷²³ Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cilt: I..., s. 247.

⁷²⁴ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

⁷²⁵ Umar, **İzmir'de Yunanlıların...**, s. 79.

⁷²⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

uyarıcı teklifler yapmış hem de hükümeti cesur ve isabetli kararlar almak üzere zorlamış⁷²⁷ olduğu bilinmekteydi.

İşgalin ilk günlerinde bilgi akışı, işgalin sarsıcı etkisinden dolayı kesintili olduğu düşünülecek olursa Harbiye Nezareti'nin yeterli bilgiye sahip olmadığı görülür. Şevket Turgut Paşa, 16 Mayıs 1919 tarihinde Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne 14 ve I. Kolordu Kumandanlıklarına birer şifre göndererek, İzmir'in işgali sırasında ufak tefek bazı olayların meydana geldiği ve “*mümkün olduğu kadar vakar ve sükûnetin muhafazasını*” istemiş olduğu bilinmekteydi.⁷²⁸ Türk ordusunun dağılmasına rağmen, eldeki mevcut silahların teslim edilmemesi ve Yunan işgalinin tasvip edilmemesi amacıyla mukavemet gösterilmesi fikrindeydi ve bu düşünce çerçevesinde de emirler vermişti.⁷²⁹

Şevket Turgut Paşa'nın 56. Fırka Kumandanlığı'na göndermiş olduğu 24 Mayıs 1919 tarihli telgrafta Yunanların Menemen'in işgali münasebetiyle meydana gelen olayları ve gerek cephaneye gerekte askerleri ele geçirmesini bildiği ve elde olan cephaneleri daha korunaklı mahallere taşınmasını istemişti.⁷³⁰ Ayrıca Şevket Turgut Paşa 16 Haziran 1919'da Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havaiye (Türk Hava Kuvvetleri) Müfettişliği'ne göndermiş olduğu şifrede Yunan işgali sonucu gerçekleşen taşkınlıklara karşı tedbirli olunması gerektiğini bildirmişti.⁷³¹

Yukarıda da görüldüğü üzere Şevket Turgut Paşa mezalimin ve işgalin karşısında yer almıştı ve seferberlik ilan edilmesi gerektiği hususunda hükümete bir teklif vermişti. Vermiş olduğu bu teklif olumlu sonuçlanmayınca istifa etmiş, yerine 29 Haziran 1919 tarihinde Ali Ferit Paşa Harbiye Nazırı olmuştu.⁷³² Ali Ferit Paşa da Yunan mezalimine ve işgale karşı bir tutum sergilemişti. Nitekim yayınladığı tamimlerle de bu hususta çeşitli tedbirler alınmasını istemişti. Lâkin oda kısa bir süre sonra değişmiş ve sırasıyla Nazım Paşa, Süleyman Şefik Paşa gelmişti. Süleyman Şefik Paşa Kuvâ-yı Milliye ruhunun devleti tehlikeye sokacağını düşünerek Kuvâ-yı Milliye'yi kabul etmemişti. Yerine Kuvâ-yı Milliye'yi ret eden Cemal Paşa, 3 Şubat 1920'de de Fevzi Paşa getirilmişti. Askerî bürokraside yaşanan bu değişiklikler mevcut ortamı daha da başı-boş bırakır olmuştu. Asayişin sağlanmasına karşı

⁷²⁷Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

⁷²⁸ Kazım Özalp, **Millî Mücadele (1919-1922)**, 2. Baskı, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985, s. 10.; Bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

⁷²⁹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

⁷³⁰**Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, Sayı: 37 Vesika No:899.

⁷³¹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 239.

⁷³² Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1973, s. 52.

alınması gereken önlemler hususunda bir tamim yayınlayan Fevzi Paşa: “*Kuvayı Milliye’ye istenilen zamanın kazandıramayacağını, bunun için Kolordu mevcutlarının artırılmasını, seferberlik hazırlığı yapılması ve seferberliğin uygulanmasını, bunun için Kolordu mevcutlarının arttırılmasını, seferberlik hazırlığı yapılması ve seferberliğin uygulanmasını, bunun için silah altına alınacak efrada lazım olan silah ve cephanenin tevzi ve kullanımı konusunda kutaatın istenilen mahalle sevk ve ikametine serbestlik verilmesini*”⁷³³ sadarete arz etmişti. Bu yönüyle Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi mütareke döneminde ordunun dağılmaması ve zayıf düşmemesi konusunda çalışmalar yapmıştı. Çünkü askerin dağılmasının çok büyük telafisi olmayan sonuçlara yol açacağını bilmekteydi.

İzmir olayları sırasında 57. Alay askerleri tamamen denecek bir oranda dağılmış ve bunu diğer askeri birlikler de izlemişti.⁷³⁴ Dağılan birlikler ve yaşanan kanlı olaylar sonucu birilerinin Türk kanı ile sulanmış toprakları ve bu toprağın insanını korumak gerekmekteydi. Şefik Bey, 23 Mayıs 1919’da “*Kuvayı Milliye vücuda getirmenin en iyi tedbir olabileceğini*” belirtmekteydi.⁷³⁵ Nitekim Kuvâ-yı Milliye ruhu bu zorlu şartlar altında Anadolu’da bulan ve İstanbul’dan Anadolu’ya geçen komutanlar ve jandarma birlikleri sayesinde doğmuştu. 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçmesi ile birlikte Anadolu’da çetecilik faaliyetleri ve işgal hareketlerine karşı bir örgütlenme gerçekleşmişti. Bu ruhun adı Kuvâ-yı Milliye olarak anılmıştı. Kuvâ-yı Milliye ruhunu oluşturan kişiler de Türk askeri ve komutanlarıydı.

Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğini üstlendiği bu ruh, 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılması ile yeni bir boyut kazanmıştı. Millî hükümetin kurulması ile birlikte çalışmalara başlayan Müdafaa-i Milliye Vekâleti bünyesinde Umûm Jandarma Kumandanlığı kuruldu. Böylece ülkede biri İstanbul’da diğeri ise Milli hükümetin emrinde olmak üzere iki jandarma teşkilatı ortaya çıktı. Fakat bağlı oldukları kanun ve nizamnâmeler dikkate alındığında sevk ve idare açısından aralarında farklılık bulunmamaktaydı.⁷³⁶ Jandarma kadrosunun Ekim 1920 itibarıyla yürürlükte olan kararname ile %60’ını gönüllüler oluşturmaktaydı. Ancak gönüllü olarak erler bulanamadığından ana kadroda ciddi eksiklikler bulunmaktaydı. 1920 yılında İzmir’de 118 Ümera ve Zabitan, 1590 Piyade, 248 Süvari Erat olmak üzere

⁷³³Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 245.

⁷³⁴Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 248.

⁷³⁵Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 249.

⁷³⁶Tekir, **a.g.e.**, ss. 296-297.

toplamda 1.838; 1.956 kişi de Umûm Jandarma Kumandanlığı kadrosunda görev yapmaktaydı. Umûm Jandarma Kumandanlığı'nın İzmir'de hedeflediği kadro ise 3.999 kişiden oluşmaktaydı.⁷³⁷

Ayrıca mahalli idarelere bağlı olarak görev yapan jandarma birlikleri gündelik asayiş olaylarıyla uğraşırken daha büyük çaplı isyanları bastırma konusunda yetersiz kalıyordu. Bundan dolayı 26 Mayıs 1920'de İcra Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanan *Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkilî Hakkında Kanun Layihasına*⁷³⁸ göre piyade ve süvari sınıfından oluşan seyyar jandarma müfrezeleri kurulma kararı alındı. Ülkede Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı seyyar jandarma müfrezeleri teşkil edilmişti. Seyyar jandarma birlikleri yalnızca iç sorunların özelliklerde asayiş ve ayaklanmaların bastırılmasında kullanılacaktı. Bu birlikler gerek görülmesi halinde cephelelere sevk edilebilecekti. Seyyar jandarmanın kurulmasından sonra asayişin temini için farklı yerlere görevlendirilmiş olan nizamiye birliklerinin kolordular bölgelerinde toplanabilmeleri de söz konusu olacaktı.⁷³⁹

Jandarma Müfrezelerinin gittikleri mahallerde ahaliden alınacak kimselerin iyi hâl ile ahlak sahibi olmasına dikkat edilme hususuna karar verilmişti.⁷⁴⁰ Halkın, şehir haricinde asayişin olmadığı gibi bir düşünceden uzaklaşması için takip birlikleri kurulması kararlaştırılmış bu yüzden de Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlanmasına karar verilmişti.⁷⁴¹ Nitekim, Seyyar Jandarma Birlikleri bu dönemde askerden kaçan firarilerin yakalanmasında büyük yararlılıklar göstermişti.

Seyyar Jandarma birliklerinin kurulması Kuvâ-yı Milliye'nin kaldırılarak, düzenli orduya geçişe ilk adımların atılması hususunda hükümetin elini güçlendirmiş ve söz konusu müfrezeler Eylül 1920'de kaldırılmıştı. Birinci ve İkinci Kuvve-i Seyyare adı altında yalnız iki müfreze bırakılmasına karar verilmişti. Ordunun hem cephelelerde hem de dâhilde asayişini sağlayacak güç ve kudrete ulaşmasından dolayı da Mart 1922 itibarıyla de terhis edilmişti.⁷⁴²

⁷³⁷Tekir, **a.g.e.**, ss. 301-302.

⁷³⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, Cilt: 2, İctima Senesi: 1, 02.06.1920, s. 99.

⁷³⁹Tekir, **a.g.e.**, ss. 303-304.; Bkz.: İsmet Türkmen-Betül Tekinsoy, "1921'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgaı Meselesi", **Alınları Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (2020), ss. 125-135.

⁷⁴⁰Tekir, **a.g.e.**, s. 305.

⁷⁴¹Tekir, **a.g.e.**, s. 305.

⁷⁴²**TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, Cilt: 8, 07.02.1336, s. 112.

IV- Suçlara Karşı Alınan Tedbirler

4.1. Düzenli Ordunun Kuruluşunun Asayişe Etkisi

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi sonucunda orduda yeni bir düzenlemeye gidildi. Dönemin koşullarına bakıldığında ülkenin resmî ve belli yerlerine konuşlandırılmış askeri birimlerin bu işgallere karşı koyacak ne gücü ne de yeterli sayısı vardı. Çünkü, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 5. maddesi gereğince orduların büyük bir kısmı terhis edilmiş, geride kalan birlikler ise bırakışmanın maddelerinin gereğinin yerine getirip getirilmeme durumunu denetleme görevini üstlenmişti. Bu yüzden Osmanlı toprakları, maddi ve manevi bakımdan hakarete uğramıştı. Halka reva görülen her türlü zulüm, ileride ulusun bağrından doğan ve kendi öz iradelerine dayanan bir ordu yaratmasına neden oldu. Ortaya çıkan ulusal güçler kendi bölgesinde bulunan askeri kurumlarda ilişkileri olduğu gözlemlenmişti.⁷⁴³ Terhis edilen ve kalan subaylarda, vatan savunmasında en ön saflarında yer almış olduğu bilinmekteydi. Dağınık şekilde bulunan Kuvâ-yı Milliye birlikleri daha güçlü ve etken bir yapı olmak istendiği için Heyet-i Temsiliye'nin kararı uyarınca Ali Fuat Paşa'nın da Umûm Kuvâ-yı Milliye komutanı olarak atanmasıyla tek bir çatı altında toplanmış oldu. Arı bu durumu, Anadolu'da ulusal direnişin örgütlenmesi sürecinde, ulusal güçlerin de bu yapıya eklenmesi yönünde bir istencin varlığının göstergesi olarak yorumlamaktadır.⁷⁴⁴

Kuvâ-yı Milliye'nin Türk Millî Mücadelesi'ne katkısı oldukça açıktı, fakat kendi içerisindeki birtakım eksiklikler ulusal savunmanın başarıya ulaşmasına engel olmaktaydı. Bu eksiklikler, İzmir ve kazalarında asayişin olumsuz yönde seyir izlemesine sebep olmuştu. Büyük Millet Meclisi (BMM) kentte görmüş olduğu olumsuzluklardan dolayı Mondros Mütarekesi ile dağıtılan düzenli ordu yerine yeni bir düzenli ordu yaratılması gerektiğine inanmaktaydı. Ancak Büyük Millet Meclisi otoritesine karşı gelen kişisel böbürlenme ve hırs içine giren bu kuvvetlerin tavırları son derece rahatsız edici bir hâl almıştı. Özellikle halkla olan ilişkiler yönünden düzensiz güçlerin olumsuz davranışları çok fazlaydı. Bunlardan bazıları keyfi para toplamak, ulusal savaşın toplum temelini sarsan başıbozukluklardı. Söz konusu çete

⁷⁴³ Kemal Arı, “İstiklal Harbi'nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş”, **Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014, s. 1.

⁷⁴⁴ Arı, **a.g.m.**, s. 2.

faaliyetleri konumunda olan bu durum hükümet tarafından düzenli ordu kurulması ile en aza indirgenmişti.

Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa ve taraftarların ortadan kaldırılmasının dinen vacip olduğuna dair çıkan fetvalar Anadolu'da pek çok ayaklanma çıkmasına sebebiyet vermişti. Bu ayaklanmalar yoksulların kendilerinden biri olarak gördükleri ve lider olarak kabul ettikleri Çerkez Ethem tarafından bastırılmıştı. Ancak aşırı egosuyla Mustafa Kemal Paşa'yı dahi meclis kapısına asacağını söyleyen Ethem'in de suyu ısınmaya başlamıştı.⁷⁴⁵Ethem, çete örgütlenmeleri içerisinde Anadolu'nun en güçlü savunucu olarak görülüyordu ve bu da Anadolu'da çok başlı bir ordu düzeni olmasını sağlıyordu. Düzenli ordunun kurulması çalışmalarıyla bu çetelerin faaliyetleri de gitgide azalmaya başlamıştı. Ayrıca Çerkez Ethem'in Gediz taarruzunda başına buyruk bir şekilde hareket etmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu durum, düzenli ordunun kurulma sürecini hızlandırmıştı.⁷⁴⁶Bunun üzerine düzenli ordunun eğitim yapmaya başladığı 1920 yılı sonlarında Batı Cephesi Komutanlığı'na gelen bir emir üzerine Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem üzerine askerleri göndermiş ve düzenli ordunun ilk nüveleri bu olayla yaşanarak; karşılıklı çarpışmada âdeta kardeş kardeşi vurmuş ve iç savaş çıkmıştı. Çatışma sonrasında 26 Ocak 1921 günü, Çerkez Ethem Yunan ordusuna sığınırken kızanlarının bir kısmı düzenli orduya katılmış bir kısmı da düşman ordusuna teslim olmuştu.⁷⁴⁷

Bu süreçte âdeta yokluktan var olmamücadelesi veren ve yok olmanın eşiğine gelmiş olan Anadolu halkı, her şeye rağmen birbirine kenetlenmiş ve bu sancılı süreci atlatarak yeniden dirilmişti. Cephede görev alan düzenli ordu birlikleriyle birlikte kırsalda asker kaçakları için yasa ile güvenliği sağlayacak seyyar jandarma birlikleri de oluşturulmuştu. Ordunun cephede getirdiği başarılar ve 1922 yılında düşmana vurulan son darbe olan Sakarya, Dumlupınar ve Büyük Taarruzla yenilen düşmanı takip hareketlerine katılarak yurdun ve güzel İzmir'in kurtuluşu gerçekleşmişti. Nihayetinde 9 Eylül 1922 günü İzmir'e giren Türk ordusu, esaret günlerine son vermiş ve kentte asayişi sağlamışlardı.

⁷⁴⁵Zeki Sarıhan, **Çerkez Ethem İhaneti**, Kaynak Yay., İstanbul, 2008, ss. 33-36.

⁷⁴⁶ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, 1. Baskı, Bilgi Yay., Ankara, 1975, ss. 35-38.

⁷⁴⁷Sarıhan, **Çerkez Ethem İhaneti...**, ss. 87-93.

4.2. Eşkîya ve Firarilerin Yakalanması

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından itibaren İzmir ve kazalarında teşkilatlanmaya başlayan yerel Rum çeteleri ve Yunan askerleri, kentte hâkimiyetlerini pekiştirmek amacıyla asayişî bozmak, halkı korkutarak göçe zorlamanın yanı sıra; halkın can ve mallarını yağmalama gibi birçok faaliyetlerde bulunmuşlardı. Ayrıca kentte kendi başlarına hareket eden çeteler, asker firarileri, zeybekler, Rum ve Müslüman ahalinin canlarına ve mallarına tecavüz etmekten uzak durmamışlardı. İçerik bakımından birbirine benzer faaliyetler göstermiş olan bu eşkıya çetelerinin faaliyetleri arasında başta gasp olmak üzere yağma, ırza tecavüz, köy ve ev baskını, yol kesme, dağa adam kaldırma vb. olayları bulunmaktaydı. Efeler durağı olarak anılan Aydın Vilâyeti artık eşkıya yatağı haline gelmiş ve bu oluşumlar kırsal kesimde her geçen gün asayişî bozmaya başlamışlardı. Kırsal kesimde yaşayan halkın can, mal ve namus güvenliği sağlanmak zorundaydı. Lâkin her geçen gün, bütünüyle Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda faaliyet gösteren yerel Rum çetelerini yakalamak, adli makamlara teslim olmaya ikna etmek mümkün değildi. Bu sebeple güvenlik güçlerinin doğrudan hedefi Müslüman çeteler, yani zeybekler ve asker firarileriydi.⁷⁴⁸

Zeybeklerin teslim olunması ve ikna edilmesi için dönemin yerel basını kullanılmış; hatta onların eşkıya olmadığı hususunda çeşitli propagandalar yapılmıştı. Köylü gazetesi, yayınlamış olduğu “*Asayişî Yerine Getirirken*” isimli makalesinde bu durumu şöyle aktarmıştı: “*Türk kabadayı bir millettir. Böyle bir milletin efradında izzet-i nef pek yüksektir. Kendisiyle ailesine, taallukatına kavlen fiilen hakaret edilmesine katiyen tahammül edemez. Herkes de olan bu özelliği ilgililer yalnızca kendilerine özgü saymayıp herkese gerektiği davranmış olsalardı ne Çakıcı'nın dağa çıkmasına ve nede o çıkışın böyle uzun bir silsile vaka teşkiline sebep olmasına meydan verilirdi.*”⁷⁴⁹ Bu haberiyle Köylü gazetesi, zeybeklerin dağa çıkmasının merkezi otorite boşluğundan kaynaklandığı hususu üzerinde durmuş ve hem zeybeklerin devlet yöneticileri nazarındaki imajını düzeltmeye hem de onları merkezi otoriteye ısındırmaya çalışmıştı.⁷⁵⁰

⁷⁴⁸ Hakan Yaşar, “II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkîyalık (1908-1919)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015, s. 484.

⁷⁴⁹ “Asayişî Yerine Getirirken”, **Köylü**, 7 Teşrinievvel 1334.

⁷⁵⁰ Yaşar, **a.g.t.**, ss. 484-485.

Uzun süren savaş yılları, Türk milletinin ruhunda bir bezginlik uyandırmıştı.⁷⁵¹ Bu bezginlik ve bıkkınlık süreci, Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren asker firarilerinin artmasına neden olmuştu. Bu bezginliğin yanı sıra halkın ekonomik olarak darboğazda olması, iâşesizlik ve bakımsızlık, gelecek kaygısı, cephenin ön saflarında görülen adaletsizlik ve eşitsizlik, mülkî ve askerî yetkililerin takınmış olduğu tavır ve İtilaf Devletleri boyunduruğu altındaki İstanbul Hükümeti'nin tavırları, terhis sürelerinin geçmesi, ordu komutanlarının olumsuz tavırları, memleketin işgalle burun buruna gelmiş olması bu firarilerin çığ gibi büyümesinin diğer sebeplerini oluşturmaktaydı.

Büyük Millet Meclisi'nde Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, firarların önüne geçebilmek için uygulanmış olan darp, hapis ve pranga gibi cezaların uygulandığını ancak bunun başarısız olduğunu ve daha sert tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamıştı.⁷⁵² Mustafa Necati Bey ise verilen bu hafif cezalarla firarilerin üç yahut altı ay prangabent kalması veya hapis yatması gibi uygulamalardan oluştuğunu; dolayısıyla ceza hükümlerinin ağırlaştırılması gerektiğini belirtmekteydi.⁷⁵³ Karahisar-ı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey ise bu konu hakkındaki ceza hükümlerinin ağır koşullar içerdiğini, yalnız verilen cezaların uygulamadığını açıkça dile getirmişti.⁷⁵⁴

Nitekim ordu içersinde caydırıcı cezaların olmaması firarilerin sayısını arttırmış ve asker kaçaklarının dağa çıkarak eşkıya çetelerinin üyesi durumuna dönüşmesine neden olmuştu. Deyim yerindeyse “*firari asker*” kelimesi “*eşkıya*” kelimesi ile eş anlamlı bir şekilde kullanılır hale gelmişti.⁷⁵⁵ Mehmet Şükrü Bey, firari asker ile eşkıya arasındaki sıkı bağı “...*bütün eşkıyaların her şeyden evvel birer asker kaçağı...*”⁷⁵⁶ diyerek vurgulamıştı. Çoğu zaman silahlı olarak firar eden bu asker kaçakları geçtiği yerlerde jandarmayla çatışmaktan geri durmuyorlardı. Firari askerler, bazen dağlara çekilirken bazen de orman içlerinde gizlenip gece yürüyüş haline geçmekteydiler. Bu sırada da rastladıkları subaylara ve halka saldırarak onları

⁷⁵¹ Ulvi Ufuk Tosun, “Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri Sorunu”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2017, s. 36.

⁷⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima: 1, Cilt: 4, s. 23.

⁷⁵³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima: 1, Cilt: 4, s. 26.

⁷⁵⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima: 1, Cilt: 4, s. 32.

⁷⁵⁵ Tosun, **a.g.t.**, s. 90.

⁷⁵⁶ “Kaçaklara Bir Öğüd”, **Köylü**, 4 Teşrinisani 1334.

soyup, katlediyorlardı. Firari askerler kimi zamanda yolların ve geçitlerin emniyetini de sarsmaktaydı.⁷⁵⁷

Firari askerler ve eşkıyalar Anadolu'da ciddi bir iç güvenlik zafiyeti doğurmuştu. Kazalar ile nahiyeler arası irtibatı kesiyor, etrafa tehditler saçılarak iç emniyet sağlanamaz hale gelmişti. Asayışı sağlamak içinde çeşitli önlemler alınma yoluna gidilmişti. Öncelikle firarları en aza indirmek için yapılan çalışmalar ele alınırsa;

Dahiliye Nezareti'ne ulaşan bazı yazılarda firari ve bakaya efradın yakalanması hususunda misyon yüklenmesi gereken makamlar değişmekteydi.⁷⁵⁸ Batı cephesinde asker kaçakları olaylarının önüne geçmek için alınan birtakım tedbirler olmuştur. 7 Haziran 1921'de yayımlanan emirde tedbirler şu şekilde sıralanmıştır:

1- Asker kaçmalarının kesin olarak önüne geçmek için güvenilir önlemler alınması gerekmiştir.

2- Cephe gerisinde aşağıdaki tedbirler alınacaktır:

a-Grup komutanlıkları tarafından, hemen cepheleri gerisinde hususî önlemler alınacaktır.

b-Daha geride, Cephe komutanlığı tarafından ikinci kademe olarak gözetleme ve takip hattı (döküntü hattı) oluşturulacaktır.

c- Sakarya geçitlerinin muhafazası pekiştirilecektir.

3- Gruplar tarafından cephe gerisinde alınacak önlemler ise şöyleydi: Askerden kaçan kişiler, tümen ve grup komutanlıkları tarafından, özel takip müfrezelerince, ordu tarafından alınan tertibat bölgesine kadar izlenmelidir. Bunun için gruplar, kendi bölgeleriyle ordu emniyet perdesi arasında devriye gezdirmeli, bazı geçitleri de tutmalıdır. Devriyelerin atlı olması tercih edilmiştir.

4- İkinci kademe olarak, izleme ve gözetleme hattı, cephe emrindeki 29. Süvari Alayı tarafından kurulacaktır. Bu alaydan bir bölük, Sakarya ile Porsuk arasındaki bölgeyi temin edecek; bölük, büyük kısmıyla Sekivran'dan bulanacak; Ilıca, Yarımca ve Gökdere'de birer sabit posta bulunduracaktı. Alayın diğer iki bölüğü ve karargâhı, Seyitgazi'de bulunacaktır. Süvari Alayı tarafından toplanacak kişiler, doğruca grup karargâhlarına teslim edilecek ve kimlikleri Cephe

⁷⁵⁷ Tosun, **a.g.t.**, ss. 91 -95.

⁷⁵⁸ Tosun, **a.g.t.**, s. 101.

komutanlığına gönderilecektir.⁷⁵⁹Cephe komutanlığı, bu tertibatla da yetinmemiş ve 31'inci Piyade alayını da görevlendirmişti.⁷⁶⁰

Askeri makamlar firarların önüne geçmek için uygulanan teknik yöntemler de bulunmaktaydı. Firar hareketlerini önlemek için devriyeler gezmesine bilhassa gece yürüyüşe geçtikleri için gece devriyelerinin artmasına karar verilmişti. Bunun yanı sıra asker kaçakları için pusular kurulması tertip edilmişti. Yine firar sağlarında ordugâh karakollarıyla köylü, çoban ve korucuların iş birliği halinde olmasının önemine de vurgu yapılıyordu.⁷⁶¹

Asker kaçakları için alınan diğer tedbirlerden bazıları da şöyleydi: Silahlı ve silahsız kaçakların yerine, akrabalarından biri silahaltına alınıyor ya da ailesi başka bir yere sürülüyor, kaçaklar yakalanınca bunlar serbest bırakılıyordu. Bu hususta 7 Temmuz tarihli bir kanuna dayanarak, birliklerden elbise ve teçhizatıyla kaçan erlerin, elbise ve teçhizatların karşılığı, memleketlerinde bıraktıkları her türlü taşınır taşınmaz mallarından Emval Kanunu'na göre alınıyordu. Bu eşyalarda sürüm değeri üzerinden kıymetleri, kolordu komutanlığınca tayin ve doğrudan doğruya kaçakların bağlı olduğu yerlerin mal müdürlerine bildiriliyordu.⁷⁶²Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından firari askerlere yönelik maddi zarar ve ziyan içeren cezalar da uygun görülmüştü. Firarilerin hayvan ve malları müsadere edilmiş, evleri yakılmış ya da yıkılmıştı. Bu cezaların firar olayları önleme hususunda katkısı da görülmüştü.⁷⁶³

Askerden firar edenleri engellemek için psikolojik yöntemlerde kullanılmıştı. Örneğin; Harbiye Nezaretî'nin 27 Ekim 1335 tarihinde 1. Kolordu Komutanlığı'na gönderilen telgrafta askerlere olumlu muamele yapılması gerektiği hususu üzerinde duruluyordu.⁷⁶⁴Askere kötü davranan komutanların şiddetle cezalandırılacağı bildiriliyordu.⁷⁶⁵

⁷⁵⁹**Türk İstiklâl Harbi: Batı Cephesi - 4'ncü Kısım**, Cilt: 2, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, s. 587.

⁷⁶⁰**Türk İstiklâl Harbi: Batı Cephesi - 4'ncü Kısım**, Cilt: 2, s. 587.

⁷⁶¹Tosun, **a.g.t.**, s. 102.; Örneğin; 19 Mayıs 1335 tarihinde verilen bir emre göre İzmir ve Aydın'daki birliklerinden memleketlerine gitmek üzere firar eden askerlerin güzergahların üzerinde bulunan birliklere uğrayarak onları da firara teşvikleri görülmekteydi. Bunun üzerine bu kişilerin güzergahlar üzerinde devriyeler çıkarılarak, mutlaka yakalanıp cezalandırılmak üzere koruma altında Aydın'a sevk edilecekti. "Dur" emrine uymayanların üzerine tereddütsüz ateş edilmesi emri de verilmiştir. Bkz. **Türk İstiklâl Harbi: Batı Cephesi - 1'nci Kısım**, Cilt: 2, s. 61.

⁷⁶²**Türk İstiklâl Harbi: Batı Cephesi - 4'ncü Kısım**, Cilt: 2, s. 588.

⁷⁶³**TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 1, İçtima: 1, Cilt: 4, s. 23.

⁷⁶⁴Tosun, **a.g.t.**, s. 102.

⁷⁶⁵Mustafa Balcıoğlu, **Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu**, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1991, ss. 200-202.

Asker kaçakları için uygulanan bir başka yöntem ise emsallerine örnek olması açısından öldürülen bir firarinin belediye meydanında teşhir edilmesi idi.⁷⁶⁶ Bu cezalar İstiklal Mahkemeleri tarafından uygulanmıştı.⁷⁶⁷ İstiklal Mahkemeleri'nin uygulamış olduğu diğer bir metotta asker kaçaklarına doktor gözetimi altında 40 ile 100 değnek vurulmasıydı.⁷⁶⁸ Görüldüğü üzere mütareke döneminde asker kaçaklarına karşı çeşitli önlemler alınmıştı. Büyük Millet Meclisi de asayişin sağlamaya yönelik attığı adımlarda firarilerin ve eşkıyaların önüne geçebilmek için öncelikle Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarmıştı. Bu kanun ile otoriteye karşı gelerek milli menfaatlere uygun hareket etmeyenler cezalandırılmıştı.

Bu doğrultuda 7 Haziran 1920 tarihli “*Piyade, Süvari sınıfından Mürekkep Olmak Üzere Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkında Kanun*”⁷⁶⁹ yayınlanarak firarilerin yakalanması ve Anadolu halkının yıllardır hasret kaldığı iç güvenliğinin büyük oranda sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştı. Millet Meclisi bu kanunları art arda çıkararak iç güvenliği sağlamaya çalışmaktaydı. Ancak Hıyanet-i Vataniye Kanunu'ndan beklenen sonuç elde edilmemişti. Asker kaçakları ve eşkıyalık hala ortalıkta kol geziyordu. Bu yüzden hükümetin her türlü saldırı, casusluk, ihanet, saldırı, suikast gibi durumları durdurmak, cezalandırmak ve hatta son vermek zarurî bir durum halini almıştı.

Büyük Millet Meclisi'nin bir ihtilal kanunu olarak çıkardığı Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun savaşın gereklerine çare olmadığı gibi kanunu uygulayacak mahkemelerin yokluğu da büyük eksiklik yaratıyordu. Bu kanun kapsamına giren suçlara harp divanları ya da bidayet mahkemeleri bakıyordu.⁷⁷⁰ Ancak mevcut ihtiyacı karşılayamıyordu. Ulus büyük bir tehlike ile karşı karşıya iken sert tedbirlerin uygulanması gerektiğini fark eden vekiller “*Telkin ve Tedhiş Kanunu*” adıyla bir kanun teklifinde bulundular. Üye sayısı yediyi geçmeyen ve BMM üyeleri arasında seçilecek bir kurulun, asker-sivil memurları yargılama ve idam yetkisine sahip olmasını istediler. Şartların olağanüstü mahkemeler kurulmasını gerektiğini vurgulayan vekiller İstiklal Mahkemeleri'nin de kuruluşuna sebebiyet vermişti.⁷⁷¹

⁷⁶⁶ Fahrettin Altay, **Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)**, İnsel Yay., İstanbul, 1970, s. 288.

⁷⁶⁷ Aybars, **a.g.e.**, s. 128.

⁷⁶⁸ Tosun, **a.g.t.**, s. 102.

⁷⁶⁹ İhsan Güneş, “1920’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, **Birinci Askeri Tarih Semineri**, (Bildiriler), Cilt: II, Ankara, 1983, s. 213.

⁷⁷⁰ Aybars, **a.g.e.**, s. 55.

⁷⁷¹ Aybars, **a.g.e.**, s. 59.

11 Eylül 1920 Firariler Kanunu⁷⁷² ile BMM'nin karşılaştığı en büyük sorunun çözümlenmesine yönelik çalışılmıştı. Meclis bir yandan düşmanla mücadele ederken, diğer yandan da iç asayişini sağlamakla uğraşmakta ve İstiklal Mahkemeleri vasıtasıyla iç asayişin sağlanması yönünde çalışmalar yürütmekteydi. İstiklal Mahkemeleri, âdeta cepheyi askersiz bırakmamak için savaş vermişti. Mahkemelerin uyguladığı cezalar arasında kürek cezası, kalebent, prangabent, idam ve bunun gibi cezalar vardı. İstiklal Mahkemeleri bu cezai yaptırımlarla orduyu askersiz bırakmamak için çeşitli cezalar yoluyla onların yaşamasını istiyor ve yaşama hakkını da kaçığın birliğine dönmesine bağlıyordu. Karşılaştıkları sorunları da adalet kavramını öne atarak yapmaktaydı.

Bu dönemde en önemli sorunlardan birisi de elbise ve silah ile firar eden askerlerin durumuydu. Bu durum, ordu için oldukça kaygı vericiydi. Nitekim BMM, bu türden oluşabilecek olumsuzlukları bertaraf etmek için 7 Temmuz 1921 tarihinde “Kıtaat-ı Askeriyeden Elbise ve Teçhizat-ı Askeriyeleriyle Firar Eden Efradın Zaman ile Mükellefiyeti Hakkında Kanunu”⁷⁷³ çıkartmış ve askeri firarilerin asayiş ve güvenliği zafiyete uğratmasına engel olunmaya çalışılmıştır.

Asker kaçaklarını önlemeye yönelik çalışmaların yanı sıra eşkıyalığı da önlemeye yönelik kanunlar çıkmış ve faaliyetlerde bulunulmuştu. Bunun için önce basın kullanılmıştı. Örneğin İkdâm gazetesi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eşkıyaların teslim olduğu ve bunlara birer vesika verilip köylerine gönderildiği vurgulanarak diğer eşkıyaların teslim olmaya teşvik etmeye çalışmıştı.⁷⁷⁴ Yine Köylü gazetesi de teslim olan eşkıya sayısının bine yaklaştığını ve teslim olanlarında davul zurna eşliğinde silahlarını teslim ederek isimlerine af defterine yazıldığını belirterek çetelerin dağdan inmesini teşvik ediyordu.⁷⁷⁵ Köylü gazetesinin kimi zaman zeybekleri düze indirme ve onları devlet ile barıştırma misyonu üstlenmiş olduğu açıktı.

Sadece Köylü gazetesi ile yerel idareciler değil, İzmir'in tanınmış ailelerinden Kantaragasızâde Ömer Selahaddin Bey'de çeşitli çalışmalarda bulunmuştu. Örneğin 22 Kasım 1918'de “Zeybek” isimle çıkarmış, bir yandan

⁷⁷² Aybars, **a.g.e.**, ss. 65-66.

⁷⁷³ Tosun, **a.g.t.**, s. 102

⁷⁷⁴ “İstismar Eden Çeteler”, **İkdâm**, 11 Kanunuevvel 1334.

⁷⁷⁵ “Eşkîyalık İşleri”, **Köylü**, 11 Kanunuevvel 1334.

zeybek ve efe kültürünü tanıtmaya çalışırken,diğer yanda da zeybekleri düze indirip affettirmeye çalışıyordu.⁷⁷⁶

Kamuoyu her ne kadar af olaylarını duyursa da yasal bir düzenlemeye ihtiyacı vardı. Buna dair bir düzenleme 23 Aralık 1918 tarihinde “*Afv-ı Umumi Kararnamesi*” çıkartıldı. Bu kararnameyle Sultan Vahdettin’in cülus-ı hümayun tarihi olan 3 Temmuz 1918’den önce işlenen siyasi suçlar affedilmişti. Hemen ardından 25 Aralık 1918’de “*Harb-i Umûmi Esnasında Firar ve Tecavüz-i Müddet ve Davete Âdem-i İcabet Cürümlerini İrtikab Eden Küçük Zabit ve Onbaşı ve Neferlerin Afvı Hakkında Kararname*” de çıkarılmıştı. Bu kanun ile sadece firar edenler değil eşkıyalar da affedilmekteydi. Terhis işlemlerini yapan “*Düvel-i Muhtelif Komisyona Ali’si*” firari askerler sorununa da müdahil olmuş ve firariler ile eşkıyaların takiplerinin yapılmasını da istemişti.⁷⁷⁷ Hükümet tarafından çıkarılan çetelerin affına dair 9 Şubat 1919 tarihinde Meclis-i Vükelâ kararı çete üyelerinin affedilmesini sağlamıştı.⁷⁷⁸

İtilaf güçlerinin Batı Anadolu’da ve özellikle de İzmir’deki işgaline gerekçe vermek istemeyen merkezî hükümet ve yerel idareciler, bütün efeler teslim oluncaya dek mücadele etmekte kararlıydı. Örneğin, Adagide tüccarından Hüseyin Bey’in Sabri çetesi tarafından 5.000 altın fidye karşılığında dağa kaldırılması üzerine Ödemiş Kaymakamı Zühdü Bey devreye girmiş ve çete reisi Sabri’ye bir aracı gönderip esirin serbest bırakılmasını sağlamıştı. Ayrıca Poslu Mestan’ın bir daha vukuat işlemeyeceğine dair söz vermiş olması⁷⁷⁹ Zühdü Bey’in bir başarısıydı.

Ödemiş Kaymakamının çalışmaları ile dağdaki zeybeklerin düzelmesi üzerine diğer kaymakamlar da harekete geçmiştir. Bu vesileyle bir çok zeybek, dağlık bölgelerden şehre inmiştir. Nazilli çevresinde Dokuzun Kızanları ve Mehmet Çavuş çetelerinin silahlarını bırakarak, teslim olması bu duruma örnek olarak verilebilir.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ Necat Çetin-Savaş Özdemir, “İzmir’de Yayınlanan Kısa Ömürlü Resimli Bir Mizah Gazetesi”, **Zeybek, Zeybek Ateşi, 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu**, Bildiriler, 6-7 Eylül 2012, (Yay. Haz.: Metin Ekici-Günver Güneş), İzmir, 2013, ss. 333-347.

⁷⁷⁷ Yaşar, **a.g.t.**, s. 488.

⁷⁷⁸ Yaşar, **a.g.t.**, s. 498.

⁷⁷⁹ Yaşar, **a.g.t.**, s. 493.

⁷⁸⁰ **Sulh ve Selamet**, 9 Kanunusani 1335.

İzmir kentinin önde gelenleri ve bilhassa kamuoyunun kanaat önderleri firariler ve eşkıyaları dağlık bölgeden indirmek, özellikle İzmir ve çevresinde asayişin sağlamaya yönelik çeşitli çalışmalarda bulunmuştu. İstanbul Hükümeti ve kentteki yerel idareciler firar ve eşkıyalık üzerinde hassasiyetle çalışmıştı. Buna rağmen Yunanistan hükümetinin desteklediği yerel Rum çeteler faaliyetlerine daha da hız vermiş ve İtilaf kuvvetleri Batı Anadolu'daki bu faaliyetleri sürdüren çete üyelerini affetmiş yahut serbest bırakmıştı. Amiral Calthorpe'un sekreteri Albay Smith'in İzmir Hapishanesinde 1250 Hristiyan'ı serbest bırakması bunun en çarpıcı örneğiydi.⁷⁸¹

4.3. Görevden Alma, Sürgünve Tutuklama Cezaları

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte İzmir Sancağında mütareke koşullarının rahatça uygulanabilmesi, asayiş ve güvenliğin sağlanabilmesi ve ileride olası bir işgale zemin hazırlanabilmesi için askerî, mülkî ve idarî makamlarda birtakım değişiklikler yapılması gerekiyordu. Nitekim bu dönemde kent içerisinde sükûnetin sağlanmasının yanında işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurmak padişah ve İstanbul Hükümetlerinin temel politikalarından biriydi.⁷⁸²Bu doğrultuda mütareke koşulları geçerli olur olmaz, İtilaf devletlerinin memnuniyetsizliğini gidermek amacıyla kentin idarî makamlarında pek çok adım atılacaktı. Bu adımlardan birisi de kentteki resmî ve sivil yönetiminin sürekli el değiştirmesiydi.

Mütareke döneminin olağanüstü koşullarında görevden alma süreci İttihat ve Terakki Partisi'nin kentteki en gözde şahsiyeti olan Vali Rahmi Bey'in 24 Ekim 1918'de Dâhiliye Nezareti tarafından görevden alınması ile başlamıştı. Boşalan koltuğa vali vekili olarak 25 Ekim 1918'de Nurettin Paşa getirilmişti.⁷⁸³ Ancak bu dönemde Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve Yunanların tutumları; kentteki yerli Rumların ve azınlık kesimin coşkulu sevinç gösterilerinde bulunmasına sebep olmuştu. 6 Kasım 1918 günü Dixon'un İzmir'e gelmesi ile bu coşkulu kalabalığın sevinçleri taşkınlığa dönüşmüştü. Kentteki Rum gösterileri o kadar coşkuluydu ki vali vekili çığırından çıkmış Rumları dizginleyemiyordu. Bu sebeple Nurettin Paşa yayımladığı birkaç bildiri ve birkaç devriye koluyla işi idare etmeye çalışmıştı. Ancak bu durum dönemin olağanüstü koşullarında *“Türk aydınları ve yöneticilerinin, onur kırıcı bir biçimde dosta düşmana karşı acındırma duygusunun arkasına*

⁷⁸¹Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 96.

⁷⁸² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 170.

⁷⁸³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 40.

sığındığını ve İzmir’de bulunan yabancıların Rumların şirretliklerini, taşkınlıklarını görerek onlara karşı besledikleri sempati ve hayranlığın yersiz olduğunu düşündürmeye çalıştıkları” şeklinde yorumlanmıştı.⁷⁸⁴ Bu olaylar üzerine Kasım ayı başında Nurettin Paşa görevden alınarak yerine Suriye Valisi Tahsin Bey göreve atandı.⁷⁸⁵ Ancak sorunların devam etmesi ve kentte huzurun sağlanamaması üzerine 22 Kasım 1918’de Tahsin Bey’den görevinden alınmış⁷⁸⁶, yerine 2 Aralık 1918’de Beyrut Valisi Ethem Bey getirilmişti.⁷⁸⁷ 8 Ocak 1919’da istifa eden Ethem Bey’in yerine 20 Ocak 1919’da tekrar Nurettin Paşa göreve getirilmişti.⁷⁸⁸

Ancak 11 Mart’ta gerek Paris Barış Konferansı kararlarının sarsıcı etkisi gerekse kentteki sükûnetin halen sağlanamaması üzerine Birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Nurettin Paşa’nın İzmir valiliği görevine son verilmiş yerine de (Kambur) İzzet Bey getirilmişti.⁷⁸⁹ İzzet Bey’in İzmir gibi stratejik açıdan önemli bir kente vali olarak atanması tesadüf değildi. İzzet Bey’in bu tayini ile hükümet Rumların yapmakta olduğu taşkınlıkları, İngilizlerin de desteğini alarak uygulamayı düşündüğü tatlı sert bir politikayla dizginlemeyi amaçlamıştı.⁷⁹⁰ Nitekim, “*Ben Yunan halkının temiz dostuyum...*”⁷⁹¹ diyerek bu politikasını ve tavrını açıkça uygulamaya koymuştu. İzzet Bey, olası bir işgale karşı koyamayacak, tersine bunu kolaylaştıracak birisiydi. Nitekim göreve başlar başlamaz vilâyette bozulan güvenliğin temini için vali beyin ılımlı açıklamalarının yanı sıra jandarma ve polis arayışı ve basına uygulanan sansür uygulaması da hayata geçirmişti.⁷⁹² Zira, Yunan askerinin İzmir’i işgal ettiği sırada vali olarak İzzet Bey’in görevde bulunması ve kentin işgaline ortam hazırlaması tatlı sert uygulamaların bir sonucuydu.

⁷⁸⁴ Taçalan, **a.g.e.**, s. 26.

⁷⁸⁵ **Anadolu**, 10 Teşrinisani 1334.

⁷⁸⁶ **Anadolu**, 22 Teşrinisani 1334.

⁷⁸⁷ **Hukuk-u Beşer**, 2 Kanunuevvel 1334.

⁷⁸⁸ Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi...**, s. 14.; İşgale giden süreçte İzmir Valisi olarak görev yapan Nurettin Paşa, yerli Rum çeteleri ve Yunan tedhiş hareketlerine karşı önemli ölçüde mukavemet göstermişti. Bilhassa yayınladığı bildirilerle halkı işgal karşısında aydınlatmaya ve bilinçlendirmeye çalışmış; hatta yerli Rumlara karşı gösterdiği mücadeleyle işgal kuvvetleri ve Yunanların gözüne batmıştı. Nitekim, bu durum sebebiyle işgal günlerinde şehrin mukavemetsiz bir şekilde ele geçirilmesi için görevinden alınmakla kalmamış; Yunanlar tarafından öldürülmesine dair bir emir yayınlanmıştır. Yunan Jandarma Komutanlığı tarafınca gerçekleştirilmesi plânlanan öldürülme emri, III. Kolordu Erkan-ı Harbiye raporlarında yer almış ve kendisine bildirilmiştir. Bkz. **TİTE**, K17/G53/B53001-A1.

⁷⁸⁹ **Müsavat**, 27 Kanunusani 1335.

⁷⁹⁰ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 170.

⁷⁹¹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 172.

⁷⁹² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 172.; Bkz. **İkdam**, 29 Mart 1335 ve 2 Nisan 1335.

Bununla beraber kent idaresinde sadece valiler yer değiştirmiyordu. Valiliğe bağlı birimlerde de mütarekenin imzalanması ile istifa, el çekirme, sürgün ve çeşitli tutuklamalar görölmüştü. Kentte çıkan gazetelerdeki vilâyet havadisleri kısmında bu tür haberlere çokça yer verilmiş ve halk bilgilendirilmişti. Örneğin savaş sırasında belediye reisliği yapan Evliyazade Refik Bey mütarekenin imzalanmasının ardından istifa etmiş ve yerine de Cemal Bey vekâlet etmişti.⁷⁹³ Uzun süren seçim serüveninden sonra nihayet 28 şubat 1919 günü Hacı Hasan Paşa belediye başkanı olarak seçilmişti.⁷⁹⁴

Askerî bürokrasi alanında da Damat Ferit Paşa'nın işgal güçlerine Batı Anadolu'daki asayişin teminine yönelik verdiği teminat doğrultusunda Miralay Süleyman Fethi Bey'in vekâlet ettiği 17. Kolordu Komutanlığı'na emekli tuğgenerallerden Ali Nadir Paşa tayin edilmişti.⁷⁹⁵ Akşın, bu dönemdeki vali ve komutan atanma işlemlerinin tesadüfi olmadığını şöyle dile getirmekteydi: *“Hem bir İtalyan işgalini önlemek, hem de Rumların asayişsizliğine son vermek üzere İngilizlerin ya da bunlarla birlikte Fransızların bir işgali gerekli görölmüştür. Bunun için de böyle bir işgale karşı koyamayacak, tersine bunu kolaylaştıracak kimselerin İzmir'de sorumlu mevkilere getirilmesi düşünölmüştür. Düşüncenin kökeni saray ya da İngilizler olabilir.”*⁷⁹⁶

İşgal gününün erken saatlerinde, İzmir'de görev yapan XVII. Kolordu komutanı Ali Nadir Paşa, emrindeki bütün subaylara emir vererek kışlada toplanmalarını istemişti. Böylece subayların tamamı işgal gününün erken saatlerinde kışlada toplanmış; sabahki olaylara seyirci vaziyette kalmışlardı. Bu arada kolordu karargâhını kuşatan Yunanlar, kışlayı ateşe vererek pek çok subayın ve askerin ölümüne sebep olmuşlardı. Bu arada beyaz mendille ateşkes isteğinde bulunulmuş; bilâhare süngü takarak yanlarında Rum çeteleri de olduğu halde kışlaya giren Yunanlar pek çok asker ve zabiti dipçik ve süngü darbeleri ile şehit etmiş; üstlerinde olan varanıda gasp etmişlerdi. Bütün bu gelişen olaylardan sonra, elinde beyaz bayrak Yunan askerlerine yaklaşan Ali Nadir Paşa, teslim olmak ve kendini tanıtmak isterken tekme tokatla karşılanmıştı. Ali Nadir Paşa'ya vurulan tekme ve tokatlar,

⁷⁹³ Ahenk, 13 Teşrinisani 1334.

⁷⁹⁴ “Hele Çok şükür”, İslahat, 29 şubat 1335.

⁷⁹⁵ Berber, Sancılı Yıllar..., s. 172

⁷⁹⁶ Akşın, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Son Meşrutiyet..., s. 254.

aslında bu olaylar sırasında büyük bir aymazlık içerisinde bulunan Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne vurulmaktaydı.⁷⁹⁷

Kısacası, İzmir'in işgali öncesinde kent merkezinde yapılan askerî ve mülkî atamalar, sürgünler ve cezalar İtilaf Devletlerinin saraya olan baskısı sonucunda gerçekleşmiş ve bu değişimlerin asayiş sağlamaya yönelik yapıldığı iddiası arkasına sığınılmışsa da aksine sükûnet tamamen bozulmuş ve işgalin kolaylıkla gerçekleşmesine zemin hazırlanmıştır.

4.4. Hapishaneler

XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarında suç oranları oldukça artış göstermişti. Bilhassa yüzyılın yarısından itibaren Osmanlı hapishanelerinde bulunan mahkûm ve tutuklu sayısı 28.000 kişiye ulaşmıştı.⁷⁹⁸ Bu sayı, İzmir kentinin de içersinde yer aldığı Aydın Vilâyeti'nde 1850 mahkûm, 1430 tutuklu sayısı ile toplam 3280 kişiydi.⁷⁹⁹ Aydın Vilâyeti'ndeki hapishane ve tevkifhaneler başlıca Foça, Ödemiş, Tire, Karacasu, Bozdoğan, Söke, Buldan, Sarayköy, Tavas, Marmaris, Alaşehir ve Karaağaç, Aydın, Nazilli, Çine, Denizli, Karaağaç, Çal, Meğri, Bodrum, Menemen, Manisa, Muğla, Gördes, Demirci, Akhisar, Salihli ile İzmir merkezde bulunmaktaydı ve bu hapishaneler bakım, onarım, tadilat ve ıslâha ihtiyaç duymaktaydı.⁸⁰⁰ İşgal dönemi İzmir'inde Yunan Yüksek Komiserlerinden Stilyanos Glikofridis, Hapishaneler İdaresinin başında bulunuyordu⁸⁰¹.

Mondros Mütarekesi'nin 4. maddesi gereğince İtilaf Devletlerine mensup savaş esirleri ve Ermenilerden hükümlü ve hapiste bulunanların salıverilmeleri gerekiyordu.⁸⁰² Bu madde gereğince gayrimüslimler ne gibi suçlar işlemişlerse işlesinler birbirlerinden ayırt etmeksizin bizzat İtilaf Devletleri tarafından serbest bırakılmıştı. Bu gelişmelerden sonra İtilaf Devletleri için mütarekenin 4. maddesi Osmanlı yönetimi üzerinde siyasi nüfuz kırmayı amaçlayan bir maddeye

⁷⁹⁷ Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, (2001), s. 127.

⁷⁹⁸ Mücahit Özçelik, "Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu" *Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 7 Sayı: 14, (Güz 2011), s. 21.

⁷⁹⁹ Özçelik, *a.g.m.*, s. 21.

⁸⁰⁰ Zafer Atar, "20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 1, (Mart 2011), s. 89.

⁸⁰¹ Serap Tabak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)*, 1. Baskı, Kömen Yay., Konya, 2006, s. 131.

⁸⁰² Özçelik, *a.g.m.*, s. 22.

dönüştürmüştü.⁸⁰³ Nitekim bu durumun akabinde, yani Mart 1919'da Albay Smith bölgeye gelmiş Adliye Nezareti'ne cinayetten ötürü tutuklu bulunan Ermeni ve Rumların serbest bırakılmasına ilişkin kararı işleme koymuştu. 20 Mart 1919 günü de Rum Avukat Athinogenini ile İzmir Hapishane-i Umumisine gitmiş ve 1250 gayrimüslimi serbest bırakılmasına öncülük etmişti.⁸⁰⁴ Ancak cinayet suçundan ötürü hapishanede bulunan Müslümanlar bunu görünce “*Padişahım çok yaşa*” nidaları ile gayrimüslim mahkûmları tutmuştu. Bunun üzerine gerçekleşen silahlı müdahale sonucunda Müslüman bir mahkûm vefat etmiş bir diğeri de ağır bir şekilde yaralanmıştı.⁸⁰⁵ Mahkûmlar arasında yaşanan adaletsizliklerin bu duruma sebep olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim işgal güçlerinin hazırlamış olduğu bu ortamdan en fazla faydalananlar; İzmir ve civarında hareketli durumda olan Rum ve Ermeni çeteleriydi.

Bunun yanı sıra mütareke sonrasında gayrimüslim esirler, Rumlar ve Ermeniler serbest bırakılmasına rağmen işgal güçleri fevkalâde komiserlerinin 12 Ağustos 1919'da aldıkları karar ile hapishaneler işgal güçleri temsilcileri tarafından teftiş edilmişti. Amaç, hapishanelerde bulunan suçlu Türkleri kontrol etmek ve denetim altında tutmaktır. Ayrıca işgal güçlerinin temsilcileri Osmanlı hapishanelerine istedikleri gibi müdahalede bulunarak, değişik suçlardan dolayı hüküm giymiş kişileri de serbest bırakmış; bizzat hapishaneleri denetim altında tutmuşlardı.⁸⁰⁶

İzmir'in işgalinden sonra İzmir Hapishane Genel İdaresinde bulunan Müslüman ve gayrimüslim suçlularının yargılanma hakkının Yunan Divan-ı Harplerine ait olduğu iddiası üzerine mahkûmların Atina'ya nakledildikleri de görülmüştü.⁸⁰⁷ Dolayısıyla 9 Eylül 1922 tarihine kadar İzmir ve civarındaki bölge hapishaneleri Yunan Sıkı Mahkemeleri denetimine bırakılmış ve onun idaresinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Mütareke sonrasında BMM denetiminde kalan bölgelerdeki hapishaneler İstiklal Mahkemeleri denetimine bırakılmış ve Millî Mücadele sonuna kadar erkek nüfusun silah altına alınmasından kaynaklı olarak tarım alanında doğan boşluk hapishane ya da tevkifhanelerde bulunan hafif suçlulardan yatan mahkûmları

⁸⁰³ Selçuk Ural, “İtilaf ve Ermeni Esirlerin İadesi Meselesi”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 3, (Ocak 2003), s. 154.

⁸⁰⁴ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 96.

⁸⁰⁵ *Hukuk-u Beşer*, 22 Mart 1335.

⁸⁰⁶ Özçelik, *a.g.m.*, s. 23.

⁸⁰⁷ BOA, DH.MB.HPS.98/57,H-09-09-1338.

çalıştırılmasıyla eksiklikler giderilmeye çalışmıştır. Yararlılık gösteren mahkûmlar da affedilmiştir.⁸⁰⁸

V-Sağlık Tedbirleri

Mütareke'nin imzalandığı günlerde İzmir'de "... *sıtma, çiçek, frengi, lekeli humma gibi hastalıklar ilk sıralarda yer almaktaydı...*"⁸⁰⁹Savaş yıllarında yaşanan olumsuzluk ve imkânsızlıklar, temizlik ve beslenme sorununu da beraberinde getirmişti. Nitekim bu sorunlar ilerleyen süreçte kentte salgın hastalıkların artmasını tetiklemişti. Bu dönemde halka daha iyi sağlık hizmeti verebilmek ve salgınlarla mücadele etmek için İzmir kenti beş bölgeye ayrılmış; söz konusu bölgelerin her birine bir de muayenehane açılmıştı. Bu muayeneler ve çalışanları şöyleydi:⁸¹⁰

İkinci Kordon'da Avcılar Kulübü arkasındaki Sıhhiye Muayenehanesi, Gureba Hastahanesi'ndeki Daire-i Mahsusa'daki Sıhhiye Muayenehanesi ve İkiçeşmelik'deki Hilal-i Ahmer Muayenehanesi'nde, Dahiliye ve Hariciye Hastalıkları Doktoru Sertabip Mustafa Enver, Dahiliye Hastalıkları Doktoru Sıhhiye Müdürü Şükrü, Bakteriyolog Memduh, Şehri, Osman Beyler, Sinir Hastalıkları Doktoru Nazmi, Çocuk Hastalıkları Doktoru Memduh, Cerrahi Hastalıklar Doktoru Operatör Esat, Cemal, Nazmi Beyler, Göz Hastalıkları Doktoru Kemal, Medhet Beyler görevlendirilmişti. Reşadiye Muayenehanesi'nde Doktor Rahmi Bey ile Kabile (ebe) Fatma İkbâl Hanım, Hamidiye Muayenehanesinde Doktor Mehmet Emin Bey ile Kabile (ebe) Hikmet Hanım bulunmaktaydı.

Mütarekenin imzalanmasından bir ay sonra İzmir kentinin sağlık sorunları ile Yunanistan'da ilgilenmeye başlamıştı. 1918 Aralık ayında İzmir'e gelen İtilaf Devletlerine ait donanma içerisinde iki Yunan savaş gemisi ile bir Kızılhaç gemisi bulunmaktaydı. 20 Ocak 1919 tarihinde Yunanlara ait Amfitrini adlı hastane gemisi Başhekimliğini Vasilis Çunukas'ın yaptığı bir Kızılhaç Heyeti'ni de beraberinde İzmir'e getirmişti. Bu heyet, 12 doktor ve 15-20 hasta bakıcıdan oluşuyordu.⁸¹¹Vasilis Çunukas, İzmir'e ayak basar basmaz Aya Fotini Kilisesi'ne giderek Metropolit'i ziyaret etmişti. Bu görüşme sonrasında Rum Hastanesine,

⁸⁰⁸ Saadet Tekin-Sevilay Özkes, "Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (Bahar-Güz 2008), s. 198.

⁸⁰⁹ Bülent Durgun, "1919-1922 Yılları Arasında İzmir'de İktisadi Durum", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998, s. 154.

⁸¹⁰ Mehmet Karayaman, "İzmir'de Sağlık (1920-1938)", **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2005, s. 9.; Bkz.: **Köylü**, 2 Nisan 1919.

⁸¹¹ Karayaman, **a.g.t.**, s. 10.

Mavrudis'in de bulunduğu bir törenle Yunan bandırası çekilmiş ve bunlar “*Vatan Müessesesi*” adıyla kadınlı, erkekli ayrı bir Yunan heyeti takip etmiş ve Urla, Aydın, Manisa, Bergama ve Ayvalık Rum fakirlerine imdat için yardım kolları tertip edilmiş ve yola çıkarılmıştı.⁸¹²

Aya Yani Mahallesi'nde bir şube ve 14 Şubatta da bir bakteriyolojihane ve kimyahane açarak büyüyen Kızılhaç heyeti Yunanistan'dan da elaman ve malzeme yardımı almıştı. Kızılhaç heyeti Rum hastanesinde de kendisine 50 yatak ayırmış ve Ayatrifona, Ayanikolaki, Ayadimitri Mahallerinde de halkın ücretsiz muayene olacağı dispanser açacağını duyurmuştu.⁸¹³ Ahenk gazetesinin bir haberine göre Yunan Salib-i Ahmer Heyeti Baştabibi Dr. Vasilaki Çunukas'ın verdiği beyanata göre, heyetin İzmir'e gelerek işe başladığı 21 Ocak 1919 tarihinden 30 Haziran 1920 tarihine kadar geçen sürede heyete ait hastane ve dispanserlere 158.272 Rum, 17.869 Türk, 12.898 Musevi, 4.771 Ermeni, 2.546 Katolik olmak üzere toplam 200.884 hastanın müracaat ettiği belirtilmişti.⁸¹⁴ Ayrıca İzmir'in işgalinden sonra da Sterghiades, yaşanan olaylar sonrası mağdur olan Müslüman mültecilere için de dispanser açmıştı.⁸¹⁵

Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanlar çeşitli salgınlarla da mücadele etmişlerdi. 1919 yılının yaz aylarında bir veba salgını etkisini arttırmaya başlamıştı. Mart ve Ağustos 1919 aylarında İzmir'de ateşli nöbete yakalanan 12 kişiden 2'si tifoya yakalanan 21 kişiden 14'ü lekeli hummaya yakalanan 131 kişiden 25'i, çiçek hastalığına yakalanan 22 kişiden 8'i, vebaya yakalanan 19 kişiden 6'sının ölmesi de Yunan hükümetinin yeni ek tedbirler almasına neden olmuştu.⁸¹⁶ Bunun içinde bir takım önlemler alınmıştı. Örneğin mahalle ve caddelerde bulunan dükkânlar kireç ile boyanmış ve Karantina mahallesinde bulunan Askeri Hastane de salgın hastalıklar için tahsis edilmiş ve burada ve tahsis edilen diğer dispanserlerde⁸¹⁷ aşılama ve tedavi işlemleri de yürütülmüştü.⁸¹⁸ Bu çalışmaların yanı sıra Yunan yönetimi sağlık dairesi

⁸¹² Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 134.

⁸¹³ Karayaman, **a.g.t.**, s. 10.

⁸¹⁴ **Ahenk**, 20 Temmuz 1920.

⁸¹⁵ Karayaman, **a.g.t.**, s. 11.

⁸¹⁶ Karayaman, **a.g.t.**, ss. 11-12.; **Ahenk**, 20 Ağustos 1919.

⁸¹⁷ Bu dispanserler: Yunan Fevkalade Komiserliği Dispanseri, Yunan Karantina Dairesi ve Askeri Hastane olmak üzere üç merkezden oluşmakta ve buralarda aşılama ve tedavi hizmetleri verilmekteydi.

⁸¹⁸ **Ahenk**, 30 Temmuz 1335.; **Ahenk**, 7 Kanunuevvel 1335.

bünyesinde kurulan gezici ekiplerle de hastalık ve salgınlarla mücadele etmiş mülteci kamplarında da sık sık dezenfekte edici çalışmalar yapmıştı.⁸¹⁹

Bu dönemde kenti kasıp kavuran frengi, çiçek, kuduz gibi salgın hastalıklarla mücadele etmek için vilâyet makamında toplanan Vilâyet Sıhhiye Komisyonu ek tedbirler almış ve bunu basın aracılığı ile halka duyurmuştu. İlanda, salgınları önleyebilmek için bütün esnaftan temizliğe dikkat etmeleri, süprütüleri sönmemiş kireçler karıştırarak atmaları, taş ve tahta zeminleri haftada iki defa temizlenmeleri, zehir ve kapan kullanarak fareleri öldürmeleri, aksi halde bunları yapmayanların cezalandırılacağı bildirilmişti.⁸²⁰

İşgal döneminde Yunan hükümetinin aldığı tedbirlerin yanı sıra İstanbul Hükümetinin de aldığı birtakım tedbirler vardı. Aydın Vilâyeti muhacirlerine yardımda bulunmak için Hilal-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesini bölgeye göndermesi bu çalışmalardan birisiydi.⁸²¹ Bahsi geçen sıhhiye, 1 Mart 1921 tarihinden itibaren İzmir'deki muhacirler için ücretsiz sağlık hizmeti sunmuş ve temel ihtiyaçları dağıtacak bir dispenseri de Keçeciler 'de açmışlardı.⁸²²

Hilal-i Ahmet Cemiyeti, yaşanan zulüm ve işkence neticesinde Aydın Vilâyeti halkını yalnız bırakmamış ve halkın hastalıklarını gidermek amacıyla çeşitli yardımlar toplamıştı. İşte bu yardımlar sırasında yayımladıkları bir beyanatta halka şöyle seslenmişti: “...İşte ey aziz kardeş! Analarının babalarının, nişanlılarının ve saçı bitmedik yetimlerin parçalandıklarına şahit olan hayat ve namuslarını kurtarmak endişesiyle kendilerini işgal hududundan dışarı atabilen bu kardeşlerine şimdi sende el uzat. Onlar senden sıcak çorba, üstlerine bir giyecek, sağlıkları için tıbbi yardım ve başlarına bir çatı istiyor...”⁸²³ Yunanistan saldırıları sonucunda Müslümanlara yapılan zulmü açıkça dile getiren bu beyanat ile halktan yardım istemiş ve halkta bu yardıma cevap vermişti. Bu yardımların en dikkat çekicisine 22 Eylül 1338/1922 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde rastlanmıştı. Gazetede Dürdane isminde küçük bir kızın “Alınız efendim... Ben mektebimizdeki i'aneye verdim. İzmir için gündeliklerimi arttırıyordum. Şehit babalarımızın benim gibi kızlarına verin..” diyerek biriktirmiş olduğu harçlıkları İzmir'e göndermesiydi.⁸²⁴ Ayrıca yine Hilal-i

⁸¹⁹ Ediz, **a.g.e.**, s. 343.

⁸²⁰ **Hukuk-u Beşer**, 9 Mart 1335.

⁸²¹ **Tasvir-i Efkâr**, 10 Temmuz 1335.

⁸²² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 245.

⁸²³ **TİTE**, A1/K20/G114/B11/4001.

⁸²⁴ **Türk Basınında Milli Döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1919-1922)**, Türk Kızılay Yay., İstanbul, 2019, s. 72.

Ahmer Cemiyeti Yunan zulmünden kaçarak Balıkesir'e gelen muhacirler içinde sağlık heyeti tertip ve göndermişti.⁸²⁵

Mütareke dönemi İzmir'inde salgın hastalıklar arasında cinsel yolla ve parmaktaki yaralarla kişiden geçen bir hastalık olan frengi hastalığı da baş göstermişti. Bu konuda alınan tedbirlerden ilki, kamuoyu aracılığıyla halkı bilinçlendirme çalışmalarıydı. Bu doğrultuda bir liman bölgesi olan İzmir'de hızla yayılmaya başlayan frenginin insanları nasıl etkilediğine dair gazetelerde köşe yazılarına yer verilmiş ve halk aydınlatılmıştı. Birçok etnik yapıyı bünyesinde barındırdığı ve liman kenti olduğu için eğlence hayatına düşkün olan İzmir'de söz konusu dönemdeki fuhuş sayısının gün geçtikçe artmasından kaynaklı olarak bu hastalık da kentte kol gezmeye başlamıştı. Öyle ki her beş kişiden birinin frengi olduğunu ve bu hastalığın ölümden dahi tehlikeli olduğunu hastanın çocuklarını dahi etkilediği hususunda basında çeşitli haberlerle bilgilendirmelere yapılmıştı.⁸²⁶ Ayrıca Polis Nizamnamesi'nin 82. maddesine göre alınan bir karar ile genç bireyleri adaba ve ahlaka aykırı davranmaya sevk eden meyhane, genelev gibi işletmeler hakkında kanuni işlem yapılacaktı.⁸²⁷

Nitekim Büyük Millet Meclis'in açılmasının ardından ilk Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili olan Dr. Adnan (Adıvar) Bey bu hastalığın tehdidi üzerine "*Frenginin Men ve Tahdidi Hakkında Kanun*"nun çıkarılmasını istemiş ve zorlu geçen tartışmalar neticesinde kabul edilmişti.⁸²⁸ Bu kanun çerçevesinde savaş koşullarında birtakım sağlık tedbirleri alınmaya çalışılmıştı.

Bununla beraber işgal sırasında sık sık yaşanan Yunan askerinin baskınları neticesinde çeşitli sağlık tedbirlerine başvurulma gereksinimi doğmuştu. Yunan askerlerinin tecavüzleri sırasında İzmir'in 4600 nüfuslu bir nahiyesinde birçok kişinin şehit edildiği ve kalanların ise iskan, iâşe ve sıhhatleri için bir takım tedbirler alınması gerektiği hususunda dilekçeler yazılmıştı. Bunun sonucunda nahiyede kalan Türk fertlerinin hayatlarını idame ettirecek ölçüde gerekli olan ihtiyaçları karşılanmıştı.⁸²⁹ Dolayısıyla işgalin getirdiği yükümlülükler, ekonomik ve siyasi

⁸²⁵ **Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilal-i Ahmer...**, s. 290.

⁸²⁶ Tuğçe Akdulum, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Açılan Yabancı Hastaneler", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2020, s. 47.

⁸²⁷ Ayşen Müderrisoğlu Esiner- Simge Sarçın, "Frengi Hastalığının İzmir'de Ortaya Çıkışı ve Şehirde Umumhaneler", **Turkish Studies**, Cilt: 15, Sayı: 4, (Ağustos 2020), s. 760.

⁸²⁸ Hatice Güzel Mumyalmaz, "İlet-i Müthişe": 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye'de Frengi ile Mücadele", **Akademik Hassasiyetler**, Cilt: 7, 2020, s. 130.

⁸²⁹ **TİTE**, A1/K14/G10/B1/0001.

kaosun yanı sıra halk arasında baş gösteren hastalıklar, işkence, zulüm ve tecavüzler sonucunda sağlık alanında görülen olumsuzluklar halkın gündelik yaşantısını iyice çıkmaza sokmuştu.

VI-Cemiyet, Örgüt ve Derneklerin Asayışı Sağlamaya Yönelik Faaliyetleri

Mütarekenin imzalanması sonrasında ortaya çıkan işgal haberlerine karşı örgütlenme çalışmalarının yoğunlaştığı biliniyordu. Bu örgütlenme çalışmalarından biride İzmir ve çevresinin Yunanlara verileceği haberinin duyulmasının hemen akabinde ortaya çıkmıştı. İşgal haberleri üzerine kentte toplumun hemen her kesimini kucaklayabilen çeşitli cemiyet, örgüt ve dernekler kurulmuş ya da yeniden canlanmıştı. Bununla beraber Temmuz 1912 yılında kurulan Türk Ocakları derneği, savaşın kaybedilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki etiketi nedeniyle 1918 yılı sonlarında etkisizleşmişti.⁸³⁰ Ancak mütarekeyi takip eden günlerde Türklere karşı artan Rum taşkınlıkları ve mezalimi karşısında bu derneğin tekrar canlandığı ve faaliyet gösterdiği görülmüştü. İzmir Türk Ocağı, “*Bütün alakadar gençliği tehlike karşısında toplu bulundurmaya*”⁸³¹ amaçlamıştı. Nitekim bu amaç doğrultusunda “*memleketiyle alakadar bütün gençleri*” 24 Ocak 1919 günü Milli Kütüphane Sineması’nda yapılacak toplantıya davet edilmişlerdi.⁸³² Belirtilen gün ve yerdeki toplantıda İzmir Türk Ocağı’nın idare heyetine Doktor Hacı Hasanzade Ethem Bey başkan, Nehari İdadisi Müdürü Nail Bey, Avukat Mustafa Necati Bey, İttihat ve Terakki Mektebi Müdürü Enver Bey ve Demiryolları Levazım Müfettişi Vasıf Beyler⁸³³ ve Haydar Rüştü Bey⁸³⁴ seçilmişti. Türk Ocağı, mütareke döneminde İzmir’de Yunan tedhiş hareketlerine karşı savunma kalesi haline gelerek İzmir Türklerini bilinçlendirme ve bir araya getirerek ortak hareket ettirmeyi hedeflemişti.

Ocağın teşkilatlanma sürecinde İzmir Mebusu olan Mustafa Necati Bey bu süreci ve yapılması gerekenleri şöyle açıklıyordu: “*Tehlike yaklaştı. Rumlar harıl harıl silahlanıyor ve bir şeyler bekliyorlar. Biz ise kalemle, muhtıra ve nutuklarla nümayiş ve alayişle iş görmeğe çalışıyoruz. Bu doğru değildir. Her ihtimale karşı bütün Türklüğün silahlanması icap eder. Ona göre teşkilat yapmalıyız.*”⁸³⁵

⁸³⁰ Güneş, “Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...”, s. 42.

⁸³¹ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, s. 61.

⁸³² **Müşavir**, 24 Kanunusani 1335.

⁸³³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 131.

⁸³⁴ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, ss. 59-60.

⁸³⁵ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, s. 63.

Bu dönemde mesleki dayanışma örgütlerinin kurulmasına izin veren Nurettin Paşa, İzmir İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti ve İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyeti gibi toplumsal örgütlerin yönetimlerine ocak üyelerini yerleştirerek Yunanistan'ın bölgeye yönelik emelleri konusunda onları bilgilendirerek siyasallaştırmasını istiyordu. Dolayısıyla bu örgütlerin anti-Yunan safları sıkılaştırmasını görmezlikten gelerek bu türden cemiyet yahut dernekleri teşvik etmişti.⁸³⁶ Nitekim bundan yararlanan İzmir Türk Ocağı, Nurettin Paşa zamanında faaliyetlerini arttırmış hatta yönetim tarafından da açıkça desteklenmişti. Ancak İzzet Bey'in İzmir'e vali olarak gönderilmesiyle birlikte İzmir Türk Ocağı sıkıntı dolu günler yaşamaya başlamış; bizzat İzzet Bey, Türk Ocağı'nın faaliyetlerini sona erdirmek ve kapatmak için girişimlerde bulunmuştur.⁸³⁷

Mütareke döneminde İzmir Türk Ocağı'nın yaklaşık 200 üyesi bulunmaktaydı. Müstakil binası bulunmayan Ocağın faaliyetleri farklı mekânlarda gerçekleşiyor ve bu da basın aracılığı ile kamuoyuna duyuruluyordu.⁸³⁸ İzmir Türk Ocağının söz konusu dönemde cemiyet ve derneklerin kapalı yapısını kırmak ve Hilal-i Ahmer gelir getirmek için balo tertip etmişti.⁸³⁹ Dahası İzmir Türk Ocağının desteğini alan Altay Spor Kulübü gençleri, işgal haberleri yayılmaya başlayınca ocak bünyesinde kenti kurtarmak amacıyla hararetli bir çaba içerisine girmişlerdi.⁸⁴⁰ Ardından da İzmir Türk Ocağı'nın girişimleriyle İzmir Toplantısı gerçekleşmiş ve bu toplantıda yine Yunan isteklerinin yersiz olduğu ve vatanın işgal edilemeyeceğinin altı çizilmişti.⁸⁴¹ 13 Mart'ta gerçekleşen toplantı, İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti'nin 17 Mart'ta gerçekleştireceği toplantının bir provası olduğu açıktı. 17 Mart 1919 günü söz konusu cemiyetin Yunan işgali karşısında ne gibi önlemler alınacağı hususunda konuşmalar yapılmıştı.⁸⁴²

⁸³⁶ Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s. 16.

⁸³⁷ Vali İzzet Bey'in ocağı kapatma çalışmaları sırasında Milli Kütüphane ve Sinemada konferans verilmesini engellemek için bu mekânlara memurlar tayin etmişti. Bkz. Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 43.

⁸³⁸ Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 43.

⁸³⁹ **Hukuk-u Beşer**, 14 Mart 1335.;Bkz. Müsavat gazetesinin 8 Nisan 1335 tarihinde çıkan haberde ise "11 Nisan tarihinde de gündüz saat üçte hanımlara, akşam da dokuzda beylere olmak üzere milli bir dram, monolog canlı tablolar İzmir yaşamına ait resimler, orkestra iştirakiyle eski Türk medeniyetine ait camların projeksiyon ile gösterilecektir" denilerek etkinliğe tüm İzmir halkı davet edilmişti.

⁸⁴⁰ Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 44.

⁸⁴¹ "Şanlı Toplanma", **Köylü**, 14 Mart 1335.

⁸⁴² Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 43.; Bkz.: Mustafa Albayrak, **Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)**, Ankara, 1998, s. 45.

Mütarekenin imzalanmasından sonra salınan Rum ve Ermeni azınlıklar bölgede taşkınlıklarda bulunmuştu. İrili ufaklı olan gösteriler sırasında İzmir Türk Ocağı'nın ilk tepkisi Çayırlihahçe karakolunda görevde bulunan Polis memuru İhsan Efendi ile Hamza Efendi'nin Rumlar tarafından şehit edilmeleri üzerine düzenlenen görkemli cenaze töreni sırasında gerçekleştirmişti. İzmir Türk Ocağını temsilen Vasıf (Çınar) Bey'in etkili konuşması ayrılıkların (itilafçı ve ittihatçı yöneticileri) birleşmesi ile sonuçlanmıştı.⁸⁴³ Şehit edilen polislerin ailelerine İzmir Türk Ocağı sahip çıkmıştı. Ayrıca 23 Nisan 1919 günü İzmir Türk Ocağı şehit edilen jandarmalar için toplanan 50.000 kuruşu da Jandarma Komutanlığına bağışlamışlardı.⁸⁴⁴

6 Nisan 1919 günü gelen İzmir'e gelen Nasihat Heyeti, Türk Ocağı tarafından görkemli bir şekilde karşılanma ve uğurlama töreni hazırlanmasına karar verilmişti.⁸⁴⁵ Haydar Rüştü, Nasihat Heyeti'nin Konak'ta Türk Ocağı önünden geçişini anlatırken Ocağın heyeti nasıl karşıladığını şöyle ifade ediyordu: “...*Nasihat Heyeti Kemeraltı Caddesini takiben Basmahane'den gelmişti. Bütün gençler bayraklarla donanmış İzmir Türk Ocağı binasının önüne dizilmişlerdi. Şehzade ve Nasihat Heyetinin ardından Rum Metropoliti Hrisostomas'ta Türk Ocağının önünde bulunan gençleri riyakâr tebessümlerde bulunurken iki eliyle birden Ocağı ve Ocaklıları selamlamıştı.*”⁸⁴⁶ Bu görkemli karşılama töreninin ve yapılan tezahüratlar Rum taşkınlıklarına karşı bir gövde gösterisine dönüşmüştü. Böylece ocak üyeleri Öktem'in de belirttiği gibi “*İzmir'deki Türk varlığını fülen göstermeyi*”⁸⁴⁷ amaçlamıştı.

Paris Barış Konferansı'nda alınan İzmir'in işgali kararı 14 Mayıs günü tüm Anadolu coğrafyasını derinden sarstığı gibi, Ocak üyelerini de ayrı bir üzüntüye boğmuştu. Ancak bu beklenmedik bir karar değildi ve yerel Rum çetelerinin işgal öncesinde yürüttüğü faaliyetler işgalin ilk sinyallerini veriyordu. Dolayısıyla Ocak üyeleri aynı gün içerisinde yaptıkları bir toplantıda ilk önce kentteki mülkî ve askerî idarecilerin düşüncelerine başvurma kararı almışlardı.⁸⁴⁸ Bu düşünceyle bir komite oluşturuldu ve kurulan komitenin başkanlığına Moralızade Halit Bey sekreterliğine de Ragıp Nurettin Bey getirildi. Böylelikle işgalin kesinlikle kabul edilemeyeceği

⁸⁴³ **Müşavat**, 21 Kanunusani 1335.

⁸⁴⁴ Güneş, “Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...”, s. 51.; **Müşavat**, 23 Nisan 1335.

⁸⁴⁵ Mevlüt Çelebi, “İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 8, (Temmuz 1990), s. 574.

⁸⁴⁶ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, s. 62.

⁸⁴⁷ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, s. 62.

⁸⁴⁸ Güneş, “Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...”, s. 58.

düşüncesine ulaşılmıştı. Heyet, Vali Bey'in huzurlarına çıkarak Yunan işgali sırasında takınacağı tavrı öğrenmek istemiş ancak valinin soğuk davranması halkın işine karışmasından pek hoşnut olmadığını göstermişti. Nitekim Vali Bey'in "*Boşuna telaş ediyorsunuz heyecanınız lüzumsuzdur. Ortada endişe yaratacak bir durum yok. Bunlar hep ittihatçıların uydurdukları maksatlı söylentilerdir. Merak etmeyin hükümet her tedbiri alacaktır.*"⁸⁴⁹ ifadeleri, heyeti oyalayıcı söylemi üzerine Sultani Mektebi'ne geri dönen heyet bu oyalayıcı sözleri katılanlara anlatmıştı. Ancak bu sözler işgale karşı direnmeyi düşünen üyeler ile valiyi destekleyici teslimiyetçi düşünenleri ayırmıştı. Toplantının ilerleyen saatlerinde İzmir Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa'nın da katılması ile Vali Bey'in huzurun tekrar bir heyet gönderilmiş ancak değişen bir şey olmamıştı. Tartışmanın yersizliğini gören direniş yanlısı gençler Kemeraltı'ndaki İzmir Türk Ocağı'na giderek toplantı orada devam edilmişti. Ocağı binası artık o günün direniş ana merkezi konumuna gelmişti.⁸⁵⁰

Sultani Mektebi'nde yaşanan diğer bir gelişme ise "*Müdafaa-i Vatan*" komitesinin adının "*İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi*" olarak değiştirilmiş ve Moralizade Halit Bey getirilmişti.⁸⁵¹ Mustafa Necati Bey ve Vasıf Bey artık direniş fikrinin doğal liderleri haline gelmişlerdi. Bununla birlikte kentin işgal edileceği yönündeki haberler, bütün İzmirliileri telaşlandırmış ve halkta çeşitli arayışlara neden olmuştu. Öyle ki İzmir Türk Ocağından birçok genç ve yedek subaylar Ali Nadir Paşa'yı meydandaki parkta yakalamış, kendisinden vatan savunması için silah ve cephane istemişlerdi. Paşa bunu yerine getiremediği gibi silahlı bir genç görüldüğü takdirde Divan-ı Harbe verileceğini belirterek onları bu gayelerinden alıkoymaya çalışmıştı.⁸⁵² İşgale engel olmak için Kemeraltı'ndaki Türk Ocağı şubesinde şehrin önemli isimleri⁸⁵³ de yer almış ve bu zorlu durum için kurtuluş için çareler aranmıştı. Toplantıda, işgalin protesto edileceği, işgal haberinin yurda ve dünyaya yayılması

⁸⁴⁹Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 58.

⁸⁵⁰Umar, *İzmir'de Yunanlıların...*, ss. 98-102.

⁸⁵¹Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 59.

⁸⁵²Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 59.; Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul, 1986, s. 159.

⁸⁵³ Bu toplantıda Hilal Lisesi Müdürü, Ahenk Gazetesi Baş Yazarı Şevki Bey, Miralay Süleyman Fethi, Sultani Mektebinin İkinci Müdürü Kemal Bey, Edebiyatçı İsmail Habib, İdadi Müdürü Ahmet Naili, Riyaziyecî Naimi Bey, Gaffar Bey, Remzi Bey, Bahri Bey, Selahattin Bey, Enver Bey, Muğlalı Saffet Bey, Nedim Bey, Nedim Bey gibi öğretmenler yanında Ragıp Nurettin, Fescizade Halim, Çiftçi Necati, Cevherizade Hamdi Bey, Müftü Rahmetullah, Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi, Dr. Menekşeli Hüsnü, Eczacı Ferit, Jandarma Zabiti Mümin, Poligon Müdürü Yüzbaşı Faik, Köylü Gazetesi Sahibi Refet, Ahenk Gazetesi Sahibi Refet, Ahenk Gazetesi Sahibi Ali Nazmi, Mobilyacı Halit, Moralizade Halit ve Nail Beyler, Vasıf Bey, Mustafa Necati'nin bulunduğu toplantı iki saatten fazla sürmüştü. Bkz. Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı...", s. 59.; Bkz.: Naci Sadullah, "Bir Abide Geldi Yıldırım Kemal", **Yeni Asır**, 7 Mart 1947.

için sürekli ve büyük mitingler yapılması, silahlı mücadelenin İzmir içinde değil, savaş gemilerinin top menzili dışında kalan dahilde çalışmaya başlamış olan örgütler içinde verilmesi, kaçırılması mümkün savaş malzemenin İzmir'den nakli, hapishanenin sabaha karşı tahliyesi ve Mansurizade Emin Bey'in, Nurettin Paşa, Rauf Bey ve arkadaşları, Millî Kongre ve Hilal-i Ahmer ile temas etmek üzere özel talimatla İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştı.⁸⁵⁴ Nitekim bu doğrultuda şehrin ilhakına karşı gelmek için çocuk doktoru Ali Agah Bey'in Moralizade kardeşlerin I. Kordon'daki ticarethanelerinde kaleme aldığı "İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi" imzalı bir bildiri kaleme alınmış ve halk Maşatlık'a çağırılmıştı. Halka olan çağrının bildirisi ise şöyleydi:⁸⁵⁵

"Ey Bedbaht Türk!

Wilson prensipleri Unvan-ı insaniyet karanesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetk ediliyor. Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan İlhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz. Rum senden daha mı çoktur? Yunan hâkimiyetine kabule taraftar mısın? Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlıktadır. Yüzbinlerce toplan ve ezici çoğunluğunu orada bütün dünyaya göster. İlan veispat et. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok, fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen ezici bir çoğunluk vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Acı duymak ve felaket fayda vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlık'a koşve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et. İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi."

Öktem anılarında söz konusu Reddi İlhak Beyannamesi'nin Ali Haki Efendi ile Makineci Mustafa Efendi tarafından göz yaşlarına karışan alın teri ile Anadolu matbaasında basıldığını ifade etmiş ve bu bildirilerin çocuklar tarafından her yere dağıtılmış olduğunu eklemiştir.⁸⁵⁶ Davul zurna eşliğinde bütün İzmirli Maşatlık'a davet edilmiş; düzensiz, ancak çok kalabalık olan mitingde konuşmacılar arasında İzmir Türk Ocağı yetkilileri⁸⁵⁷ hazır bulunmuştu.

⁸⁵⁴ Moralı, **Mütareke İzmir Olayları...**, ss. 25-28.

⁸⁵⁵ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa -1...**, ss. 331-332.

⁸⁵⁶ Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları...**, ss. 67-79.

⁸⁵⁷ Vasıf Bey, Mustafa Necati, Ahenk gazetesi baş yazarı Mehmet Şevki (Yazman), Hukuk-ı Beşer Gazetesi Sahibi ve Başyazarı Hasan Tahsin, Eski Müftü Rahmetullah Efendi ve Belediye Reisi Hacı Hasan Beyler bu dikkat çeken konuşmacılardandı.

14 Mayıs'ı 15'ine bağlayan sabah karşı saatlerde İlhak-ı Reddi Heyeti Milliyesi üyeleri, İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti ve Türk Ocağına bağlı gençler Sarıkışla'nın arkasında kalan hapisshanedeki suçluların kaçmasına yardım etmişlerdi. Diğer yandan da gerek Sarıkışla'nın arkasındaki gerekse çeşitli bölgelerdeki silah depoları, adı geçen cemiyetlerin üyeleri tarafından boşaltılmış; kimi silahlar alınarak kent dışına çıkarılmış yahut evlerinde saklamışlardı.

İzmir'in işgal edilmesi ile ilk olarak İzmir Türk Ocağı üyeleri Yunan askeri tarafından takibata uğrayarak⁸⁵⁸ kara listeye alınmışlardı. Bu tarihten sonra Türk Ocağı ve diğer cemiyetlerin bazı üyeleri zorlu yolculuklar neticesinde Anadolu içlerine çekildi ve Ankara'daki Türk Millî Mücadele hareketine katılarak ön saflarda yer aldılar. Kısaca işgal haberleri kentte çalkalandığı andan itibaren tüm cemiyet ve dernekler top-yekun kurtuluş çarelerini aramış; kimisi basın yolu ile kimisi de çeşitli miting, toplantı ve protestolarla halkı aydınlatmaya ve bilinçlendirme çalışmaları yürütmüşlerdi. Böylece kentteki Türk Millî Mücadelesini önemseyen ve ona destek veren tüm cemiyet ve dernekler, Yunan istekleri ve işgali karşısında ellerindeki tüm imkânları kullanmaya çalışmışlardı.

VII-Yunanistan Hükümetinin Kentte Asayiş Sağlamaya Yönelik Aldığı Tedbirler

İzmir'in işgali ile başlayan Yunan kontrolü, yüksek komiserlik⁸⁵⁹ adıyla teşkil edilmiş ve yaklaşık dört yıl kadar sürmüştü.⁸⁶⁰ İzmir'de Yunan yönetiminin kurulması iki aşamada görülmekteydi. Bu aşamanın ilki 15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan ve Sevr Antlaşması'nın imzalandığı 10 Ağustos 1920 tarihine işaret eden dönemi kapsamaktaydı. İkinci aşama ise Sevr'in imzalanması sonrasında başlayan ve işgal kuvvetlerinin hâkimiyetinin sona erdiği 1922 Eylül ayına kadar olan dönemi ifade etmekteydi.⁸⁶¹ Bu iki dönem tarihsel olarak birbirinin devamı gibi gözüксе de Yunan yöneticilerinin takındığı tavır ve uygulamaları göstermesi bakımından birbirinden ayrılmaktadır. İlk dönemde Yunan yönetiminin bölgeye gelecek olan bu Komisyonu'nun raporunu olumlu etkilemek ve bölgede kalıcı olmak için işgalin ilk günlerinde yaşanan habis olayları hafızalardan silmeye çalışmıştır. Bundan ötürü

⁸⁵⁸ Ahmet Talat (Onay) anılarında bu kişilerin isimlerini şöyle vermişti: Haydar Rüştü, Vasıf, Mustafa Necati, Köy gazetesi Müdürü Refet ve Ahmet Talat . Bkz. Ahmet Talat Onay, **Millî Mücadele Yazıları**, (Yay. Haz.: Cemal Kurnaz, Şefika Kurnaz), İstanbul, 1995, s. 66.

⁸⁵⁹ Yüksek Komiser olarak daha önce Makedonya'da kurulan; aynı zamanda Yunan Yönetiminde de bulunan Stergiadis atanmış ve bölgedeki her türlü şey onun onayından geçerek uygulamaya konulmuştu. Bkz.: Smith, **Yunan Düşü...**, s. 187.

⁸⁶⁰ Ediz, **a.g.e.**, s. 320.; Erdem, **a.g.e.**, ss. 147-148.

⁸⁶¹ Ediz, **a.g.e.**, s. 319.

işgal günü tutuklanan yönetici, asker, memur ve polisleri serbest bırakılmış ve onlarla ortak bir dil konuşmaya çalışmıştır.⁸⁶² Ancak Sevr'in kesinlik kazanmasından itibaren başlayan süreçte bölgede işler değişmeye başlamış; Türk ve Yunan yönetimi olmak üzere iki başlı yönetim Stergiades'in valinin yetkilerini alması ile birlikte sona ermiştir. Nitekim akabinde 12 Ağustos 1920⁸⁶³ tarihinde imzalanan protokol ile tüm yetkiler Yunanlara kalmıştır.

12 Ağustos 1920 günü, hükümet konağı tamamen Yunan Jandarma kuvvetleri tarafından işgal edildi. Osmanlı memurlarının kimlik denetimlerini yaparak içeri alınmaları için de kapılara birer Türk Polisi konuldu. Bu tarihten itibaren İzmir kentindeki Yunan kontrolü iki kısım halinde uygulamaya konulmuştur.⁸⁶⁴ Birincisi, İzmir ve yakın çevresini hedef alan ve doğrudan yönetim bölgesini ifade eden kısım, ikincisi de yüksek komiserin birer temsilci atamasıyla oluşturduğu yönetim bölgesi. İkinci grup 1922 yılına geldiğinde yaklaşık 20 farklı yönetim bölgesinden⁸⁶⁵ oluşmaktaydı. Bu kontrol grupları, Yunan idari kontrol mekanizmasının kurulduğu Batı Anadolu'da Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunan Meclisi tarafından alınan bir karar doğrultusunda yüksek komiser Stergiadis idari, yargı ve yasamanın hâkimi durumuna gelmiş ve N. Kapetanikis idaresine⁸⁶⁶ Emniyet Müdürlüğü verilerek kentte Yunan yönetim düzenini sağlamak için çeşitli adımlar atmıştır.⁸⁶⁷ Nitekim, Yüksek Konsey'in 10 Mayıs 1919 tarihli toplantısında Osmanlı makamlarının son ana kadar Yunan çıkarmasını bilmemeleri, bunu bir müttefik çıkarması sanmaları, yani gafil avlanmaları için çeşitli tedbirler oluşturulmuştu⁸⁶⁸.

⁸⁶²Ediz, **a.g.e.**, ss. 320-325.

⁸⁶³ Smith, **Yunan Düşü...**, s. 187.; İzmir Polis Anı Evi'nde bulunan "*İzmir Vilayeti Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahval Defterleri*"ndeki birçok polis memurunun bu tarihte görevine son verildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, bahsi geçen protokolün imzalanmasıyla birlikte kentin tamamen Yunan tarafına teslim edilmiş olmasıdır. Görevden alınan bu polisler tekrar 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluş günü görevleri başına döneceklerdi.

⁸⁶⁴ Tabak, **a.g.e.**, ss. 136-137.

⁸⁶⁵ Bu bölgeler, Bursa Üst temsilciliği ile Mudanya, Bandırma, Sakız, Mihaliç İnegöl, Biga, Ezine, Balya, Balıkesir, Soma, Edremit, Salihli, Alaşehir, Kula, Uşak, Simav, Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir Yüksek Komiser Temsilciliklerinden oluşmaktaydı.

⁸⁶⁶N. Kapetanikis idaresindeki Emniyet Müdürlüğü; yüksek, orta dereceli, ilk eğitim bölümü, eski eserler bölümü, hıfzıssıhha okulu ve genel müfettişlik bürosundan gibi birimlerden oluşuyordu. Bkz.: Tabak, **a.g.e.**, s. 137.

⁸⁶⁷Ediz, **a.g.e.**, s. 326.

⁸⁶⁸ Erdem, **a.g.e.**, s. 147.

7.1. Sıkıyönetim Uygulamaları

Mütareke sonrasında itibaren İzmir kentinde; “...yaşayan Hristiyanların can ve mal güvenliklerinin olmadığı” iddiası Batı Anadolu’ya yönelik siyasi emellerin temel noktasını oluşturuyordu. Nitekim, bu emellere ulaşmak için Paris Barış Konferansı sırasında Yüksek Konsey, Yunan ordusunun bölgedeki Hristiyanları Türk zulmünden kurtararak huzur ve emniyeti sağlaması için İzmir’i işgal etmekle görevlendirmişti.⁸⁶⁹ 15 Mayıs 1919 günü İzmir’e ayak basan işgal kuvvetleri hemen icraat göstermeye başlamışlardı. Çünkü yapılacak hizmetin kusursuz olması Yunan millî çıkarları için son derece önemliydi.⁸⁷⁰

Batı Anadolu ve dolayısıyla İzmir kentinin güvenliği söz konusu dönemde arasında Yunan hükümetine emanet edilmişti. Ancak işgal sürecinde Yunanlar tarafından asayişsizliğe sebep olan birçok olayın meydana gelmesi ve Türkler için oldukça zor geçen 15 Mayıs günü, Yunanistan’ı hem dünya kamuoyu hem de Yüksek Konsey karşısında zor duruma sokmuştu.⁸⁷¹ Bunun üzerine Yunan hükümeti adına Venizelos 16 Mayıs’ta Repulis’e gönderdiği bir telgrafta, yanlışlığın sorumluları ile canî ve yağmacıların yargılanmak üzere hemen askeri bir mahkemenin ivedi şekilde kurulmasını istemişti.⁸⁷² Aynı gün işgal kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriü, 16 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı bildiriyle işgal günü meydana gelen vahim olaylardan sonra emniyet ve güvenliğin tesis edildiğini, halkın ve memurların işleri başına dönmelerini, işgalden itibaren ilan edilmiş olan “Örfî İdare” hükümlerine uygun hareket etmelerini istemekte ve herhangi bir cebre maruz kalacak olanların her zaman müracaat edebileceğini ve kusuru görülenlerin adalet dairesinde cezalandırılacaklarını duyurmaktaydı.⁸⁷³

17 Mayıs günü Topçu Binbaşı Travlos’un başkanlığında ve Binbaşı Malaspinas’ın askeri savcı olarak görev aldığı sıkıyönetim mahkemesi, İzmir Yunan Konsolosluğu’nda çalışmışlardı. İvedi bir şekilde kurulan sıkı yönetim mahkemesi

⁸⁶⁹Berber, **Sancılı Yıllar...**, ss. 247-248.

⁸⁷⁰Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 248.

⁸⁷¹Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I...**, s. 54.

⁸⁷²Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 248.

⁸⁷³Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 92.; 17 Mayıs günü İşgal Kuvvetleri Kumandanı Miralay Zafiriü imzasıyla yayınlanan bir bildiriyle “...İşgal günü gerçekleşen olayların, Rum ahalinin utanma ve dürüstlük sahibi olanlarınca değil, bir takım ahlaksız ve düşüncesiz kimseler tarafından yaratıldığı muhakkak sayılıyorsa da, her fedakârlığı ve bütün disiplin sağlayıcı girişimleri göze alarak güvenliğin geri gelip yerleşmesine azmettiğim bir dakikada bu çeşit olayların ortaya çıkmasına aslaverilemeyeceğinden tekrarını kesinlikle yasaklar ve güvenliğin sağlanması konusunda son derecede sert hareket edeceğimi ihtar ederim.”söylemleri ile bir beyanat yayınlaması üzerine bu konuda somut bir adım atmıştı. Bkz.: Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 178.

18 Mayıs sabahı biri asker, diğeri sivil olmak üzere iki Yunan vatandaşı idama mahkûm etmiş ve bahsi geçen iki kişi aynı gün öğle üzeri kurşuna dizilerek cezaları kesinleşmişti.⁸⁷⁴

Söz konusu dönemde Yunan yönetimi, İzmir gazeteleri vasıtasıyla sıkıyönetimle ilgili emir ve isteklerini halka beyan etmişlerdi. Bilhassa Yunan İşgal Kumandanlığı, 25 Mayıs 1919 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emri ve toplanma ve yolculuk serbestliklerini sınırlamış, konferans vermek, nutuk atmak gibi eylemleri yasaklamıştı.⁸⁷⁵ 28 Mayıs günü ise yayımlanan beyanname ile Ramazan ayı dolayısıyla sokağa çıkma kararları Türkler lehine değiştirilerek gece saat 10.00'a kadar kalabilecekleri ifade edilmiş ve Ramazan topunun Yunan ordusu bataryaları tarafından atılacağı da ilan edilmişti.⁸⁷⁶

Sıkıyönetim uygulamaları gereğince kurulan mahkemelerde yasalara uymayan, toplumun düzenini bozan (küfür etme, hakaret, fuhuş vb.) hırsızlık yapan, yankesicilikte bulunan, yaralanan, ırza geçme, silahaltına çağırılan Rumlardan firara teşvik, eşkıyalık ve Kuvâ-yı Milliye'ye yardım ve yataklık eden kişilerin idam (kurşuna dizilmek üzere), müebbet ve geçici kürek, zindan, 5 günden 101 seneye hapis cezaları ile beraat kararları veren mahkemelerin zaman zaman para cezaları da kesilmekteydi.⁸⁷⁷ Yunan askerleri tarafından tutuklanan kişiler, İzmir ve çevresinde bulunan (Urla, Hilal, Gaziemir, Tepecik, Balçova, Darağacı, Pınarbaşı) gibi hapisanelerde ya da deniz yolu ile götürdükleri Yunanistan'da (Atina, Selanik, Pire) ve adalardaki çeşitli hapisane veya tutsak garnizonlarında cezalandırılmış oldukları bilinmekteydi. Hatta suçluların kimi zaman taş ocakları, yol yapımı ve orman, bağ-bahçe işlerinde kullanıldıkları da bilinen uygulamalar arasındaydı.⁸⁷⁸

Müşavet gazetesinde yer alan bir habere göre sıkıyönetim mahkemesi, kentteki asayiş ve güvenliğin temini için Urla'da Rum kadınlara tecavüz eden Hüseyin Çavuş ve Enver'i kurşuna dizerek idama mahkûm etmiş⁸⁷⁹ yine başka bir haberde Türk bir kadına tecavüz eden Yunan çavuşuna yirmi yıl hapis ve halk önünde askeri apoletlerinin çıkarılması ile cezalandırılmıştı.⁸⁸⁰ Aynı niteliği taşıyan her iki olayda sıkıyönetim mahkemesinin farklı kararlar vermesi; suçluların din ve

⁸⁷⁴ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 249.

⁸⁷⁵ Umar, **İzmir'de Yunanlıların...**, s. 179.

⁸⁷⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 93.

⁸⁷⁷ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 249.

⁸⁷⁸ Engin Berber, "Türk-Yunan Savaşı'ndan Sonra Sivil Tutukluların ve Savaş Tutsaklarının Değişimi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1989, s. 115.

⁸⁷⁹ **Müşavet**, 4 Temmuz 1335.

⁸⁸⁰ **Müşavet**, 23 Temmuz 1335.

milliyetine yönelik hareket ettiğini göstermektedir. Nitekim işgal kuvvetleri destekçisi olan Vali İzzet Bey bile, Yunan sıkıyönetim mahkemelerinin aldığı kararların çok ağır ve sert olduğunu; kentte işlenen suçlara verilen cezaların halkın din ve milliyetine göre belirlendiğini Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu bir raporda belirtmişti. Raporda İzzet Bey Yunan Divan-ı Harbi'ni sayısız kez protesto ettiğini de yazmıştı.⁸⁸¹

İşgal Kuvvetleri Komutanı General Nider, 17 Temmuz 1919 tarihinde yayınlamış olduğu bildiride sıkıyönetim mahkemelerinin kuruluşundan itibaren 210 kişiyi yargılandığını kamuoyuna bildirmişti. Bu kişilerin 26'sı Rum, 5'i Türk, 1'i de Yahudi olmak üzere 32 kişi beraat etmiş; geriye kalan 114 Rum, 5 Yahudi, 5 Ermeni ve 44 Türk'ün 168 kişinin 3'ü idam, 5'i müebbet, 3'ü geçici kürek, 18'i zindan ve 139 kişi ise hapis cezalarına çarptırılmış olduğu bildirmişti.⁸⁸² İşgal etmekle yükümlü oldukları Aydın ve İzmir bölgesini Türk kuvvetlerine bıraktığı için sıkıyönetim mahkemesince yargılanmış olduğu ve savunmasını da İzmirli avukat Athinogenis tarafından yapılan Yarbay Shinas'ın müebbet küreğe mahkûm edilmişti.⁸⁸³ 16 Eylül tarihinde mahkemenin kuruluşundan itibaren 448 kişinin yargılandığı ve 275'inin mahkûm edildiği bilgisi verilmişti.⁸⁸⁴

Yunan Sıkıyönetim Mahkemesi, bilhassa Kuvâ-yı Milliye ve bunlara yardım-yataklık edenlere 101 yıl hapis ya da müebbet kürek cezası gibi çok ağır cezalar vermektedir. Örneğin 1922 Temmuz'unda Tire eşraf ve memurlarından kırk kişinin Kuvâ-yı Milliye ile temasta bulunduğu ileri sürülerek, zanlılar Bayındır'daki Yunan Divan-ı Harbine sevk edilmişti.⁸⁸⁵ Sıkıyönetim mahkemesi, kentin önde gelen eşraf, memur ve jandarmalar gibi pek çok aydın, nüfuzlu ve ekonomik durumu iyi olan Türkleri de asparagas nedenlerle tutuklamış vilâyet merkezine göndermişlerdi. Tire Kaymakamının Kuvâ-yı Milliye ile ilişkisini bahane ederek görevinde iken tutuklanması bunun bir kanıtı niteliğindedir.⁸⁸⁶ Ayrıca Yunan askerlerinin İzmir'e giden trenlerin vagonlarını kontrolü sırasında Tire İnas Mektebi öğretmeninin

⁸⁸¹Hamdi Baytuloğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 24, (Eylül 1969), s. 30.

⁸⁸²Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 249.

⁸⁸³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 250.; Bkz. **Ahenk**, 3 Ağustos 1335.

⁸⁸⁴ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 250.

⁸⁸⁵ Orhonlu, **a.g.m.**, s. 489.

⁸⁸⁶**TİTE**, A2/K24/G61/B61/1001-2001-3001-4001.

şiddetli bir şekilde vagondan indirilerek infaz edilmesi, Türk ve Müslüman ahalinin kendi vatanında esir edildiğinin ve kuşatıldığının göstergesiydi.⁸⁸⁷

Merkez Otelı sahibi Abidinade Tefvik, Leon Destroyerini havaya uçurmak için komplo hazırlamış olmakla suçlanarak Yunan Divan-ı Harbi'ne çıkarılması ve bu şahsın elinde tabancasıyla yakalanması ancak Yunan subayı ve şahit Okonomos'un davaya gelmediği için ertelenmişti.⁸⁸⁸ Yunan Divan-ı Harbi çeşitli hırsızlık suçlarına da bakmıştı. 29 Temmuz günü toplanan divanda Nikolodaki adlı Rum bir gencin hırsızlık yapmasından dolayı 45 gün hapsine yine aynı suçla yargılanan İbrahim, İsmail, Refet, Rıza, Hidayet ve Hasan adlı Türk vatandaşlarına birer ay hapis verilmesine karar vermişti. Ancak Hasan Ahmet'in suçu olmadığı anlaşıldığından beraat etmişti.⁸⁸⁹ Benzer şekilde Yunan Divan-ı Harbi, 23 Eylül 1919'daki toplantısında işgal günü Bayraklılı Nesim Efendi'nin hamam takımlarını çalan hırsızların mahkemesinde suçlu görülen iki Rum'a 3'er ay, bir Rum'unda 50 gün hapsine karar vermişti.⁸⁹⁰

Yunan Sıkıyönetim Mahkemesi uygulamaları kapsamında Türk polis ve jandarmaların da geceleri nöbet ve görev başında bulunmadığı, hatta dışarı dahi çıkamadıkları halde çeşitli bahaneler ile tutuklanmış olduğu bilinmekteydi. Nitekim, Umum Jandarma Komutanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey'in 4 Haziran 1919 tarihli raporunda merkez ve kazalarda bulunan askerlerin bilhassa Çeşme, Seferihisar ve Urla karakolunda bulunanların on gündür sebepsiz yere tutuklu olduklarını ve girişilen her türlü teşebbüsten bir netice alınamadığını bildirmesi⁸⁹¹, bu yönde kararlar verildiğinin kanıtı niteliğindedir.

Yunanların işgal alanlarını genişletmesi ve bölgeye kendi nüfuzlarını giderek yerleştirmeleri sırasında yürüttüğü faaliyetler bunlarla sınırlı kalmıyordu. Sıkıyönetim mahkemesi, İzmir Yunan İdaresi'nin boş bulunan mahkeme üyeliklerine Rumları ataması ve Türklerin Nizamiye Mahkemeleri'ni denetime tabi tutmaları asayişini doğrudan kendi tekellerine aldıklarını göstermekteydi. Nitekim, Sevr Antlaşması'nın imzalanması sonrasında bölgedeki Türk hâkimiyetine son vererek Türklerin adil bir şekilde yargılanma taleplerinin önüne geçmişlerdi.⁸⁹² Bu durumdan sadece Osmanlı Şeriyeye Mahkemeleri nasibini almamıştı. Çünkü Müslümanların aile

⁸⁸⁷TİTE, A2/K28/G110/B110-1001-2001-3001-4001.

⁸⁸⁸Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 98.

⁸⁸⁹Ahenk, 30 Temmuz 1335.

⁸⁹⁰Ahenk, 24 Eylül 1335.

⁸⁹¹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 94.

⁸⁹²Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 259.

hukukunu düzenleyen şeriat hükümlerini silmeye çalışmak, Türkleri tahrik etmek demektir.⁸⁹³ Özetle Yunan Hükümeti, sıkıyönetim mahkemeleri vesilesiyle İzmir ve çevresinde aldığı tedbirlerle kendi hâkimiyet alanının bölgede kalıcı olmasını sağlamak ve Türkleri sindirerek nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla elinden geleni yapmakta geri durmamıştı.

7.2. Basına Uygulanan Sansür

30 Ekim 1918’de Limni Adası’nda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın koşulları belli olduktan sonra yerli Rum vatandaşların başlattığı taşkınlıklar, İzmir’in geleceği üstüne çıkan türlü söylentiler ve basında yer alan İttihatçı-İtilafçı çekişmeleri ateşkes antlaşmasının uygulanmasında görülen haksızlıklar ve ülkenin hızla uçuruma doğru gittiğini göstermekteydi.⁸⁹⁴Söz konusu tarihten sonra ortaya çıkan İzmir’deki Türk gazetelerin Yunanistan karşıtı yazı yazdığı bilinmekteydi. Bunun üzerine Yunanistan başbakanı Venizelos’un Türk kamuoyunu işgale hazırlamak için ünlü gazeteci, Elefteros Tipos’un başyazarı Mihail Rodas’ı İzmir’e görevli olarak göndermişti. Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan sansür savaş yıllarında da kaçınılmaz hale gelmişti. Osmanlı’da birliği ve denetimi sağlamak için “*Askeri Sansür Heyetleri*” kurulmuş ve kentteki hem Rum hem de Türk gazeteler denetlenmişti. Yunanlar, sakıncalı olarak gördükleri makaleleri ve yazıları çıkartmışlardı. Ancak mütarekenin yarattığı hava sonucunda Rum gazeteciler, *Osmanlı Askeri Sansür Kurulu’nun* görevlilerini hiçe saymış ve İzmir, İstanbul, Trakya ve Trabzon’un Yunanistan’a ait olduğunu yazacak kadar gözlerini karartmışlardı.⁸⁹⁵

“*Megali İdea*” etrafında ağız birliği etmiş, İzmir’in Yunanca gazetelerini dizginlemek yolunda ilk adım askeri yönetimce atılmıştı. Bu doğrultuda 8. Ordu İstihbarat Şubesi 14 Kasım 1918’de yayımladığı bir duyuruda, basın ve haberleşmedeki askeri sansürün henüz kaldırılmadığını, sıkıyönetimin geçerli olduğu bölgelerde basının sıkıyönetim kararnamelerinin maddelerine tabi olduğunu belirtmişti. Hükümetin 2 Aralık 1918’den başlayarak gazetelere koyduğu sansür İzmir’de zaten yapılmakta olan bir uygulamaydı. Ertesi gün, İzmir’de yayınlanan tüm gazetelerin temsilcilerini toplayan Vali Ethem Bey, basının hür olmasını kendilerinin de istediğini, gazeteler arasında birlik olduğu takdirde ülkenin kazançlı,

⁸⁹³Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 260.

⁸⁹⁴Efdal Sevinçli, *İzmir Basın Tarihi-Gazeteler/Dergiler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir, 2019, s. 149.

⁸⁹⁵Sevinçli, *a.g.e.*, s. 149.

bunun için basına elinden geldiği kadar yardım etmişti. Türk sansür görevlisi Hacı Bey'in yaptığı yumuşak denetim Yunanca yayınlanan gazeteleri de memnun etmekteydi.⁸⁹⁶

Söz konusu dönemde Fransa, İtalya ve Yunanistan üyelerinin katılımıyla İzmir'de bir Müttefik Sansür Kurulu oluşturularak kamuoyunu bilgilendirilmesi engellenmek istenmişti. Bu kurula bağlı olarak kurulan Yunan Sansür Kurulu'nun başkanlığını Periklis Skeferis, başkan yardımcılığını ise Yunanistan başbakanı Venizelos tarafından gönderilen Mihail Rodas yapmaktaydı. Kurul, kentte çıkarılan her dildeki gazetenin nüshaları incelenmiş ve kendilerinin çıkarları ile uyuşmayan her yayını yasaklamışlardı.⁸⁹⁷ Üye çoğunluğu ile yayınlanmak istenen haberlere Yunan Sansür Kurulu üyeleri karamsar bakınca, İzmir Yunan Yüksek Komiseri bir çözüm yolu arayarak ılımlı bir hava yaratmaya çalışmıştı. Çoğu zaman kurallara uymayan basın yayın kuruluşları da geçici olarak ya da temelli kapatılmış hatta müdürlerinin görevlerine son dahi verildiği olmuştu. Kimi gazetelerin depozite akçelerine el konularak, sorumlu müdürleri ve ya imtiyaz sahipleri de divan-ı harbe sevk edilmişti.⁸⁹⁸

İstanbul Hükümeti ise ülkede iç ve dış haberleşmede varolan sansürü 18 Ocak 1919'dan itibaren kaldırmış, lâkin Aydın Vilâyeti; dolayısıyla da İzmir Sancağı bu uygulamanın dışında kalmıştı. Dahası, 5 Şubat 1919'da da çıkarılan kararnameyle yayımlanmakta olan süreli ve süresiz yayınlar yeni basın sansürüyle çeşitli hükümlere tabi tutulmuş ve çalışmaları daha da sıkılaştırılmıştı.⁸⁹⁹

Rodas'ın Türk gazete temsilcilerini, Köylü gazetesinin Kordon'da bulunan yazıhanesinde toplayarak hem Anadolu'ya hemde Avrupa'ya biz İzmir'de barış için yaşıyoruz mesajı verebilmek adına Türk-Rum Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmayı amaçlamıştı. Cemiyetin kimi ilkeleri belirlenmiş kimi ilkeleri ise Türk gazeteciler tarafından düşünüleceği kararlaştırılmıştı. Nitekim, Haydar Rüştü Bey'in karşı çıkışı ile bu birleşme gerçekleşmemişti.⁹⁰⁰ Bu gerçekleşmeyince barış mesajının verilmesi ve Batı'da kamuoyu oluşturmak için Yunanca çıkan gazetelerde gözle görülür bir üslup değişikliği meydana gelmişti. Nurettin Paşa bu üslup değişikliğini Dâhiliye

⁸⁹⁶Berber, **Sancılı Yıllar...**, ss. 180-181.

⁸⁹⁷Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 182.; Bkz. Sevinçli, **a.g.e.**, ss. 150-151.

⁸⁹⁸Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 182.; İzmir basının da yer alan gazete ve dergilerin tutumları ve hakkındaki bilgiler için bkz. Zeki Arıkan, **İzmir Basın Tarihi (1868-1938)**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 2006, ss. 104-141.

⁸⁹⁹Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet...**, s. 116

⁹⁰⁰Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989, ss. 26-28

Nezaretine yazmış olduğu telgrafla; “Yunan emellerine karşı bundan böyle amansız bir düşman kesilecek olan İtalyanların akla gelebilecek tüm girişimlerini başarısız kılmak ve barış konferansında Türklerin Rumlardan memnun olduğunu kanıtlayarak bölgenin Yunanistan’a ilhak edilmesini sağlamak” olacağını ifade etmişti.

Mütareke’nin imzalanmasından sonra alınan sıkı tedbirler kentin işgaliyle birlikte daha da vahim bir hâl almıştı. 15 Mayıs günü Yunan işgaliyle birlikte İzmir ile irtibat kesilmiş, postane işgal edilmiş ve sansür uygulanmaya başlamıştı.⁹⁰¹ 20 Mayıs 1919 günü Postane açılmış ancak telgraf çekmek sınırlandırılmıştı. Günlük telgraf sayısı 15.000’e kadar ulaşmıştı. Herkes Anadolu’ya iyi durumda olduklarının haberlerini vermeye çalışmıştı. Ancak çekilecek telgraflar Yunan makamlarınca sansürlenmiş ya da telgraf hatları kesilmişti.⁹⁰² 26 Mayıs günü ise Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinden, Harbiye Nezareti’ne çekilen bir telgraf ile bütün postaların Yunan askeri heyeti tarafından sansüre tabii tutulacağı bu yüzden de şifreli telgrafların İzmir’e irsal olunmaması istenmişti.⁹⁰³

Bununla beraber işgalle ilgili yazılar yazan çeşitli basın organlarının muhabirleri tutuklanmakta⁹⁰⁴ ya da gazeteleri kapatılmaktaydı.⁹⁰⁵ İşgalin sarsıcı etkisi gazetelerine zarar vermesin diye kimi gazete sahiplerinin işgal güçleri ile iş birliği yaptığı da görülmüştü. Örneğin Islahat gazetesi, İzmir’in işgalini “*pek ehemmiyetsiz bir işgal*” olarak yorumlaması işgal güçleri ile işbirliği yaptığını gösteren önemli bir etkendi. Nitekim işgal sonrasında dayayımına ara vermeden devam eden tek Türk gazetesi olarak mükâfatlandırılması bu sebepten ötürüydü. Ayrıca Islahat gazetesi, âdeta Türklerin kalbine bir hançer saplayacak nitelikteki “*el cezai min cinsü’l- amel*” yani; “*ne ekersen onu biçersin*” anlamına gelen Arapça bir atasözünü gazetenin ilk sayfasına taşımıştı.⁹⁰⁶

İşgal sonrasında kentteki yerel basın organları da sıkı bir şekilde sansüre ve baskıya tabii tutulmuştu. Bu dönemde kentteki Türklere ait yerel gazeteler adli olaylardan başka yerli Rum ve Yunan askerlerinin yaptıkları çetecilik ve güvenliği

⁹⁰¹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 95.

⁹⁰²Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 95.; Örneğin bu dönemde Ahenk gazetesinin 14 Ağustos 1919 ve 25 Eylül 1919 tarihlerinde telgraf hatlarının kesilmesinden kaynaklı olarak herhangi kişisel telgrafların alınmadığı beyanına rastlanmıştır.

⁹⁰³Ender Korkmaz, “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 19-20, (2012), s. 33.

⁹⁰⁴Örneğin Ahenk gazetesinin sorumlu müdürü Ali Nazım Bey, 14 Eylül 1335 tarihli 7176 numaralı nüshasında yer alan fıkradan dolayı tutuklanmıştı.

⁹⁰⁵Sansür idaresinin aldığı kararlar neticesinde Yeni Gazete ve Tasvir gazeteleri 24 saatliğine kapatılmıştı.

⁹⁰⁶Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını...**, s. 75

ihlal etme ile ilgili haberlere yer verilmiyordu.⁹⁰⁷ Nitekim Yunan baskıları sonucunda İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti tarafından yayınlanan beyannameler ile gazete ve matbaa sahipleri her an uyarılmaktaydı. Bu uyarılardan birisini oluşturan beyanname şöyleydi:

“İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti’nden;

*İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti, tiyatro ve sair ilanâtı gibi avam tarafından okunulacak olan her nev’i neşriyatın gazete misillü Beynelmilel Sansür Heyeti’nin nazar-ı tetkik ve tasvibine arz edilmek icap ettiğini gazete ve matbaa sahiplerinin nazar-ı ıttılama vaz’eder.”*⁹⁰⁸ Çünkü İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti, tiyatro piyeslerinin dinî ve millî değerleri inciten oyunların kontrolsüzce sahneye çıkması sonucu her hangi bir karışıklığa fırsat vermek istemiyordu.

Bununla beraber 9 Mayıs 1921 tarihini taşıyan bir askerî beyanname ile Anadolu’da Yunan işgal bölgesinde çıkan bütün gazetelerin, İzmir’deki Yunan Matbuat Kalem’ine verilmeleri zorunlu kılınmıştı. Ayrıca işgal altındaki kentlere Türkçe yayınların sansür dairesinden izin almadan sokulması da yasaklanmıştı. Buna uymayanların Divan-ı Harp tarafından beş yıla kadar cezalandıracağı söz konusuydu.⁹⁰⁹ Ancak İzmir’de Türklere karşı baskı aracı olarak uygulanan sansür Türk milliyetçilerini engelleyememişti. Ve yabancı postaneler vasıtasıyla Anadolu ile iletişim sağlanmıştı. Hatta Anadolu’da çıkan milliyetçi Türk gazeteleri getirilerek gizlice kentte dağıtılmıştı.⁹¹⁰

7.3. Rumların Koruma Altına Alınması ve Silahsızlanma Çalışması

Çeşitli yollardan vilâyete gelen ya da getirilen Rumlar teşkilatlanarak Türk milletine karşı zulümlerde bulunmuşlardı. Ancak Türk Hükümeti yapılan tüm zulümlere ve her türlü taşkınlığa karşı tüm halkın himaye edilmesini sağlamıştı.⁹¹¹ 18 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umumiye Tamimi ile 15 Haziran akşamı Bergama’da yaşanan olaylar neticesinde Yunan kuvvetlerinin Türkler tarafından darp edilmesi sonucunda 14. Kolordu’nun Nizamiye Kıtası tarafından işgal edildiği ve bölge halkını ayırt etmeksizin korunduğu belirtilmişti.⁹¹²

⁹⁰⁷Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 96.

⁹⁰⁸Ahenk, 27 Eylül 1335.

⁹⁰⁹Sevinçli, **a.g.e.**, s. 149.

⁹¹⁰Umar, **İzmir’de Yunanlıların...**, s. 234.

⁹¹¹ Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’nın 12 Haziran 1919 tarihinde Kıtaat-ı Fenniye ve Kuva-yı Havaiye Müfettişliği’ne gönderdiği yazıda Rumların yaptığı her türlü taşkınlığa karşı bütün halkın ayırım yapılmaksızın korunması istenmişti. Bkz. Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 294.

⁹¹²Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 294.

Yunan askerlerinin Türklere karşı zulme karşı Türk makamlarınca vilâyet dâhilindeki tüm vatandaşların korunmasının yanı sıra yerli Rumların da koruma altına alınması kararlaştırılmıştı. Bu dönemde Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın yayımladığı tamimle⁹¹³ kentteki yerli Rumları koruma altına almayı hedeflemişti. Ali Fuat Paşa'nın aldığı karar neticesinde Rum ve Ermenilerin tedbir amaçlı zorunlu göç kararı çıkarılmasını sağlamıştı.

Bu süreçte Şefik Bey'de 7 Temmuz 1919 tarihinde I. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği bir telgrafta Aydın'ın geri alınması sonucunda yerli Rumların ve yabancı devletlerin buradaki tebaasının koruma altına alındığını bildirmişti. Aydın'ın geri alınması esnasında bölgedeki gayr-ı müslimlerin hayat ve mallarının himaye edilmesi ve kendilerine karşı gelebilecek saldırılar karşısında çeşitli tedbirler alınmıştır.⁹¹⁴ Bununla beraber Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 10 Kasım 1919 tarihli göndermiş olduğu telgrafta; Yunanların Türklere yaptıkları işkencelere rağmen Rumlara karşı aynı şekilde zulüm edilmemesi konusunda Türk ve Müslüman ahali uyarılmıştı.⁹¹⁵

İşgalin başlarında Rumlara karşı olan himayeci tavır Büyük taarruz sonrasında da devam etmişti. Kentteki yerli Rumlar, Yunan ordusunun kalıntılarıyla beraber Türk askerinin önünden İzmir'e doğru gelerek adalara kaçmaya çalışmıştı. Ancak Türk askerinin İzmir'e girdiği sıralarda kaçamamış durumda olan yerli Rumlara karşı, Türk ordusu himayeci tavrını onlardan esirgememişti.⁹¹⁶ Nitekim Türk ordusunun İzmir'e girişiyle işgal öncesi ve sonrasında gerçekleşen olayların bir benzerinin başlarına geleceğini düşünen yerli Rumlar korkmuş, lâkin korktukları gibi herhangi bir yaptırımla karşılaşmamışlardı.

Mütarekenin 20. maddesinde; “ *Beşinci madde uyarınca terhis edilecek Türk ordusunun, taşıtlarıyla birlikte, araç ve gereçlerinin, silahlarının ve cephanesinin kullanılış biçimi konusunda verilebilecek buyrukların yerine getirilmesi*” gereğince hem ordu terhis edilmişti hem de cephane kullanımı tamamen İtilaf devletlerinin kullanımına verilmişti. Nitekim, Damat Ferit Paşa ile 25 Nisan 1919 günü toplantı yapan İngiliz Yüksek Komiserinin Harbiye Nezaretindeki bir görevliyle yapmış olduğu konuşmasında ifade ettiği gibi ülke çapında bir silahsızlandırma

⁹¹³Tamim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 294.; Köstüklü, **a.g.m.**, ss. 682-683.

⁹¹⁴Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 297-298.

⁹¹⁵İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne çekilen 5 Aralık 1919 tarihli raporda, Yunanlıların Ödemiş Kaymakçı 'da Türkleri bir eve kapatarak bombalamış olduklarını bildirmişlerdi. Cemiyette “*Elimizdeki Rumlara karşı böyle bir şeye tenezzül etmeyecek asil ve necip bir kavim olduğumuzu daima ispat edeceğiz*” diyerek cevap vermişti. Bkz. Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 298.

⁹¹⁶Altay, “İzmir Faciasının Muhakemesi”..., s. 156.

uygulamasına gitmek istediğini bildirmişti. Bunun temel nedeni, işgal güçlerinin iç güvenliği sağlanma koşulunun Türk hükümetine ait olduğu görüşüydü.⁹¹⁷ Zira Meclis-i Vükelâda “Görülecek lüzum doğrultusunda ülkenin herhangi bir yerine silah toplamak için askeri birlikler gönderildiğinde, İngilizlerden de birkaç subayın bu birliklere katılması için gereken girişim ve işlemlerin yapılması” yönünde bir karar çıkartmıştı⁹¹⁸.

Ülke içinde işgal güçlerine karşı direnmeyi engellemek ve iç güvenliği sağlamak amaçlı alınan bu karar İzmir’in işgali münasebetiyle göz ardı edilmişti. Bu dönemde sadece askerî düzeyde değil, halk içinde de silahsızlandırma çalışmaları söz konusuydu. Ancak İngiliz subayları bu konuya çok sıcak bakmamışlardı. Çünkü Türklerin silahları toplanırken Rumların da silahları da toplanacaktı. Ve Rumların silahsızlandırılması İngilizlerin bölgedeki hayallerini suya düşürmesi demekti. Çünkü İzmir Rumların ve diğer azınlıkların güvenliğinin sağlanamaması bahanesi ile işgal edilmişti.

Nitekim, Hariciye Nazırı’nın 6 Mayıs günü vermiş olduğu nota da kentteki silahsızlanma ve iç güvenliği sağlamaya yönelikti. Bu notada Yüksek Komiserlerin belirlediği kişilerin ülkeye girmesinin yasak olduğu ve alınmaması gerektiği bildirmişti. Bu silahsızlandırma uygulaması ileride Türk Milli Mücadelesi’nin temelini teşkil etmişti. Çünkü Mustafa Kemal Paşa Anadolu’ya bu sebeple geçecekti. Bununla beraber karşılık olarak cevap dahi verilmeyen notadaki ülkeye girişinin yasaklandığı kişilerin taşıdığı şartlar şöyleydi.⁹¹⁹

- 1- Silahlı kişiler,
- 2- Geçerli belgelerle kimliğini tanıtmayan sivil yabancılar,
- 3- Köylere yerleşmek için gelen Yunanistan ve Bulgaristan yerlileri.

⁹¹⁷Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt: I., ss. 247-248.

⁹¹⁸Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt: I., s. 248.

⁹¹⁹Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt: I., s. 249.

VIII- Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasını takip eden süreçten itibaren İzmir’de Rum taşkınlıkları başlamıştı. Bu taşkınlıklar işgalin başlamasıyla şiddetini daha da arttırmış ve Yunan işgalinin yayıldığı alanlarda gittikçe genişleyen tedhiş hareketleri, Müslüman ve Türklere yönelik katliamlara dönüşmeye başlamıştır.

Bu doğrultuda Albay Zafirio ve Amiral Calthorpe, 15 Mayıs günü gerçekleşen olaylar neticesinde yardımcılarının uyarılarını dikkate alarak bir bildiri yayınlamışlardı. Ancak, kentte etkisini gitgide arttıran tedhiş hareketleri karşısında yayınlanan bu bildiri etkili olamayınca, 18 Mayıs’ta “*Aydın Vilayeti Ahalisine Beyanname*” isimli ikinci bir bildiri daha yayımlamışlardı. Bu bildirilerde Türklere karşı şiddet uygulayan, halkın can, mal ve mülklerini yağma eden hatta yakan, kadınlara tecavüz ederek yaşlı, çoluk-çocuk erkek demeden türlü işkencelere maruz bırakanların ahlaksız ve kötü düşünceli yerli Rumlar olduğunu bildirmişti. Nitekim, bu kişilere karşı gerekli sert önlemlere başvurulacağına altı çizilmiş ve mücadele edileceği vurgulanmıştı.⁹²⁰ Ancak alınan önlemlerin eksikliği, zulümlerin her geçen gün daha da artması bölgedeki olayların Batı kamuoyunda fazlaca yer almasına neden olmuştu. Batı kamuoyunun yanı sıra Yunanlar tarafınca sansürlen her türlü bilgi, Anadolu’ya yayılmış; bilhassa bu zulüm haberleri ulusal bilincin doğmasında etkili olmuştu. Kentte yaşanan tedhiş hareketlerinin gerek dünya kamuoyu gerekse Türk kamuoyunda yankı bulması üzerine bölgedeki zulümleri soruşturmak ve tespit etmek amacıyla çeşitli heyetler gönderilmesi kararlaştırılmıştı.

8.1. İtilaf Devletince Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti

İşgal sürecinde alınan tedbirlere rağmen artan tedhiş hareketlerinin Batı kamuoyuna sirayet etmesi sebebiyle İtilaf Devletleri bu durumdan rahatsızlık duymuş ve bölgeden bilgi almak için çeşitli heyetler göndermiştir. Bölgeden gelen haberler karşısında ilk olarak Yüksek Konsey Başkanı Clemenceau, Venizelos’tan kısa sürede bilgi vermesini talep etmişti. Bu talep karşısında Venizelos Başbakan yardımcısı Repulis ve Albay Mazarakis’in başkanlığında oluşturduğu heyeti İzmir’e göndermişti. Söz konusu heyet burada yapacağı araştırmalar sonucunda Venizelos’un Yüksek Konsey’e bilgi vermesini sağlayacaktı. 20 Mayıs 1919 günü gelen heyetin başkanı Mazarikis İzmir’de yaşanan faciayı gizlemek için elinden geleni yapsa da

⁹²⁰ Selçuk Ural, “Müttefikler Arası/İzmir Tahkik Komisyonu’nun Faaliyetleri (1919)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1997, s. 95.

buna engel olamamıştı.⁹²¹ Heyetin şehre gelmesi ile asayişin sağlanmasına yönelik örfi idare tarafından kentte sıkıyönetim ilan edilmişti. Ancak kentte hüküm süren huzursuzluk ve halkın can ve mal güvenliğinin kalmaması gelen heyetin 28 Mayıs'a kadar süren incelemelerinde Mazarakis, öncelikle ilk ateş açan tarafın Türkler olduğunu ve Rumların da onlara karşı nefsi müdafaa sonucu kentte karışıklıklarının çıktığını belirtmişti. Daha sonra “*Kudurmuş Rumlar*” tarafından asker ya da sivil olan Türklerin şiddet ve tecavüze maruz kaldığı hususu da vurgulanmıştı. Son olarak; Yunan işgal komutanlığınca herhangi bir soruşturma yapılmamasını komuta heyetinin yeteneksizliği ve tecrübesizliğine bağlamıştı. Ona göre; Yunan işgali sırasında gerçekleşen olayların basiretsizliği Yunan Yüksek Komutası'nın kabiliyetsizliğine ve Venizelos hükümetine aitti.⁹²²

Kısacası İzmir'e gelen heyet Yunan askerlerinin suçunu hafifletmeye çalışmıştı. Öyle ki işgal günü gerçekleşen olaylar neticesinde yaralı ve ölü sayısı 163 kişi olduğunu, bunların da 62'sinin Yunan, 78'nin Türk, 1 kişinin de Musevi ve geriye kalanların diğer milletlere ait olduğunu iddia etmişti. Gerçeği yansıtmayan bu iddialarla, Venizelos Yunanistan'ın hayallerini korumaya çalışmıştı.⁹²³

İşgal sonrası kente gönderilen heyetlerden birisi de 17 Mayıs 1919 tarihinde gelmişti. İşgal günü gerçekleşen facia ve olayları tahkik eden General Franchet d'Esperey tarafından Afyon ve civarı İtilaf Devletleri Komutanı Binbaşı Labon gönderilmişti. Labon incelemeleri neticesinde; “*İzmir facialarının vaki olacağını Fransa bilse idi, Yunan işgaline kat'iiyen razı olmazdı*” demiş, hatta Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklediğinin altını çizmişti.⁹²⁴

Avam Kamarasında 22 Mayıs 1919 günü söz alan Yarbay Aubrey Herbert İzmir'de yaşanan facia karşısında dışişleri bakanına “*İtilaf Devletlerinin İzmir'e self determinasyon adına mı, yoksa kendi çıkarları için mi yaptı?*”sorusunu yöneltmiş ancak bakan adına Parlamento Müsteşarı Cecil Harmsworth karşılık vererek, “*bırakışmanın yedinci maddesine göre Yüksek Konsey'in emriyle yapıldığı*” şekilde

⁹²¹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, 2. Baskı, Cilt: I, Milli Eğitim Yay., Ankara, 1977, ss. 195-196.; İngiliz emperyalizmi ve Yunan işgalinin en somut göstergeleri, heyetin çalışmaları sırasında açıkça ortaya serilmişti. İşgal günlerinde Yunanların yaptığı tedhiş hareketleri ve İzmir faciasının dünya kamuoyuna duyurulmaması için İngiliz parlamentosu, bizzat heyete bir telgraf çekerek Yunanların yapmış olduğu tedhiş hareketlerinin gizlenmesi gerektiğini hususi olarak talep etmiş ve vurgulamıştı. Bkz. **TİTE**, A2/K28/G48/B48-1001.

⁹²² Yılmaz Altuğ, “Bir Yunan Diplomatına Göre Yunanistan'ın Batı Anadolu Macerası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 27, 1993, s. 509.

⁹²³ Ural, **a.g.t.**, s. 97.

⁹²⁴ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 302.

cevap vermişti. Albay Burns'da çeşitli canavarlıklara sessiz kalmayarak “*İngiliz Donanması bu olayları engelleyemez miydi?*” şeklinde sormaktan kendini alı koyamamıştı. Müsteşar yine cevap hakkını kullanarak olayların soruşturulmadan buna net cevap verilemeyeceğini soruşturma neticesinde cevap verilebileceğini belirtmişti.⁹²⁵ Daha çıkarma gerçekleşmeden önce başlayan olaylar neticesinde İngiliz Kurmay mensuplarının 4 Nisan 1919 günü sunmuş oldukları raporda “*Türklere belki çok sert davranılmış*” deniliyordu. Raporun devamında da “*gururları incinmiş olan Türk ahalinin öç alma duygusunu taşıyandünyada belki en kurnaz fırsat düşkünleri olan İttihat ve Terakki'nin hala etkisi altında*” bulunduğunu belirtiyordu.⁹²⁶

İlerleyen günlerde İngilizlerin Ayvalık'taki temsilcisi Hatkinson davet edilmesi üzerine Bergama'ya gitmişti. Kaza halkını dinleyen Hatkinson, Yunan zulmünün örnekleri bizzat karşılaşmıştı.⁹²⁷ Hatkinson'un diğer bir tespiti de Kuvâ-yı Milliye'nin çok hızlı ve mükemmel bir şekilde hareket ettiği; Yunanları Aydın'dan atmaya yeterli oldukları gibi İzmir'de de barındırmayacaklarıydı. Hatkinson incelemeleri neticesinde İzmir'in karışık ve ateş almaya müsait bir yer olduğunu ve Yunanlara karşı çok yakın bir zamanda burada da bir hareket gerçekleşeceğinin altını çizmiş ve bildirmişti. Temmuz ayının başında Türk süvarilerinin eşlik ettiği iki Fransız subayı da Bergama ve Kınık'ta da Yunan vahşeti ile yüzleşmişti.⁹²⁸ 26 Ocak 1920 tarihinde bölgeye gelen Albay rütbesindeki bir İngiliz Subayı ile Amerikalı bir sivil memur da Yunan işgalinin getirmiş olduğu vahşeti görerek Yunan işgali altındaki yerlerde Rumlar tarafından Osmanlı ve Yunan idarelerinin kaldırılarak bunların yerine müstakil bir idare kurulması gerektiğini Paris'e bildirmişti.⁹²⁹

Bu dönemde İtilaf devletleri yetkilerinden asker, sivil, gazeteci, sanatkâr ve fikir adamları ile Kızılhaç heyetinden seçilmiş kişilerin Anadolu'ya gelerek Türk halkına karşı yapılan zulüm ve işkencenin hatta çıkarılan büyük yangından arda kalanların incelenmesi istenmişti.⁹³⁰ Oluşturulan heyet, Ankara'nın isteği üzerine 29 Eylül 1919 günü İzmir ve Manisa çevresindeki durumu görmek üzere İstanbul'a hareket etmişti. İzmir'e gelen bu heyetin emrine Beynelmilel Himaye-i Etfal Birliği

⁹²⁵ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I...*, ss. 56-57.

⁹²⁶ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I...*, s. 61.

⁹²⁷ Turan, *Yunan Mezalimi...*, s. 303.

⁹²⁸ Turan, *Yunan Mezalimi...*, ss. 303-304.

⁹²⁹ Turan, *Yunan Mezalimi...*, s. 306.

⁹³⁰ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam* (Haz: Cemal Kutay), İstanbul, 1980, ss. 317-318.

tarafından acil ihtiyaçları gidermek için 2400 sterlin, 120.000 kişinin iâşesine yetecek kadar gıda ve 200 battaniye verilmişti.⁹³¹

İtalya'dan gazeteci Zaşinania, Fransa'dan Alfrede de Ramon, Tan, Matin ve Jurnal gazeteleri adına Madam Şnayder, Amerikan Basını için Mr. Prays ve Mr. Prencis ve İstanbul basını adına Naşit, İzmir basınıni temsilen Sırrı Bey ve Amerikan Viskonsolos'u Mr. Pac'ten oluşan heyette Aydın Vilâyeti de yaşanan vahşeti çıplaklığı ile görmek için bölgeye gelmişti. 29 Eylül günü Menemen'e gelen heyet Kaymakam Vekili Tümen ve Topçu Kumandanı Albay Zekeriya, Müftü İbrahim Ethem Efendi, Yeni Belediye Başkanı Hüsnü Bey ve Eski Belediye Başkanı Süleyman Bey ile halkın sorunlarını dinleyip inceleyerek gözlemlerini de rapor haline getirmiş ve Tercüman-ı Hakikat gazetesinde de yayınlamışlardı.⁹³²

Yunan mezalimini yerinde görmek isteyen Rus Sefareti İstihbarat ve Matbuat Heyeti adına da Pravda ve İzvestiya gazete muhabiri Jorj Astahof ile 24 Ekim 1922 tarihinde Aydın'a gelmiş, 25 Ekim günü de İzmir'e gelerek incelemelerde bulunmuştu. Jorj Astahof bölgeye gelerek Dr. Mazhar Bey ile Yörük Ali Efe'de dahil olmak üzere bölge hakkında yaşanan kara günleri dinlemişti. Bu heyetin Söke'de İtalyan asıllı Jozef isimli bir şahıstan kazada Yunanlar tarafından yapılan mezalimi dinlediği bilinmekteydi.⁹³³ Yunan ve yerli Rumlar, İzmir sınırları içinde işgal ettikleri her kaza, bucak ve köyde işkence, taciz ve tecavüz, yağma, yakma, adam öldürme ve benzeri tedhiş hareketlerinde bulunmuşlardı. Bu faaliyetler Batı ve Anadolu kamuoyunda yer almıştı. Hem Yunan Hükümeti hem de işgal güçlerini olumsuz etkileyen bu durum karşısında takibat yapılabilmesi amacıyla bölgeye çeşitli heyetler gönderilmiş ve işgal günleri hakkında çok önemli bilgiler alınmıştı.

8.2. İzmir Olaylarını Araştırma Komisyonu

İzmir'in işgal gününde yaşanan münferit olayların Avrupa kamuoyuna yansması ve İngiliz Lordlar Kamarasında bu duruma yönelik sert eleştirilerde bulunmuşlardı. Öyle ki Venizelos'un Türklere karşı yapılan kötü muamelenin üstünü örtmeye çalışması hatta Yunan resmi makamlarını temize çıkartmak adına abartılı rakamlar vermesine karşın bölgeden gelen raporlardaki aksi iddialar Yunanistan'a karşı olan güveni de sarsmıştı.⁹³⁴

⁹³¹ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 307.

⁹³² Hocaoglu, **a.g.e.**, s. 196.

⁹³³ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 309.

⁹³⁴ Ediz, **a.g.e.**, s. 196.

İzmir'deki olayların İtilaf Devletleri özellikle de İngiltere'nin çıkarlarını zedeleyip zedelediği konusunda tartışmalar başlamıştı. İtilaf kuvvetlerinin delegeleri, kendi hükümetlerinin Yüksek Komiserlerine, Yunan işgalinin doğurduğu vahim durumu; *“Yunanlar İzmir'deki İtilaf Devletleri komutanlarının emirlerini yerine getirmemektedirler. Oysa ki, Yunan kuvvetleri teknik bakımdan bunların komutası altındadır. Yunan sahra subayları kendi komutanlarının bile emirlerinden habersiz görünmekte, bütünüyle bağımsız davranmaktadırlar. Bunun sonucu olarak, savaş alanlarında, genellikle ordular üzerinde denetim uygulanamamakta ve savaş cephesi boyunda ve yan kanatlarda çarpışan başıbozuk güçler de kontrol edilememektedirler. Bunlar Türk halkına her, yerde yeni kısımlar uygulamakta, haydutluk, eşkıyalık ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadırlar.”*⁹³⁵ şeklinde bildirmişlerdi.

İstanbul'daki Amerikan Komisyonu'nun 18 Mayıs 1919 tarihinde sunmuş olduğu raporda Yunan askerinin başı boşluğu ve bundan kaynaklı gerçekleşen facialar neticesinde Yunan ordusunun denetlenmesi için işgal kuvveti üyelerinden oluşan bir komisyon kurulması talep edilmişti. Nitekim, İzmir'deki endişe verici bu tablo karşısında İstanbul Hükümeti, ABD başkanı Wilson'a başvurmuş ve bir Araştırma Komisyonu kurulmasını istemişti.⁹³⁶ İzmir'in işgal gününde yaşananlarla ilgili Paris Barış Konferansı'na sunulan belgelerden birinin de Şeyhülislam Sabri Efendi'nin kınama mektubu olduğu bilinmekteydi. İtilaf Devletleri'nin kentte bulunan delegelerinin gönderdiği raporlarla birlikte incelenen rapor sonucu Clemenceau'da kentte yaşanan olayları incelemek için bir Araştırma Komisyonu kurulmasını talep etmişti.⁹³⁷

İzmir'de yaşanan olaylar karşısında İtilaf devletleri tepki göstermişti. Ancak bu tepki tamamen kendi menfaatleri doğrultusunda idi. İtalyanların vazgeçmek zorunda kaldığı bu topraklarda yaşanan vahim hadiseler, İtalyanların durumu lehine çevirebileceğini düşünmelerine sebep olmuştu. Dolayısıyla bu durumu kendi lehlerine çevirmek isteyen İtalyanlar, kentte yaşanan olaylar ile ilgili ağır bir propaganda yarışına girişmişlerdi.

⁹³⁵Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 310.; Evans, **a.g.e.**, ss. 178 -179.

⁹³⁶Kayhan Sağlamer, “Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: IX-X, Sayı: 49 (Ekim 1971), s. 6.

⁹³⁷Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 310.; Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri...**, s. 87.; Evans, **a.g.e.**, ss. 178-179.

İmza atmış olduğu kararlar neticesine yaşanan gelişmelerden rahatsız olan Amerika Başkanı Wilson ise bölgede yaşanan olayların incelenmesi ve tespit edilmesi noktasında Amerikaların öncü olması gerektiğini düşünmekteydi. Öyle ki İzmir’de bulunan Amerikan temsilcisi Horton, dünyanın en verimli topraklarının konferansın kararıyla savaşa, talana ve cinayetlere sürüklendiğini ifade etmişti. Ayrıca bölgeyi oldukça iyi tanıyan Amerika temsilcisi, yerli Rumların Batı Anadolu’yu idare yetkisine sahip olacak kadar nüfus çoğunluğuna da sahip olmadığı kanaatindeydi. Bu kanaate bağlı olarak bölge halkının mandater bir devletin hegemonyası altında yaşamaları gerektiğini ileri sürmekteydi.⁹³⁸

Bu dönemde Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi ise Yunanların İzmir’de göstermiş oldukları faaliyetlere ilişkin şikâyetleri incelemek üzere bir komisyon kurulmasını 21 Temmuz 1919 tarihinde kararlaştırmıştı.⁹³⁹ Bu komisyonun 15 Mayıs ile 20 Temmuz 1919 tarihleri aralığındaki hadiseleri incelemesine karar verilmişti. Komisyon üyeleri arasında; Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol başkanlığında, İngiltere adına General Robert Hugh Hare, Fransa adına General Georges Hippolyte Bunoust, İtalya adına da General Alfredo Dall’Olio katılmıştı. Lâkin heyet içerisinde bir Yunan temsilcisi olmadığını gören Venizelos heyete bir de Yunan temsilcinin katılmasını talep etmişti. İlk başta Clemenceau tarafından işgal bölgesindeki Türklerin bir Yunan temsilcisinin yanında rahat davranamayacağı düşünüldüğünden teklif reddedilmiş; ancak daha sonra bir Yunan temsilci ile birlikte bir Türk temsilcinin de komisyona katılması kararlaştırılmıştı.⁹⁴⁰ Yunan tarafını temsilen Albay Mazarakis katılırken, Türk tarafını temsilen de Erkan-ı Harbiye Umumiyesi İkinci Şube Müdürü Kaymakam Yarbay Kadri Bey katılmıştı.⁹⁴¹ Nitekim 5 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul’a İzmir olaylarının incelenmesine yönelik bir komisyon oluşturulduğu bilgisi İngiliz dışişleri tarafından bizzat Damat Ferit Paşa’ya bir telgraf ile bildirmişti.⁹⁴²

Komisyonun kurulduğunu öğrenen İstanbul Hükümeti, gelen heyetin üyelerini bölgede yaşanan zulmü daha net bir şekilde anlayabilmesi için bazı önlemler almıştı. Bu önlemler doğrultusunda Aydın ve Denizli Mutasarrıflıklarına çekilen telgraflarda, Yunan işgali sırasında meydana gelen hadiselerin fotoğraf ve

⁹³⁸Ediz, **a.g.e.**, s. 197.

⁹³⁹Kocatürk, **a.g.e.**, s. 52.

⁹⁴⁰Turan, **Yunan Mezalimi...**, ss. 310-311.

⁹⁴¹Ural, **a.g.t.**, ss. 109-110.; İkdâm gazetesinin 22 Ağustos 1919 tarihli nüshasında bu isme rastlanılmıştır.

⁹⁴²Ediz, **a.g.e.**, s. 199.; Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 311.

belgeleri hazırlanıp heyete sunulacak hale getirilmesi istenmişti. Ayrıca herhangi bir suçlamanın önüne geçebilmek için bu dönemde esir alınan ve tutuklanan Rumlar da özgürlüklerine kavuşturulmuştu. Türk tarafı, bu gelişmelerle heyetin kararını olumsuz yönde etkileyebilecek herhangi bir taşkınlığın önüne geçilmesine çalışmıştı.⁹⁴³

Yunan Hükümeti ise komisyonun kurulma aşamasında sürece müdahil olmak istemişti. Nitekim bu aşamada, sadece gayrimüslim şahitlerin dinlenmesini istemekteydi. Komisyonun şahitlerin can ve mal güvenliğini önemsemesinden dolayı şahitlerin dinlenmesi sırasında Yunan temsilcisinin bulunmamasını öngörülmüştü. Ancak kendi çıkarları uğruna bu durumu âdeta hayat memmat meselesine getiren Venizelos'un ısrarlarının bir sonucunda; yapılan müzakere ve şahitlerin ifadelerinden Yunan temsilcisinin haberdar olması kararlaştırıldı. Nitekim, uzun zamandan beri hazırlık içerisinde olan Venizelos ve Yunan temsilcisi, her iddiaya karşı bir tez hazırlayarak kendilerini savunacaklardı.

Komisyon tarafından yapılması plânlanan ilk toplantı için heyetin tüm üyeleri İstanbul'da İtalyan Konsoloslugu'nda 12 Ağustos 1919 günü bir araya gelmişti. 23 Ağustos'ta İzmir'deki ilk toplantısını Sultaniye Mektebi'nde gerçekleştirecek olan⁹⁴⁴ heyet üyeleri, Aydın ve İzmir civarındaki Türk göçmen ve sığınmacılar ile birlikte bölgede yaşayan gayrimüslim ahaliyi de dinleyecekti. Tanıkların dinlenmesinin yanı sıra işgal alanındaki maddi zararların tespiti hususunda çalışılacaktı.

Bu doğrultuda 15 Ekim 1919 tarihine kadar toplamda 46 toplantı düzenlemiş olan heyet, ilk ve son toplantısını İstanbul, diğer toplantılarının 20 tanesini İzmir; geriye kalanlarını da diğer Yunan işgal sahalarında gerçekleştirmişti.⁹⁴⁵ Bölgeyi gezen heyet, olayları bizzat yerinde incelemişti. Bu esnada farklı kültür ve milletlerden olmak üzere İzmir, Aydın, Ödemiş, Nazilli, Menemen, Manisa ve İtalyan işgalinde bulunan Kirova ziyaret edilmişti. Heyet üyeleri ziyaret ettikleri bölgelerde 175 tanık dinleyerek durumu gözleri ile bizzat görmüş; ancak tarafların çelişkili ifadeleri işlerini bir hayli zorlaştırmıştı. Rum ve Türk tarafların tanıklıkları heyetin işlerini zorlaştırdığı için kimi yerlerde Fransız, İngiliz ve İtalyan tanıklar

⁹⁴³Ediz, **a.g.e.**, ss. 199-200.

⁹⁴⁴Ural, **a.g.t.**, s. 131.

⁹⁴⁵Sağlam, **a.g.m.**, s. 6.

dinlenmişti.⁹⁴⁶ Daha sonra İzmir'e gelen heyet, önce birkaç yabancı subay ile birlikte Vali İzzet Bey ile görüşmüş; İzzet Bey de işgal sonrasında yaşanan mezalimle ilgili heyete ayrıntılı bilgi ve rapor vermişti. Heyet, ertesi günde Metropolit Hrisostomos ile diğer iki Rum'u dinlemişti. Ayrıca İzmir'de bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan kimi önemli ve sözü dinlenebilecek kişilerin de düşünceleri alınmıştı.⁹⁴⁷ Öyle ki Smith'in belirttiği gibi; *"İzmir'deki birçok Avrupalı, eşitlik rejimi olan Yunan rejiminin yerleşmesinden çok, yabancılara özel haklar tanıyan bir rejim olan Türk rejiminin sürdürülmesini yeğ tutuyorlardı"*.⁹⁴⁸ Bu cümle heyetin nasıl bir ortamla karşı karşıya kaldığını çok net bir şekilde göstermektedir.

Nitekim yapılan incelemeler neticesinde heyet, Yunanların İzmir halkına yaşattıkları vahşetin üzerinin örtülemeyeceğini anlayınca, Türkler tarafından yapılan taarruzlara karşı bir misilleme hareketi sonucunda bu durumun yaşandığı ileri sürülmüştü. Ancak Kadri Bey'in İzmir'de Türklerden herhangi bir kimsenin tek bir karşılık verme gereksiniminde bulunmadığını ve yaşanan bu zulmün karşısında kentteki sükûnetin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamıştı.⁹⁴⁹ Dinlenen tanıklar, incelenen olay yerleri ve belgeler neticesinde Kadri Bey'in raporunda da görüldüğü üzere *"Yunanlıların İzmir Vilayetinde vaad ettikleri medeniyete bedel olarak ölüm, yangın, yağma ve harabeler getirdikleri"*⁹⁵⁰ izlenimi heyette hâkim olmuştu.

Nihayetinde heyet, Ekim ayının ortasında raporunu tamamlamıştı. Rapor incelendiğinde heyetin, Yunan işgaline karşı olduğu aşıkârdı ve İzmir'in işgali sırasında gerçekleşen hadiselerin ve iç bölgelerdeki düzensizlikten Yunanlar sorumlu tutulmuştu. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda komisyon üyeleri Yunanların *"toprak ilhakı yaptığına"* kanaat getirmişlerdi.⁹⁵¹ Nitekim Paris'te çeşitli eleştirilere maruz kalan Kadri Bey'in raporunun son kısmında bölgede alınabilecek tedbirler şöyle sıralanmıştı.⁹⁵²

⁹⁴⁶Smith, **a.g.e.**, s. 127.

⁹⁴⁷Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 313.

⁹⁴⁸Smith, **a.g.e.**, s. 127.

⁹⁴⁹Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 313.

⁹⁵⁰ Mustafa Turan, "İstiklal Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 8, s. 709.; Kadri Bey tarafından kaleme alınan rapora bahsi geçen bu makalenin 708-710 sayfaları arasından ulaşılabilir.

⁹⁵¹Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz...**, ss. 127-128.

⁹⁵²Ediz, **a.g.e.**, s. 208.

1-İşgal edilen yerlerdeki Yunan birliklerinin yerine İtilaf birlikleri yerleştirilmelidir.

2-Rumların tepkisini çekmemek ve güvenliği tam mânâsıyla sağlayabilmek için yalnızca bir Yunan birliği bölgede bulunmalıdır.

3-Türk Hükümeti, jandarma gücünü İtilaf Devletleri'ne göre yeniden şekillendirmeli hatta İtilaf kuvvetlerinden yardım almalıdır.

4-Son olarak Türk tarafı sivil yönetimi revize etmelidir.

Heyet raporu, her ne kadar Yunanistan'ı sorumlu tutsa da Paris Barış Konferansı'nda verilen kararlar Venizelos'u ve onun tam destekçisi olan Lloyd George'u Türkleri olayların zanlısı gösterme kararından vazgeçirememiştir. Dolayısıyla bu tarihten sonra İzmir ve çevresinde gittikçe genişleyen işgal ve zulüm hızını daha da arttırmıştır.

8.3. Türk Makamlarınca Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti

15 Mayıs 1919 günü işgalin tazeliğini koruduğu bir süreçte yaşanan olaylar, dünya kamuoyunun dikkatini çektiği kadar Türk resmî makamları ve kamuoyunun da dikkatini çekmiştir. İzmir'in işgali Anadolu'nun âdeta bir simgesi olmuş ve işgalin yarattığı ıstırap ve zulüm Anadolu'nun en ücra köşelerinde büyük tepkilere neden olmuştur. Bu sebeple İtilaf devletlerinin bölgedeki inceleme ve tespit çalışmalarının yanı sıra Türk makamları da bölgede ayrıntılı bir şekilde inceleme ve soruşturma çalışmaları yürütmüştür.

Bu doğrultuda işgal öncesinde başlayan Rum taşkınlıklarının tespiti için tedhiş hareketlerinin yoğun olarak görüldüğü bazı bölgelerde vatansever gençlerin istatistikler oluşturarak ve hadiselerle dair fotoğraflar toplayarak vahşeti ispatlamaya çalıştıkları görülmüştü. Bayar'ın da anılarında ifade ettiği gibi “*Urla’da 30.000 küsur Rum nüfusuna karşılık 3.500 kadar Türk vardı. Himayeye muhtaç olan bunlardı. Urla’nın uyanık gençleri, Rumların tecavüzünü ve ölüm vakalarını istatistikler ve fotoğraflarla tespit ediyorlardı.*”⁹⁵³

İşgal sonrasında bölgede yaşanan olayların değerlendirmesi sırasında 16 Ekim 1919 tarihli oturumunda Vükelâ Meclisi, Yunan mezaliminin inceleme görevini Harbiye Nezareti'ne yüklemişti.⁹⁵⁴ Harbiye Nezareti'nin yanı sıra vilâyette hakim olan mülkî makamlarda yaşanan zulmün gözler önüne sermek için

⁹⁵³Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt:5..., s. 136.

⁹⁵⁴Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, Cilt: II..., ss. 72-73.

çalışmıştı.⁹⁵⁵ Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havaiye Müfettişliği'ne gönderdiği 12 Haziran 1919 tarihli telgrafta 56-57. Fırkalar ile 14. Kolordu Kumandanlıklarından bölge halkına Yunan ve Rumlar tarafından yapılan taşkınlıklara ilişkin toplanan bilgi ve fotoğrafların Türk makamlarına teslim edilmesini istemişti.⁹⁵⁶ Ayrıca Türk makamları bu dönemde yayınladıkları bir bildiri ile kentteki asayiş ve güvenliği teminat altına almaya çalışmış; bilhassa Yunan kuvvetlerine katılıp yardım eden ve Kuvâ-yı Milliye aleyhinde hareket eden kişiler hakkında tahkikat başlatılacağı belirtilmişti.⁹⁵⁷

Nitekim, bu dönemde Harbiye Nezareti'ne gönderilen raporlara ilişkin incelemeler ışığında asayiş ve güvenliği tehdit eden kişilerin işlediği suçların kesin delillere dayandırılmadığı ifade edilmiş ve bu doğrultuda 8 Temmuz 1919 tarihinde alınan bazı kararlar ışığında çeşitli tedbirler almıştı. Bu tedbirler şöyleydi:⁹⁵⁸

- 1- Tecavüz eden şahıslar ve mağdurların, kimlikleri ile birlikte zaman ve olay yeriabartıdan uzak bir şekilde açıklanmalıdır.
- 2- Olayın gerçekleştiği yer ile mütecaviz ve mağdurların çeşitli eşkallerini belirten fotoğraflarının ahzı,
- 3- Bu tahkikat ve fotoğraflar iki dosya halinde toplanarak, bir nüshası Nezaret'egönderilmeli ve diğer nüshası da o dosyayı yapan makam nezdinde kalmalıdır.
- 4- Zayıat listelerinin hazırlanmasına devam edilmelidir.

6 Ağustos 1919 tarihli bu tamim içerik bakımından bir öncekinin devamı niteliğindeydi. Öyle ki bu tamimde, İzmir'in işgalinden beri gerçekleşen olaylar neticesinde şehit ve yaralı olan kişilerin isimlerini rütbelerini ve sayılarını istemişti. Ayrıca yanan yağmalanan şehir ve köyler hakkında bilgi isteyen nezaret, bölgedeki zulme dayanamayarak göç eden ahali hakkında da bilgi talep etmişti.⁹⁵⁹ İzmir'in işgali sırasında subayların üzerinden ve evlerinden zorla alınan eşya ve paralar 12 sayfalık bir cetvel halinde 17. Kolordu Kumandanlığınca peyderpey hazırlanmıştı. Ancak işgal günlerinde yaşanan zayıatın sayısı ve miktarı tam olarak tespit

⁹⁵⁵ Menemen olayları sırasında bölgede yağmalanan eşyaların ve yapılan zulmü yerinde görmek ve tespit etmek için 20 Haziran 1919 tarihinde Vali İzzet Bey refakatinde bir heyetin bölgeye gitmesi örnek verilebilir.

⁹⁵⁶ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 320.

⁹⁵⁷ **TİTE**, K14/G23/B2311001/A1.

⁹⁵⁸ Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 321.

⁹⁵⁹ Mütareke döneminde Yunan mezalimi sonunda göç edenlerin Müslüman ahalinin durumlarının tahkik ve tespit edilmesi için Muhacirin İdaresince bölgeye müfettişler gönderilmiştir. Bkz. **BOA**, DH. KMS.52-7, H.17.11.1337.

edilememiştir.⁹⁶⁰ Ancak 6 Ekim 1919 tarihinde yayınlanan tamimin bir sonucu olarak işgal sırasında Türklere reva görülen zulüm, gasp, yağma, yakma ve hakaret vakalarından dolayı vilâyete verdikleri dilekçe sayısının 1000'den fazla olduğu bilinmektedir.⁹⁶¹ Bunun yanı sıra Avrupa'dan gelen yabancı heyetlere bölgedeki zulmün vahametini anlatmak, o bölgede hâkim olan kumandanlıkların göreviydi. Öyle ki Beynelmilel Tahkik Heyeti'nin dinlemesi için mezalimi yaşamış ve bizzat uğramış şahitler seçimini kumandanlıklar yapmış ve belge, resimleri raporlayarak da heyete yardımcı olmuşlardı.

Bu dönemde Temsil Heyeti başkanı Mustafa Kemal Paşa'da bölgede yaşanan zulmü bizzat yakından takip etmişti. 19 Kasım 1919 günü İzmir Posta Başmüdürü Ethem Bey'e göndermiş olduğu mektupta; *"İntihabatı men veya eşkal, mezalim, asayiş ihlale dair vesaikin toplanması ve bunlara dair resmi eşhasın evamirini cem eylemek sın derece mühimdir. Bu gibi vesaikin Dersaadete'e ulaştırılması lazımdır"*⁹⁶² diyerek bölgede yaşananların kabul edilemez bir durum olduğunu ve saklanan bu vahşet dolu tedhiş hareketlerinin İstanbul tarafından öğrenilmesini istemektedir.

Bunun üzerine bölgeden gelen haberler, resimler neticesinde İstanbul Hükümeti Sadaret Makamınca İzmir'deki zarar ve hasarı tespit etmek için bir komisyon kurulmuştu. Kurulan bu komisyonun 24 Mart 1920'de yapmış olduğu toplantıda izleyeceği yol belirlenmişti.⁹⁶³ Komisyon raporuna göre; İzmir'in işgali sırasında meydana gelen olaylara ait belgeler ve raporlar önce Paris'e giden Tevfik Paşa'ya verilmişti. Daha sonra da Yunanların Aydın Vilâyeti'nde, Bursa ve Trakya'da yapmış oldukları vahşetin delilleri Londra Konferansı'na giden delegelere verilerek İtilaf devletlerine sunulmuştu.⁹⁶⁴ Lâkin burada zulme sessiz kalan işgal güçleri, kentte yaşanan vahim hadiseler karşısında herhangi bir adım atmamış; aksinetedhiş hareketlerinin ardı arkası gelmeye ve bölgedeki vahşet, mezalim, zulüm tam gaz sürmeye devam etmişti.

⁹⁶⁰Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 323

⁹⁶¹Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., s. 59.

⁹⁶²Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 327

⁹⁶³ Orhonlu, **a.g.m.**, ss. 394-395.

⁹⁶⁴Turan, **Yunan Mezalimi...**, s. 328.

Ayrıca Harbiye Nezareti, kentte yaşanan tedhiş hareketlerini dünya kamuoyuna gösterebilmek amacıyla Barışa Hazırlık Komisyonu tarafınca “*İslam Ahalisinin Duçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesayika Müstenid Malumat*”⁹⁶⁵ adlı bir kitapçık hazırlamış ve Fransızcaya çevirerek yayınlamıştı.

Bununla birlikte 1921 yılının başlarında yılında Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’nın Yunan mezalimini saptamaya yönelik çalışmalar yaptığı bilinmekteydi. Ankara Hükümeti de bu çalışmalar takiben Nisan 1921’de Yunan mezalimini ve tahribatını yerinde görmek üzere bir Tahkik Heyet’i kurmuş ve 23 Nisan 1921 tarihli bir nota ile bu durumu Yunanistan’a bildirmişti. Bu nota ile “*Hükümetim ordunuz tarafından gerçekleştirilen zararı ve tahrip ettirilen yerlerdeki ahalinin uğradıkları zararın tespit edilmesine yönelik bir komisyon kurmuştur. Hesap günü geldiğinde vahşi ve saldırgan ordunuzun sebep olduğu ya da olacağı bütün zararların komple karşılanmasını talep edeceğiz.*”⁹⁶⁶ denilerek Yunan barbarlığı anlatılmaya çalışılmış ve hükümete mesaj verilmiştir.

Garp Cephesi Kumandanlığı Erkan-ı Harbiye İstihbarat Şubesi’ne bağlı olarak kurulan Tahkik Heyeti içerisinde Halide Edip (Adıvar) başkanlığında Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ve Asım (Us) ile birlikte fotoğrafçı olarak da Yusuf Akçura bulunmaktaydı. Asım Us’un da anılarında belirttiği gibi heyet; Menemen, Manisa, Salihli, Alaşehir, Uşak, Kütahya ve Eskişehir istikametinden Bursa’ya kadar Yunan ordusunun tahrip ettiği bütün mezalim sahasını dolaşmış ve bu zulme şahit olanları dinleyerek elde edilen delilleri bir kitapçık halinde Aralık 1922’de “*İzmir’den Bursa’ya*” ismiyle yayınlamışlardı.⁹⁶⁷

IX. Rum Propaganda ve Mezalimleri Karşısında Kuvâ-yı Milliyeciler ile Askerlerin Mücadelesi

Mütareke döneminde İzmir’inde yaşanan tedhiş hareketleri ve asayiş olaylarını dinginleştirmek, bölgedeki halkı bilinçlendirerek bir araya getirmek görevi kolluk kuvvetlerinin yetersiz kaldığı noktalarda Kuvâ-yı Milliye birliklerine kalmıştı. Nitekim, bu milis güçler bölgedeki güvensiz ortamı yumuşatmak ve halkın herhangi bir Rum taşkınlığı sırasında galeyana gelmelerini önlemek için vatanseverler çalışmalara başlamışlardı. Bu, yerli Rum propagandaları ve taşkınlıklarına karşı bir avuç insanın girişmiş olduğu bilinçlendirme ve birleştirme azminin bir parçasıydı.

⁹⁶⁵ *İslam Ahalisinin Duçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesayika Müstenid Malumat*, Şubat 1335-1919.

⁹⁶⁶ Turan, *Yunan Mezalimi...*, s. 340.; TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 2, s. 88.

⁹⁶⁷ Asım Us, *Gördüklerim Duyduklarım Duygularım*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1964, s. 54.

Batı Anadolu’da tehlikeyi gören üç albay bu örgütlenmeyi başlatmıştı. Söz konusu albaylar; Albay Bekir Sami (Günsav), Albay Kâzım (Özalp) ve Albay Mehmed Şefik (Aker) Beylerdi.⁹⁶⁸ Albayların yanı sıra Urla’da Yarbay Kâzım, Ayvalık’ta Yarbay Ali (Çetinkaya), Ödemiş’te Yüzbaşı Tahir (Özerk), Nazilli’de Binbaşı Hacı Şükrü gibi subayların da bu örgütlenmede etkileri oldukça fazlaydı. Ancak askerlerin yanında sivil yerel yönetici ve idarecilerin de katkıları çok büyüktü. Bu kişiler arasında Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran), Edremit Kaymakamı Köprülülü Hamdi, Kırkağaçlı Mehmet Emin, Pelit Köylü Mehmed, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi ve Kaymakam Faik (Öztrak), Hamit Şevket, Refik Şevket (İnce) ve Galip Hoca adıyla Celal (Bayar) Bey bulunmaktaydı.⁹⁶⁹

Bu mücadelede kuşkusuz akla gelen ilk isim “*Galip Hoca*” takma adıyla bilinen Mahmut Celal (Bayar) Bey’dir. Celal Bey, mütarekenin imzalanmasından çok kısa bir süre sonra Ahenk Matbaası’nda on beş günde çıkarılmak üzere büyük boy ve yirmişer sayfadan oluşan Halka Doğru Cemiyeti’nin Dergisi’nin yayımlanmasıyla faaliyetlerine başlamıştır. Toplamda sekiz sayı çıkabilen bu dergi ile Celal Bey orta sınıf üzerinde kültür mevzuuna önem vererek, millî şuur oluşturma gayretine girmiştir.⁹⁷⁰ Daha sonra da İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti’nin millî teşkilâtlanma ile ilgili toplantısına katılmış, lâkin direniş karşıtı zatların casusluk yapabileceğini düşündüğünden bu toplantıda silahlı direniş fikrinden bahsetmemiştir. Bu düşüncesini daha sonra samimi olduğu kişilere bildirmiş hatta cemiyet dışında çalışmalarının lazım geldiğini de tavsiye etmiştir.⁹⁷¹

Bu dönemde Belediye salonunda gerçekleşen toplantıda mütarekenin 7. maddesinin işgale zemin hazırladığı tartışmalarına katılan Celal Bey, Ahmet Dino’nun İtalya mandası teklifine şöyle karşı çıkmıştır: “*Efendiler! Teklifi dinlediniz. Bu teklifte İzmir İtalyan kuvvetlerinin işgaline terk edilmektedir ve halas yolu olarak öne sürülmektedir. İzmir ırk ve ruh olarak Türk’tür! Ebediyen Türk olarak da kalacaktır! İzmirli’ler hiçbir devletin himayesine muhtaç değildir. İstiklal ve hürriyetlerini dün olduğu gibi bugün de milli birlik içinde vermiş ve bunu tarih*

⁹⁶⁸Selek, a.g.e., s. 237.

⁹⁶⁹ Salim Gökçen, **Bozdağ’ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin İstifası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2003, ss. 24-25.

⁹⁷⁰ İhsan Fuat Özgen, **Millî Mücadele’de Galip Hoca Celal Bayar**, İnsanlık Vakfı Yay., Seri: 2, İstanbul, 2003, s. 21.; Zeki Arıkan, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, 1985, s. 110’da Halka Doğru Cemiyeti’nin Dergisi dördüncü sayısının yayımlanmasının ardından durdurulduğu bilgisine yer verilmiştir.

⁹⁷¹ Tülay Duran, “Batı Cephesinde Kuvayı Milliye’nin Kuruluşu ve Celal Bayar (Atatürk’e verilen Rapor)”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, Tercüman Yay., İstanbul, 1982, s. 241.

*boyunca fiilen defalarca ispat etmiş bir millet manda altına girmek, ecnebi işgalini davet etmek gibi utanç verici hususların temini için ne formül düşünülür ne de aranır...!*⁹⁷²

Daha sonra Celal Bey: “Efendiler! Memleketi tehdit eden felaket o kadar muazzam ve o kadar yakındır ki, bunun yalnız kitaplar çıkararak, gazeteler neşrederek ve protesto notaları tevdi edilerek önüne geçileceğini sanmak safdilik olur. Eğer zelil ve hakir yaşamak yerine mücadeleyi ve icabında ölmeyi tercih edebiliyorsak, yapılacak tek bir şey vardır, memleketimizi müstevliye karşı müdafaaya karar vermeliyiz. O nasıl silah kuvvetine istinat ederek geliyorsa, bizde ona aynı tarzda mukabele etmeliyiz. Silaha sarılabiliyor muyuz? Buna cevap verelim! Eğer cevap müspet olacaksa yolu vardır”⁹⁷³ şeklindeki demeciyle henüz işgal başlamadan evvel durumun vahametini öngörmüş ve silahlı mücadele fikrini düşünmüştür. Nitekim bu dönem içerisinde İzmir ve ilçelerinden gelen gönüllü vatanseverler de tehlikenin farkındaydı. Bu tehlike bazı vatanseverlerin Celal Bey’in yanına silahları ile hizmet etmek için gelmelerine sebep olmuştu. Celal Bey de tüm bu katılımları fıkren desteklemesine rağmen takip edildiğini bildiğinden gizliden gizliye halkın elini tutmuştu.⁹⁷⁴

Bölgede yürüttüğü faaliyetler neticesinde Yunan askerleri ve yerel Rum çeteleri tarafından sıkı takibat yapılan Celal Bey, Hürriyet ve İtilaf Partisi’nden birkaç kişinin Metropolitane ile çalışması sonucunda Divan-ı Harbe verilmek üzere hazırlanan listeye eklenmişti. Hidayet Bey’in bu durumu Celal Bey’e haber vermesi⁹⁷⁵ üzerine Celal Bey, farklı bir kimliğe bürünecek ve ileride Türk MillîMücadelesi’nin “Galip Hocası” olarak faaliyetlerini sürdürecekti.

Bu sırada Yunan tedhiş hareketlerine karşı kararlı bir mücadele yürütülmesini öne süren Celal Bey, Yarbay Ali (Çetinkaya)’nın İzmir’e geldiği haberini almıştı. Bu doğrultuda 17-18 Mart günü Binbaşı Konyalı Hüsnü Bey’in de yer aldığı akşam yemeğinde buluşan Yarbay Ali ve Celal Bey, artık düşmana karşı tek vücut haline gelme kararı almışlardı. Aldıkları karara göre; Yarbay Ali Bey Ayvalık’taki orduyu hazırlayacak ve düşmanı karşılayacak, Celal Bey de Küçük Menderes Havza’sına geçerek Efeleri örgütleyecek ve bir savunma hattı oluşturulacaktı.⁹⁷⁶

⁹⁷² Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 206.

⁹⁷³ Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 207.

⁹⁷⁴ Duran, **a.g.m.**, s. 241.

⁹⁷⁵ Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 5..., s. 157.

⁹⁷⁶ Özgen, **a.g.e.**, ss. 35-36.

19 Mart 1919 günü Sarı Edip Efe'nin rehberliğinde yola çıkan Celal Bey Kuşçuali köyünden çalışmalarına başlayarak Torbalı'ya gelmiş, sonra bir Giritli'nin rehberliği ışığında Bayındır üzerinden Kahrat Köyü geçidine; buradan da Ödemiş'e geçmişlerdi. Burada kendileri gibi düşünen Refik Şevket (İnce) Bey, Kaymakam Zühtü (Durukan) Bey ve Jandarma Tabur Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Tahir (Özerk) ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. Yüzbaşı Tahir, mahalle ve köy bekçilerinin yardımı ile direnişe katılacak kimselere Jandarmanın yedek silah deposundan silah verme işini üstlenmişti.⁹⁷⁷

Küçük Menderes Bölgesi'ne geçen Celal Bey ve yoldaşları Mürselli Alim Oğlu İsmail Efe ve Ali Efe, Gökçen Hüseyin Efe ile ve Ödemiş'in ileri gelen kişileri ile anlaşmıştı. Kendisini temin ederek Gökçen Efenin yanında kalan Celal Bey, Gökçen Efe, İsmail Efe ve Sarı Edip Efe Kahrat'ta gerçekleştirdikleri toplantıda teşebbüslerini şöyle sıralamıştı:

1-Yarbay Tahir Bey, bekçi ve korucu teşkilatını hazırlayacaktı..

2-Küçük Menderes havzasındaki jandarmaların direnişe katılma sözü alınmıştı.

3-Celal Bey'i takiple görevlendirilmiş Yüzbaşı Hüsametdin Bey bölüğü ile birlikte icabında harekete geçecekti.

4-İsmail Efe, kardeşi ve yakınları direnişimize katılacaktı.

5-Gökçen Efe, 80-100 kişilik bir kuvvet için söz vermişti ve bunun için hazırlıklara başlamıştı.

6-Refik Şevket ve Hamit Şevket Bey'ler Ödemiş'te "Gizli Cemiyet" için Eczacı Tevfik, Dr. Mustafa, Hakkı Paşa oğlu Fahri Beyler için Müftü Hacı Hüseyin Efendi, Müderris Mustafa ve Hacı Mümtaz Efendiler ile birlikte Birgi gibi bucaklarda teşkilatlanmayı genişletme yoluna girişmişlerdi.

7-Edip Efe'nin kumandanlığını yaptığı adamlarda Celal Bey ile hareket edecekti.⁹⁷⁸

Bunun yanı sıra Yanık Halil İbrahim Efe (Kamalı Kolundan), Çakırcalı Efe kolu ile de anlaşılan Celal Bey, Fadime Kadının evini karargâh haline getirmişti. Nitekim İzmir'in 15 Mayıs 1919 günü işgalinden sonra Celal Bey, bu tarihten sonra Galip Hoca kimliğine bürünmüş ve Yarbay Ali (Çetinkaya) ile sözleştiği gibi İzmir ve çevresinde Kuvâ-yı Milliye ateşini yakarak Aydın'a geçmişti. İzmir'in işgalinden

⁹⁷⁷Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., ss. 1-4.

⁹⁷⁸Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., s. 19.

kısa bir süre sonra 1 Haziran 1919 günü Ödemiş önlerindeki Hacı İlyas (İlkkurşun) Köyü'ne kadar gelen Yunan kuvvetlerine karşı Mürselli İsmail Efe'nin önderliğinde ilk direnişin gerçekleştirmesi⁹⁷⁹ Celal Bey ve arkadaşlarının bölgedeki birlik hareketinin başlatmasının bir sonucudur.

Celal Bey'in Yunan işgali öncesinde bölgede millî mücadeleyi organize etmeye çalıştığından dolayı ölü ya da diri yakalanmasına karşılık konulan ödüle rağmen Kahrat'ta saklanmasına yardım eden Gökçen Hüseyin Efe'de diğer bir kahramandır. İşgal öncesinde efelerin, siyasi ve bürokratların gizli teşkilatlanmasına yardımcı olan Gökçen Efe işgal sırasında da *“Dayanın gahpe Yunanlar! Buna Gökçen baskını derler narasıyla ateşe atılırdı.”*⁹⁸⁰ diyerek halkı millî mücadeleye davet etmiş, bilhassa dinî referanslara önem vermişti. Türk milletindeki millî birlik ver beraberliğini bu çerçevede sağlamayı başaran Efe'nin emrine 300 kadar kızan girmişti. Gökçen'in bu faaliyetlerine karşı Türk çeteleri ve onların karşısında casusluk yolu ile bilgi sızdıran bir çok Rum'un olduğu da bilinmekteydi.⁹⁸¹ Buna rağmen Gökçen Efe mücadele etmekten geri durmamış; Ödemiş ve Tire çevresinde gerçekleşen Fata, Üçyol, Kaymakçı, Ovacık ve Mendegüme baskınlarındaki başarısıyla Küçük Menderes Havzası'nı düşmana dar etmişti. Öyle ki daha 28 yaşında Kaymakçı yakınlarında düşman ile çatışırken şehit olduğu için Yunanların şenlikler düzenlendiği hatta Tire Rumlarının kilisede çanlar çalarak Gökçen Efe'nin şehit edilmesini kutladığı bilinmekteydi.⁹⁸² Gökçen Efe, düşmana öylesine korku salmıştı ki şehit edilmesi yerli Rumlar arasında büyük bir coşkuyla kutlanmıştı.

Vatan sevgisi güçlü olan ve düşmana korku salan Gökçen Hüseyin Efe'nin Kuvâ-yı Milliye içine dâhil olmasına katkı sağlayan baş zeybeği ve danışmanı olan Hacı Halil Ağa'ydı.⁹⁸³ Hacı Halil Ağa'nın, Gökçen Efe'nin şehit edilmesinden sonra Tireli Zeybeklerin başına gerçek koordinasyonu sağladığı ve baskınlarında büyük bir cesaret ve başarı örnekleri gösterdiği bilinmekteydi.

Kuvâ-yı Milliye'ye hizmet eden bölge eşrafından birçok kimse gizli kuryelik, istihbarat, lojistik sağlama, gizli toplantıları düzenleme ve katılımcı bulma yönünden fayda göstermişti. Bu gizli kahramanlar arasında Kahratlı Bakkal Osman, Molla Ahmet, Helvacıade Mahmut Hidayet, Şabanzade Hafız Ahmet Efendi, Kesercizade

⁹⁷⁹Özgen, a.g.e., s. 51

⁹⁸⁰“Tire Kuvayı Milliyesi ve Zeybekleri”, T.C. Tire Belediyesi Bülteni/Kuvayı Milliye 101. Yıl Özel Sayısı, Sayı: 215, Yıl: 7, (2020), s. 10.

⁹⁸¹Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 6..., ss. 51-52.

⁹⁸²Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 7..., ss. 61-65.

⁹⁸³“Tire Kuvayı Milliyesi ve Zeybekleri”, s. 10.

Akif Bey ve Ispartalizade Hacı Süleyman Efendi⁹⁸⁴ bulunmaktaydı. Kimi zaman çobanlardan, kimi zaman imamlardan kimi zaman da kahvecilerden oluşan haberleşme ağı ile herkes ulusal direnişe katkı sağlayarak vatanlarını ve namuslarını korumaya çalışmış ve Yunan mezalimine karşı tedbir alarak halkı bilinçlendirme görevi üstlenmişlerdi. Yine Sarıtekeli Yörük Aşireti'nden olan Poslu Mestan Efe Menderes havzasında bulunan Gölcük Yaylası ile Bozdağ çevresinde Kuvâ-yı Milliye örgütlenmesinde ve Kuvâ-yı Milliye'nin Ödemiş'te kurulmasındaki en etkili isimlerdendi.

İzmir'in işgal edildiği günlerinde Birgi Kasabası Belediye Başkanı Tevfik Bey, Ulucami'de yapılan bir toplantıda, Kuvâ-yı Milliye güçlerinin komutanlığını Poslu Mehmet Efe'ye vermişti. Mestan Efe, 100 kızanı ile Yunan birliklerine yaptığı baskınlarla namını duyurmuştu. Genev, Birgi, Bozdağ ve Gölcük hatlarında başarılı baskınlara ve çatışmalara imza atarak bölgedeki Yunan birliklerini sindirmişti. Ayrıca işgale tepki olarak düzenlenen Alaşehir Kongresi'nde etkin rol alan ve asker toplayan Mestan Efe bölgedeki direnişin ve örgütlenmenin başat unsurlarından biri olarak tarihe adını gümüş kaplı kaması ile yazmıştı.⁹⁸⁵

Rum nüfusun yoğunlukta olduğu Tire'de bulunan ve bu yaşanan haksızlıklara sessiz kalmayan ve Kuvâ-yı Milliye'ye emek verenlerden birisi de Tire Müftüsü Ahmet Şit Efendi'nin oğlu Sunullah Efendi'ydı. İşgalin başlayacağı haberlerinin yayıldığı günlerde Sunullah Efendi, Manisa Müftüsü Âlim Efendi, Kırkağaç Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Burhaniye Müftüsü Mehmet Muhip Efendi ve Edremit Müftüsü Hafız Cemal Efendilerle birlikte ortak bir fetva hazırlamış ve işgale karşı cihat ilan etmişlerdi. Bu ortak çağırışı hazırlanmasındaki başat rolü oynayan Sunullah Efendi vatansever ve aydın bir din adamıydı.⁹⁸⁶ Tire'de bulunan Sunullah Efendi, Akif Bey ile bölgedeki Kuvâ-yı Milliye'nin örgütlenmesini Tire Kaymakamı Servet Bey ve Müftüsü Hacı Mehmet Bey'in çekimser tavrına rağmen sağlamıştı. Tire Kuvâ-yı Milliyesi'nin iâşe ve nakdi yardımını gizliden gizliye bizzat kendi sağlamıştı. Bunlarla yetinmeyip yaşadığı atmosferin etkisi ile gençleri ve halkı direnişe ikna etmeye çalışmıştı.⁹⁸⁷ Bayar'ın “...Oldukça hür fikirli, milliyetçiliği,

⁹⁸⁴“Tire Kuvayı Milliyesi ve Zeybekleri”, s. 9.

⁹⁸⁵ Bkz. A. Munis Armağan, **Bozmenderes'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye**, Bilge Karınca Yay. İzmir, 2005.

⁹⁸⁶A. Munis Armağan, “Tire Kuvayı Milliyesi'nin Kuruluşu ve Halk Önderleri”, **Tire'den Yansımalar**, Sayı: 11 , (Haziran 2019) , s. 42.

⁹⁸⁷ Armağan, **a.g.m.**, s. 42.

ümmeçiliğın üstünde görür, geniş görüşlü aydın bir din adamıydı.”⁹⁸⁸olarak nitelendirdiği Sunullah Efendi’nin bölgede efeler arası koordinasyonu sağlamaktaydı. Örneğın, Yunan ordusunun Gökçen Efe’yi bitirme plânını vatansever arkadaşlarından Emlak Memuru Ahmet Necip Efendi ile birlikte yazmış olduğı bir mektupla Gökçen Efe’ye bildirmişti. Mektupta anlatılan düşmanın plânı şöyleydi: *“Kemerdere yoluyla Gökçen’in karargâhı Karaçamur’a taarruz edileceğı, Sarı Kâhya çeşmesindeki millî kuvvetler üzerine de düşmanın Fata yoluyla yürümekte olduğuna.”* Bunun üzerine Gökçen Efe ve kızanları gereken yerlere pusu kurarak düşmanı beklemekteydi. Başarılı geçen çatışmada Yunan kuvvetleri çokça kayıp vermişti. Ancak Efe’nin hesap edemediğı top ve makineli tüfekler Efe ve kızanlarının Ovacık yönüne çekilmesine sebebiyet vermişti.⁹⁸⁹

Mütareke İzmir’inin sessiz karamanlarından ve tıpkı Sunullah Efendi gibi aydın bir din adamı olan Müftü Rahmetullah Efendi’ydi. Rahmetullah Efendi, bir yandan işgal altındaki bir kentte din adamı kimliğı ile görev yaparken diğeryandan da vatansever kimliğı ile direniş çalışmalarının içinde canla başla yer almış biriydi. Mütareke süresince Rahmetullah Efendi’nin Yunan işgal kuvvetleri ile yürütmüş olduğı temaslardaki tercümanlık görevini yapan Fadıl Dokuz Eylül’de diğerybir vatanseverdi. Çünkü bu tercümanlık görevi sırasında elde etmiş olduğı bilgileri Ankara’ya düzenli olarak bildirmiş ve bu sayede Ankara’nın konulara hakim olmasını sağlamıştı.⁹⁹⁰

İzmir’de gerçekleşen facialara tanıklık eden ve *“Dövüşerek ölmek biricik yolumuzdur.”*⁹⁹¹diyerek mücadele gösteren bir başka kahraman da Ali Orhan Bey (İlkkurşun) idi. Üzerinde karabulutlar kentten ayrılarak tıpkı diğeryvatanseverler ile direniş örgütlenmesine katılmak içinAli Orhan Bey Ödemiş’e geçmişti. Buradaki örgütlenme çalışmalarına katılan Ali Orhan Bey, 30 Mayıs 1919 günü Ödemiş Hacı İlyas sırtlarında açılan cephenin kumandanı olmuştu. ⁹⁹²Yanında yer alan yedek

⁹⁸⁸Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 7..., s. 234.

⁹⁸⁹Bayar, **Bende Yazdım**, Cilt: 7..., ss. 63-64.

⁹⁹⁰Ahmet Mehmetefendioğlu, “9 Eylül’ün Bilinmeyen Kahramanları”, **Kurtuluş- İzmir’in İşgalden Kurtuluşunun 98. Yılı**, (Editör: Murat Birsen), İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yay, (Eylül 2020), s. 66.

⁹⁹¹Berber-Bulut-Gül, **a.g.e.**, s. 40.; Bu söz Hacı Mümtaz Efendi’nin 15 Mayıs 1919 günü söylemiş olduğı sözdür.

⁹⁹²Ali Orhan (İlkkurşun) Bey’in Ödemiş’te gerçekleşen faaliyetleri ve Ödemiş’te Kuvayı Milliye’nin kurulmasına dair bilgi için Bkz.: Filiz Akın Özcan-Günver Güneş, “Ali Orhan İlkkurşun ve Ödemiş Kuvayı Milliyesi”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, ss. 221-233.

subaylardan; Sarıgöllü Selim, Mahmut, Ahmet Şükrü, Salih Vecdi⁹⁹³, Selim Örsel, Aziz Kurtcebe, Hamdi Akalın, Osman Şeref Duygulu, Aydınli Ahmet; muallimlerden Faik Remzi ve Tatar Nuri Beylerle birlikte 12 jandarma eri, cepheyi açmak üzere yola çıkacak olan 25 kişilik kadro teşkil etmişti.⁹⁹⁴

Birinci Dünya Savaşı'nda her türlü silahı görmüş bu bir avuç insanın yanına katılması içinde Ödemiş Kuvâ-yı Milliye Heyeti boş durmayarak “*Kuvayı Milliye kuruldu! Milli cephe Hacı İlyas sırtlarında düşmanı kolluyor. Eli silah tutanlar silahlanmak üzere askeri deppoyuna gelsinler!*” haberini Ödemiş sokaklarında yayıyordu.⁹⁹⁵ Bu zor şartlar altında bir araya gelen yüreği vatan sevgisi ile çarpan bir avuç insanın “...Ödemiş tepelerinde düşman istila kuvvetlerine karşı patlayan ilk silahları, şüphesiz memleketi sevenler arasında çok büyük heyecanlar uyandırmış, vatanın o günkü karanlık ufuklarında derin akisler bırakmıştır.”⁹⁹⁶Nitekim bu cephenin kumandanı olan Ali Orhan Bey, vatanın istiklâlini kurtarmak adına Batı Anadolu'da ilk silahlı mücadeleyi ateşlemiştir.

İzmir'in işgali sürecinde Yunanlara karşı silahı ateşleyenlerden birisi de Osman Nevres adı ile bilinen gazeteci Hasan Tahsin'di. Hasan Tahsin, çıkarmış olduğu Hukuk-u Beşer gazetesinde yazmış olduğu yazılarla halkı aydınlatmaya çalışmış; hatta işgale karşı Türk halkını hazırlamıştı. İzmir'in kara gününde Yunan birliklerinin yaptıklarına sessiz kalamayarak silahını ateşlemiş olan Tahsin şehit edilmesine rağmen, verdiği mücadeleyle Türk bağımsızlık savaşının simgesi haline gelmişti.⁹⁹⁷

Bu dönemde silah deposuna el koyma maceralarının epey zorlu bir süreç olduğu muhtemeldi. İşgal haberinin Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Merhum Tahir Özerk tarafından duyulması üzerine toplanan Hacı Mümtaz Efendi ile birlikte aldıkları karar sonrası askeri üniformaları ve askeri araç gereçleri Yunan eline teslim etmeyeceklerdi. Yaşanan tüm zorluklara rağmen o silahlar Türk gencinin eline geçti. Ali Orhan Bey anılarında bu hadiseyi, “...*Gecenin koyu karanlığı içinde, yedek subaylar, eski askerlik şubesinin geniş meydanında silah ve mühimmat deposuna doğru yürüyorlar... Daha önceden emir almış bulunan depo*

⁹⁹³ Birgili Salih Vecdi'nin faaliyetleri için Bkz.: Nilgün Nurhan Kara, “Birgili Salih Vecdi Bey'in Milli Mücadele Günlerine Dair Hatıra Defteri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 62, 2019, ss. 342-346.

⁹⁹⁴ Berber-Bulut-Gül, **a.g.e.**, s. 88.

⁹⁹⁵ Berber-Bulut-Gül, **a.g.e.**, s. 88.

⁹⁹⁶ Berber-Bulut-Gül, **a.g.e.**, s. 94.

⁹⁹⁷ Ahmet Mehmetefendioğlu, “Hasan Tahsin ve İlk Kurşun”, **İzmir Tarih Toplum**, Sayı: 6, (Ekim 2009), ss. 18-21.

müdür Yüzbaşı Nazmi Efendi elinde bir büyük fenerle deponun önünde kapıyı açıyor ve Feneri yedek subaylardan birini teslim ederek çekip gidiyor.. Depoda bulunan 98 modelli 240 tane Alman tüfeği... Hiç biri mekanizmalı değildi. Çünkü İngiliz ve Fransızlar onlara el koymuşlar ve tüfeklerden çıkardıkları mekanizmaları sandıklara yerleştirip mühürlemişlerdi. Ancak Ödemiş gençliği o sandıkları sürükleyerek dışarı çıkarmış sandıkları parçalayarak mekanizmalara da almıştı.”⁹⁹⁸Aslında kırılan sandıklar değil, işgal güçleri ve onun Batı Anadolu’daki projesinin sac ayağını oluşturan Yunan düşüydü.

Sonuç olarak bir yandan haksız işgalin getirdiği tedhiş hareketleri, gerek Rum gerekse Yunan askerlerinin yapmış olduğu zulümler, diğer yandan da mütareke metninin asayiş konusundaki yaptırımları; Türk gençlerini, askerlerini, siyasilerini, gazetecilerini ve din adamlarını tek vücut haline getirmiştir. Tek vücut haline gelmek ne kadar zor ve çetin olsa da vatan ve namus kavramları çevresinde birleşen vatanseverler Kuvâ-yı Milliye ateşinin yakılmasının kıvılcımını oluşturmuş ve Türk Millî Mücadelesi’nin başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

⁹⁹⁸Berber-Bulut-Gül, a.g.e., ss. 42-87.

Sonuç

1914 yılı sonbaharında Birinci Dünya Savaşı'na girmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu, dört yıllık süre boyunca birbirinden farklı cephelerde zor şartlar altında mücadele etmiştir. Bu süreçte maddî ve manevî olarak ciddi anlamda kaynaklarının büyük bir kısmını kaybederek 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütârekesi'ni imzalayarak savaştan yenik olarak ayrılmıştır. Bu kayıplar sonrasında Osmanlı topraklarını paylaşmaya girişen galip devletler, Mondros Mütarekesi ile *“güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkını”* elde etmişlerdir. Nitekim bu ateşkes antlaşması ile ülkenin işgale açık hale getirilmesi plânlanmıştır. Çünkü bu antlaşma, Türklerin Avrupa topraklarına adım atmasıyla birlikte başlayan *“Türklerden kurtulma siyaseti”* olarak bilinen *“Şark Meselesi”*nin çözülmesine yönelik büyük bir fırsatı Avrupalı güçlerin önüne getirmiştir. Ancak durum ne kadar fırsat olarak görülse de Avrupalı güçlerin hasta adamın mirasından alınacak pay konusunda kendi aralarında yaşadıkları çıkar çatışması, toprakların paylaşılmasına yönelik taleplerde görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden olmuştur.

Hasta adamın mirası paylaşılırken oluşan görüş ayrılıkları Paris Barış Konferansı sırasında Akdeniz ve Ortadoğu'da egemen olan Avrupalı devletlerin çıkarlarını korumak ve kollamak amacıyla Yunanistan'ın İzmir'e çıkarma yapmasına izin vermesi ile de tamamen derinleşmiştir. Çünkü St. Jean de Maurienne Anlaşması ile aslında İzmir'in İtalya'ya verilmesi plânlanmış ancak İzmir'in güçlü bir İtalya yerine kendilerine ekonomik olarak Avrupa'ya bağlı güçsüz bir Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştı. Yunanistan ise Megali İdeasını gerçekleştirmek için İzmir'i ve çevresini istiyordu. Bunun için elinden geleni fazlasıyla yapacaktı. Bu doğrultuda konferansın akabinde sözde *“İzmir kentinde asayişin temin etmek”* amacıyla İtilaf güçleri, Yunanları harekete geçirdi ve mütareke şartlarının uygulamaya konulmasına paralel olarak kentin işgal edilmesine ortam hazırladı. Daha sonra da İzmir ve kazalarında asayişin bozuk olduğu konusunda Batıda kamuoyu oluşturmaya çalıştı ve Paris Barış Konferansı'nda bu iddiasını destekler şekilde tezler sundu. Yunanistan'ın öne sürdüğü savları tamamen Osmanlı'nın kentte güvenliği ve asayişini sağlayamadığı ve burada yaşayan yerli Rumların kendilerini tehlike altında hissettiklerine yönelikti.

Mütareke metninin imzalanmasıyla birlikte İtilaf devletlerinin bir asayiş anlayışı ve uygulaması olduğu aşikârdı. Bu açıdan bakıldığında işgal kuvvetlerinin asayiş anlayışının Mondros Mütarekesi'yle birlikte biçimlendiğini söylemek mümkündür. Nitekim işgal kuvvetlerinin, Anadolu topraklarında plânlarını kusursuzca gerçekleştirmek için ilk adım olarak Mondros Mütarekesi'ni hazırlamış oldukları görülmektedir. Bu süreç zarfında işgal güçleri kendi aralarında yapmış oldukları paylaşımı yerli Rum ve Ermenilere vaat ettikleri devletlerini kurma girişimlerini gerçekleştirmelerine engel olabilecek her türlü girişimi, asayiş bozucu faaliyet olarak yorumlamışlardır. Dahası, Türk milletinin can, namus ve bağımsızlığını korumak ve kurtarmak için yapmış olduğu her türlü örgütlenme ve girişimi kendi nazarlarında asayiş bozan, halkın huzurunu kaçıran gelişmeler olarak değerlendirmişlerdir.

İşgal güçleri, mütarekenin imzalanmasıyla birlikte başlayan süreçte İzmir'deki yerli Rumların ateşlemiş oldukları her türlü saldırı, yolkesme, cinayet, hırsızlık, ırz ve namus çiğneme ve benzeri eylemleri görmezden gelmiş; hatta bizzat himayesi altında tuttuğu bu güçler korunmuştur. İstanbul Hükümeti yetkilileri, bu durumdan çok şikâyetçi olmalarına ve işgal güçlerine bildirmelerine rağmen onların Batı Anadolu'daki projesinin sac ayağını oluşturan Yunanlar, tavırlarını değiştirmekte herhangi bir adım atmamışlardır. Bununla da yetinmeyen işgal kuvvetleri, Türk-Müslüman ahalinin kurmuş olduğu çetelerin haklı ya da haksız her türden faaliyetlerini İstanbul Hükümetlerine şikâyet etmişlerdir. Hatta, bu eylemler karşısında tedbirler alınmadığı takdirde işgal edilmeyen yerlerinde en kısa sürede bizzat taraflarınca işgal edileceği tehdidi yapılmıştır. Özetle mütareke dönemi İzmir'inde Türk milletinin en doğal hakkı olan özgürce yaşama hakkı için yapıp ettikleri asayiş bozan unsur olarak görülürken, kendilerinin ve desteklediklerinin yapmış oldukları eylemler, hiçbir şekilde asayiş tehlikeye sokan girişimler olarak değerlendirilmemiştir.

İşgal dönemi İzmir'inde jandarma ve polis gibi kolluk kuvvetlerini asayiş bakımından en fazla uğraştıran unsurların başında yerel Rum çeteleri gelmiştir. Henüz işgal günlerinin başında firar ederek ve teşkilâtlanarak çeteler kuran Rumlar, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sonu kadar İzmir kent merkez ve ilçeleri başta olmak üzere Batı Anadolu Bölgesi'nde faaliyetlerini aralıksız devam ettirdiler. Mütareke öncesinde yerel Rum çetelerinde herhangi bir olumsuzluk gözlemlenmemesine rağmen, işgal kuvvetlerinin mütareke metnine dayanarak

gerekli gördükleri yerleri işgal edebileceği ve Yunanların açıkça destek görmesi üzerine yerel Rum çetelerinin faaliyetleri aralıksız bir şekilde artmaya devam ettirmiştir. Nitekim, işgal öncesinde başlayan Rum tedhiş hareketleri mütareke sonuna kadar devam etmiş; kentte asayişsiz bir ortamın hâkim olmasına önemli etki de bulunmuşlardı.

İzmir kentinde asayiş ve güvenliğin sağlanamadığı yönündeki iddialar doğru bir savdı. Ancak asayişsizliğin temel sebebi Türklerden mi kaynaklıydı, yoksa silahlanan ve Yunanlar tarafından desteklenen yerli Rumlardan mı? Çalışma boyunca incelenen arşiv belgeleri, resmî rapor ve kayıtlar, hatıralar ve dönemin basınından elde edinilen verilere göre; yerli Rumların silahlandığı ve çetecilik faaliyetleri yürüttüğü aşikârdı. Nitekim “Kimler Silahlanıyor?”⁹⁹⁹ başlıklı makalede de ifade edildiği gibi, Rumlar kentteki düzeni bozuyor ve asayişsizliğe sebep oluyorlardı. Dahası Rumlar, silahlanmakla da kalmıyor; Osmanlı askeri kıyafetlerini giyerek fabrikalara, hanelere ve köylere baskınlar düzenleyerek, hem Türk ahalinin canına ve malına tecavüz ediyor hem de kentteki asayişi Türklerin bozduğuna yönelik algı oluşturuyorlardı.

İzmir’deki yerli Rumları destekleyen ve teşvik eden Yunanistan Hükümeti, Batı Anadolu Bölgesi’nde yerli Rumların nüfus olarak çoğunlukta olduğunu ileri sürerek kentte Türklerin azınlık durumunda olduğunu iddia ediyordu. Ayrıca Türkleri iç bölgelere göçe zorlayan yerli Rum çeteleri ve Yunan Hükümeti, kentte güvenlik zafiyetinin oldukça fazla olduğunu göstermek için İngilizlerle işbirliği yaparak adalardaki Rumların ve çetelerin bölgeye gelmesini sağlamıştı. Bu süreçte Türklerin oluşturduğu milis güç olan Kuvâ-yı Milliye birliklerini “*asayişi bozan*” bir oluşum olarak göstermişti. Ancak bu durumun aksine yerli Rum çeteleri ve takviye olarak adalardan gelen Rum çetelerinin, Müslüman ve Hristiyan unsurlara yönelik saldırılar, gasplar hatta dozu attırarak cinayetler düzenledikleri açıkça ortadaydı. Nitekim zulme uğrayarak evlerini terk etmek zorunda kalan Türklere karşı, adadan getirilen Rumlarla bölgede nüfus çoğunluğun Rumlara ait olduğu gösterilmeye çalışılmış ancak eldeki belge, doküman ve raporlar bu durumun Yunan siyasi propogandasından başka bir şey olmadığını, Batı Anadolu’nun asıl sahiplerinin Türkler olduğunu göstermişti. Fakat, Yunanistan’ın İzmir üzerinde kurguladıkları plânları, Paris Barış Konferansı sırasında kabul edilmişti. Böylece İzmir’de 15 Mayıs

⁹⁹⁹ “Kimler Silahlanıyor?”, **Köylü**, 28 Teşrinisani 1334.

1919 günü tarihine “*kapkara gün*” olarak geçecek tam 3 yıl 3 ay ve 25 günlük bir esaret günleri yaşayacaktı. İşgal öncesinden başlayarak yerli Rum çetelerin ve Yunanların yaptığı zulüm ve taşkınlarının yanı sıra Yunan askerlerinin de acımasız ve sert tavrı, kentte Msülüman halka yönelik tedhiş hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

İşgal öncesinde İzmir’deki yerli Rum çetelerini destekleyip Yunan askerlerinin taşkınlıklarına göz yumarak kentteki asayiş ve güvenliği bozan; adam öldürme, yaralama, gasp, darp, sürgün ve camilere saldırı gibi çeşitli çete faaliyetlerini açıkça destekleyen ve plânlayan bir merkez üssü bulunmaktaydı. Bu bağlamda İzmir ve çevresindeki çete besleme faaliyetlerinin ana kaynağı kuşkusuz Aya Fotini Kilisesi’ydi. Aya Fotini Kilisesi gerek işgal öncesi dönemde ve gerekse 15 Mayıs 1919 günü başlayan ve 1922’ye kadar aralıksız devam eden işgal sürecinde; yerli Rumların ve Yunan teşkilâtların çetecilik faaliyetlerinin karar alma ve uygulama merkezi görünümündeydi. Yerli Rumlar, kentin işgali sürecinde İzmir ve çevresindeki çete faaliyetleri ve mezalim kararlarını bahsi geçen karargâhta almakta ve sahada da uygulamaktaydı. Dolayısıyla 1922 yılı Eylül’ünde kentin yağmalanması ve ateşe verilmesi sürecinde bahsi geçen karargâhın (Aya Fotini Kilisesi) yanması; kilisede yaşanan patlamanın neden ve kimler tarafından çıkarıldığına dair birtakım izler bırakmıştır. Karargâhın yerli Rum ve Yunan çete teşkilâtlanmasına ait belge ve dokümanları bünyesinde barındırması düşünüldüğünde yangının kimin yahut kimlerin siyasetine yarayacağı akıllara gelen bir diğer sorudur. Özellikle yangın sırasında kilise içinde büyük patlamaların gerçekleşmiş olduğu gerçeği dikkate alındığında, Yunan karargâh merkezi olarak kullanılan bu kilisenin; yerli Rum ve Yunanlar tarafından mühimmat deposu olarak kullanıldığını görülmektedir. Ayrıca yangın sonrasında burada Türk esirlerin elleri-kolları bağlanmış bir şekilde bulunması; buranın bir hapishane özelliği taşıdığını da göstermektedir. Kısacası Ayafotini Kilisesi, gerek işgal öncesi ve gerekse sonraki dönemde Yunan harekâtının ana karargâhı görünümündedir.

Bununla birlikte mütareke döneminde İzmir ve çevresindeki çetecilik faaliyetleri sırasında sadece Rum çetelerin görülmediği, kısmen de olsa Türk ve Çerkezlerden oluşan güçlerin de asayiş bozduğu görülmüştür. Oldukça geniş ve koordineli bir haber ağına sahip olan bu çeteler, bölgede olup bitenden anında haberdar oluyordu. Lâkin faaliyetleri açısından ikiye ayrıldıkları barizdi. Bu güçlerin bir kısmının ismi eşkıyalık olaylarına karışırken, diğer bir kısmı bölgeyi Yunan işgal

ve mezaliminden kurtarmak amacıyla hareket etmekte ve kentteki zulümleri önlemeye çalışmaktaydı.

Mütareke dönemi İzmir’inde asayiş ve güvenlik olaylarının sıkça yaşanması ve önlenememesinin en temel sebebi; kentte sürekli bir halde idarecilerin değişmesiydi. Bu durum, kentteki kaosu artmasına sebep olan en önemli etkenlerden birisiydi. Nitekim, Nurettin Paşa’nın valiliği esnasında yukarıda bahsi geçen yerli Rum çete faaliyetlerinin büyük ölçüde kontrol altına alındığı görülmüştü. Ancak Nurettin Paşa’nın görevden alınması ile birlikte yerli Rumlar üzerinde sağlanan kontrol büsbütün kaybedilmiş, böylece kentte iç huzur bir türlü sağlanamamıştır.

İşgal öncesi ve işgal günü yaşanan manzara aslında yaşanacakların ön gösterimi niteliğindedir. Sadece çeteler ya da yerli Rumlar değil, savaş yıllarının da getirmiş olduğu güvenlik zafiyeti, başı-bozuk düzen, yokluk, hastalık, beslenme ve giyinme sorunu gibi asayiş olaylarının sosyal yönünü etkileyen olaylar, kentteki iç güvenlik sorununu tetiklemekteydi. Bu dönemde hırsızlık, gasp ve benzeri suçların büyük bir çoğunluğunun ekonomik yetersizlikler sonucunda ortaya çıktığı da görülmüştü. Bilhassa kentte yaşanan beslenme sorunu ve sıkıntısına paralel olarak artan hırsızlık olayları; dükkân hırsızlıkları gibi temelde gıda endeksli suçlara dönüşmüştür. Bu dönemde halkın fakir düşen kısmı un ve şeker gibi temel gıda ürünlerini temin etmede sıkıntı yaşamaya ve yenilebilir ekmeğe ulaşmakta zorlandığı görülmüştür. Bu da kentte otorite boşluğu ve asayişsiz bir ortamdan kaynaklı olarak, yoksulluk çeken ve beslenme sorunu yaşayan halkı, birtakım suçlara itmiştir. Dolayısıyla bu evrede işlenen hırsızlık vb. suçlara bakıldığında beslenme, ısınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlara paralel olarak hırsızlık gibi asayiş olaylarında yoğun olarak artış olduğu tespit edilmiştir. Kentte uzun soluklu asayişsiz bir kargaşa ortamının hâkim olması, Yunan işgaline bağlı olarak tarımsal üretimin düşmesi ve dış ticaretin kesilmesi iâşe konusunda kenti oldukça zor duruma sokmuştur. Bu sebeple mütareke döneminin öncesi ve sonrasındaki yıllarda İzmir kentinde gerçekleşen asayiş olayları farklı karakterlerde olmasına karşın; suç olgusu ile ilgili ortak noktalar ekonomik sorunlar ve yönetim boşluğundan kaynaklı olduğu ileri sürülebilir.

Mütareke dönemi İzmir’inde yaşanan toplumsal buhran ve ahlakî çözülme fuhşun artmasına sebep olmuştur. Bu durum kent merkezinde ciddi anlamda çeşitli asayiş olaylarının ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Öyle ki bu dönemde sivil vatandaşların yanı sıra çeşitli güvenlik memurlarının da fuhuş olayları sebebiyle asayiş ve güvenliği askıya aldıkları gözlemlenmiştir. Nitekim, *İzmir Vilayeti Polis Mürettebatına Mahsus Sicil-i Ahval Defterleri* incelendiğinde görev sırasındaki bazı polis memurlarının umûmhanelerde yakalandıkları ve çeşitli cezalara çarptırıldıkları saptanmıştır.

Söz konusu defterlerin incelenmesi sırasında göze çarpan diğer bir husus da polis memurlarının 12 Ağustos 1920 tarihinde işgal dolayısıyla vazifelerine son verildiğidir. Bu zaman dilimi içerisinde görevleri sona eren güvenlik görevlileri, İzmir’in kurtuluş tarihi olan 9 Eylül 1922’den itibaren de tekrar vazifeleri başlarına dönmüşlerdi. Dolayısıyla Sevr Antlaşması sonrasında görevden alınan Türk polislerinin yerine, İzmir’deki güvenliğin temini bütünüyle Yunan güvenlik güçleri tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim, 1922 yılından sonra kente Türk askerinin adım atması ile birlikte de tamamen Türk egemenliği başlamış ve Türk güvenlik güçleri, kentin asayişini yeniden ele almıştır.

Mütarekenin getirmiş olduğu zorlu koşullar ve süreç, Müslüman ahaliyi oldukça zor duruma düşürmüştü ve kendilerini savunma yolları aramaya yöneltmiştir. Bilhassa Osmanlı ordusunun terhis edilmesi, silahlarına el konulması ve ortalıkta belirsizlik ortamının hâkim olması Türk milis güçlerinin doğmasına ve kendi temel haklarını savunmalarına giden yolu açmıştır. Bu durum karşısında dağlarda bulunan “Zeybek kanı bu akmazsa kurur” anlayışına hâkim olan efeler, terhis edilen asker ve çeşitli mahkûmlardan oluşan milis kuvvetler teşkil edilmiştir. Kuvâ-yı Milliye ismiyle anılan bu milis güçler, kentte Yunan işgal etki alanının durdurulması ve yerel Rum çetelerinin faaliyetlerine karşı başarılı çalışmalar yürütmüştü. Kuvâ-yı Milliye’nin giderek güçlenmesinin bir sonucu olarak 16 Mart 1920’de İstanbul’un İtilaf kuvvetlerince resmen işgal edilmesinin ardından İzmir’de de Osmanlı güvenlik güçlerinin hareket kabiliyeti işgal güçleri ve Yunanlar tarafından sınırlandırılmış ve her iki işgal gücü, kontrolü bizzat ele almak için bölgeyi askerileştirmişlerdir.

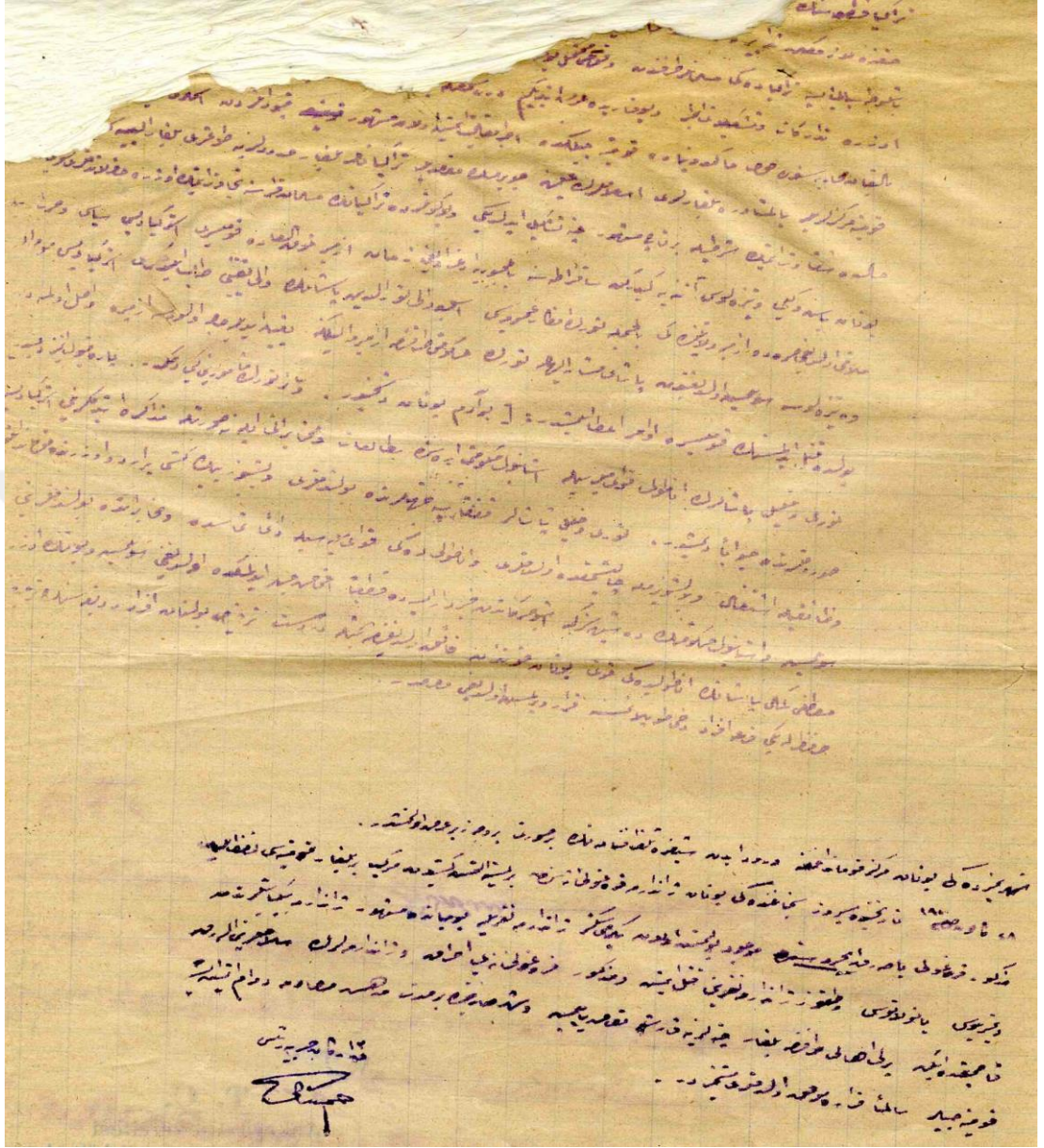
Buna mukabil olarak giderek etkisiz kalmaya başlayan Kuvâ-yı Milliye yerine, düzenli bir ordu kurulması kararlaştırılmıştır. Büyük Millet Meclisi’nin hedefleri doğrultusunda faaliyet gösteren düzenli ordu birliklerinin temel amacı; Anadolu’yu tamamen işgalden kurtarmaktır. Fakat, bu düzenli ordunun

teşkilatlanması sırasında milis güçlerinde orduya katılmaları gerekiyordu ancak kimi milis güçlerin liderlerinin bu duruma sıcak bakmadığı ve engeller çıkardıklarına dair uygulamalara çalışma içerisinde değinilmişti. Dolayısıyla bu durumun neticesinde Büyük Millet Meclisi'nin tek meselesinin işgal güçlerini Anadolu'dan atmak olmadığı, bir yandan düşmanla uğraşırken diğer yandan da İstanbul Hükümeti'nin yönetim anlayışı ve bazı çetelerin liderleri ile uğraştığı su götürmez bir gerçektir.

Mütareke dönemi İzmir'inde Yunan Sıkıyönetim Mahkemelerinin kentte asayiş ve güvenliği sağlamaya yönelik uygulamaları çeşitli yorumlara neden olmuştu. Bilhassa mahkemelerin verdiği kararlara bakıldığında; kentte yaşayan halkın dini ve milliyetine göre verilen cezaların halk arasında ayrıma neden olduğu ve adil olunmayan bu durum karşısında çeşitli asayiş olayları ortaya çıktığı görülmüştü. Örneğin, bu dönemde Yunan Sıkıyönetim Mahkemesi; kentteki asayiş ve güvenliğin temini için Urla'da Rum kadına tecavüz eden Hüseyin Çavuş ve Enver'i kurşuna dizerek idama mahkûm etmiş, ancak başka bir olayda Türk bir kadına tecavüz eden Yunan çavuşuna yirmi yıl hapis ve halk önünde askeri apoletlerinin çıkarılması cezası uygulanmıştı. Dolayısıyla aynı niteliği taşıyan her iki olayda sıkıyönetim mahkemesinin farklı kararlar vermesi; suçluların din ve milliyetine yönelik hareket ettiğini göstermektedir. Nitekim işgal kuvvetleri destekçisi olan Vali İzzet Bey bile, Yunan sıkıyönetim mahkemelerinin aldığı kararların çok ağır ve sert olduğunu; kentte işlenen suçlara verilen cezaların halkın din ve milliyetine göre belirlendiğini Dâhiliye Nezareti'ne göndermiş olduğu bir raporda belirtmişti.

Özetle, mütareke dönemi boyunca İzmir'de “asayiş” olayları en çok Türk milletini mağdur etmiş ve özellikle Türk Millî Mücadele hareketi ve onun önderini iki taraflı tehlike ve zorlukla karşı karşıya bırakmıştır. 1919 yılında başlayan işgal süreci; 1922 yılında Büyük Taarruzun başlamasından itibaren Yunan askerini İzmir'e kadar takip eden Türk ordusunun kente girmesi ile İzmir'in esareti bitmiş ve kentin üzerindeki kara bulutlar dağılmıştır. Nitekim kente giriş yapan Türk kuvvetleri ve yöneticileri tekrardan asayiş ve güvenliği sağlamış; işgal günlerinin olumsuz izleri silinmeye çalışılmıştır.

EKLER

Ek -1

Eski İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın tekrar İzmir Valiliğine tayini konusunda Efkâr-ı Umumiye'nin baskısı olduğuna dair İzmir Fevkalâde Komiserliğinin Venizelos'a bilgi verildiği ve böyle bir durumda kendisine Nurettin Paşa'nın İzmir'e varmadan öldürülmesi hakkında emir verildiğine dair 3. Kolordu'nun Erkan-ı Harbiye'ye göndermiş olduğu raporun sureti.

Kaynak:

TİTE, A1/ K17/G53/B53/001.

تلفرافنامه

امضا	ساعت اول مکرره	تاریخ	آلدهای محل کشیده اولدهای محل	دولت عثمانیه مستوفی کتبی و املا حکومت تلفراف بخارا و خراسان و ولایت برکوتا مستوفی کتبی و املا	تاریخی اول ساعت مکرره	کلاس اول مکرره	نوع و رسی اول مکرره	مخبر اول مکرره
------	----------------------	-------	------------------------------------	---	--------------------------------	----------------------	---------------------------	----------------------

ایده شمل استقامتند ایده اغلقتند ایده دگر بلوکتند کدیکند کورکتند آید بد فلفند
بر طبعه اودم استقامتند کدیکند ۷ یونانه فرالی الکاتند کدیکند قرانتند کدیکند
خجلا دی دایقالب فرالی زیارت اید اودنه فالبدنه لمانندنه لایوم طوبی بد کدیکند
کالباً حرکت ایدیکند آنه مغزاندی بلانیدور یونانه بد کدیکند بریندک انجند لمر طوفند
بدی سایه فرالی فلفند ایده ندالکرم مانور ایدید کدیکند اسوچر کدیکند کدیکند لکند لکند انده
ستند یزدینه غزنه کدیکند بلانیدور ۱۹ بلانیدور ۲۰ کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند
کدیکند ارکند ایدو حرکتند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند کدیکند
بیانندار اید قولفاندی سفره اشقانی ایدیکند ایدو دیا غلقتند کدیکند کدیکند کدیکند

مخبران معلومه

کدیکند مکرره ۸۰۲

Ek -4

İzmir-Tire Kaymakamının Kuvâ-yı Milliye ile ilişkisini bahane edilerek tutuklanmasına dair rapor.

Kaynak:

TİTE, A2/K24/ G61/B61/1001.

مخرجی	نومروسی	کلمه سی	تاریخی	اول ساعت مکره	اول ساعت مکره	امضا

دولت عثمانیه
مجلس وزراء
حکومت تلغراف عامراندن دولتی برکوتا
مسئولیت قبول اینج

از انضام اسامی اغذیه الدینی معلومانه بخواه نامزدیه نظری با انا خا سجنان مجیدیه
انما قبول نموده بود که در ایام آن نصیه امیر کدبان بیده برشته - - - - -
بنا بر این بود که در سینه درجه آن فارسی صده ابدیه - - - - -
نظرونه فراموش نموده بودی با خاصه در سینه دولتی بخواه انا سنی یکتا برنا بماند
نایب نگارنده یا نهم دینی بولند نظری بر سینه دولتی بخواه انا سنی یکتا برنا بماند
دارد ادله نظر اتمام نموده بودی با خاصه در سینه دولتی بخواه انا سنی یکتا برنا بماند
با نهم نه که صده کما و سده صده ابدیه صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که

نکته مکرر ۸۰۱

مخرجی	نومروسی	کلمه سی	تاریخی	اول ساعت مکره	اول ساعت مکره	امضا

دولت عثمانیه
مجلس وزراء
حکومت تلغراف عامراندن دولتی برکوتا
مسئولیت قبول اینج

دارد سینه صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
کوند سینه اولیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
اطلام بود که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
فونیک و صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
ظلم و صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
اندر سینه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
اندر سینه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که
اندر سینه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که صده ابدیه که

نکته مکرر ۸۰۱

Ek-5

Izmir Mıntika Kumandanı Miralay Kâzım Paşa'nın eşkıya ile mücadele ettiğine dair dört sayfalık raporun ilk iki sayfası.

Kaynak:

TİTE, A2/K28/20/B20/1001-2001.

[1]

[2]

[3]

[4]

Ek -6

[1] - Ayafotini Kilisesi bahçesinde Smyrna Metropolitan Chrysostomos'un İzmirli din adamlarını, cemaat seçkinlerini ve kentin idarecilerini selamlaması beklenirken.

[2] -İzmir MetropolitiChrysostomos'un Yunan ordusunu Ayafotini Kilisenin güney tarafındaki basamaklarında kutsarken.

[3] -İzmir yangınından bir gün önce Çan kulesinin altındaki girişten bir görünüm. Kilise bahçesinde toplanmış Yunan mültecileri ve sol tarafta da oturan bir Türk muhafızı. Fotoğraf; ElzéarGuiffroy'ın ilgilendiği bir banka olan BFPO Ajansı'nın (BanqueFrançaisedesPaysd'Orient) durumunu göstermek için çekildi. Fransızlar, bu bankanın kapısının önünde duran bereli adamların da gördüğü gibi eşyalarını korumaya çalışmak için bir tür milis oluşturmuşlardı.

[4] -Ayafotini Kilisesikapısının 1922 yangını sonrası görünümü. Kapının önündeki enkaz, yangından zarar görmeyen ve patlamadan sonraki çan kulesinin kalıntılarıdır. Kilisenin, 15-20 Eylül tarihleri arasında kasıtlı olarak dinamitle patlatıldığı yapılan incelemeler ile saptanmıştır.

Kaynak:

<http://www.levantineheritage.com/photini.htm>[Erişim Tarihi: 03.12.2020].

6

فکر منفرد نی / کورس

مردم عجم
۵۶۱
فکر

بونا که بخاری سیده کرک اردو آباد ناصیه و کرک محال بخاره
ساره ده فضا زده و در دایره اهلانده فضا زده کجیک خانم
۵۶۲
نفسه و ارمه در بر زده ده و سیدی کلان بونده
بوندک تابه امان و اعز این و محله و صحت و رفا فضا
هانده ارمه ده ست حازنه نماید حازنه اولدند شو
زانده ده تانزات هوائی ده روه تانزیه فضا زده چند بونک
اندای تانزاجا طه و فضا زده تابه فضا زده انباش ایله فضا
رهیت فضا زده و زده فضا زده ایله بر فضا
نخستین ایای فضا زده و فضا زده فضا زده ایله
بیش ایله فضا

Ek - 7

İşgal dönemi İzmir’inde Yunan tecavüzleri nedeniyle kente gelen ahali ile alınacak sağlık tedbirleri hakkında verilen rapor.

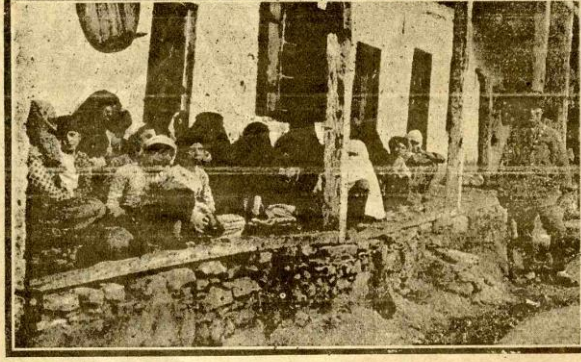
Kaynak:

TİTE, A1/K14/G10/B10/001.

ازمير مصيبتزده لرينه معاونت ايجين

هلال احمر ييلتيرني داغيان كنجليرني بوش چورمه ييكن :

عزيز قرداش :

يك يمين برماغي به، بوندين يدي كي اولنه كنجه به
قدر مضاعفه وسقات يوزي كورمه مش وداثما عرقداش
ودينداش ليريك مشكل دقيقه لرند امداد لر به فدا كار.
لقه قوشش اولان بدبخت آيدن ولايتك يوزيكلرجه
اهاليه: اليوم بجمع برعائت، اتم بر سقات ايجنده
بو وار لير، غريب برجلوه قدرله بكرم نجي عصرمديني
اونك باشته يونان كي قهار وجار برقوقي مسطر قيلدي.
بو ظلم وتمدني مثالي: جنتلر قدر كوزل يوزد تيره كي ردي.
موزه ده، يكي شهرده، تسالياده روم ايليك بر جوق
برلنده وكرنده شدي به قدر آفتيلان تورك و مسلمان
قني هنوز قوروماشكن، توركك صوك طوراغنده
آنا طوليده آيدن ولايتنده ده، اله ييكن فضله قرده
شيز، نوبلري اور بر نهك بروشتله قتل واقعا ايلدي.
ازميرله جوازنده ۵۰۱۰۰ يالكر آيدن

لواسته ۲۹،۲۰۰ كسور: منينده، برشه ده، مغنياسده ولايتك مخلف برلنده ۳۰،۰۰۰ دن فضله عرقداشكي سونكولديلر .
ظلم يونان: يوزدن فضله كوي وقصه ياقدي ييكارجه خاتمان سوندي ردي. بشيكده كي، رحم مادرده كي ياوروجق لر به قبيدي . جانواردن دها وحشي
داورالدي .

بوحوالده كي قارداش ليريك ثروندن ۲۰۰،۰۰۰،۰۰۰ ايكي يوزميليون ليراسي غضب وبتون اموال واشيايي يغا و تخريب ايلدي .

يشك اختيارلره فعل شيع ياييدي. يدي سكر باشنده كي قيرلره وارنجه به قدر ناموسلر پامال ايلدي .

بو نه بريانين، نه برسيل ونده برزلرله آفته بكرم ميوردي .

بو باشلي باشته برده يه وقاجوب قورتيه ييلتيرنه ، آتخ حياتلرني باغي شلايان بر فلاكتدي ...

ايسته اي عزيز قارداش !

يك آز اوللري سعاد وختيارلاري ايجنده حيات سور ركن، بوكون سقات وبريشاني اوچوزوملرينه دوشن قارداش ليريك بجمع ماجراسي
آنلارنيك، بايلارنيك، نشانليرنيك وصاحبي يته دك قيتليرنيك بارجه لندفلرني كوزدكن واو اتم سر كذشته شاهد اولدقده نصكره، آتخ حيات وناموسلرني
قورنارمق انديشمه سيله كندليرني اشغال حدودي خارجه آتعيان بو قارداش ليرك، شدي سندن برارجه صيراق چوربا، آتلاينه سهر دجك برپاچورا، اوسلرينه
آلهجق برچول ايسته يوزلر .

بوكون: سنك بوماموشكه عرض افتار ايلدر، هيچ اونوما
كه: دها دون چقي: چوبغي باشنده سني ياشاتق ايجون چاليشيور
ايدى. اولاد وعياليه: قورديني اوجاي اطرافنده مسعود و مره
ياشايور وقي آتخ وطنك يارنيكي انديشمه سيله آتيوردي .

عزيز وطنداش :

آيديني مصيبتزده قارداش ليرك: سقات وچيلافلنك الاشموالي
مناسبه سنك معاونتي: سنك امداد يكي: سنك كوندرمه چيكن هديه كي:
بوش بوكونك: كوزلر اموال كنسار باشلرله دولو اوله ق بكيور .
دوشوته: قارداشلق وانسانلق بورجي اوده:
فوت وقدرتك اعظمي مساعدسي نسبتده وير
ويالكر اونوماكه: او: بو عاقته هيچ بر زمان مستحق ولايق
شكادي. فقط قوته مغرور بر مدني اتني بويه كورمك
ايسته دي:

Ek - 8

İzmir ve çevresinde Yunanların yaptığı zulüm ve işkencelerinden sonra bölge felaketzedelerine yardım yapılması talebine dair ilan.

Kaynak:

TİTE, A1/K20/G114/B114/001.

Ek-10

Ortada bastonlu cephe kumandanı İsmet (İnönü) Paşa; sağında Erkânı Harp Reisi Asım (Gündüz) Paşa ve yanında Seyfi Paşa, başörtülü kadın ise o zaman ki lakabı ile Halide Edip (Adıvar) Onbaşı.

Kaynak:

“General Seyfi Anlatıyor: İzmir’e Nasıl Girdik?”, **Salt Araştırmalar Arşivi ve Koleksiyonu**, Kart Kodu: FFT288025, 30 Aralık 1955.

كوش كېى بر حقيقت

هر بر ملتده بر بىلك وار، بو بىلكك
اوزى يىنى بونك ابى وقنا اولدىنى، نجايسىندە
يىنى خارجدە بر ماساقم قىلىق واپىشلىر ايله
بايرىقىندە كوسترە چىكى حاللارە باغلايدىر. فقط
ملتلردە اصالت دەنيان جىننەللك يىنى كارلىق؛
اك زىيادە شرف و جىيىتە باغلى اولان سكوت
ووقار ايله اكلاشپلىر. جىدا كيار و بونكك
برملت تىپىچلرندەدە آچالماز؛ فقط بونككلىر
دائىما وعاديا متهيج، متعرض ومفتري برملت؛
اداره اجماع دەكل، هر حالده اداره ايدىلك
محتاجدە.

دون رويجه قوزموس غرتەسندە بىلى
اوغلى استىغان امضالى بك غرضكار و بك
سالدىرىجى بر مقالە وار ايدى. موسيو
ديكسون جىنايەتلىك نام و دانە خطاب
ايلان بومقالەدە بىدى عصر روم قورويوچىلغو
ايدىن بىزلى حقتە، زولو قومنىك بىلە تفوهندن
ايكرەنجىكى شىدتلى وبالطبع عين زماندە
ادب و تربىيەدن عارى بر طبىبان وارد،
خلاصە مالى ايسە: « بىزلى ظالملىردن
قورتار يىكن، دن عبارتدر.

رومانى بىدى عصر قورومامز. و بونى
دائىما كىچ وفعال بر قوت حالندە بويمىكە
ومادى ومعتوى هر تورلو حضور و رقاهه
«ظلم ايمىكە چاليشمەنمە. مقابل، بونككلى
اعتت كفى؛ اكر عمازك جزامى ايسە
بونككلىز اقتخار ايله رزە فقط اونلر حقتەكى
حكىدە تاريخه بر اقيرز.
برملت و دولت، نظام دەنه بىلمك ايجىن،

كوز ادىكە الله جقدر.

ولمىد اشلىرىمىز، بو بونكك مىستەلك
حان حق مىستقبل صالح قونفرەسندن دەكل
بالىكە بزم اوندىن اول تطبيق ايدەجىمىز
اساسلىرىن بىكەملى ايدىلر. بىز، عموم غير
مسلملى بىدى عصرىن بىرى ياشاندىق و بوندىن
سوكردەدە دها زىادە بر حقوق و اشتراك ايله
ياشامەجىمىز. فقط بىزدن ايرىلەر مىستقبل
اولان غيرمسلملك هابىدى دوزجىسە تعبير ايله
سابق روملىق ولاحق يونانىلك كېرىدىكى برده
مسلملىك ياشاندىمى؛ و بونكك بىزدن ايرىلر
يونانستانە قاتىلىق دعواسندە بولونان وطندا.
شلىر، امالارىنە نائل اولسلىر، عثمانلى باراغى
اللىندە ياشادقلىرى بو توندى كوستردىكلىرى
اغراضە كوردە انجى جىننەللك چىكەزلىرى؛
توركار، استبداد ايله ياشادقلىرى
زماندىن بىلە بوتون عنصرلرە دىلەدە، مذهبەدە
وتدربىسە كنىش مختاريت ورمشلىرايدى؛
قانچ حضرتلىرى روم بطرىقى قىيە قىسىر
اوغورلايىرىق اونى قنارە حكمدار نىسب
ايشىدىكى زمان، اوروپا مداخلەسى؛ واوروپا
قورقوسىمى واردى؛ دىيادە بو قىر بونكك
برمدىتىق هانكى ملت كوسترمشدر؛ دالها
ياقېن سنەلردە رومانىا، سىندى مىلكىتىن
غرق عصرىنى طرد و اخراجە مجبور
اولمادىمى؟

توركارە افتر ايجىن مىرسىدىن اولان
روملرە عىكر البسى كىدىرەدەك شفاوت
بايدىر انلرك واجىبى عىكرىنى پلانلر ايله تىرىكە
جالشانلرك قوياىى چوقدن ميدانە جىقمەشدر.

Ek-11

Köylü Gazetesinde yer alan “Güneş Gibi Bir Hakikat” başlıklı makale.

Kaynak:

Köylü, 27 Teşrinisani 1334.

كىملر سىلاھلانىور؟

دوچە ارقاداشلىرىمىز، يونانىستانىڭ اطىلر
والىسى ياپىظاڧىرۋېلونىڭ ازىمىرە كلوب اون
كون روم وطنداشلىرىمىز لە باش باشە قالدقدن
سىكرە بىر سىلاھلانىق موداسى جىقاردىلر.
بونىڭ دىعالرېنە كۆرە، ئۆزىڭىز مۇشەققەت
سىلاھلانىق، بىشىلر، ئۆزىڭىز بوندىن
مىقەسلىرىدە، بورادەكى روملىرى كىمىڭ
اىشى... بۇادەك بىكى كۆندە بىر مەغلۇقا بىر دوچە
ارقاداشىڭ بىتان، واقىرا، ئونلارنىدە كۆرۈلەڭ
وانتلاف قوتلىرىنىڭ دىقتى، وانسانىت كۆزى
چىكىلەڭكىدەر.

مىشەننى صىفوق قانلىق ايلەدەشەم: ئۆزىڭىز،
اكر روملىر حىقندە، كۆتۈڭىزلىرىدە بولۇنغىش
اولسەردى، يونان طوپراغىندە بونون مەملىكەتلىرىدە
اسلاملىرى بىچون تىبابىق ابدىلان عىنى سىلاھى
قوللانغى بىچون شەدىيە قىدر ئۆزىڭىز ان
بىڭ چوق قىرستىلر وامكانىر كېرىشىدە، حالبوڭ
ئۆزىڭىز، دون دە يازدىنە، زىكى طىاغ باشلىرىدە
بىلە تىڭ قىرستىلى، بۇدەك اند قىلار، اڭ ك

بىڭ چوق وقىلار، ابلە تاپىدە، مىقتىر اولور
ايدىڭ، روم وطنداشلىرىمىز كىڭ خاڧىرلىرىدىن البىنە
جىقەمەشەڭىز كە دىھا بىڭ ياقىن سەلردە كۆيۈڭىز
و بورنودە، باكر بىر قىچ قىزلە، مىسوم
مىسوم بىر قىچ ئۆزىڭىز بىڭ وحشى سوزىدە
كىيلىش، وصوكرە، بونلارنىڭ غەلىبە قوللىرى
ويارماقلىرى مقام اشپاندە تىنە، كۆندىرىلەشەردى،
غەلىبە كۆتۈرگەردى، بويىلە بىڭ چوق وقىلار ابلە
دولودور.

ئۆزىڭىز سىلاھلانىور ادەتلىك اىچ بوزىنە
كەلجەم، هېچ بىر اىچىساب ولىزوم بۇق اىكەن،
يونانىستانىڭ اطىلر والىسى، ياپىظاڧىرۋېلونىڭ بونى
بىڭ اصرار ابلە، كۆنك بىرىدە بىر ابلە كلىر،
بۇادەم بىر ابلە كلىنى، انتلاف آسەرلىك قارشى
روملىرە نىسبەت ايتىڭ لىزومىلە نەلىل ابلەدە،
فى الحىقە مۇسىبو ياپىظاڧىرۋېلونىڭ بورادە
روملىرە ياپىڭلىرى، نىماشلىرىڭ انتلاف دوللىرىلە
اوروپا افكار مەمۇرىيە سەندە، فا تاثيرلىر حاسىل
الەدىكە، سان ابلە ساڭن اولورمىلىرى لىزومىلە

Ek-12

Köylü gazetesinde yer alan “Kimler Silahlanıyor” isimli makaleden bir kesit.

Kaynak:

Köylü, 28 Teşrinisani 1334.

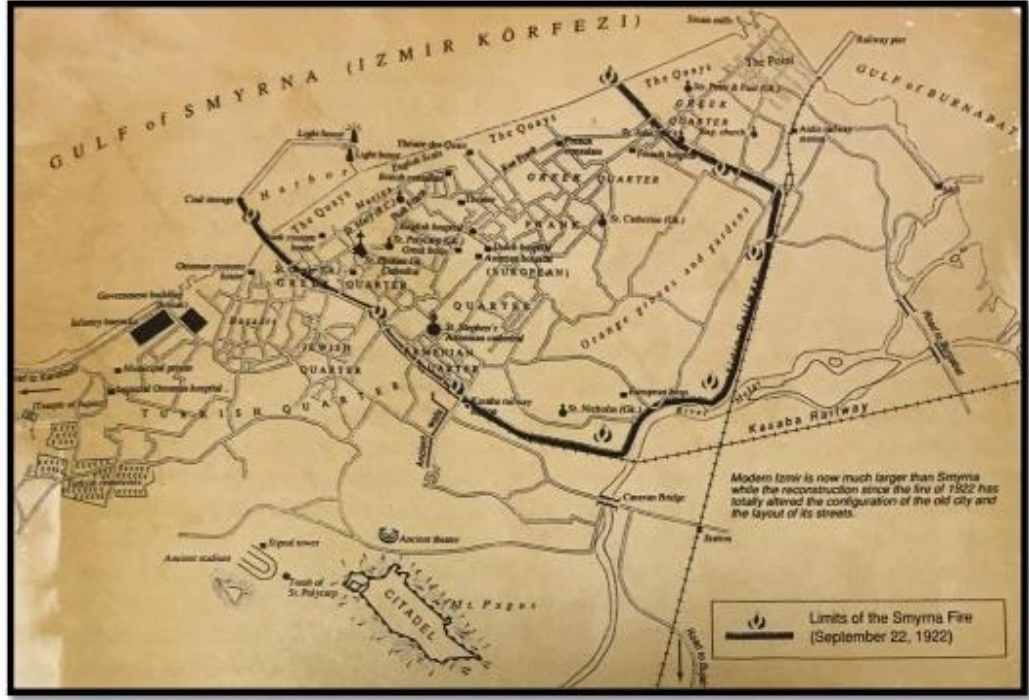
Ek - 13

Üstteki fotoğraflar: 9 Eylül 1922 günü İzmir'in kurtuluşundan sonra kaçan Rum göçmenler.

Altındaki fotoğraflar: 1922 tarihli İzmir yangını.

Kaynak:

Le Matin, 17 Eylül 1922.; **Le Matin**, 18 Eylül 1922.; **Le Matin**, 22 Eylül 1922.; **Excelsior**, 23 Eylül 1922.

Ek-14

1922 İzmir Yangınında Yanan Bölgeyi Gösteren Harita.

Kaynak:

Mehmet Coral, **Ateşin Gelini Gavur İzmir**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 35.

از میرفغانی، فرہ مصار و دہ دمای یکنار
مجاہدین دین و دین
غازی نورالدین پاشا حضرت تکریم
ترجمہ حالی

ناشری
ع. س.

مرحہ محفوظدر

مطبعہ عثمانیہ
۱۳۳۹

Ek-15

Gâzi Nurettin Paşa Hazretlerinin Tercüme-i hâli

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri

Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)
Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
İzmir Vilâyeti Polis Mürettebatına Mahsûs Sicil-i Ahvâl Defterleri 1334-1338/(1918-1922).
Salt Araştırma Arşivi ve Koleksiyonu

B- Resmi Yayın ve Raporlar

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, Cilt: II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Yay. No.: 30, Ankara, 1996.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338.

İslam Ahalinin Düşar Oldukları Mezalim Hakkında Vesayika Müstenid Malumat, Şubat 1335-1919.

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havalisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporları, Cilt: II, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Muteallik Olarak Makamat-ı Askeriyeden Mevrut Raporlar, Matbaayı Askeriye, Dersaadet 1335.

Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, **Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi**, Cilt: II, 1. Kısım, Ankara, 1963.

TBMM Zabıt Ceridesi

Türk İstiklâl Harbi -I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı, Cilt: I, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.

Türk İstiklâl Harbi -I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikâtı, Cilt: II, 1nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi'nde Kuva-yı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014), Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014.

C- Süreli Yayınlar

Akşam
Ahenk
Alemdar
Anadolu
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Belleten
Düstur
Excelsior
Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Hukuk-u Beşer
Islahat
İkdam

İleri
İstikbal
İzmir'e Doğru
Köylü
Le Matin
L'Illustration
Minber
Müsavat
Resimli Ay
Sabah
Sada-yı Hak
Sulh ve Selamet
Şark
Takvim-i Vekayi
Tarih ve Toplum
Tasvir-i Efkar
Vakit
Yeni Gazete
Yeni Gün
Yeni Tarih Dünyası
Zaman

D- Telif-Tetkik Eserler

D- 1. Kitaplar

ADIVAR, Halide Edip, KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, ATAY, Falih Rıfkı ve ASIM, Mehmet, **Yunan Mezalimi**, (Çev.: Hüseyin Fevzi Ayberk), Yeni İstanbul Yay., İstanbul, 1969.

Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, Cilt: 2, Nehir Yay., (Yay. Haz.: Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), İstanbul, 1993.

AKÇAYKAYALIOĞLU, Cihat, **Atatürk, Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Ankara, 1988.

AKER, M. Şefik, **57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.

AKSOY, Yaşar, **Bir Kent Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul, 1986.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş) 1918-1919**, 2. Baskı, Cilt: 1, Cem Yay., İstanbul, 1992.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)**, 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.

ALBAYRAK, Mustafa, **Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919- 2 Ağustos 1920)**, Ankara, 1998.

ALTAY, Fahrettin, **Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)**, İnsel Yay., İstanbul, 1970.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, TTK Yay., Ankara, 1990.

- APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK Yay., Ankara, 1957.
- ARI, Kemal, **Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**, Turuncu Tasarım ve Matbaacılık, İstanbul, 2006.
- ARIKAN, Zeki, **Haydar Rüştü Öktem Mütareke ve İşgal Anıları**, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara, 1991.
- ARIKAN, Zeki, **İzmir Basın Tarihi (1868-1938)**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2006.
- ARIKAN, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989.
- ARMAĞAN, A. Munis, **Bozdemenderes'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye**, Bilge Karınca Yay. İzmir, 2005.
- ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, 14. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2014.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Cilt: 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1991.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Gençler için Fotoğraflarla Nutuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919 – 1927)**, (Yay. Haz.: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya (Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar)**, Bates Yay., İstanbul, 1980.
- AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, 1. Baskı, Bilgi Yayınları, Ankara, 1975.
- AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt: 1, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1984.
- AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâyı Millîye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990,
- AYDOĞAN, Metin, **Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı**, Umay Yay., İzmir, 2006.
- BALCIOĞLU, Mustafa, **Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu**, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1991.
- BAYAR, Celal, **Bende Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt: 1, Sabah Kitapları, İstanbul, 1967.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt: 5, Sabah Kitapları, İstanbul, 1969.
- BAYAR, Celal, **Bende Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt: 6, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- BAYAR, Celal, **Bende Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, Cilt: 7, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 2, Kısım 3, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 4, TTK Yay., Ankara, 1991.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 2, TTK Yay., Ankara, 1991.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: 3, Kısım 3, TTK Yay., Ankara, 1991.

BELEN, Fahri, **Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e kadar)**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 1999.

BERBER, Engin, BULUT, Taner ve GÜL, Tülay, **Ödemişli Bir Özgürlük Savaşçısının Kaleminden İlk Kurşun ve Sonrası Ali Orhan İlkurşun'un Anıları**, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yay., Yay. No.: 4, İzmir-Ödemiş, 2013.

BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Dönemi'nde İzmir Sancağı**, Ayraç Yay., Ankara, 1997.

BERBER, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Bir Doktorun Harp ve Memleket Anıları, (Der.: Metin Özata), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2009.

BORA, Siren, **İzmir Yahudileri Tarihi (1908-1923)**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 1995.

BÖKE, Pelin, **İzmir 1919-1922: Tanıklıklar**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2006.

COŞAR, Ömer Sami, **İstiklal Harbi Gazetesi**, 17 Mayıs 1919.

COŞKUN, Alev, **Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluşu En Uzun 15 Gün Ödemiş Direnişi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

COŞKUN, Alev, **Kuvay-ı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

ÇAKMAK, Zafer, **İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Ahenk ve Halk Gazetelerinde İşgal Hatıraları (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Heyet-i Nasiha (Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri)**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.

ÇELEBİ, Mevlüt, **İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2010.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Milli Mücadele'de İzmir Mustafa Razi Yalkın**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2019.

ÇETİNKAYA, Ali, **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, AKDİTK, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1993.

DUMAN, Önder, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yay., Ankara, 2010.

EDİZ, İsmail, **Diplomasi ve Savaş İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015.

ERGENELİ, Adnan, **Çocukluğumun Savaş Yılları Anıları**, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri**, Cilt: I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1953.

ERDEM, Nilüfer, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923**, 1. Baskı, Derlem Yay., İstanbul, 2010.

EVANS, Laurance, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yay., (Çev.: T. Alaya - N. Uğurlu - Ö. Uğurlu), İstanbul, 2003.

- GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadelede Aydın**, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, **Millî Mücadele Başlarken (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına)**, Kronik Yay., İstanbul, 2018.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, **Millî Mücadele Başlarken**, Birinci Kitap, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.
- GÖKÇEN, Salim, **Bozdağ'ın İşgali ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2003.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922): Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014.
- GÜLER, Ali, **Yunan Rum Terörü**, 1. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, 2003.
- GÜLMEZ, Nurettin, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2010.
- GÜNEŞ, İhsan, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Hükümetler (Programları ve Meclisteki Yankıları) 1908-1923**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2012.
- HOBBAWM, Eric J., **Devrim Çağı (1789-1848)**, Çev: J. Ergüder-A. Şenel, Ankara, 1989.
- HOCAOĞLU, Mehmet, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985.
- İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2018.
- İNÖNÜ, İsmet, **Defterler (1919-1973)**, 3. Baskı, (Yay. Haz.: Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008.
- İRTEM, Süleyman Kani, **Şark Meselesi: Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi**, Temel Yay., İstanbul, 1999.
- JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, 1. Baskı, (Çev.: Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara, 1986.
- JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya kadar (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989.
- KARADAĞ, Raif, **Şark Meselesi**, 3. Baskı, Emre Yay., Haziran 2005.
- KARPAT, H. Kemal, **Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Characteristics**, University of Wisconsin, 1985.
- KEDOUİRE, Elie, **Avrupa'da Milliyetçilik**, Çev: M. Haluk Timurtaş, Ankara, 1971.
- KINROSS, Lord, **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984.
- KIRKPINAR, Kenan, **Ulusal Kurtuluş Savaşı Dönemi: İngiltere ve Türkiye (1919-1922)**, 1. Baskı, Phoenix Yay., Ankara, 2004.
- KIRKPINAR, Nurullah, **İzmir Kent Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: Bornova Ziraat Mektebi [1922-1955]**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 2020.
- KISSINGER, H., **Diplomasi**, (Çev.: İ. H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009.
- KITKISIS, D., **Yunan Propagandası**, (Çev.: H. Devrim), Kaynak Yay., İstanbul.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1973.
- KODAMAN, Bayram, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun Yay., İstanbul, 1983.

- KÖYLÜ, Murat, **Mösyö Grescovich'in Raporuyla İzmir Yangını Gerçeği: Küllerinden Doğan Şehir İzmir 1922**, 2. Baskı, Kripto Yay., Ankara, 2010.
- KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986.
- MACAR, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yay., İstanbul, 2004.
- MACMILLAN, Margaret, **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, (Çev.: Belkıs Dışbudak), ODTÜ Yay., Ankara, 2004.
- MCCARTHY, Justin, **Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)**, (Çev.: Fatma Sarıkaya), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014.
- MILTON, Giles, **Kayıp Cennet- Smyrna 1922 Hoşgörü Kentinin Yıkılışı** (Çev: Esra Aktuğlu), Şenocak Yayınları, İzmir, 2009.
- MONTGOMERY, A.E., **Lloyd George and the Greek Question: 1918-22**, (Edit.: A. J. P. Taylor), Ipswich: Ipswich Book Co. Ltd., 1994.
- MORALI, Nail, **Mütareke İzmir Olayları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.
- MORALI, Nail, **Mütareke'de İzmir Önceleri ve Sonraları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., (Yay. Haz.: Erkan Serçe), İzmir, 2002.
- MUTLU, Cengiz, **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014.
- NİŞ, Kemal - SÖKER, Reşat, **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi (Büyük Taarruzda Takip Harekatı -II)**, 6. Kısım, III. Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1969.
- OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam** (Yay. Haz.: Cemal Kutay), İstanbul, 1980.
- ONAY, Ahmet Talat, **Milli Mücadele Yazıları** (Yay. Haz.: Cemal Kurnaz, Şefika Kurnaz), İstanbul, 1995.
- ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni (Siyasi Hatıralarım)**, Emre Yay., İstanbul, 1993.
- ORTAYLI, İlber, **İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Ankara Üniversitesi SBF Yay., Ankara, 1981.
- ÖZALP, Kazım, **Millî Mücadele (1919-1922)**, 2 Baskı, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985.
- ÖZGEN, İhsan Fuat, **Millî Mücadele'de Galip Hoca Celal Bayar**, İnsanlık Vakfı Yayınları 2, İstanbul, 2003.
- ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadele Ege Çevresi-1**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2001.
- ÖZKAYA, Yücel, **Millî Mücadele Ege Çevresi-2**, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2001.
- ÖZTOPRAK, İzzet - AYTEPE, Oğuz - KARATAŞ, Murat, **Yunan İşgal 'inde Batı Anadolu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Cilt: I, Ankara, 2014.
- PALLIS, Alexander Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev.: Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997.
- PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa -1 Yunan Ege'ye Nasıl Geldi? "İlk Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler-Vakfı Kültü Yay., İzmir, 1982.
- PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa 2-Yunan Ege'den Nasıl Gitti "Son Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., No: 2, İzmir, 1983.

- RATHMANN, Lothar, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi: Berlin-Bağdat**, 3. Baskı, Belge Yay., Çev.: Ragıp Zarakolu, İstanbul, 2001.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 12. Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2003.
- SARİHAN, Zeki, **Çerkez Ethem İhaneti**, Kaynak Yay. İstanbul, 2008.
- SARİHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü - 1**, Ankara, 1993.
- SARISIR, Serdar, **Demografik Oyun Sürgün (1919-1923)**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2006.
- SELEK, Sebahattin, **Anadolu İhtilali**, Örgün Yay., İstanbul, 1981.
- SELÇUK, Fatih, **Fransız Basınında Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi (1922-1938)**, 1. Baskı, Ege Üniversitesi Yay., (Edit.: Nuri Karakaş), İzmir, 2020.
- SERÇE, Erkan, YILMAZ, Fikret ve YETKİN, Sabri, **Küllerinden Doğan Şehir**, (Çev.: Zafer Yörük), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay., İzmir, 2003.
- SEVİNÇLİ, Efdal, **İzmir Basın Tarihi-Gazeteler/Dergiler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir, 2019.
- SMITH, Michael Llewellyn, **Anadolu Üzerindeki Göz**, 1. Baskı, Hürriyet Yay., İstanbul, 1978.
- SMITH, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, 1. Baskı, Çev.: Halil İnal, Ayraç Yay., Ankara, 2002.
- SOFUOĞLU, Adnan, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, 1. Baskı, Turan Yay., İstanbul, 1996, s. 81.
- SOFUOĞLU, Adnan, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Gnk. Bşk. Basımevi, Ankara, 1994.
- SONYEL, Salâhi R., **Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü**, TTK Yay., Ankara, 2014.
- SONYEL, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2014.
- SOYSAL, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, Cilt: I, TTK Yay., Ankara, 2000.
- STEINHAUS, Kurt, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, (Çev. M. Aktaş), Sander Yay., İstanbul, 1973.
- ŞİMŞİR, Bilal N., **İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989.
- TABAK, Serap, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir'de Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, 1. Baskı, Kömen Yay., Konya, 2006.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Bilgi Yay., Ankara, 2007.
- TANİLLİ, Server, **Dünyayı Değiştiren On Yıl Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)**, 3. Baskı, İstanbul, 1990.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, 2. Baskı, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1977.
- TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, **Egedeki Sivil Direnişten Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurum Basımevi, Ankara, 1989.
- TEKİR, Süleyman, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma: Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020.
- TOPRAK, Zafer, **Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma (1908-1928)**, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.

- TOYNBEE, A. J., **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, (Çev.: K. M. Orağlı), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.
- TULÇA, Enis, **Documents Français Sur L’Ocupation Grecque En Anatolie**, **Center For Strategic Research**, Ankara, 2002.
- TUNCER, Hüner, **Türk Dış Politikası: Osmanlı’dan Cumhuriyete (1789-1920)**, Cilt: 1, Kaynak Yay., Ankara, 2017.
- TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi: İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)**, 4. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2018.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 1. Baskı, Cilt: 1, Bilgi Yay., 1991.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 1. Baskı, Cilt: 2, Bilgi Yay., 1992.
- Türk Basınında Milli Mücadele Döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1919-1922)**, Türk Kızılayı, İstanbul, 2019.
- TÜRKGELDİ, Âli Fuad, **Mondros ve Mudanya Mütarekeleri’nin Tarihi**, İstanbul, 1948.
- TÜRKMEN, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, TTK Yay., Ankara 2001.
- UMAR, Bilge, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2011.
- UMAR, Bilge, **Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı**, İnkılâp Yay., İstanbul, 2002.
- US, Asım, **Gördüklerim Duyduklarım Duygularım**, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1964.
- YALAZAN, Talat, **Türkiye’de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)**, II nci Cilt, Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 1994.
- Yüzbaşı Cemal’in Anıları**, (Yay. Haz.: Kudret Emiroğlu), Kebikeç Yay., Ankara, 1996.

D- 2.Makaleler

- “İzmir’de Neler oldu?”, **Anadolu Matbaası**, Antalya, 1336.
- “Asayiş Yerine Getirirken”, **Köylü**, 7 Teşrin-i Evvel 1334.
- “Eşkıyalık İşleri”, **Köylü**, 11 Kanunuevvel 1334.
- “Güneş Gibi Bir Hakikat”, **Köylü**, 27 Teşrinisani 1334.
- “Hele Çok Şükür”, **Islahat**, 29 Şubat 1335.
- “Hele Çok Şükür”, **Islahat**, 29 Şubat 1335.
- “İstiman Eden Çeteler”, **İkdam**, 11 Kanunuevvel 1334.
- “İzmir Muhacirlerinin Ahvali”, **Tasvir-i Efkâr**, 9 Temmuz 1335.
- “İzmir’de Katliam”, **İstiklal Harbi Gazetesi**, (Yay. Haz.: Ömer Sami Coşar), 16 Mayıs 1919, No. 2, içinde “Unutulan Manşetler”, Ankara Ticaret Odası Yay., Ankara, Mayıs 2007.
- “İzmir’deki Mülteciler”, **Tasvir-i Efkar**, 15 Eylül 1335.
- “Kaçaklara Bir Öğüd”, **Köylü**, 4 Teşrinisani 1334.
- “Kızıl İstatik”, **Köylü**, 18 Teşrinisani 1334.
- “Kimler Silahlanıyor”, **Köylü**, 28 Teşrinisani 1334.
- “Şanlı Toplanma”, **Köylü**, 14 Mart 1335.
- “Tire Kuvayı Milliyesi ve Zeybekleri”, **T.C. Tire Belediyesi Bülteni/ Kuvayı Milliye 101. Yıl Özel Sayısı**, Yıl: 7, Sayı: 215, 2020.

AHMAD, Feroz, “Osmanlı İmparatorluğunun Sonu”, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, 1. Baskı, Alfa Yay., (Edit.: Marian Kent), 2013.

AKŞİN, Sina, “Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, **Türk Yunan İlişkileri: Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, (Bildiriler), Genel Kurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1986.

ALTAY, Fahrettin, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, **Belleten**, Cilt: XXIII, Sayı: 89, Ankara, (Ocak 1959).

ALTUĞ, Yılmaz, “Bir Yunan Diplomatına Göre Yunanistan’ın Batı Anadolu Macerası”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 27, 1993.

ANHEGGER, Robert, “1919-1923 Yılları Arasında İzmir Hollanda Başkonsolosluğu’nun Gönderdiği Raporlar- Kurtuluş Savaşı’nda İzmir”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 9, 1984.

ARI, Kemal, “İstiklal Harbi’nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş”, **Türk İstiklal Harbi’nde Kuvayı Milliye, Düzenli Ordu ve Cepheler (16 Mayıs 2014)**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2014.

ARIKAN, Zeki, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, 1985.

ARMAĞAN, A. Munis, “Tire Kuvayı Milliyesi ’nin Kuruluşu ve Halk Önderleri”, **Tire’den Yansımalar**, Sayı: 11, (Haziran 2019).

ATAR, Zafer, “20. Yüzyıl Başlarında Turgutlu Hapishanesinin Genel Durumu”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 1, (Mart 2011).

ATAY, Falih Rıfkı, “Büyük Gâzi’nin Hatırat Sahifeleri”, **Milliyet**, 8 Nisan 1926.

AYIŞIĞI, Metin, “Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, **Türkler Ansiklopedisi**, (Edit. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001.

BALKAYA, İhsan Sabri, “Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu”, **Ankara Üniversitesi Türkİnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 41, (Mayıs 2008).

BAYTULOĞLU, Hamdi, “İzmir’in İşgali”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 7, (Nisan 1968).

BAYTULOĞLU, Hamdi, “Milli Mücadele Başlıyor”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 24, (Eylül 1969).

BAYSAL, Mevlüt, “İzmir’de Geçen Günler”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt: IV, Sayı: 52, 21 Şubat 1963.

BERBER, Engin “Türk-Yunan Savaşı’ndan Sonra Sivil Tutukluların ve Savaş Tutsaklarının Değişimi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 1989.

BOZTAŞ, Asena, “Wilson İlkeleri’nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, (Yaz 2014).

ÇAPA, Mesut, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 29, 1994.

ÇELEBİ, Mevlüt, “Bir İtalyan Gazetecinin Gözünden İzmir’in İşgali” , **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İzmir’in İşgali Özel Sayısı, Cilt: XIX, (İzmir 2019).

ÇELEBİ, Mevlüt, “İzmir’in İşgalinden önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu’ya Gönderilen Nasihat Heyeti”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:6, Sayı: 8 (Temmuz 1990).

ÇETİN, Necat-ÖZDEMİR, Savaş, “İzmir’de Yayınlanan Kısa Ömürlü Resimli Bir Mizah Gazetesi”, **Zeybek, Zeybek Ateşi, 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu** (Bildiriler) 6-7 Eylül 2012, Yay. Haz. Metin Ekici-Günver Güneş, İzmir, 2013.

ÇİÇEK, Rahmi, “İzmir’in Kurtuluşunun Anadolu Basınındaki Yansımaları”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Uluslararası Sempozyumu**, (Bildiriler), (Yay. Haz. Murat Alper Parlak)Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015.

ÇUKUROVA, Bülent, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 8, (Mart 1987).

DİKİCİ, Ali, “Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 67-68-69, (Ankara-2007).

DURAN, Tülay, “Batı Cephesinde Kuvayı Milliye’nin Kuruluşu ve Celal Bayar (Atatürk’e verilen rapor.)”, **100. Yaşında Celal Bayar’a Armağan**, Tercüman Yay., İstanbul, 1982.

EFE, İsmail, “30 Ekim 1918’den Ocak 1921’e Teşkilat, Tensikât ve İcraatlarıyla Türk Jandarması”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, (2016).

ERKSAN, Ercan, “İzmir’i nasıl yaktılar, nasıl kaçtılar?....” **Yeni Tarih Dünyası**, Sayı: 3, (15 Ekim 1953).

GÖKDEMİR, Oktay, “Fransız Kaynakları Işığında 1922 İzmir Yangını”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:VI, Sayı: 15.

GÖKTÜRK, Turgay Bülent “Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül–Aralık 1922)”, **Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 24, (Bahar 2012).

GÜNEŞ, Günver, “Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 10 (Haziran 2000).

GÜNEŞ, İhsan, “1920’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, **Birinci Askeri Tarih Semineri**, (Bildiriler), Cilt: II, Ankara, 1983.

JAESCHKE, Gotthard, “İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması”, **Belleten**, Cilt: XXXII, Sayı: 128, (Ekim 1968).

KARAKAŞ, Nuri, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Tasfiyesi Sürecinde Amerikan Politikası”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXV, Sayı: 1, (Temmuz 2010).

KARA, Nilgün Nurhan, “Birgili Salih Vecdi Bey’in Milli Mücadele Günlerine Dair Hatıra Defteri” , **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 62, 2019.

KOLUTEK, Mikail, “İşgal Öncesi İzmir’de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2017.

KORKMAZ, Ender, “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı: 19-20, 2012.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Millî Mücadele’de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz 1989.

KÖYLÜ, Murat, “Mondros Mütarekesi Sonrası ve Milli Mücadele Döneminde Jandarma Teşkilatı”, **Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 8, 2018.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “Yeni Belgelerle İzmir Valisi Rahmi Bey’in Oğlunun Kaçırılması”, **Tarih ve Toplum**, Cilt: 15, Sayı: 88, 1991.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “Hasan Tahsin ve İlk Kurşun”, **İzmir Tarih Toplum**, Sayı 6, Yıl: Ekim 2009.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, “9 Eylül’ün Bilinmeyen Kahramanları”, **Kurtuluş Dergisi: İzmir’in İşgalden Kurtuluşunun 98. Yılı**, (Editör: Murat Birsen), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay, Eylül 2020.

MERT, Hasan, “İzmir’in Kara Günü ve İşgal Yılları”, **Milli Mücadelemizin 100. Yılı Anısına İzmir’in Kara Günü (15 Mayıs 1919)**, Türk Ocakları İzmir Şubesi Yay., (Editör: Bülent Çelikel), İzmir, 2020.

MUMYAKMAZ, Hatice Güzel, “İllet-i Müthişe:” 20. Yüzyılın İlk Yarısında Türkiye’de Frengi ile Mücadele”, **Akademik Hassasiyetler**, Cilt: 7, 2020.

MÜDERRİSOĞLU ESİNER, Ayşen - SARÇIN, Simge, “Frengi Hastalığının İzmir’de Ortaya Çıkışı ve Şehirde Umumhaneler”, **Turkish Studies**, Cilt: 15, Sayı: 4, (Ağustos 2020).

ORHONLU, Cengiz, “Yunan İşgali’nin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcir’in Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler”, **Belleten**, Cilt: XXXVII, Sayı: 148, 1973.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, “Yunanistan’ın İstanbul’da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti ‘KORDUS’”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 40, Ocak 1971.

ÖZCAN, Orhan, “İngiliz Basınında İzmir Yangını ve Mülteci Sorunu (Eylül 1922)”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 31, (Güz 2015).

ÖZÇELİK, Mücahit, “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 14, (Güz 2011).

ÖZÜÇETİN, Yaşar ve DAĞISTAN, H. Mehmet, “Meclis Celse Zabıtlarında Kuvayı Milliye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 20-21, 2010.

SADULLAH, Naci, “Bir Abide Geldi Yıldırım Kemal”, **Yeni Asır**, 7 Mart 1947.

SAĞLAMER, Kayhan, “Anadolu’nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler arası Komisyonun Raporu”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Cilt: IX-X, Sayı: 49 (Ekim 1971).

SARI, Muhammed, “Birinci Dünya Savaşı’nda Batı Anadolu’da Rumların Casusluk ve Çetecilik”, **International Journal of History**, Sayı: 7 (Mart 2015).

SEYYAH, “Anadolu’da Bir Kumar Sahnesi”, **Resimli Ay**, Sene 1, Sayı: 10, Teşrinisani 1340.

SHARPAND, A., FISCHER, C., “The Versailles Settlement: Enforcement Compliance, Contested Identities”, **Diplomacy and Statecraft**, Vol: 16 (7), 2005.

SOFUOĞLU, Adnan, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 15, (Edit. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001.

SÖNMEZ, Osman, “Mütareke Döneminde Rumların Mezalimine Bir Örnek: Hamza Efendi’nin Şehid Edilmesi”, **Ata Dergisi**, Sayı: 2, (Konya 1992).

TAŞTAN, Murat, “Yunanistan Devleti’nin Kuruluşundan İkinci Dünya Harbi Sonuna Kadar Türk-Yunan İlişkileri”, **Askeri Tarih Belgeleri (ATB)**, Sayı: 50, (Şubat 2001).

TEKİN, Saadet-ÖZKES, Sevilay, “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (Bahar-Güz 2008).

TEKİR, Süleyman, “Yunan İşgali Öncesi İzmir ve Çevresinde Rum Faaliyetleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XIX, İzmir’in İşgali Özel Sayısı, (2019).

TEMEL, Mehmet, “Kuvâyı Milliye Döneminde Milas-Bodrum’da Eşkîyalık ve Çetecilik”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 27, (2010).

TURAN, Mustafa, “İzmir’in İşgalinden Önce Anadolu’da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, (1990).

TURAN, Şerafettin, “Kuvây-ı Milliye Örgütlenmesi ve Kavramının Kurtuluş Savaşı’ndaki Rolü”, **Kuvay-ı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu**, (Yay. Haz. Oktay Gökdemir) İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, “9 Eylül 1922”, **Hürriyet**, 9 Eylül 1958.

TÜRKMEN, Zekeriya, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 10, (2001).

TÜRKMEN, İsmet-TEKİNSOY, Betül, “1921’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgası Meselesi”, **Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (2020).

URAL, Selçuk, “İtilaf ve Ermeni Esirlerin İadesi Meselesi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 3 (Ocak 2003).

URAL, Selçuk, “Yunan Mezaliminin Uluslararası Alanda Tescili”, **Türkler Ansiklopedisi**, (Edit. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001.

YALKIN, Razi, “Milli Mücadele’de İzmir-3”, **Yeni Sabah**, 3 Teşrinisani 1939.

YİĞİT, Yücel ve ŞAHİN, Eyüp, “Bir Polisin Gözünden İzmir’in İşgali” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIX, Özel Sayı: İzmir’in İşgali (2019).

D- 3. Tezler

AKDULUM, Tuğçe, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmir’de Açılan Yabancı Hastaneler”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2020.

DEDEOĞLU, Bahtiyar, “Mütareke Dönemi’nde İtilaf Devleti Ordularının Faaliyetleri (1918-1923)”, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.

DURGUN, Bülent, “1919-1922 Yılları Arasında İzmir’de İktisadi Durum”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998.

ESİRKİŞ, Neşe, “İzmir Yaygınları: XVIII. Asrın Ortalarından 1922’ye Kadar”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2019.

KARAKUŞ, Ufuk, “Batı Anadolu’da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir, 2018.

KARAYAMAN, Mehmet, “İzmir’de Sağlık (1920-1938)”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2005.

KOPARAN, Necdet, “Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, “Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012.

ÖZKES, Sevilay, “Mihail Rodas’ın Anıları ve Önemi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1992.

PANCAR, Emine, “Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü** (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 2010.

SÜRGEVİL, Sabri, “1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1984.

TOSUN, Ulvi Ufuk, “Millî Mücadele Dönemi’nde Asker Firarileri Sorunu”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2017.

URAL, Selçuk, “Müttefikler Arası/İzmir Tahkik Komisyonu’nun Faaliyetleri (1919)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1997.

ÜRKMEZ, Sercan İhsan, “1922 İzmir Yangını”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012.

YAŞAR, Hakan, “II. Meşrutiyet’in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu’da Eşkıyalık (1908-1919)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.

YILDIRIM, Hatice, “Mütareke Döneminde Göç ve İskân (1918-1923)”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2015.